T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

EĞİTİCİ VE VELİ BAKIŞ AÇILARI İLE İLKOKUL ÇAĞINDAKİ ENGELLİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM SORUNLARI KIRIKKALE ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Sabriye ÇETİNKAYA

Danışman
Prof. Dr. Sıtkı YILDIZ

Eylül-2018
Kırıkkale

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

EĞİTİCİ VE VELİ BAKIŞ AÇISI İLE İLKOKUL ÇAĞINDAKİ ENGELLİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM SORUNLARI KIRIKKALE ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Sabriye ÇETİNKAYA

Danışman
Prof. Dr. Sıtkı YILDIZ

Eylül-2018
Kırıkkale

KABUL-ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Sıtkı Yıldız danışmanlığında Sabriye Çetinkaya tarafından hazırlanan "Eğitici ve Veli Bakış Açısı İle İlkokul Çağındaki Engelli Öğrencilerin Eğitim Sorunları Kırıkkale Örneği " adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

18/09/2018

Başkan

Prof. Dr. Dolunay ŞENOL

Üye (Danışman)

Prof. Dr. Sıtkı YILDIZ

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Hülya ÇAKIR

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2018

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

Enstitü Müdürü

Kişisel Kabul Sayfası

Kişisel Kabul Sayfası Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum Eğitici ve Veli Bakış Açıları İle İlkokul Çağındaki Engelli Öğrencilerin Eğitim Sorunları-Kırıkkale Örneği adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakça gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak faydalanılmış olduğunu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

18/09/2018

Sabriye ÇETİNKAYA

ÖNSÖZ

Benim için büyük bir anlamı ve önemi olan tez çalışmamın sonuca ulaşması için yaklaşık altı yıl gibi uzun bir süre içinde çalışmalarımı destekleyip, doğru sonuca ulaşmam için rehberlik eden tez danışmanım Prof. Dr. Sıtkı YILDIZ'a şükranlarımı sunuyorum. Çalışmamın amacına ulaşması için kullanacağım veri toplama araçları hazırlarken beni dinleyip, nasıl bir yol çizmem gerektiği konusunda bana bir eğitimci ve bir dost olarak el uzatan Doç. Dr. Ayşe Güler'e müteşekkirim.

Bu çalışma konumu seçmemde, özel gereksinimli öğrencilerin bizim için basit ama özünde karmaşık olan öğrenme sürecini anlamamda Mehmet Işıtan Özel Uygulama Okulundaki; her insanın kendi içinde sonsuz bir deneyim, duygu, daha bilmediğimiz nice mucizeler taşıdığını bir kez daha hatırlatan ve yaşadığım süre boyunca bana unutamayacağım deneyimler ve anılar kazandıran Dede Korkut İlkokulu özel eğitim sınıfındaki; bana bir müziği, bir kuşun sesini duymadan hayatın da ritminin ve neşesinin hissedilebileceğini öğreten Mevlüt Hiçyılmaz İşitme Engelliler İlkokuldaki; hayatıma saymakla bitmeyecek anlamlar yükleyen özel çocuklara sonsuz sevgililerimi iletmek istiyorum. Çalışmamda desteklerini esirgemeyen ve görüşme sorularımı bütün içtenlikle cevaplayan meslektaşlarıma ve öğrenci velilerimize, özelikle bu alanda çalışmam için destekleyen değerli meslektaşım İsmail Üstün'e mesleki tecrübelerini paylaştığı için teşekkürlerimi sunmak isterim.

Ayrıca aileme ve özellikle de Kadriye Erkek'e teşekkür ederim.

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Kırıkkale ilinde özel eğitim hizmetlerinden yararlanan ilkokul çağındaki engelli öğrencilerin eğitim-öğretim hizmetlerinin niteliği üzerinde etkileri olan problem alanları hakkında öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarından öncelikli olarak sorumlu olan eğitimciler ve velilerin görüş ve önerilerini saptamaktır. Araştırma 48 veli ve 90 eğitimcinin katılımı ile yürütülmüştür. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış, betimsel olarak analizler elde edilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen verilerde ilkokul çağındaki engelli öğrencilerin eğitim-öğretimini olumsuz etkileyen durumların ve bu sorunlara yönelik önceliklerin engel türlerine göre farklılıklar gösterdiği gözlemlenmiştir. Genel eğitim sınıflarında eğitim alan öğrencilerin en önemli sorunlarının eğitimciler tarafından kabullenilme ve bireysel eğitim planlarının öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik düzenlenmemesi ve uygulanmamasıdır. Hazırlanan bireysel eğitim planına ait hedeflerin amacına ulaşıp ulaşmadığına dair süreç ile ilgili kontrollerin yapılmaması da diğer bir sorun olarak değerlendirilmiştir.

Özel eğitim sınıflarında eğitim alan öğrencilerin öncelikli sorunlarının bireysel eğitim alabilecekleri imkânların olmaması, sınıfların fiziksel şartlarının ve materyallerin normal gelişim gösteren öğrencilere göre düzenlemiş olmasıdır. Bu öğrencilerin eğitimlerinde uygulanan yöntemlerin normal gelişim gösteren öğrencilerinki ile paralellik göstermesi, alanda çalışan eğitimci niteliğinin düşük olması, aile profilinin çocukların eğitimlerini desteklememesi ve eğitimcilerin engelli öğrencilerin eğitiminde yalnız kalmalarıdır.

Özel eğitim uygulama merkezinde eğitim alan öğrencilerin birincil sorunları fiziksel şartlardan kaynaklanmaktadır. Çocukların eğitim aldıkları ortamların çocukların engel tür ve derecelerine uygun olmaması öğretmenlerin verdiği eğitimin niteliğini düşürmektedir. Bu okullarda alan dışı eğitimcilerin çok olması, eğitimcilerin bu okullarda istekleri dışındaki nedenlerden çalışmaları ve özel eğitim konusunda yeterli yetkinlikte olmamaları diğer sorunlar arasında yer almaktadır.

Araştırma sonuçlarında ortaya çıkan genel sonuç, bu çocukların eğitim niteliğinin bu alanda çalışan eğitimcilerin göstermiş olduğu özverilere bağlı olduğu ve mevcut olumsuz şartlar üzerinde iyileştirmeler yapılarak eğitim niteliğinin arttırmaya çalışıldığıdır.

Anahtar Kelimeler. Özel Eğitim, Engellilik, Eğitsel Problemler, Kırıkkale, Engelli Öğrenciler.

ABSTRACT

This research aims to determine the view and recommendations of educators and parents primarily engaged in students' educational needs concerning the problematic aspects that have an impact on the quality of the education system of the primary school students with disabilities who receive special education in Kırıkkale. Carried out with 48 parents and 90 educators, the research employed semi-structed interviews and gathered descriptive analysis.

The data gathered at the end of the research indicates that the issues adversely affecting the education of primary school age children with disabilities and the priorities placed on them varied according to the sort of disability. The most important challenges for students in mainstream classes are that they were not recognized by the educators and that individualized education programs to meet their needs were not designed and applied. Another point that shows up as an important problem is that the process was not monitored to check whether the individualized education programs attained their aim.

The basic challenges for the students educated in special classes are that they lack the opportunity to receive individualized education and that the physical conditions of the classrooms and the materials used are all designed for students with normal development. The methods employed to educate these students are similar to those employed to educate students with normal development, the educators working in this field are below standard, family profiles are not supportive of their children's education, and the educators are left on their own in their effort to educate the children.

The main challenge for students receiving education in special education and rehabilitation centers is the physical conditons, for the settings available do not match the sort and level of the diabilities, which downgrades the quality of the education available. Other problems that emerge are that the number of educators teaching out-of-field is high, the eductors are somewhat made to work in these schools, and that they are not competent in special education.

The research concludes that the education quality of these children actually depends on the dedication of the educators and there have been efforts to enhance the quality of the education by improving the current unfavorable conditions.

Key Words: Special Education, Disability, Educational İssues, Kırıkkale, Students with Disabilities

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

akt. : Aktaran

BEP : Bireysel Eğitim Programı

DEHB : Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

ÖERHGM : Özel Eğitim Ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü

ÖÖG : Özel Öğrenme Güçlüğü

PDR : Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik

RAM : Rehberlik Araştırma Merkezi

s. : Sayfa

TL : Türk Lirası

TUİK : Türkiye İstatistik Kurumu

UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

vb. : Ve Benzeri

vd. : Ve Diğerleri

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Araştırmaya Konu Olan Eğitimcilerin Sayılarının Evren Dağılımı.....72

Tablo 2: Araştırmaya Konu Olan Öğrencilerin Sayılarının Cinsiyetlerine Göre Evren Dağılımı 72

Tablo 3: Araştırmaya Konu Olan Öğrencilerin Sayılarının Engel Türlerine Göre Evren Dağılımı 73

Tablo 4: Araştırmaya Katılan Eğitimcilerin Örneklem Dağılımı 74

Tablo 5: Araştırmaya Dahil Edilen Öğrencilerin Sayılarının Cinsiyetlerine ve Engel Türlerine Göre Örneklem Dağılımı 75

Tablo 6: Araştırmaya Katılan Velilerin Demografik Özellikleri.....79

Tablo 7: Araştırmaya Katılan Velilerin Engelli Çocuklarının Demografik Özellikleri 81

Tablo 8: Araştırmaya Katılan Velilerin Çocuklarının Engel Durumlarını Fark Etme Zamanı.....82

Tablo 9: Araştırmaya Katılan Velilerin Çocuğun Engeli Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumunun Yaş Değişkeni İle İlişkilendirilmesi 84

Tablo 10: Araştırmaya Katılan Velilerin Çocuğun Engeli Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumunun Eğitim Durumu Değişkeni İle İlişkilendirilmesi 85

Tablo 11: Araştırmaya Katılan Velilerin Çocuğun Engeli Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumunun Gelir Değişkeni İle İlişkilendirilmesi 86

Tablo 12: Genel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerinin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşler.....88

Tablo 13: Genel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerinin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşlerinin Yaş Değişkeniyle İlişkilendirilmesi 92

Tablo 14: Genel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerinin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşlerinin Eğitim Durumu Değişkeniyle İlişkilendirilmesi 93

Tablo 15: Genel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerinin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşlerinin Gelir Durumu Değişkeniyle İlişkilendirilmesi 95

Tablo 16: Özel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerinin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşleri 103

Tablo 17: Özel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerinin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşlerinin Yaş Değişkeniyle İlişkilendirilmesi 106

Tablo 18: Özel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerinin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşlerinin Eğitim Durumu Değişkeniyle İlişkisi.....108

Tablo 19: Özel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerinin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşlerinin Gelir Durumu Değişkeniyle İlişkisi 110

Tablo 20: Özel Eğitim Uygulama Merkezinde Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşleri 116

Tablo 21: Özel Eğitim Uygulama Merkezinde Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşlerinin Yaş Değişkeniyle İlişkilendirilmesi 119

Tablo 22: Özel Eğitim Uygulama Merkezinde Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşlerinin Eğitim Durumu Değişkeniyle İlişkilendirilmesi 120

Tablo 23: Özel Eğitim Uygulama Merkezinde Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşlerinin Gelir Durumu Değişkeniyle İlişkilendirilmesi 122

Tablo 24: Araştırmaya Katılan Eğitimcilerin Demografik Özellikleri ve Mesleki Bilgileri.....133

Tablo 25: Araştırmaya Katılan Eğitimcilerin Engelli Öğrenciye Karşı Tutumu.....134

Tablo 26: Genel Eğitim Okulunda Çalışan Eğitimcilerin Demografik Özellikleri 135

Tablo 27: Genel Eğitim Sınıf Eğitim Alan Engelli Çocukların Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Eğitimci Görüşleri 139

Tablo 28: Genel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Eğitimci Görüşlerinin Eğitimcilerin Görevleri ile İlişkilendirilmesi 142

Tablo 29: Özel Eğitim Sınıfında Çalışan Eğitimcilerin Demografik Özellikleri 155

Tablo 30: Özel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Eğitimci Görüşleri 158

Tablo 31: Özel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Eğitimci Görüşlerinin Eğitimcilerin Görevleri ile İlişkilendirilmesi 160

Tablo 32: Özel Eğitim Uygulama Merkezinde Çalışan Eğitimcilerin Demografik Özellikleri.....170

Tablo 33: Özel Eğitim Uygulama Merkezinde Eğitim Alan Engelli Çocukların Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Eğitimci Görüşleri 173

Tablo 34: Özel Eğitim Uygulama Merkezinde Eğitim Alan Engelli Çocukların Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Eğitimci Görüşlerinin Eğitimcilerin Görevleri ile İlişkilendirilmesi 176

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY SAYFASI i
Kişisel Kabul Sayfası ii
ÖNSÖZ iii
ÖZET iv
ABSTRACT vi
KISALTMALAR viii
TABLOLAR DİZİNİ ix
İÇİNDEKİLER xii
GİRİŞ 16
BİRİNCİ BÖLÜM 21
KURAMSAL ÇERÇEVEDE ÖZEL EĞİTİM 21
1.1. Özel Eğitimin Tanımı 21
1.1.1. Özel Eğitimin Temel Amaç ve İlkeleri 25
1.1.2. Özel Eğitime Gereksinimi Olan Çocuk 27
1.1.3. Özel Eğitim Gereksinimli Bireyin Sınıflandırılması 28
1.2. Tarihsel Gelişim 30
1.2.1. Diğer Ülkelerde Özel Eğitimin Gelişimi 30
1.2.2. Ülkemizde Özel Eğitimin Gelişimi 32
1.3. Engelliliğin Tanımı 34
1.3.1. Engellilere Yönelik Eğitimin Özellikleri 36
1.3.2. Türk Eğitim Sisteminde Engelli Eğitimi 37
1.4. Engelli Eğitimi ve Engellilerle İlgili Yasal Düzenlemeler 38
1.5. Özel Eğitime Gereksinimi Olan Engelli Çocuklar ve Eğitimi 40
1.5.1. Zihinsel Engeli Olan Öğrencilerin Özellikleri ve Eğitimi 40
1.5.2. Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrencilerin Özellikleri ve Eğitimi 42
1.5.3. Yaygın Gelişimsel Bozukluğu Olan Öğrenciler ve Özellikleri 44
1.5.4. İşitme Engeli Olan Öğrencilerin Özellikleri ve Eğitimi 46

1.5.5. Görme Engeli Olan Öğrencilerin Özellikleri ve Eğitimi 46
1.5.6. Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Öğrenciler ve Özellikleri. 47
1.5.7. Fiziksel Yetersizliği Olan Öğrencilerin Özellikleri ve Eğitimi 47
1.5.9. Dil ve Konuşma Bozuklukları Olan Öğrencilerin Özellikleri ve Eğitimleri 48
1.6. İlköğretim Düzeyinde Engellilerin Eğitim Alabileceği Kurum Ve Kuruluşlar 49
1.6.1. Genel Eğitim Sınıfı 49
1.6.2.Özel Eğitim Sınıfı 49
1.6.3 Gündüzlü Özel Eğitim Okulu 50
İKİNCİ BÖLÜM 51
TÜRKİYE'DE ENGELİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM YAŞAMINDAKİ SORUNLAR 51
2.1. Eğitim Ortamında Karşılaşılan Sorunlar 51
2.1.1. Fiziksel Çevreden Kaynaklı Sorunlar 52
2.1.2. Sosyal Çevreden Kaynaklanan Sorunlar 54
2.1.2.1. Aileden Kaynaklı Sorunlar 55
2.1.2.2. Eğitimci Kaynaklı Sorunlar 59
2.1.2.3. Normal Gelişim Gösteren Akran Kaynaklı Sorunlar 62
2.1.2.4. Diğer Okul Çalışanları Ve Eğitimci Kaynaklı Sorunlar 66
2.1.3. Öğrencinin Kendisinden Kaynaklı Sorunlar 67
2.1.4. Ders Araç ve Gereçlerinden Kaynaklı Sorunlar 68
2.1.5. Diğer Sorunlar 69
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 70
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 70
3.1. Araştırmanın Amacı ve Konusu 70
3.2. Araştırmanın Önemi 70

3.3. Araştırmanın Yöntemi 71
3.3.1. Araştırma Tekniği 71
3.3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi 71
3.3.3. Veri Toplama Araçları 76
3.3.4.Verilenin Toplanması ve Analizi 76
3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları 76
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 78
ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLAR 78
4.1. Veli Görüşmelerine Ait Bulgular ve Yorumlar 78
4.1.1. Velilerin Demografik Özellikleri 78
4.1.2. Araştırmaya Katılan Velilerin Çocuğun Engeli Hakkında Farkındalık Durumu 82
4.1.3. Araştırmaya Katılan Velinin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşleri 87
4.1.4. Araştırmaya Katılan Velilerin Engelli Çocuğunun Gereksinim Duyduğu Eğitim Niteli Hakkında Görüşleri 129
4.2. Eğitimci Görüşmelerine Ait Bulgular ve Yorumlar 131
4.2.1. Eğitimcilerin Demografik Özellikleri ve Mesleki Bilgiler 131
4.2.2. Araştırmaya Katılan Eğitimcilerin Engelli Öğrencilerle Çalışmaktan Memnuniyetlerine İlişkin Görüşleri 134
4.2.3. Araştırmaya Katılan Eğitimcilerin Çalıştığı Kurumlara Göre Demografik Özellikleri ve Engelli Öğrencinin Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşleri 135
4.2.4. Eğitimcilerin Engelli Öğrencinin Gereksinim Duyduğu Eğitim Niteli Hakkında Görüşleri 185
BEŞİNCİ BÖLÜM 188
SONUÇ VE ÖNERİLER 188
5.1. Sonuç 188

5.2. Öneriler.....192
KAYNAKÇA.....195
EKLER.....204
Ek – 1: Kırıkkale İl Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Onayı.....204
Ek – 2: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Onayı.....205
Ek – 3: Veli Görüşme Formu.....206
Ek – 4: Eğitici Görüşme Formu.....208

GİRİŞ

Çağımız toplumlarının ihtiyaç, beklenti, yaşam süreci geçmiş toplumlardan çok farklıdır. Bu değişim süreci eğitimdeki anlayışı da değiştirmiştir. Her bireyin toplumsal yaşama katılımında ve toplumda yer edinmesinde eğitimin önemli bir rolü olduğu tartışılmaz bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim bireyler kadar devlet içinde önemlidir. Çünkü eğitim her ulusun önemli bir güç kaynağıdır. Devlet, toplumsal refah ve düzen için vatandaşlarının eğitimden sorumludur. Devletler, vatandaşlarının sahip oldukları bilgi ve becerileri en üst düzeye çıkartarak; onların yetenekleri doğrultusunda gelişmelerini amaç edinir.

Bireyler birbirinden farklı bireysel özelliklere ve yeteneklere sahip olup, farklılıkları doğrultusunda gelişmekte ve değişmekte olan dünyaya ayak uydurmalarını sağlayacak bir eğitim sürecine ihtiyaç durmaktadır. Farklılıkların belirgin olduğu bireylerde genel eğitim hizmetleri yetersiz kalmakta ve özel eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Eğitimin engellilerin toplumsal yaşama katılım ve uyumu sağlamada önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Ülkemizdeki (TUİK, 2002:5) toplum nüfusunun %12,29'unu normal gelişim özelliklerinin dışında farklı yetersizleri olan bulunan ve bu anlamda özel gereksinimlere ihtiyaç duyan bireylerden oluşmaktadır.

Özel eğitimin amacı; yetersizliği olan bireyleri yetersizliklerinden dolayı yaşamsal işlevlerini karşılamada başkalarına olan bağımlılığı azaltmak ya da ortadan kaldırmaktır. Bunun devamında, içinde yaşadığı topluma uyum sağlama-yani toplumsallaşabilmesini- becerilerini geliştirmek amaçlanmaktadır. Bir devletin gelişmişlik düzeyinin vatandaşlarına sunduğu olanaklarla ilişkili olduğu bilinmektedir. Bu nedenle toplumsal olarak gelişimin bir sac ayağının özel eğitim gerektiren bireylere sunulan eğitim niteliği ile alakalı olduğu söylenebilir.

Özel eğitim hizmetlerindeki gelişmeler, örgütlenme biçimleri, yasal düzenlemelerle sağlanan haklar ileri ülkelerde yeni ve çağdaş bir devlet kavramının doğuşuna yol açmıştır. Engellilerle engelsizler arasında sosyal haklar yönünden ortaya çıkan farklılıkları gidermek toplumun görevi olmaktadır. Engellilere sağlanan eğitim

hizmetleri ve sosyal yardımlar, devletin ya da toplumun bağışı değil, onların insan olmalarından doğan hakları olarak kabul edilmektedir.

Geçmişten günümüze kadar bu bireyler tarihin farklı dönemlerinde farklı bakış açıları ile karşı karşıya kalmışlardır. 1950'li ve 1960'lı yılardan itibaren bu bireylere yaklaşım biçimleri değişikliğe uğramış ve bireyi engelli konuma getiren durumun bireyin kendisi değil, bu durumun toplumun bireye bakış açısı ve beklentilerinden kaynaklandığı düşüncesi eski düşüncelerin yerini almaya başlamıştır.

İlk açılan özel eğitim kurumları "Kapalı Eğitim Kurumu" özelliği taşımaktaydı. Özel gereksinimli çocuklar özel yöntem ve araçlarla normalleştirme yoluna gidilmişti. Ancak böyle bir eğitim böyle bir eğitimle bireylerin hayatın gereklerine uyabilecekleri düşünülmekteydi. Böyle bir eğitim anlayışı bireye engellinin getirmiş olduğu sorunların yanında ek uyumsuzluk sorunları da getirmiştir. Bunun sonucunda özel eğitim kurumları kaynaştırma yoluna gitmiştir. Günümüzde ise bütünleştirme anlayışın hâkim olduğunu bu anlamda çalışmalara ağırlık verildiğini görmekteyiz.

Toplumumuzda genel eğitim okullarından yaygınlaştırmasına yönelik çalışmaların yoğun olduğu ve her geçen gün STEM, kodlama, Harezmi Eğitim Sistemi vd. birçok çalışmaların genel eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına yönelik olduğu görülmektedir. Çünkü bu okullardan mezun olanların iş bulma üstünlüğü var. Fakat ayrıcalıklı çocuklar için bu durumun yeterli düzeyde olmadığını yaygınlaştırılamadığını görüyoruz. Bugün tüm Türkiye'de akıllı tahta uygulamaların yaygınlaştırıldığını, genel eğitim öğrencileri içi EBA vb. platformların olduğunu görüyoruz. Kırıkkale il merkezindeki okulların tamamına yakının akıllı tahta uygulamasına geçtiğini fakat özel eğitim uygulama okullarının bu uygulamadan ayrı tutulmasının nedenleri ve gerekçeleri bilinmemektedir. Eğitim teknolojileri ile ses ve görsellerin kullanımı bu çocukların toplumsal yaşamda ulaşamadığı gerçek nesne, varlık ve olaylara ulaşması açısından normal gelişim gösteren akranları ile aynı önem derecesinde olduğu düşünülmektedir.

Toplum kadar ailelerinde bu çocuklardan beklentilerinin düşük olduğunu görüyoruz. Çünkü normal gelişim gösteren bir çocuk yıllar öncesinden öğretmen arayan, gideceği

okul için kaygılar içinde olan ailelerin ayrıcalıklı çocukları için aynı mücadele içinde olmadıklarını görüyoruz.

Bu çalışmada engellilik ağırlıklı olarak sosyal söylemde ele alınacaktır. Engelli öğrencinin ihtiyaç duydukları eğitimi almalarına neden olan faktörler kendisinde ve yakın çevresinde aranacaktır ve sorunların neler olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Çünkü bireylerin kendilerinden kaynaklı yetersizliklerinin dışında sosyal hayattaki aktivitelere katılımlarında çevresindeki insanlardan kaynaklı nedenlerle uzak tutulduklarının biliyoruz. Bu sebeple engelli çocukların, okul ortamında gerek akademik gerekse sosyal anlamda ihtiyaçlarının karşılanmasının önüne geçen nedenler eğitimlerinde en yakın çevrelerini oluşturan veli ve eğitimcilerin görüşleri çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde; özel eğitimin tanımına, özel eğitimin tarihsel gelişimine, engelliğin tanımına ve engelli eğitimine, engellilerin eğitim alacağı kurum ve kuruluşlar hakkında bilgilere yer verilecektir. Bu bilgiler engelliliği, engelli eğitimin önemini ve gerekliliğini anlama ve araştırmanın çerçevesini oluşturması bakımından önemli görülmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde; Türkiye'deki engelli öğrencilerin eğitim yaşamındaki sorunlar çevreci ekol yaklaşımı ile ele alınmaktadır. Engelli öğrencinin eğitim-öğretim sürecinden birincil derece sorumlu olan aileden, okul ortamından (okulun fiziksel ortamı, eğitimciler, akranlar, diğer personel, eğitim sürecinin bir parçası olan ders araç-gereçleri ve müfredat ve diğer) ve engelli öğrencinin kendisinden kaynaklı sorunların neler olduğu konusunda yapılan araştırmalara yer verilecektir. Bu bölüm, bulgular kısımda yer alan verilerin daha önceden yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlarla karşılaştırma imkânı sunacağı için önemli görülmektedir.

Üçüncü bölümde; çalışmanın amacı, yöntemi, araştırma tekniği, çalışmanın evren ve örneklemi, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve yapılan analizler, araştırmanın sınırlılıkları hakkında bilgi verilecektir.

Çalışmanın dördüncü bölümde ise; veli ve eğitimci görüşmeleri sonucu elde edilen bulgular yorumlanacaktır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanarak eğitimci

ve veli görüşmelerinden elde edilen bilgiler betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilecektir. Veli ve eğitimcileri için ayrı sorular hazırlanmıştır (Ek-3, Ek-4). Ayrıca velilere eğitimcilere yöneltilen sorular da sorulmuştur. Bu yöntemin izlenmesindeki amaç; aynı sorunlara veli ve eğitimcilerin yaklaşımları anlamak ve bu sayede kendi içinde kontrol grubu oluşturmaktır. Sorulan sorularda daha önceden problem alanları oluşturulmuştur. Bu problem alanları; fiziksel ortam, eğitimci, öğrencinin kendisi, akran, aile, ders araç-gereçleri ve diğer olmak üzere konu başlıklarından oluşmaktadır. Bu yöntemle eğitsel sorunlara bütüncül yaklaşmak amaç edinilmiştir.

Görüşmelerin uygulanacağı örneklem grubunu, araştırmaya katılmak isteyen veli ve eğitimciler oluşturacaktır. Örneklem grubunu özel eğitim uyguma merkezi, özel eğitim sınıfı ve genel eğitim sınıfında eğitim gören öğrenci velileri ve engelli çocukların eğitimlerinden sorumlu olan öğretmen, idareci ve rehber öğretmenler oluşturmaktadır.

Bu kısımda katılımcılardan elde edilen veriler her eğitim ortamı (özel eğitim uygulama merkezi, özel eğitim sınıfı, genel eğitim sınıfı) için eğitimci ve velilere ait görüşler olmak üzere iki başlık altında incelenecektir. Bu yöntem sayesinde her eğitim ortamının problem alanlarına ait sorunları ve aynı problem alanını veli-eğitimcilerin nasıl değerlendikleri incelenmiş olacaktır. Bu yöntemle, bilgilerin geçerliliği ve güvenirliliğin sağlaması amaç edinilmektedir.

Araştırmaya katılan velilerden elde edilen bulgular; velilerin demografik özellikleri, çocuklarının engel durumu hakkında farkındalıkları, engel durumlarını fark etme zamanları, çocuklarının eğitimlerinin önünde sorun olan durumlar hakkındaki görüşleri her eğitim ortamı için ayrı ayrı değerlendirerek; problem alanlarına ait tablolar oluşturulacaktır. İlk tabloda bütün velilerin görüşleri yer alacaktır. Diğer tablolarda ise velilerin görüşleri yaş, eğitim durumu ve gelir durumu değişkenleri ile ilişkilendirilecektir. Elde edilen veriler yorumlanarak, ilgili yerlerde katılımcıların sözlerine yer verilecektir. İlgili yerlerde eğitimci görüşleri ve velilerin görüşlerinin karşılaştırmaları yapılacaktır. Sorunlara iki araştırma grubunun bakış açısı ile bakılarak sorunların nedenleri hakkında gözlemlere yer verilecektir. Değerlendirme sonunda, velilerin engelli çocuklarının ihtiyaç duyduğu eğitim öncelikleri hakkında görüşlerine yer verilecektir.

Araştırmaya katılan eğitimcilerden (sınıf öğretmeni, özel eğitimi, rehber öğretmen ve idareci) elde edilen bulgular; eğitimcilerin demografik özellikleri, engelli öğrenci ile çalışmaya ait memnuniyet durumları, engelli öğrencilerin eğitimlerinin önünde sorun olan durumlar hakkındaki görüşleri her eğitim ortamı için ayrı ayrı değerlendirerek problem alanlarına ait tablolar oluşturulacaktır. İlk tabloda bütün eğitimcilerin görüşleri yer alacaktır. Diğer tablolarda ise eğitimcilerin verdiği cevaplar eğitimcilerin görevleri ile ilişkilendirilecektir. Bu yöntemle sınıf öğretmeni, rehber öğretmen ve idarecilerin sorunlara ait farkındalıkları, bilgileri, tutumları hakkında bilgilere ulaşılmak hedeflenmektedir. Elde edilen veriler yorumlanarak, ilgili yerlerde katılımcıların sözlerine yer verilecektir. İlgili yerlerde eğitimci görüşleri ve velilerin görüşlerinin karşılaştırmaları yapılacaktır. Sorunlara iki araştırma grubunun bakış açısı ile bakılarak sorunların nedenleri hakkında gözlemlere yer verilecektir. Değerlendirme sonunda, eğitimcilerin engelli öğrencinin ihtiyaç duyduğu eğitim niteliği hakkında görüşlerine yer verilecektir.

Çalışmanın beşinci bölümünde sonuç ve öneriler yer alacaktır. Bu bölümünde elde edilen veriler toplu olarak değerlendirilip, ilkokul çağındaki engelli öğrencinin eğitimlerin önündeki problemlerden değerlendirilecektir. Veli ve eğitimcilerin belirtmiş oldukları sorunlar içinden özel olan sorunlar elenerek, bu kısımda eğitimci ve velilerin ortak görüş içinde bulundukları sorunlar sonuç bölümüne yazılacaktır. Sonuç bölümünde yer alan veriler, her eğitim ortamını ayrı değerlendirilecektir. Sonuçları etkileyen değişkenlere yer verilerek, problem alanlarının (fiziksel ortam, eğitimci, aile, öğrencinin kendisi, akran, materyal ve diğer) en çok etkilediği eğitim ortamların hangileri olduğu ayrı bir başlık altında değerlendirecektir. Sonuçların değerlendirmesi yapıldıktan sonra öneriler getirilerek, literatürdeki öneriler ile ilişkilendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVEDE ÖZEL EĞİTİM

1.1. Özel Eğitimin Tanımı

İnsanoğlu yaşadığı süre içinde formal ve informal yollarla hayatı deneyimleyip yaşamda kalabilmek için gerekli bilgi, beceri ve deneyimleri kazanmaya çalışmaktadır. Kimi zaman bunları içgüdüsel yolla kazandığı da olmaktadır. Doğumla başlayan yaşam sürecinde insan bazı yaşamda kalma becerileri ile dünyaya gelse de yaşamda yerini almak için gerekli bilgi, beceri ve anlayışlarını en yakın çevresindeki bireylerden edinmektedir. Eskicumalı (2015:2), çocukların çevreleri ile kurdukları ilişki biçimlerini aileleri ve yakın çevresindeki insanlardan öğrendiklerini belirtmektedir.

Her canlı doğumla beraber yakın ve uzak çevresiyle etkileşim içindedir. Bu etkileşim sonucunda edindiği davranış biçimleri onun öğrenme ürünüdür. Bu süreçte çocuğun öğretici kendisi ve çevresi olmaktadır. Bireyin hayatını sürdürebilmek için gerekli yeterliliğe kendi başına ulaşması, gerekli bilgi, donanım ve deneyim, tutum ve davranışları edinimi zor ya da mümkün değildir. Bu yeterliliği kazanma sürecinde dıştan desteğe ihtiyaç duymaktadır. Eskicumalı (2015:2-3), toplumlardaki endüstriyel gelişmeler sonucunda bireylerin informal yollarla edindiği bilgi ve beceriler gereksinimlerini karşılamada yetersiz kaldığını ve formal eğitime ihtiyacın başladığını belirterek; formal eğitimi *"planlı, programlı, örgütlü ve kontrollü olarak yürütülen eğitim-öğretim faaliyetleri*" olarak tanımlamaktadır.

Eğitimin toplumsal gelişim sürecinin sonuçlarından biri olarak ortaya çıktığını ve bireylerin toplumda bağımsız olarak yaşamalarını, içinde yaşadıkları toplumda uyum içinde hayatlarını sürdürebilmelerini ve bunun için de gerekli bilgi ve beceriyi eğitim yoluyla edinmeleri gerektiğini ve eğitimin bireyi potansiyeli doğrultusunda geliştirdiğini söyleyebiliriz.

Eğitim içini yapılan en yaygın tanımın bireyde istendik davranış değişiklik oluşturma süreci olduğu bilinmektedir. Durkheim ise eğitimi, "yetişkin nesiller tarafından sosyal

hayata henüz hazır olmayanlara uygulanan her türlü tesirlerdir" olarak tanımlar (akt. Eskicumalı, 2015:5). Çağın getirdiği değişimlerle informal eğitimler toplumların gelişmeleri ve düzen sağlamaları için yeterli gelmemiştir. Tarım toplumları düşündüğümüzde, birey toprağı ekip biçmeyi ve bunun için gerekli bilgiyi çevresindeki insanlardan edinirken, tarımda makine dönemi geçiş ve bunun daha ilerisi bir teknolojik gelişimleri düşündüğümüzde bireyin eski öğrenme yöntemleri ile bunları öğrenmesi ve değişime ayak uydurmasının mümkün olmadığı kolayca anlaşılmaktadır. Bu gelişmelerin insanları informal sürecin yanında formal yollarla bilgi edinimine mecbur kıldığını ifade edebiliriz. Okullarda gerçekleştiren eğitim süreci ise formal yollarla bilgi edinimini sağlamaktadır.

Başaran (1998:13-14, akt. Yavuz, 2008:15) eğitimin amacını; bireyin içinde yaşadığı toplum tarafından kültürlenmesini, toplumlaşmasını, yaşamını sürdürebilmesi için gerekli donanımları edinerek üretici konuma geçmesini, bireyin kendinin farkına varmasını; var olan potansiyelini kullanabilmesini sağlamak olarak özetlemektedir. Durkheim, modern toplumları kendi toplumsal işlevini görmek zorunda (Aron,1973:219, akt. Doğan, 2011:49) olduğunu ve modern toplumda yaşayabilmek için gerekli olan nitelikler ancak eğitim yoluyla insana kazandırılabileceğini belirtmektedir (Doğan, 2011:49). Bu amaçların bireyin sosyolojik, psikolojik ve pedagojik ihtiyaçlarının hepsine yöneliktir denilebilir.

Yeni doğan çocuk gelişimi boyunca öz bakım becerisini geliştirmeyi, çevresindeki varlıkları tanıma sürecini, motor beceriler geliştirmeyi, kendini ifade edebilme ve çevresinde olup bitenleri anlayabilme yetisini edinmeye ve geliştirmeye yaşamı boyunca devam etmektedir. Yaşamının belirli zaman aralıklarında ise bilişsel, duyuşsal ve bedensel olarak akranlarıyla ortak bir gelişim seyri içerisinde olmaktadır. Bu gelişim süreçlerini bebeklik, okul öncesi, okul dönemi, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemleri olarak bilmekteyiz. Her birey bu dönemlerde ortak bir fiziksel, zihinsel, duygusal, dil gelişimi ve bilişsel gelişim seyri gösterir. Akranları arasında anlamlı farklılıklar gösteren bireylerde vardır. Bu bireyler bu farklılıklarından dolayı akranlarından daha farklı bir eğitim desteğine ihtiyaç duymaktadırlar.

Gelişim alanlarında görülen ortak özellikler normal gelişim olarak adlandırılmaktadır. Normal gelişim gösteren çocuk hangi yaşta, hangi gelişim alanında ne tür özelliklere

sahip olması gerektiği bilinmektedir. Normal gelişimin dışında görülen özellikler ise çocuğun gelişimi farklı kılmaktadır. Bu gelişimi farklı olan bireylere gönümüzde "özürlü", engelli, 'özel gereksinimli çocuklar", "özel eğitime gerektiren bireyler" ve benzer tanımlar yapılmaktadır (Baykoç, 2010:13). Konuşma beceresi akranları ile aynı gelişim seyrinde olmayan birey için genel eğitim sisteminin içinde yer alan yöntem, teknik, materyal, eğitim içeriği, eğitimci donanımı açısından daha özel bir desteğe ihtiyaç duymaktadır. Yine görme yetisini olmayan bir bireyin akranları ile aynı materyal, eğitim programı kullanılarak eğitim alması düşünülemez. Bu sebeple bu bireylerin ihtiyaç duydukları eğitimler bireyin farklılık gösteren özelliklerine uygun olarak düzenlemesi gerekir. Bu gereklilik bir sorucu olarak genel eğitim anlayışından farklı olarak, özel bir eğitime ihtiyaç duyulmaktadır.

Gelişim ve eğitim ihtiyaçlarını genel eğitim sistemi içinde karşılayamayacak kadar farklılık gösteren çocuklar için düzenlenen eğitime 'özel eğitim" denir. Yetersizliği olan bireyler ihtiyaç duyduğu bilgi ve becerileri çoğu zaman akranlarının öğrendiği yöntem ve tekniklerle "standart öğretim yöntemleriyle" öğrenememektedir. Öğrenme becerisi bireyin engel türüne ve derecine göre değişiklik göstermektedir. Bu sebeple her çocuğun yetersizliği, özel eğitim içeriğini ve amacını belirlemede, yaşadığı topluma uyum sağlamasına ve becerilerini geliştirmesine yardımcı olacak şekilde belirmede bir ölçüt olmaktadır. Otistik bir birey ile özel öğrenme güçlüğü olan bir bireyin eğitim amaçları aynıyken, eğitim gereksinimleri ve ihtiyaç duyulan eğitim yaklaşımı farklı olmaktadır.

Enç (1981:5), her çocuğun eğitim alanında farklılıklar gösterdiğini fakat bazı çocukların bu farklılardan kaynaklanan nedenlerden ötürü eğitimlerini mevcut koşullar altında yine mevcut yöntem ve araçlarla karşılamanın mümkün olmadığı durumların olduğunu belirtmektedir. Bunun içinde özel bir takım araç ve yöntemlere hatta özel eğitim kurumlarına ihtiyaç olduğunu belirtir. Özel gereksinimli çocuklar için "ayrıcalıklı çocuklar" kavramını kullanır. Bu çocuklar eğitim ihtiyaçlarını karşılamak

için geliştirilen örgüt, kurum, araç, gereç ve hizmetlerin tümünü "özel eğitim alanı" adı ile tanımlamaktadır.

Özel eğitim 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 3. maddesi b fıkrasında özel eğitim, *"Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için özel yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile onların özür ve özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitim*" olarak tanımlanmaktadır (MEM, 1997:5). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin 4. Maddesi y fıkrasında özel eğitim, "*Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri, bu bireylerin tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ile akademik disiplin alanlarındaki yeterliliklerine dayalı olarak uygun ortamlarda sürdürülen eğitim"* olarak açıklanmaktadır (MEM, 2006:2).

Diğer yandan özel eğitim, Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün yayınlamış olduğu "Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtımı El Kitabı'nda ise şöyledir tanımlanmaktadır:

> *"Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile onların özür ve özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitime "özel eğitim" denir. Çoğunluktan farklı ve özel eğitime ihtiyacı olan çocuklara sunulan, Üstün yetenekli olanları yetenekleri doğrultusunda en üst düzeye çıkmasını sağlayan Yetersizliği engele dönüştürmeyi önleyen, Engelli bireyi kendine yeterli hale getirerek Topluma kaynaşmasını ve bağımsız, üretici bireyler olmasını destekleyecek becerilerle donatılan eğitimdir."*

Her üç tanımdan yola çıkarak özel eğitimin çeşitli nedenlerle akranları gibi eğitim olanaklarından faydalanamayan bireyler için verilen eğitim hizmeti olduğu ortak paydası ortaya çıkmaktadır. Burada özel eğitime muhtaç çocukların akranlarından geri olduğu anlamı değil, akranlarından daha farklı olduğu anlamı çıkarılmalıdır. Zihinsel bakımdan akranlarından ileri düzeyde olan bireyler de özel eğitime muhtaç bireyler olarak nitelendirilmektedir.

1.1.1. Özel Eğitimin Temel Amaç ve İlkeleri

Doğadaki her canlının gayesi kendi yaşam becerilerini edinmek ve bağımsızlaşabilmektir. Bir bebeğin yürümek, kendi yemeğini bağımsız olarak yemek ve ilerleyen zamanlarda ellerinden tutulmadan çevresini keşfetme isteği gibi.

Yetersizliği olan bireylerin yetersizlik türleri, derecelerinin farklılık gösterdiği bilinen bir gerçektir. Yetersizlik türü ve derecesi ne olsun her insan kendi gelişim evresi görevlerine yerine getirmek istemektedir. Normal gelişim gösteren bireyler çoğu zaman çevresini gözlemleyerek dinleyerek birçok bilgiyi kendisi edinebilirken, yetersizliği olan bireylerin desteğe ihtiyacı olabilmektedir. Normal gelişim gösteren bir bebek taklit ederek konuşma becerisini zaman içinde kazanırken, ağır zihinsel engeli ve konuşma yetisinde problem olan bir çocuğun bu beceriyi kendisinin kazanmasının mümkün olmadığı durumlarda odyologlardan destek gerekebilmektir.

Yetersizliği olan bireylerin, karşılaşabileceği sorunları çözmeleri; kendi yaşam kaliteleri ve toplumda uyum sağlayarak yaşamaları için gereklidir. En basitiyle şehir hayatında yaşayan bir bireyin trafik kurallarını öğrenmesi onun bağımsız olarak topluma uyum içinde yaşaması için gereklidir. Özel eğitimin amacı da bu yönlü bireylerin hayatlarını kolaylaştırmak ve bağımsızlaşabilmeleri için gerekli yaşam becerilerini edinmelerini sağlamaktır. Toplumsal uyumu gerçekleştiremeyen bireyler toplumdan dışlanmaktadır. Bu çocuklara özel eğitim verilmesindeki amaç bağımlılıklarını azaltmak, ortadan kaldırmak, topluma uyum sağlamalarını desteklemektir.

Cavkaytar ve Diken (2005:11), özel gereksinimli çocukların her birinin kendi içinde çok çeşitte farklı özelliklerinin olması, bu çocukların özelliklerine uygun bir gruplama yapılmasına güçleştirmesine rağmen, eğitimlerindeki ortak hedefin bağımsız yaşama hazırlanmalarına yardımcı olmak olduğunu ve bunun da özel eğitimin amacını oluşturduğunu belirmektedirler.

Eğitimin en önemli amaçlarından biri de eğitim süreci içinde tüm çocukların olası problemlerinin çözümünde yardımcı olmak ve onların ihtiyaç duydukları eğitsel

hizmetleri sağlamaktır. Amaç her birey için aynıdır. Bu amaç da *"Bireyin bağımsız yaşama hazırlanmasıdır."* (Metin, 2012:7).

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (MEB, 2006:3) ikinci bölüm madde 5'te, özel eğitime ihtiyacı olan bireye yönelik; Türk Milli Eğitiminin genel amaç ve temel ilkeleri doğrultusunda belirlenen eğitim amaçları şunlardır:

a. *Toplum içindeki rollerini gerçekleştiren, başkaları ile iyi ilişkiler kuran, iş birliği içinde çalışabilen, çevresine uyum sağlayabilen, üretici ve mutlu bir vatandaş olarak yetişmeleri,*
b. *Toplum içinde bağımsız yaşamaları ve kendi kendilerine yeterli bir duruma gelmelerine yönelik temel yaşam becerilerini geliştirmeleri,*
c. *Uygun eğitim programları ile özel yöntem, personel ve araç-gereç kullanarak; eğitim ihtiyaçları, yeterlilikleri, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda üst öğrenime, iş ve meslek alanlarına ve hayata hazırlanmalarıdır.*

Eğitimde fırsat eşitliği demokratik toplumların temel koşullarından biridir. Özel eğitim hizmetleri ile bu fırsat sağlanmayı amaç edinilmektedir. Özel eğitimle yetersizliğin engele dönüşmemesi için tedbirler almak, bireyleri kendilerine yeter hale getirmek, üstün yeteneklilerin yetenekleri doğrultusunda en üst düzeye çıkmalarını ve programın içeriğini çocuğun oluşturmasını sağlamak amaç edinilmektedir. Genel eğitimde içerik, çocuklar için merkezi programla ile belirlenirken, özel eğitimde programın içeriğini çocuğun ihtiyaçların oluşturduğu görülmektedir. Özel eğitimdeki en büyük amacın yetersizliğin engele dönüşmesinin önündeki sorunların en aza indirmek mümkünse ortadan kaldırmak olduğu anlaşılmaktadır.

Özel eğitim çalışmalarının en iyi düzeyde yürütülmesi için belirlenen ilkeler, Türk milli eğitimini düzenleyen genel esaslar doğrultusunda özel eğitimle ilgili temel ilkeler 573 Sayılı Özel Eğitim hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de (MEB, 1997:5) şu şekilde yer almaktadır:

a. *Özel eğitim gerektiren tüm bireyler, ilgi, istek, yeterlilik ve yetenekleri doğrultusunda ve ölçüsünde özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılır.*
b. *Özel eğitime erken başlanılır.*
c. *Özel eğitim hizmetleri, özel eğitim gerektiren bireyleri, sosyal ve fiziksel çevrelerinden mümkün olduğu kadar ayırmadan planlanır ve yürütülür.*
d. *Özel eğitim gerektiren bireylerin, eğitimsel performansları dikkate alınarak amaç, içerik ve öğretim süreçlerinde uyarmalar yapılarak, diğer bireylerle birlikte eğitilmelerine öncelik verilir.*

e. *Özel eğitim gerektiren bireylerin, her tür ve kademedeki eğitimlerinin kesintisiz sürdürebilmesi için her türlü rehabilitasyonlarını sağlayacak kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılır.*
f. *Özel eğitim gerektiren bireyler için, bireyselleştirilmiş ve eğitim programlarının bireyselleştirilerek uygulanması esastır.*
g. *Ailelerin özel eğitim sürecinin her boyutuna aktif katılmalarının sağlanması esastır.*

1.1.2. Özel Eğitime Gereksinimi Olan Çocuk

Özel gereksinimli bireyler, Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde madde 4'ün z fıkrasında *"özel eğitime ihtiyacı olan bireyler"* olarak adlandırılmakta ve bu bireyler *"çeşitli nedenlerle bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlikleri açısından akranlarından beklenilen düzeyden anlamlı farklılık gösteren bireyler"* olarak tanımlanmaktadırlar (MEB, 2006:2).

Birey, normal eğitim programları ile eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasının mümkün olmadığı durumlarda özel gereksinimli çocuk ya da özel eğitim gerektiren çocuk olarak tanımlanır (Cavkaytar ve Diken, 2005:11). Bu anlamlı farklılıklara sahip çocuk, bireysel özellik ve eğitim ihtiyacı açısından yetersiz olabileceği gibi; üstün performans gösteren birey de olabilir. Bu farklıkların sebepleri doğum öncesi, doğum esnasında, doğum sonrasında ya da gelişim sürecinde meydana gelen nedenlerden kaynaklanabilir. Yetersizlikten kasıt; gelişim özelliğinin beklenen düzeyde olmaması, bilişsel, davranışsal, motor işlevlerinde, iletişim becerilerindeki, fiziksel özelliklerindeki farklılıkların sonucunda akranlarının gösterdiği davranışları gösterememe durumudur. Çocuğun işitme kaybı onu yaşıtlarının gösterdiği performansı göstermesinin önüne geçmesi, görme yetisi kaybının okumaya ya da hayatıyla ilgili diğer işlevlerini yerine getirmesine engel olması, zekâ düzeyinin düşüklüğü ya da fazla olması sonucunda bireyin kendi potansiyellerini kullanmasının önüne geçen durumların olması gibi birçok verilmesi muhtemel örnekler çocuğu özel gereksinimlere ihtiyaç duyar duruma getirmektedir.

Bireysel farklılıklar; bireyin ölçme araçları aracılıyla bilişsel, fiziksel, dil, hareket, sosyal ve duygusal gelişimlerindeki elde edilen verilerin yaşıtlarına göre yavaşlama, gerileme veya ileride olma durumunu yansıtması durumudur. Yaşıtlarına göre farklılık gösteren bu bireylerin normal eğitim programından kısmen yararlandığı, destek

eğitime ihtiyaç duyduğu ya da hiç yararlanamadığı durumlar olabilmektedir (Baykoç, 2011:20).

Özel gereksinimi olan çocukların özür tür ve dereceleri ile özellikleri birbirinden farklılıklar gösterdiğinden genellemelere gitmek mümkün olamamaktadır. Onların bu özellikleri Cavkaytar (2015:5) özel gereksinimli bireylere bir destek sağlanmadığında normal gelişen bireyler için sunulan eğitim ortamlarından yararlanmalarını güçleştirdiğini belirtmektedir.

Bireylerin bedensel, kişilik, öğrenme gibi özelliklerinde farklıların olmasının doğal olduğunu, bu farklıların bir sağlık sorunu olmadığını tüm bireylerde olması muhtemel özellikler olduğunu belirtir. Farklıları yaşamsal işlevlerini etkileyecek kadar büyük olması bireyleri özel eğitim gerektiren bireyler olarak tanımlar (Cavkaytar ve Diken, 2005:7). Her öğrenme sorunu yaşayan bireyin özel gereksinimli olduğu yorumu yapmanın yanlış olduğu söylenebilir.

1.1.3. Özel Eğitim Gereksinimli Bireyin Sınıflandırılması

Her bireyin eğitim ihtiyacı farklıdır ve bu farklıklarından kaynaklı olarak bu bireylere verilecek eğitimlerin iyi bir şekilde planlanması gerekmektedir. Bireyin ihtiyaçlarının ortaya konması, avantaj ve dezavantajlarının belirlenmesi, nelere ihtiyaçların olduğunun tespit edilmesi gibi bir dizi analizin yapılması, verilen eğitimin niteliğinin artmasını sağladığı bilinmektedir. Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin yetersizlikleri de kendilerine özgü olmaktadır.

Özel eğitimde; bireyin eğitim ihtiyaçlarının neler olduğunun belirlenmesi, eğitimlerinde gerekli düzenleme ve planlamaların yapılması için eğitsel tanılama yapılması ve bu tanılamaya uygun sınıflandırmanın yapılması gerekmektedir (Özsoy, 1996:8).

Sınıflandırma; bireylerin ortak özelikleri ve eğitim ihtiyaçlarına göre yapılmaktadır (Canöz, 2011:2; Yıldırım ve Durmuşoğlu, 2009:35). Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin gereksinimi belirlemek, neyi ne derece öğrenebilir, neleri öğrenip öğrenemeyecekleri, eğitilebilir mi, öğretilebilir mi olduklarının tespiti, yetersizlik

derecelerinin belirlenmesi eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesine yol gösterici bir nitelik kazandırabilir. Ulaşılan kaynaklarda özel eğitimciler tarafından ortak kabul edilen ortak bir sınıflama olmadığı belirtirmiştir (Aral ve Gürsoy 2007:42; Özsoy, 1996:7). Bazı araştırmacılar özel gereksinimli çocukların ihtiyaç duyduğu destek eğitimi kısa süre, uzun süre ya da sürekli olarak gereksinim duyma durumlarını dikkate alarak bir sınıflamaya gitmektedir. Diğer bir sınıflama şekli de özel gereksinimli çocuğun görülme sıklığına bakılarak yapılan sınıflandırma şeklidir. Bu sınıflamada çocuklar; görülme sıklığı fazla olanlar, görülme sıklığı az olanlar, üstün yeteneklilere ve gelişimleri tehlikede olanları içeren bir yöntem çerçevesinde gruplandırma yoluna gidilmiştir (Aral ve Gürsoy, 2007:43). Sınıflamalar bu iki türden ibaret olmayıp, farklı kaynaklarda içerik ve başlık olarak değişik sınıflamalar bulunduğu görülmüştür. Ülkemizde yapılan sınıflandırma yetersizlik türünün adına göre olarak yapılmaktadır Cavkaytar (2015:11).

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (MEB, 2006) özel eğitim ve kaynaştırma uygulamalarından yararlanabilecek olan özel gereksinimli bireyler:

a. Dikkat Eksikliği Ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan Bireyler
b. Birden Fazla Yetersizliği Olan Bireyler
c. Dil Ve Konuşma Güçlüğü Olan Bireyler
d. Duygusal Ve Davranış Bozukluğu Olan Bireyler
e. Görme Yetersizliği Olan Bireyler
f. İşitme Yetersizliği Olan Bireyler
g. Ortopedik Yetersizliği Olan Bireyler
h. Özel Öğrenme Güçlüğü Olan Bireyler
i. Süreğen Hastalığı Olan Bireyler
j. Otistik Birey
k. Serebral Palsili Bireyler
l. Üstün Yetenekli Birey
m. Zihinsel Yetersizliği Olan Bireyler olarak sınıflandırılmaktadır.

1.2. Tarihsel Gelişim

Özel gereksinimli bireylere yönelik tutum ve davranışlar toplumdan topluma ve zamana göre değiştiği bilinmektedir. Bu konudaki bilgiler antik çağlara kadar dayanmakla birlikte bu bireylere yönelik ilk özel eğitim çalışmaların din kurumlarının ortaya çıkması ile başladığı görülmektedir. Bu tarihlerde yapılan çalışmalar arasında barınma, beslenme, sağlık ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan açılan yurtlar yer almaktadır (Şahin, 2003:49).

Özel gereksinimli bireylere yönelik tutumların değişmesindeki bir diğer önemli gelişmelerin bilim ve felsefe alanında meydana gelen gelişmelerin paralelinde yapılan çalışmalar olduğu görülmektedir. Sakat seçkinlerin çeşitli anlamlarda göstermiş olduğu başarılar, birinci dünya savaşında yaşanan işçi sıkıntısı sorununda sakat bireylerinden yararlanılabileceğinin görülmesi gibi olaylar tarihsel süreçte özel gereksinimli bireylere bakış açısı ve tutumların değişmesinde etkili olan olaylar arasında yer almaktadır (Enç, 1981: 29).

1.2.1. Diğer Ülkelerde Özel Eğitimin Gelişimi

Dünyadaki birçok ülke normal eğitim sisteminden yararlanamayan ve özel eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan bireyler için yasa, yönetmelik ve eğitim uygulamaları çalışmaları bulunmaktadır. Ülkelerin sahip olduğu politik, ekonomik, teknolojik, kültürel ve diğer faktörlerin ülkelerdeki sağlık ve eğitim konuların üzerindeki etkileri özel eğitim politikalarına yansıdığı görülmektedir (Şahin, 2003:51). Bu sebeple özel eğitimdeki gelişmelerde öne çıkan unsurlara değinilmeye çalışılacaktır.

Dünyada özel gereksinimli bireylerin eğitimlerine yönelik ilk gelişmeler 1700'lü yıllarda gelişmeye başlamaktadır. Kaynaklarda özel eğitimin başlangıcı olarak Paris'in Averon ormanlarından çiftçiler tarafından ölmek üzereyken bulunan Victor adlı çocuğun (Vitor adını ona Itard vermiştir.) Jean-Marc Gaspard-Itard adlı hekim tarafından uygulan eğitim yöntemleri ile başladığı belirtilmektedir (Cavkaytar ve Diken, 2005:15). İşitme engelliler için ilk okul Fransa'da 1755 yılında açılmış; bunu İngiltere, Almanya ve Amerika'da açılan okulların takip ettiği görülmektedir (Aral ve Gürsoy, 2007: 29). Bu gelişmeyi 1873 yılında Paris'te açılan görme engelliler okulu

takip etmektedir. İlk körler okulu olan bu okulun ardından İngiltere, Almanya, Avusturya ve Rusya'da da okullar açılmaya devam etmektedir. (Aral ve Gürsoy, 2007:30). Kaynaklarda edinilen bilgilere göre 1745-1950'li yıllarda farklı engel guruplarına yönelik gerek eğitim uygulamaları gerekse de sistemler konusunda çalışmalar devam ettiği ve önemli gelişmelerin olduğu görülmektedir (Cavkaytar ve Diken, 2005:16-17).

Dünya'da özel eğitimde okullaşmanın tarihine bakıldığında özel gereksinimli çocuklar için öncelikli klinik çalışmalar yapıldığı daha sonraları yatılı okullar ve ardından ayrı okullarda eğitimlerinin sağlanması şekilde bir gelişim seyri görülmektedir (Cavkaytar, 2015:18). Günümüzde ise ülkeler yasal düzenlemelerle değişiklik yonula giderek; özel gereksinimli çocukların eğitimlerini daha iyi olanaklar içinde almalarını sağlamak için kaynaştırma eğitimi uygulamalarına yer vermektedirler (Şahin, 2003:51). ABD'de ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde ve diğer ülkelerde kaynaştırma eğitiminin uygulandığı görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2015:74). Bu uygulama ile özel gereksinimli çocukların eğitimlerini için en az kısıtlayıcı ortamda almaları gerektiğinin görüşü hakimdir. Genel eğitim okullarında, özel eğitim sınıflarının açılması ve genel eğitim sınıflarındaki tam ve yarı zamanlı kaynaştırma uygulamaları, özel eğitimin genel eğitimle bütünleştirme çalışmaları olarak yorumlanmaktadır (Cavkaytar, 2015:18). Hâkim olan bir diğer düşüncede kaynaştırma eğitiminin sosyal içerme yönelik olmasıdır. Sosyal dışlanmanın önüne geçmekten çok sosyal kabullenmeye yönelimdir (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 74). Özel eğitim konusunda önem verilen diğer hususların ise erken eğitim, aile katılımın sağlandığı eğitim anlayışı, kapsayıcı ve kaynaştırma eğitimi, yardımcı teknolojiler olduğu görülmektedir (Cavkaytar, 2015:18).

ABD'de son yıllarda öğrencilerin "engelli" olarak nitelendirilmesi zorunluğunu ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar kapsamında sınıf öğretmenin bir öğrenciyi değerlendirmeye yollamadan önce öğrencinin güçlük çektiğini konuların tespit etmesi ve bu konuda program değişikliği yaparak girişimler yapması beklenmektedir (Kırcaali-İftar, 1998:8).

İngiltere özel eğitim hizmetleri için her okulda bir özel eğitim koordinatörü bulunmaktadır. Özel gereksinimli çocukların normal eğitim ortamında özel gereksinimli bireyler olarak nitelendirilmemesi için bu öğrenciler formal eğitim

sürecinden geçmeden normal sınıflarda özel eğitim hizmetlerinden yararlanmaları sağlanmaktadır. Bireyin bu hizmetlerden yararlanamadığı durumlarda formal değerlendirme ile özel ortamlarında eğitimlerine almaları sağlanmaktadır. Bu süreçte özel eğitim koordinatörü gerekli dosyaları tutmakta, sınıf öğretmenine rehberlik etmekte ve gerektiği durumlarda okul dışı kurum ve kişilerle yapılması gereken işleri yürütmekte yetkili olduğu görülmektedir (Kırcaali-İftar, 1998:9-10). İngiltere'deki kaynaştırma uygulamalarında ailenin isteklerinin göz önünde bulunulduğu fakat gerekli imkanları sağlayan okullarda eğitim hizmetlerinin gerçekleştirilmektedir (Baykoç ve Şahin, 2010:28). Bu uygulama ile özel gereksinimli bireylerin eğitim ortamlarında özel gereksinimli birey olarak nitelendirilmeden eğitim almalarının sağlandığı görülmektedir.

1.2.2. Ülkemizde Özel Eğitimin Gelişimi

Ülkemizde engellilere yönelik çalışmalara bakıldığında içerik ve engelli gruplarına göre farklılık gösterdiğini görmekteyiz. Engellilere yönelik hizmetlerin eğitimden daha ziyade kimsesiz ve yetimleri koruma, bakma, barındırma türü hizmetlerde olduğu görülmektedir. Bu hizmetler Çocuk Esirgeme, Darüşşifa, Darülaceze, Çocuk Yuvaları, Sosyal Hizmetler, Yetiştirme Yurdu vb. kurumlar adı altında verilmiştir. Özel eğitimin örgün eğitim içinde yer alması daha sonraki yıllarda gerçekleşmektedir (Özsoy, 1996:13).

Ülkemizde engellilere yönelik ilk bilinçli ve sistemli eğitim çalışmaları o zamanın ileri gelenlerinin işitme engelli çocuklarının eğitimine yöneliktir. 1889 yılında İstanbul'da Sultan Ahmet'te Ticaret mektebinin bir bölümünde Grati Efendi öncülüğünde okul açılmıştır. Bir yıl sonrada okula görme engelliler için bölüm eklenmiştir. Okulda verilen eğitim otuz yıl sürmüştür ve okul 1919 yılında kapatılmıştır. Bu tarihten sonra da ciddi bir çalışmaya rastlanmamaktadır (Baykoç, 2010:30, Baykoç ve Şahin 2011:38).

Çıkılı (1996:7), 1950 yılının özel eğitim hizmetleri açısından dönüm noktası olduğunu belirtmiştir. 9 Ağustos 1951 tarih ve 5822 sayılı kanun ile özel eğitim hizmetleri Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Bu tarihe kadar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı özel eğitim hizmetlerini yürütmekteydi.

Bugünkü uygulamaların belirleyiciliği 1983 yılında çıkarılan 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu ve bu kanunda yer alan yönetmelikler olmuştur. Özel Eğitim hizmetlerini bakanlıkta Özel Eğitim, Rehberlik ve Dayanışma Genel Müdürlüğü yürütürken illerde bu görev Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Rehberlik Araştırma Merkezi sorumlu olmuştur (Özsoy, 1996:14). Daha önceden özel eğitim hizmetleri yönetmeliklerle düzenlendiğini görülmektedir.

Türkiye'de özel eğitim alanında çalışacak personelin yetiştirilmesi ise 1952-1953 yıllarında Gazi Eğitim Enstitüsü'nde başlanmıştır. Özel Eğitim Şubelerinde en az üç yıl ilkokul öğretmenliği deneyimi olanlar arasında seçilen eğitimcilerde iki yıllık yüksek öğretim programı ile eğitim verilmekteydi. Bu şubeler iki dönem mezun verdikten sonra kapatılmıştır (Özsoy, 1996:14). Daha sonraları 1965 yılında 1982 yılana kadar özel eğitim alanında çalışacak uzmanlar Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü'nde dört yıllık programa tabi tutularak yetiştirilmiştir. 1982 yılında şubeler yeniden düzenlenerek Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü içinde özel eğitim, anabilim dalı olarak yeniden kurulmaktadır.

1955 yılında "Psikolojik Servis Merkezi" kurulması, günümüzde "Rehberlik ve Araştırma Merkezi" nin temelinin atılması açısından önemli bir gelişme olmaktadır. Bu gelişme özel eğitim hizmetleri bir bütünlük içinde yürütülmesini sağlamaktadır (Baykoç ve Şahin, 2011:39).

1950 yıllarından 1980'li yılalar kadar özel eğitim hizmetleri bir şube müdürlü olarak İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde yer almaktadır. Bu tarihten sonra, yapılan düzenlemelerle özel eğitim hizmetleri Genel Müdürlük bünyesinde yürütülmeye başlanmaktadır (Baykoç ve Şahin, 2011:40).

1992 yılında özel eğitim hizmetleri özel eğitim hizmetleri teşkilatlanmalarında düzenlemelere devam edilmektedir. Daire Başkanlığı şeklinde hizmet veren birim Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü şeklinde bünyesinde yeni teşkilatları içeren gelişmesine devam etmektedir (Baykoç ve Şahin, 2011:42).

1990 yılından günümüze kadar özel eğitim hizmetlerinin gelişmesine yönelik yasa, kanun, yönetmelik, nitelikli özel eğitim personeli yetiştirme, personellerin özlük

haklarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar, özel eğitim gerektiren bireylerin daha iyi bir eğitim almaları için fiziksel düzenlemelerin yapılmasına, bu alanda yeni kurumlar açılmasına, eğitim-öğretim, yönetim ve denetim konusunda çalışmalara devam edilmektedir.

1.3. Engelliliğin Tanımı

Engelli kavramının farklı kaynaklarda sakat, özür gibi kavramlarla beraber kullanıldığı ve bu kavramlarının anlamsal olarak karıştırıldığı görülmektedir. Engelli kime denir tam olarak kavramsal ayrımını yapabilmek için engelli-özürlü-sakat, engellilik, zedelenme-sapma yetersizlik kavram tanımlarının anlaşılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Öztürk'te engelliler konusunda sakat, özürlü, engelli, bozukluk gibi farklı kavramlar kullanıldığı ve bunların kullanımında ortak bir anlaşma sağlanamadığına değinmiştir. Özürlü, sakat, engelli kavramları arasında anlam farkı olduğu halde birbirlerine yerine kullanıldığını belirtmiştir (Öztürk, 2011:17).

Zedelenme-Sapma: *"Bireyin psikolojik, fizyolojik, anatomik özelliklerinde geçici ya da kalıcı türden bir kayıp, bir yapı ya da işleyiş bozukluğu olması durumudur."* (Cavkaytar ve Diken, 2005:7). Zedelenme bireyin yaşam kalitesi kısa süreliğine ya da hiç etki etmeyecek şekilde görülebilmektedir. Bazı durumlarda ise zedelenmenin sonucu ağır fonksiyonel kayıplara neden olabilmektedir. Tıbbi müdahalelere rağmen bireyin zedelenmeden kaynaklı işlevsel bozukluğunun onun hayatını olumsuz etkilediği ve zedelenme öncesi yeterliliğini yakalamaması gibi durumların yaşanması, bu bireyde zedelenmeye bağlı yetersizlik olduğu anlamına gelmektedir. Bireyin zedelenme olmaksınız görülen belirgin farklılığını Özsoy (1996:5), sapma olarak açıklamakta; örnek olarak bireyin boyunun akranlarına göre belirgin çok uzun olması ya da kısa olması durumlarını vermektedir.

Yetersizlik: *"Zihinsel, fiziksel, davranışsal ya da duyu organlarının zedelenmeye bağlı olarak tüm ya da kısmen işlevlerinde gözlenen kayıpların ortaya çıkardığı durum"* olarak tanımlanmaktadır (Ataman,1997, akt. Ataman,2003:14). Yetersizlik, zedelenmenin bir yansımasıdır şeklinde ifade edilebilir. Normal gelişim gösteren bir

kişi için yapılması muhtemel durumlar eğer zedelenme sonucunda bireyi sınırlar ya da engellerse bu durum bireyi yetersiz kılmakta; yürüyememe, konuşamama, görememe, uyum sağlayamama, işitememe gibi birçok şekilde ortaya çıkmaktadır.

Yetersizliğin zedelenmeye bağlı olarak çeşitlilik gösterdiği bilinmektedir. Cavkaytar ve Diken (2005:8) yetersizliğin *"geçici-kalıcı, önlenebilir-önlenemez, giderilebilir-giderilemez, ilerleyen-gerileyen"* gibi özellikler taşıyabileceğini belirtmektedir.

Engel-Özür: Birey yetersizliğine bağlı nedenlerle yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı rollerini, normal kabul edilen bir bireyden beklenilen düzeyde gerçekleştiremediği duruma engel/özür denilmektedir (Cavkaydar ve Diken,2005:8; Özsoy, 1996:5). Özsoy (1996:6), özür ve engellin en eş anlamlı olduğunu belirtmektedir. Ataman (2003:14) ise engel kavramını *"yetersizliği ya da özrü olan bireyin çevresiyle etkileşiminde karşılaştığı problemi"* olarak tanımlamaktadır.

Atamanın yetersizlik ve özür kavramlarını eş anlam değerinde aldığı görülmektedir. Bireyin engelli olması ise sosyal bir olgu olarak tanımlarda karşımıza çıkmaktadır. Çünkü birey yetersizliği yüzünden değil, kendinden beklenilen rolleri yerine getirememesi sonucunda engelli olarak tanımlanmaktadır. Bireyden beklenen roller yaş, cins, sosyal ve kültürel farklara, içinde yaşadığı zamana, yaşadığı topluma ve diğer değişkenlere bağlı olarak değişkenlik göstermekte ve bu durumda ilkel toplumlarda görme yetersizliği olan bir birey okuma-yazma problemi olmadığından engelli birey statüsünde olmayacaktır.

Aral ve Gürsoy (2007:7), engelliliği bireyin yetersizliği sonucu içinde bulunduğu çevreye uyum sağlamada ve bu çevrede gerçekleştirmekle yükümlü olduğu rolleri toplumun beklendiği şekilde sergileyememesi olarak açıklamakta; özür ve engel kavramanı birbirine eş kavramlar olarak kullanmaktadır.

Zedelenme ve yetersizlik durumunun engele dönüşmesinin önlenmesinde *"özel gereksinimini olan biriye yaşam için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmak ve yaşanılan çevreyi özel gereksinimi olan bireylerin yararlanabilecekleri duruma getirmek en önemli iki etmen"* olmaktadır (Cavkaytar ve Diken, 2005:8). Günümüzdeki teknolojik gelişmeler görme yetersizliği olan bireyin yazılı kaynaklara

ulaşımını sağladığı durumlarda onun yetersizliğin engele dönüşmesinin önüne geçmektedir.

Bu çalışmada 'engelli' ve "engellilik kavramları tıbbi olarak yetersizliği bulunan çocukların eğitim çevresinde kendilerine problem teşkil eden ve bu yetersizliklerini engele çeviren faktörlerin neler olduğu çevresinde şekilleneceği için engel çevre ile etkileşimde karşılaşılan problem, engelli ise bu problemle karşılaşan kişi şeklinde tanımlar kullanılmaktadır.

1.3.1. Engellilere Yönelik Eğitimin Özellikleri

Engelli öğrenciler özel eğitim gerektiren bireylerdir ve Özel Eğitim Hizmetleri'nden yararlanmaktadır. Eğitimde fırsat eşitliği demokratik toplumların temel koşulu olmaktadır. Bireysel farklılıkları nedeniyle genel eğitim hizmetleri ile eğitim ihtiyaçlarını karşılayamayan bu çocuklara uygulanan eğitim hizmetlerine "Özel Eğitim Hizmetleri" denilmektedir.

Özel eğitim hizmetlerinin amaç ve ilkelerinde bu çocuklara yönelik eğitimin ana hatları belirtilmektedir. Amaç çocukların sahip oldukları potansiyelleri en üst düzeye çıkarmak için ihtiyaç duydukları eğitim hizmetlerini sunulmasıdır. Bunun için bu çocuklara özel bir eğitim programı, yöntem ve teknikler, araç ve gereçlere ve bu alanda çalışacak uygun personel ve fiziksel düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu aşamada tanılama, değerlendirme, yönlendirme, kapsamlı özel eğitim ve destek eğitim hizmetleri sunmak için önemli olmaktadır.

Genel eğitim sistemi içinde normal gelişim gösteren çocuklar için merkezi program uygulanmaktadır. Özel eğitimde programın içeriğini çocuk belirlemektedir. Bu içeriğin kazandırılması için yoğun ve sistematik bir eğitime ihtiyaç duyulmaktadır. Bu aşamada eğitimciye büyük sorumluluk düşmektedir.

Engelli bireye gelişim ve bireysel yeterlilikleri dikkate alınarak BEP "Bireysel Eğitim Programı" uygulanmaktadır. Program öğrenciyi merkeze almaktadır. Çocuk eğitimin merkezinde olduğundan eğitimin içeriğini çocuk kendisi belirlemektedir. Her çocuk için genel geçer bir eğitim anlayışın olması doğru bulunmamaktadır. Çocuğun

yapabildikleri ve nelere ihtiyaç duyduğu belirlenerek, aile ile bu süreçte eğitimci uyumlu bir şekilde çalışılması gerekmektedir. Çocuğun kendisi için yabancı olan bir ortamda ifade edememe ve okulların kısıtlayıcı eğitim ortamları düşünüldüğünde çocukların genel potansiyellerini tam olarak gözlenmesi mümkün olmamaktadır.

Engel çeşidine göre çocuklar ayrı okullarda eğitim alabilecekleri gibi normal okullarda eğitim alabilmektedirler. Normal okullarda kaynaştırma ya da özel eğitim sınıflarında eğitim almaktadır. Çocuğun yetersizliği okulda eğitim almasına engel olduğu durumlarda evde eğitim hizmetlerinden yararlanmaktadırlar. Bireysel eğitim programı hazırlanırken çocuğun devam ettiği genel eğitim sınıfındaki program takip edilmekte fakat çocuğa uyarlanması; programda kısa dönemli amaçları da içeren ölçülebilir yıllık amaçlar alınarak, çocuğun öğrenme hızına uygun olarak hazırlanması şeklindedir.

Her insan gibi özel eğitime ihtiyaç duyan bireyde sevilmek, kabullenilmek, fark edilmek, başarmak, akranları ile vakit geçirmek istemektedir. Bu sebeple engelli öğrencilerin eğitimlerinde akranları ile beraber eğitim almaları hedeflenmedir. Refleks davranışlar dışında insan çevresini gözlemleyerek ve öyküneler davranışları öğrenmektedir. Çocukların toplumun beklentilerine uyması için toplumla kaynaşık olarak eğitim almamaları, yaşıtlarını ya da büyüklerini gözlemleyerek davranış geliştirmesine imkân verilmesi gerekmektedir. Ayrı eğitim kurumlarında çocuğun toplumun beklentisine uygun davranış geliştirmesi zorlaşmaktadır. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin (MEB, 2006) dördüncü maddesinde özel eğitime ihtiyacı olan bireyler için evde, hastanede, okul ve kurumlarda eğitim ve destek eğitim hizmetlerini yürütmekle görevlendirilen görme, işitme ve zihinsel engelliler sınıf öğretmenleri tarafından eğitim verildiğine dair ifadeler bulunmaktadır.

1.3.2. Türk Eğitim Sisteminde Engelli Eğitimi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca belirlenen Standartlar Kurallarda devletlerin engellilere bir bütün halinde ve herkesle aynı haklara sahip olacak şekilde ilk, orta ve yüksek öğretim verilmesi ilkesini kabul etmeleri ve engellilerin eğitiminin milli eğitim sistemlerinin ayrılmaz bir parçası olmasını garanti altına almalarının gereği belirtilmektedir. Ayrıca bu maddede engellilerin eğitilmesinden uzman eğitimcilerin sorumlu olacağı, orta öğretimdeki eğitim hizmetlerine çevirmenlik hizmetleri ile diğer

yardımcı servis koşullarının sağlanmasının gereği, müfredat programlarının esnekleştirilmesi, zorunlu eğitim süreci çok ağır ve her tür düzeydeki engelli kız ve erkek çocukları kapsaması, engelli bebeklere, okul öncesi çağdaki çocuklara, yetişkinlere ve özellikle kadınlara özel ihtimamın gösterilmesi gibi hususlar yer almaktadır (I. Özürlüler Şurası, 1999).

Cumhuriyet döneminde, özürlülere yönelik özel eğitim hizmetleri 1924 yılından 1950 yılına kadar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı olarak sürdürüldükten sonra aynı yıl Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir. 1950'den 1980 yılına kadar özel eğitim hizmetleri İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde bir şube müdürlüğü tarafından yürütülmüştür. 1980 yılında Özel Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1983 yılında ise Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığına dönüştürülmüştür. Ülke genelinde özel eğitim ve rehberlik alanında ihtiyaçların artması sonucu hizmeti daha etkin ve yaygın olarak yürütebilmek amacıyla 30 Nisan 1992 tarih ve 3797 sayılı kanunla Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuş; özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yönetilmesi ve yaygınlaştırılmasından sorumlu tutulmuştur. 6 Haziran tarih ve mükerrer 23011 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Özürlülere İlişkin Eğitim Esasları belirlenmiştir (I. Özürlüler Şurası, 1999:32).

1.4. Engelli Eğitimi ve Engellilerle İlgili Yasal Düzenlemeler

Engellilerle engelsizler arasında sosyal haklar yönünden ortaya çıkan farklılıkları gidermek toplumun görevi olmaktadır. Engellilere sağlanan eğitim hizmetleri ve sosyal yardımlar, devletin ya da toplumun bağışı değil, onların insan olmalarından doğan hakları olarak kabul edilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının üçüncü bölümü "Eğitim ve Öğretim Hakkı ve Ödevi" başlığı altında 42. Maddesi esas alınarak eğitim ve öğretim faaliyetleri yürütülmektedir. Bu maddede "Kimse, eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz ve "Devlet, durumları sebebiyle özel eğiteme ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır." ifadesi doğrudan özel eğitim ile ilişkisi olması açısından önemlidir. Özel eğiteme temel ve dayanak teşkil etmektedir.

Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar özel eğitim alanına katkı sağlayacak birçok yasal düzenlemeler yapılmıştır. Özel gereksinimli bireylere yönelik yapılan yasal düzenlemeler tarihsel açıdan incelendiğinde, ilk olarak 1949 tarih ve 5387 sayılı 'Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun'un çıkarıldığı, daha sonra özel gereksinimli öğrencilerin eğitim gereksinimlerinin 1961 tarih ve 222 sayılı 'İlköğretim ve Eğitim Temel Kanunu'na dayalı olarak 1962 ve 1968 yıllarında çıkarılan Özel Eğiteme Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği ile karşılandığı, 1983 tarih ve 2916 sayılı 'Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu' ile özel gereksinimli bireylere özgü ilk kapsamlı yasanın adımlarının atıldığı görülmektedir (Canöz, 2011:12). Bu yasa daha sonra çıkan kararnamelerin temelini oluşturmuştur.

İlk yasayı 1987 yılında yürürlüğe giren ve Özel Gereksinimli Çocukların Okulöncesi Eğitimleriyle İlgili Genelge'nin takip ettiğini belirtmişlerdir. Bu genelge sayesinde özürlü tanısı almış 4-5 yaşındaki çocukların ailelerinin rehberlik hizmeti almalarının gerektiği ve okul öncesi eğitimi, anaokulları, anasınıflarından buralara uyarlamış bir program ile yararlanmaları belirtilmiştir (Vuran ve Ünlü, 2014:60).

1997 yılındaki yeni yapılanma ile birlikte, 571 sayılı 'Özürlüler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname', 572 sayılı 'Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname' ve 573 sayılı 'Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname' yürürlüğü konulmuştur. Bu kanun hükmünde kararnamelerin yürürlüğe konulması, özel gereksinimli bireylere bakış açısında ve özel gereksinimli bireylerin eğitimine ilişkin devlet politikalarında önemli değişmelerin yaşandığının göstermektedir (Canöz, 2011:13). Bu yasa özel eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve nitelikli bir hal hale gelmesi açısından önemli görülmektedir.

573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin amacı özel eğitim gerektiren bireylerin, Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda, genel ve mesleki eğitim görme haklarını kullanabilmelerini sağlamaya yönelik esasları düzenlemektedir. Bu kararname özel eğitim gerektiren bireyler ile onlara doğrudan ve dolaylı olarak sunulacak eğitim hizmetlerini, bu hizmetleri sağlayacak okul, kurum ve programları kapsamaktadır. Kararname ile özel eğitimin ilkeleri, tanılama-değerlendirme-yerleştirme esasları, örgün ve yaygın eğitime ilişkin esaslar, eğitim

ortamları, özel eğitim okulları ve özel eğitim kurumlarına ilişkin esaslar, okul ve kurum açma esasları, özel eğitime destek sağlayan kurumlara dair esaslar açıklığa kavuşturulmaktadır.

1.5. Özel Eğitime Gereksinimi Olan Engelli Çocuklar ve Eğitimi

Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitimlerini sağlamak üzere, özel eğitim almış personel, geliştirilmiş eğitim programları, yöntemleri ve araç gereçlerle uygun ortamlarda sürdürülen eğitime özel eğitim olarak tanımlanmaktadır (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 1999: 395). Beden, zihin, ruh, sosyal ve sağlık özellikleri nedeniyle normal eğitim hizmetlerinden yaralanamayan 4–18 yaş arası yetersizliği olan çocuklar özel eğiteme muhtaçtır. Özel eğitim, bu eğitime ihtiyacı olan özel gereksinimli bireylerin bulunduğu ortamda gerçekleşmektedir (Batu, 2015: 1).

Eğitim, bireylerin istendik davranışlar kazandığı bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Eğitim ile ilgili birçok tanım da literatürde yer almaktadır. Bunlardan bir diğeri de öğrencilerde istendik davranışı geliştirmek, var olan kusurlu davranışı ortadan kaldırmak süreci olarak ele alınmıştır. O halde eğitim, bireylerde kalıcı istendik davranış oluşturma sürecidir. Özel eğitim, normal diye adlandırılan bireylerden bazı gelişim özellikleri nedeniyle ayrılık gösteren çocukların eğitim ve öğretim işlerini kapsayan çalışmaları içermektedir (Batu, 2015:1). Özel eğitimde amaç normalleştirmek değil, çocuğu ilgi ve yetenekleri geliştirmek toplum içinde yaşamalarını kolaylaştırmaktır.

1.5.1. Zihinsel Engeli Olan Öğrencilerin Özellikleri ve Eğitimi

Literatürde zihinsel yetersizliğine tanımlayan farkı disiplin anlarından yapılan tanımlar yer almaktadır (Heward, 2003; akt. Çifci, 2015:137). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde ise zihinsel yetersizliği olan bireyler için yetersizlik düzeylerine bağlı olarak; hafif, orta, ağır ve çok ağır yetersizliği açıklayan tanımlar yer almaktadır (MEB, 2006). Bu kısımda zihinsel yetersizliğin tanımları yerine bu bireylerin yetersizlerine bağlı özelliklerinin bilinmesi araştırmanın kapsam ve amacı açısından önemli bulunmaktadır. Çifci (2015: 148-150) zihinsel yetersizliğe olan öğrencilerinin özelliklerini üç başlık altında açıklar. Bunlar:

1. Bilişsel Özellikler: Zihinsel yetersizliğinin fazlalığına bağlı olarak bilgileri kalıcı ya da geçici hafızalarında tutma, uyarıcılara dikkatlerini vermede, konuşma becerilerinde, akademik becerileri kazanmada, karşılaştığı bir problemi çözmede, öğrendiklerini karşılaştığı yeni durumlarda kullanma konularında güçlük yaşadıkları belirtilir.

2. Sosyal, Davranışsal ve Duygusal Özellikleri: Normal gelişim gösteren akranlarına göre zihinsel yetersizliğin derecesine bağlı olarak akranları ile çevresinin beklentilerine uygun davranışlar sergilemekte, arkadaş edinmekte, kurallara uymakta problemler yaşadıkları görülmektedir.

3. Fiziksel Sağlık Özellikleri: Normal gelişim gösteren akranlarına göre daha fazla hastalanmaktadırlar. Zekâ düzeyleri düştükçe işitme, görme ve başka sağlık problemleri de yaşadıkları görülmektedir.

Zihinsel yetersizliği olan öğrenci, bu yetersizliğinin derecine bağlı olarak eğitim öğretim sürecini etkiyecek bazı özellikleri taşımaktadır. Yetersizliğin öğrencinin öğrenme, davranışlar, sosyal ilişkilerin etkileyecek yansımaları olduğunu görülmektedir. Öğrencinin özelliklerinin bilinmesi öğrenci için planlan eğitimin niteliği açısından önem arz ettiği söylenebilir.

Zihinsel engelli bir çocuğun eğitiminde hangi becerilerinin öğretileceğine karar verilmesi ve nereden başlanıp nasıl bir yol izleneceğinin belirlenmesi kolay görünür gibi olmakla beraber, karmaşıklığıyla en önemli aşamayı oluşturduğunu belirtmektedir. Zihinsel engelli çocuğun zekâ düzeyine bakılarak yapılan sınıflamalar, ona verilecek eğitim programının oluşumuna katkı sağlamadığı; çocuğun gereksinim, ilgi alanları ve yeteneklerini belirleme yoluna gidilmesi durumunda eğitimine katkı sağlamanın mümkün olmaktadır. Ayrıca böyle bir sınıflandırma ailelerin makul beklentiler ve akılcı değerlendirmeler yapmalarına olanak sağlamış olacaktır (Özekes, 2015:2). Her öğrencin bireysel farklılıklarının olması, öğrencinin tanınması önemli olmakla beraber, öğrencinin tanısına bakarak genel bir eğitim programı yapmanın hatalı olduğu söylenebilir.

Eğitim ortamının düzenlenmesi ve çevresindeki kişilerin davranışlarına dikkat etmesi gerekmektedir. Çocuğun dikkati dağıtacak ses ve ortamda araç gereç olması, dersin

herhangi bir sebeple kesilmesi, pekiştiricin gecikmesi, açık ve anlaşılır olmayan uzun yönerge ve emirler, sürekli aynı materyallerin kullanımı gibi hususlar eğitimin sürecini olumsuz etkiledi bilinir (Özekes, 2015:27). Eğitim programın hazırlanması kadar uygun eğitsel ortam eğitim sürecinin başarıya ulaşmasında faktörler arasında yer aldığı görülmektedir.

Zihinsel engellilerin eğitiminde teknolojik ürünlerin kullanımı öğrencinin başarı üzerinde destekleyici bir etki yaptığı ve daha zevkli bir eğitim olanağı sunduğu ve başarısız olma korkusunu engelleyerek; özgüvenini arttırdığı görülmüştür (ÖEHGM, 2013: 59).

Zihinsel engellilerin eğitiminde "ödül" ve "pekiştireç" kavramları önemli bir yere sahiptir (Özekes, 2015:5). Bu kavramların nasıl verileceği hususu çok önem arz etmektedir. Eğitimcinin hatta ailelerin yanlış ve orantısız ödüllendirmesi ya da cezalandırması çocukların eğitimleri üzerinde büyük hasara yol açabildiği bilinmektedir. Bu açıdan engelli çocuğun çevresindeki kişilerin bu konularda yeterli bilgi ve beceri donanıma sahip olması en azından bilinçte olması beklenmektedir.

Ailelerin çocuklarına ne öğretecekleri konusunda rehberlik edecek kaynak yetersizliği bulunmaktadır. Ailelerin çocuklarını evde eğitmelerine yol gösterecek materyallere ve bu öğrenme sürecine katkı saylayacak rehberlik edecek kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır (Özekes, 2015:4).

1.5.2. Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrencilerin Özellikleri ve Eğitimi

İlkokul çağındaki engelli öğrencilerin yetersizlik türlerinden biri olan özel öğrenme güçlüğü sorununu ne olduğunu, ülkemizde özel öğrenme güçlüğünün gelişimine yönelik çalışmalar ve bu çocukların hayatlarında karşılarına çıkabilecek problemler ile eğitimci ve ailelerin bu probleme yönelik neler yapması gerektiği günümüzde önem arz eden konular arasında yer almaktadır. Özellikle özel öğrenme güçlüğü olan bireylerin eğitimciler tarafından zihinsel yetersizliği olan bireyler olarak algılanmaları bu çocuklarının genel özelliklerin bilinmesinin önemli olduğu söylenebilir.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde öğrenme güçlüğü yaşayan birey: *"Dili yazılı ya da sözlü anlamak ve kullanabilmek için gerekli olan bilgi alma süreçlerinin birinde veya birkaçında ortaya çıkan ve dinleme, konuşma, okuma, yazma, heceleme, dikkat yoğunlaştırma ya da matematiksel işlemleri yapma güçlüğü nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyi*," şeklinde tanımlanmaktadır (MEB, 2016).

Özel öğrenme güçlüğü olan bireysel normal zekaya ya da üstün zekaya sahip olabilmektedir. Bu bireylerde okuma, yazılı anlatım ya da matematiksel beceriler zekadan bağımsız olarak beklenenin altında bir gelişim göstermektedir. Bu bozukluğun nedeni olarak ise merkezi sinir sisteminde görülen işleyiş bozukluğunun olduğu varsayılmaktadır. Bu bireylerin sosyal etkileşim, algılarında ve kendini idare etme becerilerindeki yetersizlikler diğer alanlardaki yetersizleri bile birlikte görülebilmektedir (Uysal, 2013:3; Özyeşil, 2012:61).

Bu alanda yapılan tanımlara baktığımızda öğrenme güçlüğünün heterojen bir problem özelliği gösterdiği anlaşılmaktadır. Problem zekaya bağlı olmamakta ancak bireyler zihinsel yetersizlikle dayalı bir başarısızlık sergilemektedirler. Özel öğrenme güçlüğü olan bireyin öğrenme sürecinin farklı aşamalarının bu sorundan etkilendiği ve bilgiyi alma, kısa ya da uzun süreli hafızada tutma, işleme, geri çağırma gibi aşamalarının bu problemden farklı şekillerde etkilendiğini görülmektedir. Bu tarz bir problem bireyin akademik başarısını olumsuz etkileyebileceği gibi akademik başarının bağlı olduğu psikolojik ve sosyolojik yansıları olduğunu söyleyebiliriz. Bu şekilde tanılaması zor olan bir engelin çocuğunun hayatındaki olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmasında zor olduğu düşünülmektedir. Zekâ seviyeleri normal ya da normalin üstünde olan bu çocukların kendilerinden beklenen akademik başarıları gösterememeleri kendileri, ailesi, eğitimcileri ve çevresindeki diğer bireyler arasındaki ilişkileri üzerindeki çok yönlü etkileri olması muhtemeldir.

Melekoğlu dünyada özel eğitim alanında yapılan çalışmalara bakıldığında özel öğrenme güçlüğünün bir terim olarak özel eğitim alanına kazandırılması 1962'li yıllarda ABD' de Samuel Kirk tarafından kullanılmakta olduğu, ülkemizdeki ÖÖG ne konusunda yapılan tanımın ABD'de yapılan tanıma yakın olduğunu, fakat içerik olarak daha az açıklayıcı problemin ne olduğu konusunda detaylı bir tanım olmadığını belirtmiştir (2016:19-23). Melekoğlu, Türkiye'de yapılan tanımı yetersiz bulmaktadır.

Melekoğlu (2016, 29) yapılan yasal düzenlemelere rağmen ÖÖG yaşayan bireylerin tanılama aşamasında ve bu bireylere yönelik verilecek eğitim içeriği konusunda sorunların devam ettiğini; Gür ise Türkiye'de RAM'larda özel olarak disleksinin tanılanmasına yönelik testler olmadığı belirtmektedir (akt. Aslan, 2015:585). Bu sorunlar; öğrenme güçlüğü olan çocukların belirlenmesi, sayıların tespiti, yaygınlık oranlarının saptanması ve özel eğitim hizmetlerinden yararlanmaları konularında zorlukların yaşanmasına neden olmaktadır (Şahin ve Akoğlu; 2011:255).

Çocukların eğitimlerinin erken tanılamanın önemini "çocuğunun gelişimi ve öğrenme yeteneği açısından kritik dönem 5-7 yaş dönemidir" vurgusu ÖÖG yaşayan çocukların eğitimlerinde yapılacak çalışmaların arttırılması gerektiğinin önemini vurgulamaktadır (Uysal, 2013:4). Demir (2005:3), ülkemizde ÖÖG tanısının 2. ve 3. sınıflarda konulduğunu söylememektedir. Bu süreç çocuğunu öğrenme ve gelişim sürecindeki kritik dönemleri düşündüğümüzde çocukların eğitimleri önündeki tanılama sürecinde yaşanan problemlerin eğitim engeli olarak çocukların yaşantısına yansıması olarak yorumlanabilir.

1.5.3. Yaygın Gelişimsel Bozukluğu Olan Öğrenciler ve Özellikleri

Yaygın Gelişimsel Bozukluklar, otizm spektrum bozukluğu ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Otizm, bu grupta en çok bilinen gelişim bozukluğu olmaktadır. Rett Sendromu, Aspergen Sendromu, Atipik Otizm ve Çocukluğun Dezintegratif Bozukluğu bu grupta yer almaktadır (ÖERHGM, 2013: 67).

Otizm: Genel olarak çocukluğun ilk üç yılında kendini gösteren sosyal etkileşim ve iletişim becerilerindeki sınırlı, tekrarlı, uyarıcıya uygun olmayan bir davranışlarla kendini gösteren gelişimsel bozukluk olarak tanımlanmaktadır (Diken, 2015:410, Özbey, 2005:13). Otistik çocukların hepsi standart bir gelişim bozukluğu göstermemektedir. Bu nöro-gelişimsel bozukluk kimilerinin sosyal ilişkilerinde, kimilerinin iletişim yetersizliğinde görülür ve ağır, hafif olarak farklı şiddetlerde görülmektedir. Yaş ilerledikçe çocuğun sahip olduğu bu yetersizlikte değişim ve sönme görülebilmektedir (Özbey, 2005:13).

Otistik çocukların dikkat çeken özellikleri arasında taklit edememeleri, bulunduğu ortamın kurallarına uymakta zorlanmaları, duygularını ifade edememe, sebep yokken gülme ya da çığlık atma, karşındaki kişinin söylediklerini tekrar etme, kalabalık ortamlardan uzak durma, karşısına çıkabilecek tehlikeleri anlamakta zorlanma vb. yer almaktadır ÖERHGM (2010:10). Bu özelikler çevresindeki bireylerle iletişim kurmasını engelleyebileceği ve çevresindeki insanların bu çocukları anlamalarını zorlaştıracağı söylenebilir.

Eğitim ortamında kullanılan materyaller öğrenmeye yardımcı olma ve sağlama, eğitimin içeriğini zenginleştirme, çocuklar için motive edici vb. birçok etkileri olduğu bilinmektedir. Özellikle yetersizliği olan çocukların eğitim-öğretim yaşantılarında materyallerin önemi daha da önem kazanmaktadır. Özbey (2005:65), Otistik çocukların eğitimlerinde kullanılacak materyal sayısı ve çeşitliliği ihtiyaçları karşılayamamaktadır. Genellikle bu alanda okul öncesi için imal edilmiş materyaller kullanılmaktadır ya da bu alanda çalışan eğitimciler kendi imkanları ile materyallerini yapmaktadır.

Normal gelişim gösteren çocukların aksine otistik çocukların Özbey (2005:68) eğitim ortamlarının sık sık değiştirilmemesine hususuna dikkat edilmesi gerekmektedir.

Otistik çocuklar öğrendikleri bilgi ve becerileri genellerde zorluk çekmektedir. Okulda öğrendiklerin günlük yaşantısında tekrarı ve farklı ortamlarda öğrendiklerini uygulama imkânları oluşturmada ailelere büyük sorumluluk düşmektedir. Aile tarafından desteklenmeyen çocukların yaşamlarında ilerleme kaydedememektedirler. Ailelerin çoğu çocuklarına acıyarak baktıkları ya da çocukları üzerinde otorite kuramama, işin kolayına kaçarak çocuklarının yapmaları gerekenleri kendileri yapmamaları çocukların bağımsız beceri kazanmalarına engel teşkil ettiği görülmektedir (Özbey, 2005:70-71).

Otizmi çocukların beceri kazanmasında eğitim öğretim sürecinin doğru bir şekilde planlanması önem arz etmektedir. Özbey (2005:69-70), otistik çocuklarda eğitimlerine tatil ya da farklı sebeplerden dolayı ara verilen çocukların becerileri unutmakta, ortama uyum sağlamada zorlanmakta, etkinliklere katılmada isteksizlik vb. davranış sergilemektedirler. Eğitimlerinde sürekliliğin sağlaması gerektiği kadar içeriğin

çocuğun dikkat süresi dikkate alınarak parçalar halinde sık tekrarlarla desteklenmesi gerekmektedir. İyi planlanmış ve ailelerin bu sürece dahil edilmediği bir eğitim sürecinden beklenilen gelişmeleri görmek mümkün olmamaktadır.

1.5.4. İşitme Engeli Olan Öğrencilerin Özellikleri ve Eğitimi

İşitme yetisindeki azalma, kayıp gibi durumlar bireyin konuşma ve dil gelişiminin yanı sıra buna bağlı gelişim gösteren zekâ, öğrenme gibi beyinle bağlantılı gelişim alanları üzerinde de olumsuz yansımalar gösterdiği bilinmektedir (Belgin, 2011:187).

Belgin ve Yücel (2011:188), araştırmalara sonuçlarına göre işitme kayıplarının büyük bir oranının akraba evliği ve doğum sonrası çocukların geçirdiği kızamık, kabakulak vb. nedenlere bağlı kontrol edilebilir nedenlere bağlamaktadır. Ailelerin maddi imkân durumlarının çocuklarına sunacakları eğitim imkanları etkili olduğunu belirtmektedirler (2011, 188-194).

1.5.5. Görme Engeli Olan Öğrencilerin Özellikleri ve Eğitimi

Görme engelli bireyler heterojen bir grup oluşturmaktadır. Bu bireylerin yetersizleri derecesine bağlı olarak, çevrelerindeki bilgiyi almaları onların bilişsel, sosyal ve dil becerileri üzerinde etkili olabilmektedir. Özellikle görme yetersizliği az olan bireylerin eğitimlerinde üç boyutlu nesnelere dokunarak öğrenmek ihtiyacı hissetmektedirler.

Bu çocukların eğitim ortamlarında çevresel düzenlemelerin ihtiyaç duyulmaktır. Derslerde özel araç ve gereçlerin kullanılmasına ihtiyaç duyulabilmektir. Özellikle fiziksel ortamda dokunsal alan ve araç-gereçlere, bu araç gereçlerinin tehlike arz etmemesine, ışığın gelişi açısı vd. unsurların öğrenci için uygunluğuna, nesnelerin arkasından gelen ışıkların öğrencilerin görüşlerini engellediği bilinmesine ve ışığı doğru açı ile kullanılmasına eğitimcilerin dikkat etmesi gerekmektedir (Özgür, 2011:49-53).

1.5.6. Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Öğrenciler ve Özellikleri.

DEHB bireyin aşırı hareketliliği, konsantrasyon ve dürtü alanlarını kontrol etmede sorun yaşadığı yetersizlik türü olarak tanımlanmaktadır. DEHB olan çocukların bilişsel özellikleri bakımdan; zihinsel çaba gerektiren işlerden kaçındıkları, hafızayla ilgili sorunlar yaşadıkları ve günlük hayatta unutkan olmaları, sık sık eşyaları kaybettikleri ve öğretmenlerini dinlemedikleri görülmektedir. Sosyal duygular dünyaların özellikleri bakımından; kendilerinden daha küçük çocuklarla oynama, yaşıtlarının yöneldikleri spor faaliyetlerinin dışında spor faaliyetlerine yönelme, akranları ile çatışma, öfkelerini kontrol edememe, arkadaşlık kurma ve sürdürme zorlanma gibi özellikler göstermektedirler. Motor becerilerinde dikkat çeken özellikleri arasında yazı yazmada, düğme iliklemede, fermuar çekmede, ayakkabılarını bağlamada, makas tutmada zorluklar yaşamaktadırlar. Bu çocukların dil gelişimlerinde problemler olduğunu yönünde sınırlı sayıda araştırmalar bulunmaktadır (Fazlıoğlu, 2010:208-224).

1.5.7. Fiziksel Yetersizliği Olan Öğrencilerin Özellikleri ve Eğitimi

Fiziksel yetersizliği olan birey iskelet sisteminin işlevlerini yerine getirememe sonucunda ortaya çıkan yetersizlik durumudur. Bu durumun ortaya çıkmasının nedenleri farklılık gösterebilmektedir Fiziksel yetersizliğin derecesine göre hafif, orta ve ağır olarak üç grupta sınıflandırılmaktadır (Uysal, 2015:253-257). Bu grupta; felçliler, iskelet sistemi oluşturan bölümlerde farklı nedenlere bağlı problemi, kas problemi, hareket etmede problemi, kemik hastalığı, serabral palsili, sipina bifidalı olan Bunun sonucunda birey topluma adapte olmada, gün içindeki ihtiyaçlarını karşılamada, sorunlar yaşayabilmektedir. Bu sebeplerle bu bireyler bakım, destek hizmet, korunma ve rehabilitasyona ihtiyaç duyabilmektedir (ÖERHGM, 2013:86).

Yetersizliği bağlı olarak bilişsel, davranışsal, duygusal, sosyal, fiziksel ve tıbbi özelliklerini etkiyen faktörler söz konusu olmaktadır. Davranışsal olarak; travmatik beyin yaralanması olan öğrencilerde kaygı, agresiflik gibi olumsuz davranışlar görülebilmektedir. Duygusal olarak; kendileri hakkında özgüven problemleri görülebilmekte, kızma ve kendisine verilmek istenen yardımı reddetme gibi

problemleler yaşayabilmektedirler. Bu öğrencilerin akranları ile nasıl iletişim kurmaları gerektiği konusunda desteğe ihtiyaç duyabilmektedir.

Bu bireylerin eğitim ortamlarında fiziksel düzenlemeler dikkat edilmesi, eğitim öğretim sürecinde özel planlamalara ihtiyaç duyulabilmektedir. Eğitimlerinde uzman desteği gerebilmekte, anne ve babanın da sürece katılımında iş birliğine gidilmesi önerilmektedir (ÖERHGM, 2013:86-89).

Akranların ve eğitimcilerin bu bireylerle iletişimde fiziksel engelini görmezden gelme yerine, sorunu öğrenme ve tanıma ve empati kurma yollarına başvurmaları önerilmektedir. Bu çocukların ihtiyaç duyduğu eğitimi almalarında eğitimci tutum ve yaklaşımı, fiziksel ortam şartları, oyun alanlarına ulaşımın sağlanması önemli görülmektedir (İnal, 2010:156-164).

1.5.9. Dil ve Konuşma Bozuklukları Olan Öğrencilerin Özellikleri ve Eğitimleri

Dil ve konuşma becerilerinin insanların kendilerini ifade etmeleri ve iletişim kurmaları sağlayan, sosyal hayatımızın en önemli parçalarından biri olduğu bilinmektedir. Kaynaklarda dil bozuklu ve konuşma bozukluğun tanım ve nedenlerinin ayrı konu başlıkları altında alındığı görülmektedir. Birbirlerinden bağımız konu başlıkları altında ancak birbiri üzerinde etkileri olan yetersizlik türü olarak değerlendirilmektedir.

Dil bozukluğu; dili anlama, dilin sembolik, söz dizimi ve biçim bilgisi alanlarından birinde ya da birkaçında görülen engel türü olarak tanımlanmaktadır (Turan, 2012:150). Konuşma bozukluğu; seslerin fiziksel olarak üretiminde yani konuşmayı sağlayan solunum sistemi yapısına bağlı nedenlerde ortaya çıkan engel türü olarak tanımlanmaktadır (Turan, 2012:150).

Dil ve konuşma bozukluğu olan çocukların eğitimi sınıf öğretmeninin dışında dil ve konuşma terapisti, çocukların ebeveynlerine sorumluluklar düşmektedir. Bu çocukların eğitimde dile etkin kullanabilecekleri ortamlar oluşturulması eğitimleri açısından önemli olmaktadır. Ancak okullardaki kullanılan resmi dil, açık ve kolay anlaşılır olmayan ders kitapları bu çocukların eğitimleri önünde engeller arasında olduğu söylenmektedir (Maviş, 2015: 322).

1.6. İlköğretim Düzeyinde Engellilerin Eğitim Alabileceği Kurum Ve Kuruluşlar

Özel eğitime ihtiyacı olan bireyin, eğitim alacağı kurama yerleştirilirken en az sınırlandırılmış eğitim ortamında, mümkün olduğunca akranları ile beraber eğitim almalarına öncelik tanınmaktadır. Bireylerin gelişim alan özelliklerine ve akademik başarılarına ve eğitim ihtiyaçlarına uygun ortamlarda eğitimlerini sürdürmeleri sağlanmak için; akranları ile aynı sınıfta, özel eğitim sınıfında, gündüzlü özel eğitim okulu/kurumu, yatılı özel eğitim okulu/kurumu gibi ortamlara yerleştirilmektedir. Bu ortamın, öğrencinin ikamet adresine en yakın okul ya da kurum olmasına dikkat edilmektedir (MEB, 2006).

1.6.1. Genel Eğitim Sınıfı

Öğrencilerin eğitimlerinin çocuğunu akranları ile beraber sınıf içinde ve dışında düzenlenen etkinliklere özel eğitim hizmetleri kapsamında almaktadır. Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Destek Eğitim Açılması Genelgesi'ne göre öğrenciler haftalık ders saatlerinin %40'ını geçmeyecek şekilde destek eğitim hizmetlerinden yararlanması sağlanmaktadır (MEB, 2015).

Destek Eğitim Odası: MEB 2015/15 sayılı genelgeye göre; öğrencilerin eğitim hizmetlerinden en üst düzeyde yararlanması için devam ettiği okul bünyesinde yer alan eğitim ortamıdır. Bu eğitim ortamından akranları ile beraber aynı ortamda eğitim alan özel eğitime ihtiyacı olan öğrenci ile özel yetenekli öğrenciler yararlanmaktadırlar. Her öğrenci haftalık ders saatinin %40'ını geçmeye şekilde ihtiyaçları doğrultunda bu eğitim ortamından yararlanması sağlanmaktadır.

1.6.2.Özel Eğitim Sınıfı

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin akranları ile beraber fakat ayrı sınıfta eğitim almaları için bu ortamlar oluşturulmaktadır. Bu eğitim ortamında aynı türden yetersizliği olan bireylere görme, zihinsel ve işitme engelliler sınıf öğretmenlerinden yetersiz türüne uygun olan öğretmenler eğitim vermeleri sağlanmaktadır. Bu öğrenciler bulundukları okulun eğitim programını ya da farklı bir eğitim programını takip etmektedirler. Öğrenci mevcudu ilköğretimde en

fazla 10, otistik çocuklar için en fazla 4 olmaktadır. Sınıf ortamı düzenlenirken ve seçilirken öğrencilerin yetersizlik türleri dikkati alınmaktadır (MEB, 2006). Öğrencinin, özel eğitim sınıfında olduğu, akranları ile okul binasında, bahçede, ders saatleri dışında birlikte olmaları mümkün olmaktadır (Özgür, 2011:20).

1.6.3 Gündüzlü Özel Eğitim Okulu

İlköğretimde; işitme, görme, ortopedik yetersizliği olan bireyler için açılan okullarda genel eğitim programı temel alınarak BEP hazırlanmaktadır. Sınıf mevcudu en fazla 15 öğrencilerin yetersizlik türüne göre işitme, görme ve zihinsel engelliler sınıf öğretmeni görevlendirilmektedir. İlköğretimde zihinsel yetersizliği ve otizmi olan bireyler için açılan okullardır. Bakanlıkça hazırlanan eğitim programı uygulanmaktadır. Sınıf mevcudu en fazla 10 dur (MEB, 2006).

Orta veya ağır düzeyde zihinsel yetersizliği ve otizmi olan bireyler için özel eğitim uygulama merkezi açılmaktadır. Bakanlıkça hazırlanan program uygulanmaktadır. Bu program öğrencin öz bakım ve günlük yaşam becerileri ile toplumsal yaşama uygum sağlamaya yönelik bir programdır ve işlevsel akademik beceriler geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Sınıflarda 8 öğrenci eğitim görür, otizmi olan bireylerde en fazla 4 öğrenci bir sınıfta eğitim alabilmektedir (MEB, 2006).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ENGELİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM YAŞAMINDAKİ SORUNLAR

2.1. Eğitim Ortamında Karşılaşılan Sorunlar

Eğitimin etkisini Guyae, hipnotik telkine benzetmektedir (Durkheim, 2016:69). Bir çocuğun gelişimi sadece çocuğun kendinde var olan özelliklerle sınırlı olmayıp, çevreden gelen doğru uyarıcılarla çocuk etki altına alınabilmektedir. Bu etkinin bilincinden yoksun bir eğitimin etki yaratması beklenmemektir. (Durkheim, 2016:71). Çocuğun çevresindeki olaylar, olgular ve kişilerin çocukta iz bırakan etkiler yaptığı sonucu varılmaktadır. Eğitimden daha fazla yararlanabilmek için, eğitimin bireye nasıl nüfus ettiğinin bilinmesine ve bu nüfusun nasıl kullanılacağı konusunda bilincin artmasının önemli olduğu söylenebilir.

Çocuğun zihninin ve karakterinin oluşumunda ve gelişimde maruz kaldığı her şeyin etkisi olduğunu görülmektedir. Çocuğun eğitim hayatında ona en yakın bireyler olan aile ve eğitimcilerin ise bu bilincin farkında olup olmadığının sorgulanması gerekmektedir. Durheim, (2016:71) önem verilmeyen binlerce bilinçdışı etkinin farkında olunarak, veli ve öğretmenlerin kullandıkları dil ve davranışlara dikkat etmeleri gerektiği söylemektedir.

Eğitim ortamı oluşturan unsurlar; personel, fiziksel mekân, eğitim ve öğretim araç-gereçleri, bir dizi özel düzenlemelerden oluşan bir yapı olarak açıklanabilmektedir (Karaküçük, 2008:308). Alan araştırmamın çerçevesini oluşturan özel gereksinimli çocukların eğitim ortamları olan okul, eğitim öğretim etkinliklerinin meydana geldiği ve bu ortamda bulunan kişilerin birbirleriyle iletişim kurdukları ortamı ifade etmektedir. Çalışmanın bu kısmında bu yapıların tanımlamaları ve bu yapılardan kaynakları sorunlarının neler olduğu ortaya konmaya çalışılmaktadır.

2.1.1. Fiziksel Çevreden Kaynaklı Sorunlar

Bireyin içinde bulunduğu kurumların içerisinde onun yetişmesinden sorumlu olan eğitim gördüğü yer olan okul (Küçükahmet 2006:132), modern toplumlarda bireyin yetişmesi açısından büyük öneme sahiptir (Doğan, 2011: 199). Okullarda eğitim etkinliklerinin gerçekleştirilmesi için ayrılan mekânın sahip olduğu iç ve dış özellikler okulun fiziksel ortamını ve unsurlarını oluşturmaktadır (Karaküçük, 2008:308). Bu unsunlar eğitim öğretim etkinleri için gerekli araç ve koşulları ifade etmektedir (Gözler, 2017: 36). Eğitim-öğretim etkinliklerini hedeflenen nitelikte gerçeklemesinde; eğitim-öğretim etkinliklerinin düzenlemesi kadar ortamın fiziksel şartlarının da etkisinin büyük olduğu söylenebilir.

Okul mekân olarak eğitim öğretim etkinliklerinin gerçekleştirildiği fiziksel yapının kendisi olmaktadır (Tabancalı, 2007:63). Binanın mimari yapısı, derslikleri, diğer salonlar ve odalar, eğitim araç ve gereçleri gibi unsurların sayıları ve kalitesi bu yapının niteliğini açıklayan temel ayrıntılardır (Doğan, 2011:200). Sınıfın büyüklüğü, öğrenci sayısı, sıra masa, dolap vb. araçlarla, boş alanlar, mekânın ısı, ışık ve renk düzeni, temizliği, sınıfların yerleşim düzeni, gürültü gibi bir dizi etken ortamın fiziksel değişkenlerini oluşturmaktadır (Tabancalı, 2007:63; Özan, 2017:62).

Fiziksel yapısının görünüş, sağlık ve kullanılış koşullarının uygunluğu çocukların okula karşı tutumları ve sergilemiş oldukları davranışları üzerinde etkisi olmaktadır (Johnson, 1990:67; akt. Başar, 2014:19). Yapılandırılmış yani eğitim öğretim amaçlarına, öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve gelişim özelliklerine uygun olarak düzenlemiş olan fiziksel ortam (Tabancalı, 2007:63-69), etkili öğrenme-öğretme sürecinin bir parçasını oluşturmakta; öğretmen-öğrenci ilişkisi, öğrenci ilgi ve motivasyonu, öğretim amaçlarının gerçekleşmesi, öğrenci davranışları, öğrencilerin daha yaratıcı düşünceler geliştirmesi, öğrenci kontrolü, derse katılım vb. olumlu etkileri olmaktadır. Eğitim öğretim sürecinde bu derece önem arz eden fiziksel ortam alan ve araçların temini ile bunların düzenlemesi hususu özel eğitim gerektiren çocuklar açısından daha fazla önem arz ettiği söylenebilir.

Bu sebeple özel eğitim gerektiren öğrencilerin eğitim aldığı kurumların fiziksel yapı şartlarına bakmak, verilen eğitimin niteliğinin önüne geçen koşul ve şartların saptanması açısından yararlı olmaktadır. (Gözler, 2017: 36)

Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitimlerini sürdükleri okul ve kurumlar özelliklerine göre; rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri, destek eğitim odası, gözlem odası, bireysel eğitim odası, dinlenme odası, oyun odası, revir, aile eğitim odası, resim ve müzik odası, uygulama evi, çok amaçlı salon, hidroterapi havuzu, kütüphane, açık ve kapalı bahçe, beden eğitimi salonu, gösteri ve tiyatro salonları, işitme-konuşma-dil laboratuarları, fizik tedavi ve rehabilitasyon salonu, atölye gibi bölümlere yermesi gerektiği, eğitim ve öğretim hizmetleri için gerekli her türlü araçların ilgili bakanlık tarafından karşılanacağı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde yer almaktadır (MEB, 2006). Okulun fiziksel ortamının ve araçlarının öğrencinin ilgi, engel durumlarına bağlı ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde uygulama yönelik imkânların yönetmelikte yer aldığı görülmektedir.

Aynı yönetmelikte özel eğitim gerektiren öğrencilerin, fiziksel, sosyal ve psikolojik olarak en az kısıtlayıcı ortamda eğitim almaları sağlamak için okulların öğrencilerin etkileşimlerini kolaylaştırıcı, dersin etkinliğini sağlayacak şekilde eğitim ortamlarının düzenlenme ve koruyucu tedbirlerin alınması, özel araç-gereç ile eğitim materyallerinin temin edilmesi, kaynaştırma öğrenci için destek eğitim odasının açılması ve bu hususlar göz önünde bulundurularak öğrencilerin yerleştirilmesi hususunda maddeler yer almaktadır (MEB, 2006). Yönetmelikte yer edinen bu hususların yerine getirilmesi özel eğitim gerektiren öğrencilerin yetersizliklerinin önündeki engellerin kaldırması önem arz etmektedir.

Özel eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde iyi düzenlenmiş fiziksel ortam, verilen eğitimin kalitesini artırmakta ve bireye bağımsız yaşam alanı oluşturmakta, bireyin yetersizliğinin kısıtlı imkânlar nedeniyle engel haline gelmesinin önüne geçmeyi sağlamaktadır. Bu düzenlemelerin eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasında önemli rolü olmaktadır. Bu sayede birey kendini güvende hissedeceği ihtiyaç duyduğu duygusal çevreye de kavuşmuş olmaktadır. Bireylerin (II. Özürlüler Şurası, 2005); tıbbi müdahaleler yanında yaşam kalitelerinin de artırılmasına ihtiyaçları bulunmaktadır. Fiziksel ortam düzenlemeleri öğrencilerin eğitim ortamlarında

rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmalarına fırsat vermektedir. Rehabilitasyon "*fizyolojik ve anatomik yetersizliği ve çevreye uyum zorluğu olan kişinin fiziksel, psikolojik, sosyal, mesleki, rekreasyonla (boş zamanı doldurmaya yönelik faaliyetler) ve eğitsel potansiyelini en üst düzeye çıkarmak için yapılan çalışmalar tümü"*nü ifade etmektedir (II. Özürlüler Şurası, 2005:99).

Rehabilitasyon hizmetlerinin etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi sadece özel eğitim gerektiren çocukların yaşam kalitesini arttırmanın yanı sıra tüm çocukların eğitiminde önem arz ettiği görülmektir. Engellilere sunulan hizmet içeriği okullarda farklı disiplin alanlarından nitelikli personelin bulundurulması bir ekip ve profesyonellik gerektirdiği görülmektedir.

2.1.2. Sosyal Çevreden Kaynaklanan Sorunlar

Bir çocuğun gelişimi anne baba, kardeşler, büyük anne-babalar, arkadaşlar, medya, okul, çocuğun içinde yaşadığı kültür ve olanaklardan etkilenmektedir. Çocuğun sosyal çevresi ailenin yakın ve uzak çevreden aldığı destekler çocuğun ne ölçüde gelişeceğini ve toplumun üretken bir üyesi haline geleceğinin belirlenmesinde temel taşları olmaktadır. Çocuğun etkilendiği ve destek aldığı ilk ve yakın çevre ilişkileri aile içi iletişimlerdir, bunu mikro sistem olarak tanımlayabiliriz. Daha geniş bir sistem olan mezosistem ise ailenin çocuğun erken eğitimi ve gelişimi için iletişim kurduğu, çeşitli meslek uzmanlarını (doktor, eğitimci, psikolog vb.), genişletilmiş aile fertlerini, arkadaşları ve komşularını içermektedir. Ekosistem olarak nitelenen sistem ise, ailenin sürekli olarak doğrudan iletişim içinde olmadığı, medya, devletin destek hizmetleri, eğitim sistemi ve okulu kapsamaktadır. Makro sistem ise, toplumun, kültürel, ekonomik, sosyal ve dini yapısından oluşmakta ve ailenin aldığı desteklerin nitelik ve niceliğini makro düzeyde etkilemektedir. Tüm sistemler, çocuğu, aileyi ve yaşadıklarını anlamada çok belirleyicidir. Diğer bir deyişle, çocuğun ve ailenin çevreyi etkilediğini, çevrenin de çocuk ve aile üzerinden yukarıda belirtilen sistemlerde etkisini ve önemini olduğunu bilmemiz gerekmektedir.

İlkokul döneminde, nasıl bir eğitim ortamı, nasıl, nerede gibi arayışlar değişik sistem düzeylerinde (mezosistem, ekosistem, vb.) arayışlara ve desteklere yol açmaktadır. Ergenlikle birlikte, bağımsız yaşam, arkadaş ilişkileri, kabul görme, farklı özelliği olan

ergenin kendini olduğu gibi kabul etmesine dönük yardımlar, destek ve anlam kazanmakta ve bu yardımlar ailelerce beklenmekte, araştırılmaktadır (Akkök, 2005:130).

Özel öğrenme güçlüğü yaşayan çocukların akranları ile olan ilişkilerinin, akranları arasında daha az tercih edilen bireyler olmalarına bağlı sebeplerden dolayı sosyal yaşamlarını olumsuz etkilediğini ve buna bağlı duygusal sorunlar yaşadıklarını bilinmektedir (Şahin ve Akoğlu 2011:256). Bu anlamda çocukların sosyal ilişki alanları olumsuz etkilenebilmektedir. Akran kabullenmesinin çocukların hayatlarındaki önemlerini düşünüldüğünü bir çocuk olarak akran dışlanmasının etkileri çocukların öz güven zedelenmesi, kabullenilmeme sonucunda ait hissedilmeme ya da dışlanma, kendilerini başarısız hissetme gibi çok boyutlu psikolojik etkilerinin olabileceği bilinmektedir.

Her çocuğun gelişiminin çevresinden, çevredeki ilişkilerden etkilendiği görülmektedir. Akkök (2005:137), özel gereksinimli çocukların üzerindeki çevresel faktörlerin kaynaklı olumsuz etkilerin ortan kaldırılmasında eğitimci ve ailelerin bu çocuklara verecekleri sorumlulukların bu olumsuz etkinin ortadan kalmasında etkili olduğu görülmektedir. Bu çocukların normal akranları ile ayrıştırılmadan aynı ortamda olmalarını sağlamaya yönelik tedbirlerin alınması gerekmektedir. Ancak bu şekilde bu çocukların kendilerine öz güven kazanmalarının, bağımsızlaşmalarının sağlaması mümkün olabilmektedir. Bunu gerçekleştirmek için özel gereksinimli çocukların aileleri ile bağ kurmanın yollarını aramamız ve toplumdaki bireyler bu yönde eğitmekle mümkün olmaktadır.

2.1.2.1. Aileden Kaynaklı Sorunlar

Toplumun en temel yapı taşı olan aile kurumu, toplumların sağlıklı bir şekilde varlıklarına sürdürebilmeleri açısından büyük önem arz etmektedir. Aile içindeki bireyler birbirlerini etkilemekte ve birbirlerinden etkilenmektedir. Bireylerin genetik ve sosyal özelliklerinde bu etkilerin yansımaları görülebilmektedir. Yine ailenin sahip olduğu kültürel, sosyal ve ekonomik özellikleri aile fertlerini etkilemektedir. Bireyin doğumdan itibaren başlayan yaşamında etkisi olan çevre koşullarından, ailenin doğum sonrası dönemde okul başarısında etkisi üzerinde durulmaktadır.

Aile, bireylerin içinde doğup büyüdükleri ya da hayatlarının büyük bir dönemini geçirdikleri sosyal gruptur. Bireyin gelişimde aile büyük bir önemi sahip olmaktadır. Çünkü Gözler, (2017:28-30) gelişimin kalıtım ve çevresel faktörlerin sonucunda ortaya çıktığını; bireyin göz rengi, saç, zekâ gibi özellikleri kalıtsal; nerede, hangi ortamda yaşadığı, kullandığı ilaçlar ya da maruz kaldığı zararlı maddeler çevresel faktörleri oluşturduğunu söylemektedir. Ünver'e (2011:41) göre etki alanı olarak kalıtım bedensel gelişim özelliklerinin, çevre ise bireyin sosyal, duygusal, dil gelişimlerinin üzerinde görülmektedir.

Kalıtım, anne ve babanın özelliklerini genler yoluyla çocuğa aktarılmasını sağlarken, kalıtımla gelen özellikler içinde yaşanılan çevrenin izin verdiği ölçüde gelişmektedir. (Ünver, 2011:42). Çevre faktörü kalıtım yoluyla sahip olduğumuz özelliklerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır *(*Aydın 2014:37). Çevresel faktörler kalıtsal olarak getirdiğimiz özelikleri sınırlamakta ya da kalıtsal performansımızın ortaya çıkmasında rol oynamaktadır. Olumsuz çevre değişkenleri (yetersiz eğitim, uyaran azlığı, hastalıklar, yetersiz beslenme, duygusal baskılar) zekâ bölümü 130 olan bireyin daha düşük performans göstermesine neden olurken; olumlu çevre faktörleri var olan potansiyelin ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Arı, 2005:6*)*.

Çevre; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç evrede incelenebilir. (Ünver, 2011:42). Doğum öncesi dönemden başlayan çocuğun fiziksel ve psikolojik olarak gelişiminden aile sorumlu olmaktadır (Dağlı, 2007:229). Çocuk aile içinde farkında olmadan ailenin kültür yapısını ve değerlerini benimsemektedir. (Gözler, 2017:27). Ailenin işlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirmesinde, ekonomik, sosyal ve demografik nitelikleri önemli olmaktadır (Cavkaytar, 2016:15-16).

Çocuğun kişilik gelişimi ailede başlamaktadır. Aile çocuğun doğumuyla başlayan ilk beş yıl içinde bilinçli ya da bilinçsiz olarak bir şeyler öğretmektedir (Tezcan, 1999:153). Okul çağına gelmiş bir çocukta kişilik yapısı önemli olarak şekillenmektedir. Bu süreçte çocuğun ilk öğretmeni aile olmaktadır. (Başar, 2014:19; Ülke, 2006: 229). Çocuğun kişilik yapısını oluşturan; bencil-diğercil, pısırık-girişken, tembel-çalışkan gibi ikilemlerin ailede kazanılıp, geliştiği bilinmektedir. Okulun

bunları değiştirmesi zor olduğundan bu konuda çözümü ailede aramak gerekmektedir (Başar, 2014:19).

Gözler ailenin öğrenci davranışları üzerindeki etkisini üç madde altında toplanmaktadır. Bunları aile yapısı, ailenin ekonomik durumu, ailenin eğitime bakış açısı olarak sınıflandırmaktadır. (Gözler, 2017:27). Bu etkilere ek olarak (Gözler, 2017:27) ailenin eğitim durumu da çocuğun temel yaşam alışkanları belirlenmesindeki etmenler arasında yer almaktadır.

Çocuğun kültürlenmesinde ve sosyalleşmesinde aile, eğitim kurumundan daha öncelikli ve etkin bir güce sahip olmaktadır. Eğitim kalitesinin artması eğitim kurumları ve ailenin katkısı ile sağlanabilin bir durum olmaktadır (Güven, 2008:117).

Gelişli (2011:47), aileleri kırsal aile, gecekondu ailesi, kent aile olarak üç türde tanımlamaktadır. Aileler yaşadıkları ortamlar öğrencilerin yetişmesinde önemli rol oynamaktadır (Gözler, 2017:27). Öğrencilerin başarı düzeyleri onlara sağlanan ortamlar ve imkanlar ile yakından ilgilidir. Ailenin kırsal, gecekondu, kent ailesi olması çocuğun eğitimden önemli etkisi olmaktadır. Kırsal aileler eğitime daha az önem vermektedir. Gecekondu aileleri ise kırsal ailelere göre eğitime daha fazla önem vermekte fakat sosyoekonomik şartlardan dolayı eğitim olanaklarına çocuklara sunamamaktadır. Kent ailelerin ise eğitime tam destek verdikleri görülmektedir. Kırsal ve gecekondu aileleri düşük ekonomik şartlar nedeniyle çocuklarına sosyal ve kültürel imkanlar sağlayamamaktadırlar. Kent ve gecekondu ailelerinin eğitime karşı tutumları daha olumlu olmaktadır (Genişli, 2011:49-51). Gözler kırsal kesimde ya da kent merkezinde büyüyen çocukların ailelerinin sahip olanaklara bakılarak; bu çocukların aileleri açısından avantajlı ya da dezavantajlı olunarak nitelendirmenin yanlış bir yorum olacağını söylemektedir (2017:27).

Çocuğun eğitimde ailenin büyüklüğünün etkisi olmaktadır. Geniş ya da dar aile tipi olması oluşumu çocuğun eğitimi açısından önem taşımaktadır. Gecekondu ailelerindeki çocuk sayısının fazlalığı da eğitimlerinin sağlanmasında ve anti sosyal davranışlara yol açmaktadır (Tezcan, 1999:245). Ailenin çocuk sayısı azaldıkça çocuklara daha fazla eğitim imkanları sunulduğu bilinmektedir (Genişli, 2011:50-51).

Ailenin ekonomik yapı ve benzer durumları çocuğu etkilemektedir. (Demirel, 2003:106). Ailelerin sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyleri çocukların kişilik gelişimlerinde etkili olmaktadır. Sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olması her zaman çocuğun iyi gelişeceği anlamına gelmemektedir. Bu olanakları çocuğun gelişimi için kullanıp kullanamaması bağlıdır. Çocuğun iyi beslenmesi, değişik uyarıcılar sunması, için ailenin ekonomik düzeyini iyi olması gerekmektedir (Ünver, 2011: 39).

Ailelerin ekonomik olanaklarının da sınırlı oluşu okul araç-gereçlerini ulaşımı, çocukların boş zaman olanakları sağlamasının, beslenme, biyolojik gereksinimler, fiziksel ortam vs. sağlayamayan ailelerde okul başarısızlığı yaygın görülmektedir (Tezcan, 1999:246). Özel gereksinimli çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasında aile gelir durumlu etkili değişkenler arasında yer almaktadır (Başar, 2014:27). Ayrıca çocuk sevgi, saygı, hoşgörü, sorun çözme becerisi, aile içi insan ilişleri çocuğa yansımaktadır (Demirel, 2003:106).

Çocuğun kültürlenmesinde ve sosyalleşmesinde aile, eğitim kurumundan daha öncelikli ve etkin bir güce sahip olmaktadır. Eğitim kalitesinin artması eğitim kurumları ve ailenin katkısı ile sağlanabilin bir durum olmaktadır (Güven, 2008:117).

Ailelerin özel gereksinimli çocuklarına karşı ilgi ve yaklaşımlarını, özrü algılayış biçimleri ve buna bağlı geliştirdikleri tepkiler ile doğrudan ilişkili olarak gelişmektedir (Ardıç, 2011:32). Ailenin, çocuğun engelini kabullenme süreci, aile gelen ek maddi ve manevi külfetler, yaşadıkları psikolojik sorunlar, çocuğun ihtiyaç duyduğu ek ilgi ve eğitim vb. problemlerden aileler etkilenmekle birlikte, bu yaşanan durumların engelli çocuğun hayat kalitesi üzerine yansımaları olmaktadır. Aile, ne kadar çabuk durumu kabullenir ve gerekli önemleri alırsa; çocukta bu süreçte aileden ihtiyaç duyduğu desteği almaya çabuk almaya başlayacağı söylenebilir.

Anne ve babaların çocuklarına karşı tutumlarının çocuklarını gelişmeleri üzerinde etkisi olduğu ortaya koyan birçok çalışma bulunmaktadır (Ünver, 2011:38). Çocuğun eğitimin en önemli unsurlarından biri olarak anne ve babaların birlikte katılım ve destek sağladığı süreçler olmaktadır (Özen, 2015:111). Bu süreçte aileler normal gelişime sahip bir çocuğa sahip ebeveynlerden daha fazla sorumluluk üstlenmek durumumda kalmaktadır (Özen, 2015:112).

Aile, çocuğun verimli olması ve gelişmesi açısından sorumludur. Çocuğun başarı ve başarısızlığı ailenin okul katılımına bağlı bir boyuttur. Ailelerin eğitim sürecinde çocukların durumlarını izlemesi önem arz eden bir konu olmaktadır. Bu bağlamda okullarda okul-aile ilişkileri "Okul Aile Birliği Yönetmeliği" ile belirli ilkelere bağlanmaktadır. Ailenin ekonomik sorunları, öğretmene karşı tutumları, okula karşı geçmiş yaşantılarından kaynaklı tutumları, okula ayıracak zamanlarının olmaması, eğitim düzeyleri, okul kültürün beklentisinden farklı bir kültüre sahip olmaları gibi durumları okul aile birliğini olumsuz etkilemektedir (Doğan, 2011: 200-201).

Aileden kaynaklı problemlerin çözümde, konuya çevresel yaklaşımla doğrultusunda ele alarak ailenin çeşitli yönlerden tanınması, aileyi etkileşimde bulunduğu ortam unsurları ile ele alarak, doğru anlamaya yönelik çalışmalar yapılması (Cavkaytar, 2015:22-25) ve ailenin eğitime katılımını arttırıcı önemlerin alınmasına gerekmektedir (Cavkaytar, 2011:25).

Her çocuğun yaşam kalitesi açından ailenin çocuk ile olan iletişimi, onu kabullenmesi, destekleyici tutum ve tavır içinde olması, çocuğunu yönlendirici yeterlilikte olması önemli arz etmektedir. Engelli çocuklar için bu önem daha da artmaktadır. Engelli çocukların yaşam kaliteleri açısından ailelerinin yaklaşımları oldukça önemli olduğu görülmektedir.

İlgili araştırmalarda öğrenme güçlüğüne neden olan birçok faktör olabileceğini ve son yıllarda aile ve eğitim ortamlarındaki yoksunluğunun (Örneğin; ekonomik ve kültürel olumsuzluklar, yetersiz ve niteliksiz eğitim vd.) okul başarısızlığının altında yatanlar neden arasında yer aldığını belirtmektedir. Aile ve eğitim ortamının doğrudan olmasa da, öğrenme güçlüğünün nedenlerinden birinin de çevresel etmenler olduğunu söylenmektedir. Çocuğunun okul başarısızlığında okul etkeni ve kendisi kadar ailenin etkisi olduğu ve diğer etkenlerle beraber ele alınmasının gerektiğini söylenebilir.

2.1.2.2. Eğitimci Kaynaklı Sorunlar

Öğretmen, çocuğun yaşamında önemli bir yere sahip olmaktadır. Okul hayatına kadar ailesi tarafından informal yollarla eğitim alan çocuk için öğretmeniyle kurduğu ilişki hayatında iz bırakabilecek değerde olmaktadır. İlkokula başlamadan önce hiçbir okula

gitmeyen çocuklar için ilkokul öğretmenin yeri daha da önemli olmaktadır. Okul hayatı ile çocuğun formal eğitimi, planlı ve programlı bir süreç içinde yürütülmektedir. Bu kadar önemli süreci yürüten öğretmenlerin mesleklerinde profesyonel olmaları beklenmektedir. Profesyonellikten uzaklaşan bir eğitim anlayışı çocuğun eğitim hayatında beklenilen hedeflere ulaşılmasının önünde bir engel olarak öğretmeni karşına çıkarabilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde genel olarak öğretmenlerde bulunması gereken özelliklerden ve özel eğitim gerektiren çocuklarından eğitimde öğretmenlerin hangi durumlara çocuğun eğitim ihtiyacının karşılanmasında problem teşkil edebileceği konuları üzerinde durulmaktadır. Özel eğitim hizmetlerinden sorumlu zihinsel, işitme, görme engelliler öğretmenlerini kapsayıcı "özel eğitim öğretmeni" ifadesi kullanılmaktadır.

Bireyin eğitilmesinden sorumlu olan kurum içerisinde bireyin eğitiminden sorumlu olan kişi de öğretmendir. Öğretmen çocuğun çevreden getirdiği eğitsel olmayan davranışları eğitsel yönde dönüştürebilme etkisine sahiptir. Öğretmenin bir diğer önemli özelliği ise çocuklara bilgi ve beceri açısından donanım sağlayabilecek güce sahipken, diğer yönden öğretmenin kendi kişilik yapısı da çocuk üzerinde etki oluşturacak bir fonksiyona sahiptir. Araştırmalar öğrencilerin, öğretmenlerin kişilik boyutlarından etkilendiğini ortaya koymaktadır (Küçükahmet, 2006:132). Öğretmenlerin bilgi yeterliliği kadar kişilik özellikleri açısında da öğrencileri etkileyebilecek özelliklere sahip olması gerektiği söylenebilir.

Gerek genel eğitim okullarında, özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin eğitimlerinden sorumlu olan sınıf öğretmenleri; gereksek de özel eğitim okullarında ve özel eğitim sınıflarında görev yapan özel eğitim öğretmenleri bu çocuklara ihtiyaç duydukları eğitimleri almalarından sorumlu birincil kişiler olmaktadır. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde özel eğitim sınıflarında görme, işitme ve zihinsel engelliler sınıf öğretmenleri görev yapması ve bu sınıflara, öğrencilerin yetersizlik türüne göre öğretmen görevlendirmesi yapılması; özel eğitim kurum ve okullarında ise öğrencilerin yetersizlik türleri dikkate alınarak, işitme, görme ve zihinsel engelliler sınıf öğretmenleri görevlendirmesi hususunda ilgi maddeler bulunmaktadır (MEB, 2012). Özel eğitim gerektiren öğrencilerin eğitimlerinde alanında uzman öğretmenlerin çalışmalarının önemli olduğu görülmektir.

Özel eğitim öğretmenleri, farklı türden yetersizlik alanlarında eğitim verebilecek rol ve sorumlulukta olup; bu alana özel eğitim araç gereçleri hazırlayabilecek yeterliliklere sahip olmaktadırlar. En yaygın olarak özel eğitim okulları ve özel eğitim sınıflarında çalışmaktadırlar (Cavkaytar, 2015:12). Fakat eğitim uygulamalarında bunun aksi uygulamalar görülmektedir. Bu kurumlarda sayı olarak en fazla sınıf öğretmenleri ve branş öğretmenleri görev aldıkları, özel eğitim öğretmenlerinin sayıları ile sınırlı olmaktadır. Bu alanda eğitimci ihtiyacı MEB tarafından düzenlenen kısa süreli sertifika programları ile karşılanmaya çalışılmaktadır. Özel eğitim gerektiren çocukların özelikleri çok farklılıklar göstermesi bu alanda konu ile ilgili uzmanların birlikte çalışması gerekli kılmaktadır (Cavkaytar, 2015:12-13).

Öğretmenin kendi içinde ve sınıftaki öğrencilere karşı tutum ve davranışlarında tutarlı bir yol izlemesi, kararlı olması gerekmektedir çünkü çocukta güven duygusunun oluşmasında öğretmenin açık, anlaşılır ifadeleri ve netliğini önemlidir (Durkheim, 2016:73).

Onuncu Kalkınma Planında (s.56-63) özel eğitim alanında personel ihtiyacının fazla olduğuna ve fizyoterapist, odyolog, dil ve konuşma bozuklukları gibi farklı disiplinlin alanlarında yetişmiş personel ihtiyacına vurgu yapılmaktadır. Bu alanda ücretli öğretmen görevlendirmesinin özel eğitim hizmetlerinin niteliğini düşürdüğüne ve bu uygulamanın bu alanda eğitim hizmeti vermeye çalışan eğitimci, eğitim hizmeti alan öğrenci ve velisine olumsuz yansımalarının olacağını ve zarar görebilecekleri belirtilmektedir. Kısa süreli sertifika programları ya da hizmetçi eğitimler ile bu alanda olmayan personellerin görevlendirilmeleri de özel eğitim hizmetlerini olumsuz etkilemektedir. Raporda özel eğitim hizmetlerinin başarılı bir şekilde yürütülmesinde öğretmen niteliğine vurgu yapılmaktadır. Günümüzde 14 üniversitede bu alanda çalışacak öğretmen yetiştirildiğini ve bu üniversitelerin mezun olan özel eğitim öğretmelerinin bir çocuğunun ekonomik nedenlerden özel sektörü tercih etti belirtilmektedir. Raporda; özel eğitim hizmetlerinin genel eğitim hizmetlerinin bir parçası olduğunu ve ayrı düşünülmemesi gerektiğine vurgu yapılmış. Eğitim verilecek bireyin "özel" olması ona verilecek eğitim gereksinimlerinde farklılığa neden olmasından dolayı, kaynaştırma uygulamasını yürütecek öğretmenlerin özürlülük ve özel eğitim konusunda bilge ve donanımların bulunması gerektiği vurgulanmıştır.

Özel eğitim hizmetleri her ne kadar genel eğitim hizmetlerinden ayrı tutulmada hatta çocuğu özel eğitim çalışmaları ve bu alanda geliştirilen materyallerin genel eğitim hizmetlerinin geliştirilmesinde faydaları olsa da özel eğitim hizmetleri özel uzmanlık, bilgi ve donanım isteyen bir alan olmaktadır. Bu hizmetin başarılı yürütülmesinde öğretmenlerin donanımlı olması büyük önem arz ettiğini söylenebilir.

Yapılan bu çalışma bir ön çalışma niteliğinde olduğu için, sınıf öğretmenleri üzerinde, ileride bu alanda yapılacak çalışmalarda araştırma örneklemi daha geniş tutularak daha ayrıntılı bilgi toplanması önerilmektedir. Uygulama açısından bakıldığında, öğrenme yetersizliğine sahip çocukların oranın yüksek olması sınıf öğretmenlerinin bu öğrencilere gerekli yardımı yapabilmesi için bu konuda bilgiye sahip olmaları gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır. Bu yeterli bilgiyi sınıf öğretmenlerinin, eğitimleri sırasında almaları uygun olduğu düşünüldüğünden, sınıf öğretmenliği programında bu konuya daha geniş ve detaylı yer verilmesinin öğretmenlerin kazanacakları bilgi, tutum ve ilgi açısından olumlu olacağı düşünülmektedir (Esen ve Çifci,2000).

Öğretimin bireysel ihtiyaçlara göre yapılmaması başarısızlığın önündeki engellerden olmaktadır. Bilgi ile çocuğunun kafasını dolduran bir eğitim yaklaşımındansa onu biçimlendiren, bilgiye nasıl ulaşabileceğini öğreten bir eğitim yaklaşımı, öğrendiklerini özümsemeyen çocuk yeni bilgiler almaması mümkün olmamaktadır (Tezcan, 1999:245).

Türkiye'de öğretmen algısına bakıldığında öğretmenlik mesleğinin (Kayaalp, 2002:147), fikir ve kültürün otorite merkezi olmaktan çıktığını görülmektedir. Eğitim öğretim sürecinde öğretmen biyolojik bir varlık olarak var olmasın ötesinde, kişisel özellikleri, iletişim kabiliyeti, giyim kuşam gibi şahsiyetinden kaynaklı özellikleri eğitim öğretim sürecinin psikolojik boyutu üzerinde etki olan ve dikkate alınması geren boyutlarından olmaktadır (Kayaalp, 2002:147). Öğretmen eğitimin en önemli unsuru olmaktadır (Kayaalp, 2002: 152).

2.1.2.3. Normal Gelişim Gösteren Akran Kaynaklı Sorunlar

Engelli ve engelli olmayan tüm öğrenciler için akranlarla iletişimin, sosyalleşmenin önemli bir parçasını oluşturduğu bilinmektedir. İnsan gelişiminin başarılı bir şekilde

gerçekleşmesinde, arkadaşlık kurabilme önemli etkenlerden olmaktadır. Çalışmanın bu kışında engelli öğrenci ve normal gelişim gösteren akranlarının ilişkisini önemi ve olumsuz yansımalarının neler olduğu üzerinde durulmaktadır.

Özel gereksinimli çocukların akranları ile etkileşimini, etkileşimlerini etkileyen iki faktör bulunduğu görülmektedir. Birincisi akranlarının özel öğrenciye karşı tutumları, duyguları, düşünceleri; diğer faktör ise özel gereksinimli öğrencinin sahip olduğu özellikler ve akranlarından farklılıkları olmaktadır. Özel gereksinimli çocuğun kullandığı işitme cihazı, koltuk değnekleri vb. araçlar ve akranlarının özel gereksinimli arkadaşlarına dair bilgi eksikleri ve daha önce bu özelliklere sahip biriyle arkadaş tecrübelerinin olması kurulacak iletişim etkilemektedir. Yine dış görünüş açısından çekici olmayan bir öğrenci akranları tarafından tercih edilmesinde bu özelliğinin engel teşkil etmekte olduğu bilinmektedir (Sucuoğlu, 2006:266-267).

Normal gelişim gösteren çocukların fiziksel görünümleri farklı olan özel gereksinim gösteren çocuklarla ilişim kurmak istemedikleri görülmektedir ve bu sebeple fiziksel engelli veya fiziksel görünümü farklı çocuklar arkadaş olarak daha az tercih edilmektedirler (Metin, 2012:390).

Normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli öğrencinin engel türü ve özellikleri hususunda bilgilendirilmeyişi, sosyal kabulü olumsuz etkilemektedir. Yetersizlik hakkında bilgi sahibi olan normal çocuklar, özel gereksinimli akranlarına yardım edebileceği bilinci aralarında kuracakları ilişkinin niteliğini arttırmaktadır (Metin, 2012:391).

Güleryüz (2009:41-45), kaynaştırma öğrencilerin akranları ile yaşadığı sorunlarını tespit etmeye yönelik çalışmasındaki bulguların; çalışmaya katılan kaynaştırma öğrencilerinin büyük bir çoğunluğunun şiddete maruz kaldığı, alay edildiği, dalga, geçildiği ve dışlandığı yönünde olduğunu belirmiştir. Bu öğrencilerin akranları tarafından öğretmenlerine şikâyet edildiği ve dışlandıkları yönündedir. Bu öğrencilere yardım eden öğrencilerin ise amaçlarının yardımlaştıkları ön plana çıkarmak olduğunu belirtilmiştir. Croll ve Moses'in yaptığı çalışmada da (1985) özel eğitim kaynaştırmaya tutumu etkileyen en önemli değişkenlerden biri, kaynaştırma öğrencisinin özür türü olarak saptanmıştır. Bu araştırmadan elde edilen sonuç da işitme

özürlü ve fiziksel özürlü öğrencilerin tercih edildiği yönündedir (akt. Güleryüz, 2009:42).

Normal gelişim gösteren çocukların engelli akranları ile olan ilişkilerinin olumlu olduğun yönünde araştırmalar olmakla beraber; bu ilişkilerin olumsuz olduğu, olumsuz tutumlara bağlı sosyal kabulün olmadığı yönündeki araştırma sayısının daha fazla olduğu görülmektedir (Sucuoğlu, 2006:273).

Özel gereksinimli öğrencinin akranları tarafından sosyal kabulünü etkiyen, akran tutumlarının arkasında normal çocukların kendilerine benzer çocuklarla arkadaşlık etmeyi tercih etmeleri ve farklı olan akranlarla daha az iletişime girme davranışları yatmaktadır (Sucuoğlu, 2006:274).

Arkadaşlık kurabilmek için kişinin yaşıtları tarafından kabul görmesi gerekmektir (Hogborg 1987; akt. Akçamete ve Ceber, 1999:64). Engelli olmayan akran sayısının yetersizliği engelli öğrencinin sosyal becerilerinin gelişiminde ve sosyal ipuçlarından iletişim sürecinde kullanmasının engellemektedir (Lewis ve Doorlag 1987; akt. Akçamete ve Ceber, 1999:64).

Davranış ve uyum sorunlarının yaşandığı bir sınıfta engelli öğrencinin akranlarından olumsuz davranışları model alması ile sonuçlandığını görülmektedir. Ayrıca sınıf öğretmeni açısından böyle bir ortamda güçlükler oluşturmaktadır (Metin, 2011:94).

Cihaz kullanan işitme engelli çocukların darbelerden korunması gerekmektedir. Bu sebeple normal çocukların akranlarına vurma, çarpma gibi hareketlerde konusunda öğretmenleri tarafından bilgilendirilmesi gerekmektedir (Metin, 2011:94). İlkokuldaki çocukların hareketli ve bir koşuşturma içinde olduklarını bilmekteyiz özellikle su savaşları, ebelemece gibi oyunlardan zevk aldıklarını düşünürsek, engelli öğrenci için akranlarının itinasız davranışlarının problem teşkil edebileceğini varsayabiliriz. Bu kadar küçük çocuklardan bu konuda ne kadar itina göstermelerini bekleyebiliriz bu da ayrı bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Konuşma bozukluğu olan bir çocuğun akranları tarafından eleştirilmesi ya da alay konusu olmamasını engelleyici tedbirler öğretmeni tarafından alınması gerekmektedir (Metin, 2011:101).

DEHB olan öğrencinin olduğu bir sınıfın gürültü düzeyi düşük tutulması, sınıfta öğrencinin dikkatini dağıtıcı unsurlar hususunda tedbirler alınması gerekmektedir (Metin, 2011:102).

Özgönenel ve Girli'in otizmli çocukların akran ilişkisini geliştirmeye yönelik yaptığı çalışmalarında normal gelişim gösteren çocuklar tarafından yetersizliğin arkadaşlık kurmak ve birlikte oyun oynamaya problem olarak görüldüğünü; engelli çocukların akranları tarafından tembel, derslerde sorun çıkartan ve derslere ilgisiz olarak etiketlendirildiğini; akranları tarafından genellikle kabul görmediklerini belirtmektedirler. Araştırmaları verileri Türkiye'deki ve dünyadaki benzer araştırmalarla paralellik gösterdiği ve otizmli öğrencilerin akranları tarafından kabul görmeleri için öğrencilerin empati becerilerini geliştirici ve arkadaşlık kurma konularında çalışmaların yapılması ve bu çalışmalarının arttırılması gerektiğini belirtmişlerdir (2016:287-288).

Kaynaştırma eğitiminde engeli öğrencilerin akademik başarısı göstermesinde etkenler arasında akran kabulünün olumlu etkinlerinin olduğunu bilinmektedir. Bu sebeple akran kabulünde engelli öğrencinin sosyal becerinin geliştirilmesini yönelik eğitimlere ağırlık verilmeye başlandığı görülmektedir. Sosyal becerilerin kazanımı çocukların davranış problemlerinin birçoğunu engellediği ve ilkokulda öğrencinin başarı göstermesinde yansımaları olmaktadır (Warger, C.L., Ruhherford, R.1996; akt. Kabasakal ve ark. 2008:170).

Çocukların akranları ile kurdukları sosyal etkileşimi arttırmak için "akran öğretimi" yöntemi kullanılmaktadır (Houston-Wilson, Liberman, Kasser ve Horton, 1997, s.39; akt. Aydın ve Güven 2007:416). Bu yöntemde normal gelişim gösteren öğrenciler, engelli öğrenciyle ile arkadaşlık ederek olumlu etkileşim ve model davranışlar sergilemektedir. Bu şekilde eğitsel sürece yardımcı olmaktadırlar (Westervelt ve McKinney, 1980, s. 294: akt. Aydın ve Güven 2007:416). Gelişim geriliği olan

öğrencilerde akran öğretiminin etkisi konusunda yapılan deney sonuçlarında öğrenmenin etkili olduğu gözlenmiştir (Yıldırım ve Tekin-Iftar, 2002, s.67).

2.1.2.4. Diğer Okul Çalışanları Ve Eğitimci Kaynaklı Sorunlar

İlkokulda, özel eğitim öğretmeni ve sınıf öğretmeni dışında özel eğitimden sorumlu personeller arasında eğitim yönetici, rehber öğretmenler de yer almaktadır. Ayrıca farklı disiplin alanlarından uzmanlarda da özel eğitim hizmetlerinin sunulmasında görev almaktadır. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği Madde 68'de iş birliği yapılacak personeller açıklanmaktadır (MEB, 2006). Bu personeller dışında özel eğitim hizmetlerinin gereksinimleri farklılaştıkça farklı özelliklere sahip personellerin de görevlendirilmesi yapılabilmektedir. Uygulamalarda bu personellerin özel eğitim kurumları tarafında istihdamlarının gerçekleştirildiği fakat resmi özel eğitim kurumlarında mümkün olmadığı görülmektedir (Friend, 2006; Akt., Cavkaytar 2015:13). Kök, (2002:53) özel eğitim alanında hizmet verecek olan personel sayısının yeterli olmadığı gibi, bu alanda çalışacak personeli yetiştiren kurumların sayılarının da yetersiz olduğu görülmektedir.

Özel eğitim hizmetlerinden yararlanan kaynaştırma öğrencilerine eğitim hizmetlerinin başarı olabilmesi öğretimsel faaliyetler tek başına yeterli olmamaktadır. Başarısın sağlanmasında destek eğitim uzmanlarına (örneğin, yardımcı öğretmen, fizyoterapist, konuşma terapisti, vb.) ve uzmanlar arasındaki iş birliği önem arz etmektedir. Ayrıca okul yöneticisinin; kaynaştırma hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli materyallerin sağlanması, fiziksel ortamın düzenlenmesi, ders planının ayarlanması, öğretmenin ihtiyaç duyduğu hizmetiçi eğitimlerin ve kaynaştırma öğrencisine yönelik olumlu tutumların sağlanması görevleri arasında yer almaktadır (Batu, 2015:98-101).

Bu anlamda özel eğitim hizmetlerine yönelik sorunların çözümünde Kök, (2002:53) özel eğitim hizmetlerinden sorumlu yönetici ve personelin istek ve bu alandaki sorunların çözümüne yönelik önerilerini doğru bir şekilde anlamak için söylemleri en iyi şekilde dikkate alınarak değerlendirilmeli, yaptıkları çalışmalar ise teşvik edilerek ödüllendirilmesi gerektiği önerilmektedir.

2.1.3. Öğrencinin Kendisinden Kaynaklı Sorunlar

Engelli öğrencinin dış görüntüsü, derslerdeki başarısı, sergilemiş olduğu davranışlar ve diğer insanlarla iletişim kurmada, sosyal ortam kurallarına uymadaki becerileri sosyal kabulünü, akademik başarılarını, etkilediği görülmektedir.

Engelli çocukların sosyal iletişim becerilerinin yeterli düzeyde olmadığı, sergilemiş olduğu davranışların kurduğu iletişimi olumsuz etkileyecek ve kabul görmesini azaltacak nitelikte olduğu görülmektedir. Engelli çocuğun yerleştirileceği ortamın kurallarına ve çevresine uyum sağlaması yönünde eğitildikten sonra kaynaştırma programına dahil edilmesi gerektiği belirtilmektir (Metin, 2011:96).

Engeli öğrencinin etkili iletişim kuramamalarında ya da başlattıkları iletişimi sürdürememelerinde, yeterli dil becerisine sahip olmaması nedenler arasında yere almaktadır (Lewis ve Doorlag 1987; akt. Akçamete ve Ceber, 1999:64).

DEHB olan çocuklar söylenenleri dikkatlerinin kısa süreli olması, konsantre olamamaları, sorumluluklarını unutmaları gibi özellikleri akademik başarını engellemektedir. Bu çocukların çok hareketli olmalarından dolayı öğretmenler bu çocukları kontrol etmede sorunlar yaşamaktadırlar. Genel olarak çevresindeki insanlar tarafından onaylanmayan ve rahatsız edici davranışlar sergilemektedirler (Doğan ve Işıtan, 2011: 270-277).

Dil gelişimi yetersiz olan çocuklar bu engellerinden kaynaklı akranları ile kaliteli sürdürülebilir iletişim kuramamaktadırlar bu durum arkadaşlık etkileşimine yansımaktadır (Metin, 2012:390).

Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler, çevresindeki insanlarla ile uygun olmayan davranışlarına bağlı nedenlerle sosyal ilişkilerinden güçlük yaşamaktadırlar. Bazı zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin kendini ısırma, yaralama gibi davranış problemlerinin yanında; iletişim, öz bakım, sağlık, güvenlik, bulunduğu ortamın kaynaklarına kullanmaya yönelik uyumsal davranışlar da sergiledikleri görülmektedir (Çifci, 2015:151). Bu davranışları öğrencilerin ondan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Sosyal ipuçlarını anlamakta da sorun yaşamaktadırlar. Bu durum

akranlarının söyledikleri bir sözü ya da davranışı yanlış anlamasına neden olmaktadır (Friend, 2006; Çifci, 2015: 150).

Engelli öğrenciler akademik anlamda başarısız ve yavaş olmaları sosyal etkileşimlerini olumsuz olarak etkilediği görülmektedir. Bu durum onun akranlarından uzaklaşmasına, içe kapanmasına, ders katılımında azalma, başarısız olmaktan korkma gibi durumlara neden olmaktadır (Sucuoğlu, 2006:267).

Genel olarak yetersizliğine bağlı göstermiş olduğu çevresinden kabul görmeyen davranışlar sergiledikleri hatta bu davranışların bir kısmı zarar verici boyutları da olmaktadır. Bu problemli davranışlarda öğrencinin sosyal kabulünde olumsuz etkiler oluşturmaktadır (Sucuoğlu, 2006:268).

Engelli öğrencinin sosyal becerilerdeki yetersizliği onun çevresine uyum sağlamasının önüne geçen bir diğer problem konusu olmaktadır. Bu sosyal beceri yetersizliği akademik becerilerin gelişmemesine neden olarak açıklanmaktadır. Öğrencinin iş birliğine açık olmaması, dersi dinlememesi, ders esnasında konuşması ve sırasını bekleyememe gibi sosyal beceri yetersizleri akademik başarısı kazanmamasına engelleri arasında yer almaktadır (Sucuoğlu 2006:268). Çocuğun sosyal becerileri, akademik beceri ve sosyal kabulü arasında zincirleme bir ilişki olduğu şekilde yorumlanabilir. Bir becerenin eksikliği diğer bir alanda sorun olarak karşısına çıkmaktadır.

2.1.4. Ders Araç ve Gereçlerinden Kaynaklı Sorunlar

Okulun eğitim-öğretimdeki hedeflerine ulaşmasında ve eğitim-öğretim sürecinin etkili bir şekilde gerçeklemişinin bir diğer önemli öğesi ders kitap ve araçları olmaktadır (Gümüşeli, 2014:163).

Ders araç ve gereçlerinin eğitim-öğretim başlamadan öğretmenler tarafından belirlenip, hazırlanması gerekmektir. Bu sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinden okul müdürü sorumludur. Ders kitapları ise bakanlık tarafından belirlenmek ve eğitim-öğretim başlamadan önce okullara parasız olarak teslim edilmektedir. Yine bu süreçte

okul müdür ders kitaplarının okul başlamadan önce getirilmesinden ve dağıtımdan sorumlu olmaktadır (Gümüşeli, 2014:164).

Özel gereksinimli öğrencilere bir konuyu öğretmede kullandığımız bir materyalin diğer konunun öğretiminde kullanılması öğrencinin konuyu öğrenmesini güçleştirebilmektedir. Öğretimde farklı materyallerin kullanılması gerekmektedir. (Özgür, 2011: 139). Öğrenci gereksinimleri uygun materyal düzenlenmesi gerektiği gibi bu materyallerin tüm duyuları destekler nitelikte özellikler göstermesine dikkat edilmesi gerektiği söylenebilir.

Bazı özel gereksinim öğrenciler özellikle de görme yetersizliği olanlar için büyük harflerle yazılmış kaynaklara ihtiyaç olmaktadır. Ders kitaplarındaki yazı büyüklüklerinin aynı olması, ders kitaplarının içeriğinin bu öğrenciler için karmaşık ve uzun olması, kitapların öğrencilerin tüm duyularına hitap etmesi ve öğrencilerin gereksinimlerine göre düzenlenmesi problem teşkil eden durumlar arasında yer almaktadır (Özgür, 2011: 137-139).

2.1.5. Diğer Sorunlar

Kalkınma Bakanlığı'nın (2015:62 "Özürlülere Sunulan Hizmetlerin Etkinleştirilmesi Çalışma Grubu Raporuna göre; *"Dünyada olduğu gibi ülkemizde de özel eğitimde bireylerin akranları ile birlikte eğitilmeleri temel ilke olarak benimsenmiştir. Bunun gerçekleşemedi durumlarda dahi, özel eğitim sınıf ve okullarında uygulanan programların temel amacı, bu bireyleri normal okullarda eğitim alabilecek yeterliliğe ulaştırmaktır.*" bilgisi kaydedilmiştir. Yine raporda RAM eğitsel değerlendirme ve yerleştirmede yeterli olmamasından ve doğru yönlendirmelerin yapılmadığı konularına değinilmiş, RAM'daki bu sorunun kaynağı olarak da yetersiz personel sayısı, iş yükünün fazla olması, ölçme ve değerlendirme araçlarındaki yetersizliklere vurgulanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın amacı, konusu, önemi, evren ve örneklemi, veri kaynakları, verilerin nasıl elde edildiği, verilerin işlenmesi, araştırmada kullanılan istatistik teknikleri ve araştırmanın sınırlılıkları açıklanmaktadır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Konusu

Bu araştırmanın amacı Kırıkkale il merkezinde ilkokula devam eden ve özel eğitim hizmetlerinden yararlanan (üstün yetenekli öğrenciler hariç) engelli öğrencilerin özel eğitim temel ilkeleri esas alınarak; ilgi, istek, yeterlilik ve yetenekleri doğrultusunda özel eğitim hizmetlerinden yararlanmaları sürecinde ortaya çıkan problemlerin belirlenmesi ve çözüm önerileri geliştirmektir.

3.2. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma özel eğitime ihtiyacı olan ilkokula giden engelli öğrencilerin kaynaştırma, özel eğitim sınıfı ve özel eğitim uygulama merkezlerinde karşılaştıkları problemleri tespit etmeye yönelik kapsamlı bir çalışma niteliği taşımaktadır. Bu alandaki sorunların ve ihtiyaçların belirlenmesi, özel eğitim hizmetlerinin amacına ulaşması, tüm engel gruplarının özel eğitim olanaklarından yeterlilikleri ve ihtiyaçları doğrultusunda yararlanabilmelerini sağlamak için önemli olmaktadır. Engelli öğrencilerin eğitsel ihtiyaçlarının karşılanmasında kendilerinin bu özel durumlarının dışında karşılarına çıkacak diğer sorunların eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasına engel teşkil edeceği bilinmektedir. Bu sorunların tespit edilmesinde eğitimcilerin dışında velilerin de görüşlerinin alınması araştırmaya bütüncül bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Bu araştırmada engelli öğrencilerin özel eğitim hizmetlerinden yararlandıkları genel eğitim sınıfı, özel eğitim sınıfı ve özel eğitim uygulama merkezi adı altında yerleştirildikleri üç farklı eğitim ortamının ayrı ayrı incelenmesi ve bu bilgilerin aynı çalışmada yer almasının yanında araştırmanın çevreci bir ekol yaklaşımıyla öğrenciyi

eğitim ortamında etkileyen temel unsurların hepsinin bir arada gözlemlenmesi, veli ve eğitimcilerin aynı konu hakkındaki görüşlerinin alınması tutarlı ve doğru bilgiye ulaşmada önem arz etmektir. Çalışmanın bir diğer önemi de bu alandaki sorunları tespit etmek ve ortaya çıkarmak için gerekli gözlem, soru içeriğini hazırlama hususunda 5 yıllık gibi uzun bir zaman aralığında gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu uzun süren gözlem süreci, öğrencilerin ve eğitimcilerin daha yakından tanınmaları ve öğrencilerin problemlerinin çözülmesine yönelik yapılan iyileştirmelerin yeterliliği konusunda görüş beyan edebilecek sağlıklı bilgiye ulaşılması açısından yararlı olmuştur.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

3.3.1. Araştırma Tekniği

Bu çalışma da nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup, bulgular yarı yapılandırılmış görüşme tekniği yoluyla toplanmıştır. Nitel araştırmalar veri toplama yöntemi olarak gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi süreçleri içeren ve olay ve olgular doğal ortamda bütüncül ve gerçekçi bir şekilde ortaya konulmasını sağlayan araştırma yöntemi olarak tanımlanabilir (Yıldırım-Şimşek, 2011:39). Bu yöntemde önceden hazırlanan sorular ve bunlara ek olarak konu hakkında daha derinlemesine bilgiler almayı sağlamak amaçlı ek sorular hazırlanmaktadır (Cavkaytar, 2002:91).

3.3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini 2017-2018 eğitim öğretim yılında Kırıkkale il merkezinde özel eğitim hizmetlerinden yararlanan ilkokul öğrencilerinin eğitimcileri (sınıf öğretmeni, rehber öğretmen, idareciler) ve velileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın evrenini Kırıkkale ilinde faaliyet gösteren 2 özel eğitim uygulama okulu, 6 özel eğitim sınıfı ve 30 genel eğitim ilkokulu oluşturmaktadır. 3 ilkokulda bulunan toplamda 7 öğrencinin yetersizliği özel eğitim hizmetlerinden yararlanmalarına gerekçe oluşturmamaktadır. Bu sebeple bu öğrencilerin eğitimcileri araştırma evrenine dahil edilmemiştir. Evde eğitim alan öğrenciler de araştırma evrenine dahil

edilmemiştir. Araştırma evrenine genel eğitim okullarından 27 ilkokulun eğitimcileri ve öğrencileri dahil edilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya Konu Olan Eğitimcilerin Sayılarının Evren Dağılımı

Eğitimciler	**Sayı**
Sınıf Öğretmeni	99
Özel Eğitim Öğretmeni	46
Rehber Öğretmen	16
Okul idarecisi	59
Toplam Sayı	220

Tablo 1'de özel eğitim gerektiren ilkokul öğrencilerinin eğitimlerinden öncelikli olarak sorumlu alan eğitimcilerin sayılarının bilgisine ulaşılmaktadır. Bu veriler araştırmanın yapıldığı 2017-2018 yılı Eylül-Şubat dönemine ait görüşme sonuçlarına dayanmaktadır.

Özel eğitim uygulama merkezlerinde 34 özel eğitim öğretmeni, 2 rehber öğretmen, 5 idareci; özel eğitim sınıfında 12 özel eğitim öğretmeni olmak üzeri toplamda 46 özel öğretim öğretmeni araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Genel eğitim ilkokulunda 99 sınıf öğretmeni 14 rehber öğretmen ve 54 idareci bulunmaktadır.

Tablo 2: Araştırmaya Konu Olan Öğrencilerin Sayılarının Cinsiyetlerine Göre Evren Dağılımı

	Genel Eğitim Sınıfı		**Özel Eğitim Sınıfı**		**Özel Eğitim Uygulama Merkezi**		**Toplam**	
Cinsiyet	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Kız	34	27	21	40	32	38	87	35
Erkek	94	73	14	60	52	62	160	65
Toplam	128	100	35	100	84	34	247	100

Özel eğitim uygulama merkezlerinde 84, özel eğitim sınıfında 35 ve genel eğitim okulunda 128 öğrenci özel eğitim hizmetlerinden yararlanmaktadır. Toplamda 247 ilkokul öğrencisinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanmakta olduğu Kırıkkale İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan verilerden ulaşılmıştır.

Yukarıdaki tablo verileri incelendiğinde Kırıkkale il merkezindeki ilkokullarda eğitim gören engelli kız öğrencilerinin sayısının engelli erkek öğrenci sayısından az olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. TUİK 2010 verilerine göre kayıtlı olan engellilerin, %58,6'sı erkek, %41'4'ü kadındır (TUİK, 2010:1). Araştırma evreni TUİK verileri ile tutarlılık göstermektedir.

Tablo 3: Araştırmaya Konu Olan Öğrencilerin Sayılarının Engel Türlerine Göre Evren Dağılımı

Engel Türü	**Genel Eğitim Sınıfı**				**Özel Eğitim Sınıfı**				**Özel Eğitim Okulu**			
	Kız		Erkek		Kız		Erkek		Kız		Erkek	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Otistik Ağır									10	31	24	46
Görme Engelli											2	4
Orta-Ağır Zihinsel Engelli									22	69	26	50
Hafif Zihinsel Engelli					14	100	21	100				
Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu	6	18	27	29								
Dil ve Konuşma Güçlüğü Olanlar	4	12	27	29								
Zihinsel Öğrenme Yetersizliği (Hafif Düzey)	9	26	16	17								
İşitme Yetersizliği	5	15	3	3								
Ortopedik Yetersizlik	8	24	10	11								
Otizmi Olan Birey			5	5								
Özel Öğrenme Güçlüğü Olanlar			3	3								
Süregelen Hastalık	1	3										
Yaygın Gelişimsel Bozukluk	1	3	3	3								
Toplam Sayı ve Sütun Yüzde	34	100	94	100	14	100	21	100	32	100	52	100
Toplam Sayı	128				35				84			
	247											
% sembolü 'Sütun Yüzdesi' yerine kullanılmıştır.												

Kayıtlı öğrenciler 247 engelli bulunan ilkokul öğrencileri arasında 83 ilkokul öğrencisinin engel türünün zihinsel yetersizlik olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Bu bilgi TUİK 2010 verilerine göre kayıtlı olan engelliler arısında en fazla yüzdeye sahip olan, %29,2 oranla zihinsel özürlüler olduğu bilgisi ile örtüşmektedir (TUİK, 2010:2). Araştırmanın evreni TUİK verileri ile paralellik göstermektedir.

Bu araştırmanın örneklemi 2017-2018 eğitim öğretim yılında Kırıkkale ilinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak resmi 15 ilköğretim okulunda görev yapan 90 eğitimci ve bu okullarda eğitim gören ve özel eğitim hizmetlerinden yararlanan 48 öğrencinin anneleri oluşturmaktadır.

İl milli eğitim müdürlüğünden alınan verilere bakılarak, araştırma evreninde yer alan okulların hepsine ulaşılmaya çalışılmıştır. Evreni oluşturan 2 özel eğitim uygulama okulu ve 6 özel eğitim sınıfı ve 13 genel eğitim okulu örnekleme dahil edilmiştir. Araştırma yapılırken şehir merkezine en yakın okullardan başlanmış daha sonra şehir merkezinden daha uzakta olan okullarda bulunan eğitimci ve öğrenci velileri ile görüşmeler sağlanmıştır. Örneklemi oluşturacak eğitimci ve veliler seçilirken merkez okulların imkânlarının ve ailelerin sosyoekonomik durumlarının dahi iyi olduğu düşüncesi ile merkez okul ve kenar mahallelerde olan okullarda yürütülen özel eğitim hizmetlerini karşılaştırma imkânı bulma düşüncesi ile merkezden başlayarak uzaklaşan bir örnek seçimine yöntemi belirlenmiştir. Araştırma örneklemi belirlenirken dikkat edilen bir diğer hususta araştırmanın çevresi genişledikçe elde edilen verilerin birbirleriyle tutarlı bir ilişki geliştirmesine dikkat edilmiştir. Araştırma evreni oluşturan özel eğitim öğretmenlerinin hepsine araştırmanın içeri açıklanmış ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen eğitimciler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sınıf öğretmenleri seçilirken 2017-2018 eğitim öğretim yılında özel eğitim hizmetlerinden yararlanan öğrencilerinin olmasına dikkat edilmiştir. Bu şekilde bir tercihin geçmişte yaşanan sorunlar ile günümüzde yaşanan problemler arasındaki değişimleri görmeye katkı sağlayacağı düşülmüştür.

Veliler seçilirken de araştırmaya katılan eğitimcilerin velileri arasından seçim yapılmıştır. Bu seçimindeki amaç ise özel eğitim hizmetlerinin yararlanan öğrencin yaşadığı problemleri veli ve eğitimci bakış açısı ile değerlendirerek bilgilerdeki tutarlığı sağlamaktır.

Tablo 4: Araştırmaya Katılan Eğitimcilerin Örneklem Dağılımı

Cinsiyet	**Sınıf Öğretmeni**		**Özel Eğitim Öğretmeni**		**Rehber Öğretmen**		**Okul İdarecisi**		**Toplam Sayı**	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kadın	23	62	21	87,50	8	80	4	21	56	62
Erkek	14	38	*3*	13,50	2	20	15	79	34	38
Toplam Sayı	37	100	24	100	10	100	19	100	90	100
% sembolü 'Sütun Yüzdesi' yerine kullanılmıştır.										

Tablo 4'te araştırmaya gönüllü olarak katılan eğitimcilerin cinsiyet ve görev dağılım bilgileri yer almaktadır. Araştırmaya katılan eğitimcilerinin %62'sini kadın katılımcılar oluşturmaktadır.

Tablo 5: Araştırmaya Dahil Edilen Öğrencilerin Sayılarının Cinsiyetlerine ve Engel Türlerine Göre Örneklem Dağılımı

	Genel Eğitim Okulu (Toplam 24 Kişi)		**Özel Eğitim Sınıfı (Toplam 10 Kişi)**		**Özel Eğitim Okulu (Toplam 14 Kişi)**	
Cinsiyet	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Kız	9	37	3	30	5	36
Erkek	15	63	7	70	9	64
Engel Türü						
Otistik Ağır					7	50
Orta-Ağır Zihinsel Engelli					7	50
Hafif Zihinsel Engelli			10	100		
Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu	1	4				
Dil ve Konuşma Güçlüğü Olanlar	4	17				
Zihinsel Öğrenme Yetersizliği (Hafif Düzey)	6	25				
İşitme Yetersizliği	2	8				
Ortopedik Yetersizlik	4	17				
Otizmi Olan Birey	1	4				
Özel Öğrenme Güçlüğü Olanlar	3	13				
Yaygın Gelişimsel Bozukluk	3	13				
% sembolü 'Sütun Yüzdesi' yerine kullanılmıştır.						

Yukarıdaki tabloda araştırmaya dahil edilen öğrencilerin engel türleri ve cinsiyetlerine ait verilere ulaşılmaktadır. Örneklem grubu verilerinin evren grubu içinde temsil ettiği orana bakıldığında; genel eğitim sınıfına giden kız öğrenciler %26, erkek öğrenciler %16 ve toplam sayıda %19'dur. Özel eğitim sınıfına giden kız öğrenciler %21, erkek öğrenciler %19 ve toplam sayıda %29'dur. Özel eğitim uygulama sınıfına giden kız öğrenciler %16, erkek öğrenciler %17 ve toplam sayıda %17'dir. Bu rakamlardaki yüzdeler yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir. Veriler incelendiğinde en fazla özel eğitim sınıfını temsil eden katılımcılara ulaşıldığı anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılanların %50'sini çocuğu genel eğitim sınıfına giden veliler oluşturmaktadır. Bu oran araştırma evrenindeki genel eğitim sınıfına giden öğrenci sayısı ile karşılaştırıldığında %19'u temsil ettiği görülmektedir. Özel eğitim sınıfından araştırmaya katılan velilerin %21'u araştırmanı evreninin %29'unu; özel eğitim uygulama okulundan katılan velilerin %29'u evrenin %17'sini temsil etmektedir.

3.3.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen öğretim sürecine, fiziksel mekânlar ve öğretmen- aile ve idareci ilişkilerine dair sorunları ve çözüm önerilerini esas alan toplamda on beş sorudan oluşturulmuş 'Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu' aracılığıyla toplanmıştır. Konu alanı ile ilgili literatür taraması yoluyla sorular hazırlanmıştır. Görüşmeler, ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Katılımcıların görüşleri görüşme formunda yer alan soruların sıralamasına göre tespit edilerek bulgular kısmında aktarılmıştır. Ayrıca benzerlik arz eden katılımcı görüşlerinin bir tekrar oluşturmaması için yalnızca katılımcılardan birinin görüşüne yer verilmiştir.

3.3.4.Verilenin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın veri toplama işlemine başlamadan önce örneklem grubunu oluşturan ilköğretim okullarına uygulama yapmadan önce İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden uygulama yapmak için gerekli izinler 2017-2018 eğitim öğretim yılında Eylül-Şubat aylarında gerçekleştirilmek üzere alınmış ve izin yazısı okullara araştırmacı tarafından verilerek çalışmanın nasıl yapılacağı konusunda okul müdürlerine detaylı açıklamalar yapıldıktan sonra örneklemi oluşturan öğretmenlere çalışmanın içeri hakkında bilgi verilmiştir. Uygulamalar öğretmenlerin uygun olduğu ve derslerinin olmadığı saatlerde gönüllülük esasına bağlı olarak araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Öğrenci velilerine ise sınıf öğretmeni aracılığı ile ulaşılmıştır. Öğrenci velilerine çalışmanın içeri ve hedefleri hakkında bilgi verilmiş ve gönüllük esasına bağlı olarak çalışmalar öğrenci velisinin uygun olduğu bir tarihte gerçekleştirilmiştir.

Çalışma konusu hakkındaki gözlemler ve bu alanda çalışan eğitimcilerle görüşmeler 2012 yılında başlamış. Bu süreç içinde uzun zaman aralıklarında bu öğrencilerin gittiği okullardaki etkinliklere katılım sağlanarak idareci, eğitimciler ve öğrenci velileri ile görüşmeler sağlanmıştır.

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma 2017-2018 eğitim öğretim yılında Kırıkkale il merkezinde ilköğretime devam eden engelli öğrencilerin eğitimleri ile ilgili problemlerle sınırlıdır.

2. Bu araştırma, örneklem grubu olarak seçilmiş kurumlarda görev yapan yöneticilerin, öğretmenlerin ve velilerin görüşleri ile sınırlıdır.

3. Bu araştırma, Kırıkkale ili merkezinde yer alan ve örneklem grubunu oluşturan MEB'e bağlı özel eğitim uygulama okulları ve genel eğitim okulları (özel eğitim sınıfı ve genel eğitim sınıfı) ile sınırlıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLAR

4.1. Veli Görüşmelerine Ait Bulgular ve Yorumlar

Alan araştırmasında tablo 6'da görüleceği üzere toplam 48 veliye yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanarak, yetersizliği bulunan çocuklarının eğitim-öğretim niteliğini etkileyen durumlara ilişkin görüşlerine başvurulmaktadır. Görüşmelerde katılımcıların Ek-3'de yer alan açık uçlu sorulara verdiği yanıtlar katılımcılar öncelikli olarak çocuklarının eğitim aldığı ortama göre (genel eğitim sınıfı, özel eğitimi sınıfı, özel eğitim uygulama merkezi) sınıflandırılmakta ve her eğitim ortamına göre veli görüşleri yaş, eğitim ve gelir durumu değişkenleriyle sorulara verilen yanıtlar ilişkilendirilmektedir.

Bu bölüm dört alt başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak velilerin demografik özellikleri, ikinci olarak çocuklarının engeli hakkında farkındalık durumu, üçüncü olarak özel gereksinimli çocuklarının eğitim-öğretim yaşantısı sürecinde ihtiyaç duyduğu eğitimi istenilen nitelikte almasına engel olan etkenlerin neler olduğu konusunda görüşleri ve dördüncü bölümde engelli çocuklarının ihtiyaç duyduğu eğitime dair beklenti ve görüşleri yer almaktadır.

4.1.1. Velilerin Demografik Özellikleri

Bu bölümde sorulan açık uçlu sorularla katılımcının yaş, medeni durum, eğitim durumu, kaç çocuğunun olduğu, gelir durumu, aile ekonomisine katkı sağlayıp sağlamadığı, engelli çocuğunun cinsiyeti, kaçıncı sınıfa gittiği ve engel türünün ne olduğu hakkında bilgi edinilmektedir. Görüşme sonrası elde edilen bu bilgilerin engelli öğrencinin eğitim-öğretim yaşantısından istenilen nitelikte yararlanmasın önüne geçebilecek muhtemel problemlerle ilişkilerinin olup olmadığı bakılmak amaç edinilmektedir.

Tablo 6: Araştırmaya Katılan Velilerin Demografik Özellikleri

	Genel Eğitim Sınıfı (Toplam 24 Kişi)		**Özel Eğitim Sınıfı (Toplam 10 Kişi)**		**Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Toplam 14 Kişi)**		**Araştırma Örneklemi (Toplam 48 Kişi)**	
Yaş	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
20-30	3	12	3	30	4	29	10	21
31-40	16	67	6	60	8	57	30	62
41-50	5	21	1	10	2	14	8	17
Medeni Durum								
Evli	23	96	9	90	14	100	46	96
Bekar	1	4	1	10			2	4
Eğitim Durumu								
İlkokul	7	29	6	60	8	57	21	44
Ortaokul	7	29	2	20	3	21,5	12	25
Lise	10	42	2	20	3	21,5	15	31
Çocuk Sayısı								
1	3	13	2	20	2	15	7	15
2	14	58	7	70	5	39	26	55
3	6	25	1	10	6	46	13	28
4	1	4					1	2
Gelir Durumu (TL)								
0-1600	11	46	5	50	7	50	23	48
1601-2500	7	29	4	40	4	29	15	31
2501-3500	1	4	1	10	2	14	4	8
3501-4500	4	17			1	7	5	11
4501 ve üzeri	1	4					1	2
Çalışma Durumu								
Evet	1	4					1	2
Hayır	23	96	10	100	14	100	47	98

Yukarıdaki tablo 6'ya bakıldığında araştırmaya katılan velilerin %83'ünün 20-40 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcıların genel toplamda genç ve orta yaş grubunda yer aldığı anlaşılmaktadır. Engelli öğrencilerin eğitim aldıkları kurumlar incelendiğinde de veli yaş gruplarının en fazla 31-40 yaş grubu aralığında dağıldığım gösterdiği ve 40 yaşına kadar olan katılımcıların oranının daha fazla olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan velilerin medeni durum dağılımlarına baktığımızda ise tamamına yakınının evli olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Yalnızca iki katılımcının bekar olduğu görülmektedir. Genel toplamda katılımcıların %44 gibi büyük bir kısmının ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Yükseköğretim gören hiçbir katılımcının olmaması

dikkat çekicidir. Araştırma bulgularına göre velilerin %55'inin 2 çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Eğitim ortamları tek tek incelendiğinde çocuğu özel eğitim uygulama merkezine giden katılımcıların %46'sının 3 çocuk sahibi olduğu, çocuğu genel eğitim sınıfına giden katılımcıların %13'ünün 1 çocuk sahibi olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Katılımcıların demografik özellikleri ve engelli öğrencinin engel derecesinin velilerin çocuk sayısı arasında bir ilişki bulunamamıştır. Tek çocuk sahibi olan katılımcıların tek çocuk sahibi olma nedenlerine dair açıklamaları şunlardır:

Çocuğu genel eğitim sınıfına giden 29 yaşında, lise mezunu, aylık geliri 3501-4500 TL ve çocuğun engel türü dil ve konuşma güçlüğü olan katılımcı:

> *"Çocuğumun şu anda ilkokul birinci ve okuma-yazmayı okula başlamadan kendisi isteği ile öğrettik. Zekâ olarak yaşıtlarından daha ileri seviyede olduğunu söyleyebilirim… İkinci bir çocuk istemiyorum. Çünkü çocuğumun bana ihtiyacı var ikinci bir çocuğun oğluma ayıracağım vakti engellemesini istemiyorum."*

Çocuğu genel eğitim sınıfına giden 25 yaşında, ortaokul mezunu, aylık geliri 1601-2500 TL ve çocuğun engel türü dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan katılımcı:

> *"Çocuğum şu anda ikinci sınıfa gidiyor. Ben olmadığımda okula gitmek istemiyor. Anasınıfında böyle bir sorunla yaşamadık fakat ilkokula başlayınca bir ders saati bile sınıfta kalamıyor. Farklı şeyleri bahane ederek sınıftan çıkıyor ve yanıma geliyor. Bu şartlar altında ikinci çocuğu düşünemem çünkü halen oğlumun bana ihtiyacı var."*

Çocuğu özel eğitim uygulama merkezine giden 27 yaşında, ortaokul mezunu, aylık geliri 1601-2500 TL olan ve çocuğunun engel türü otistik ağır olan katılımcı çocuğumun otizmle dışında bedensel engelleri olduğu için kendisine ihtiyacı olduğunu düşünerek ikinci bir çocuk yapmak istememe nedeni olarak söylemektedir.

Katılımcıların gelir durumlarına bakıldığında %48'inin asgari gelir düzeyinde olduğu görülmektedir. 48 katılımcı içinden 1 anne çalışmaktadır. Aylık geliri 1500 TL olan kadın katılımcı eşinden ayrı olduğu için çalışmak zorunda olduğu belirtmiştir. Velilerin tamamına yakınının aile ekonomisine katkı sağlamadıkları görülmektedir. Yapılan görüşmelerde ve gözlemlerde araştırmaya katılan kadın velilerden 6'sının

çocukların eğitimleri için zaman zaman kısa süreliğine geçici (makyaj malzemeleri ve çorap satmak gibi) ve düşük gelir getiren işlerde çalıştığı görülmektedir. Diğer katılımcılar ise kendilerine uygun olanaklar sağlandığında çalışmak istediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 7: Araştırmaya Katılan Velilerin Engelli Çocuklarının Demografik Özellikleri

	Genel Eğitim Okulu (Toplam 24 Kişi)		**Özel Eğitim Sınıfı (Toplam 10 Kişi)**		**Özel Eğitim Okulu (Toplam 14 Kişi)**	
Cinsiyet	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Kız	9	37	3	30	5	36
Erkek	15	63	7	70	9	64
Sınıfı						
1. Sınıf	9	38	1	10	5	36
2. Sınıf	8	33	2	20	5	36
3. Sınıf	5	21	5	50	3	21
4. Sınıf	2	8	2	2	1	7
Engel Türü						
Otistik Ağır					7	50
Orta-Ağır Zihinsel Engelli					7	50
Hafif Zihinsel Engelli			10	100		
Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu	1	4,17				
Dil ve Konuşma Güçlüğü Olanlar	4	16,67				
Zihinsel Öğrenme Yetersizliği (Hafif Düzey)	6	25,00				
İşitme Yetersizliği	2	8,33				
Ortopedik Yetersizlik	4	16,67				
Otizmi Olan Birey	1	4,17				
Özel Öğrenme Güçlüğü Olanlar	3	12,50				
Yaygın Gelişimsel Bozukluk	3	12,50				

Yukarıdaki tablo 7'de araştırmaya katılan velilerin çocuklarının eğitim aldığı kurumlara göre engel türlerinin dağılımı yapılmıştır. Örneklem grubunda her sınıf düzeyinde öğrenci bulunmakta ve engel türleri heterojen bir dağılım göstermektedir. Veriler incelendiğinde; katılımcı 48 veliden 31'inin, oran olarak %65'inin engelli olan çocuklarının cinsiyetinin erkek olduğu ve engel türleri içinde bu çocukların 27'sinin, oran olarak %35'inin zihinsel yetersizliklerinin olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Bu veriler araştırma evreni gibi örnek grubu da TUİK veriler ile paralellik göstermektedir (TUİK, 2010:2).

4.1.2. Araştırmaya Katılan Velilerin Çocuğun Engeli Hakkında Farkındalık Durumu

Bu bölümde katılımcıların engelli çocuklarının yetersizliklerini fark etme zamanı ve fark etme süreci sonrası çocuklarının engel durumlarına dair yeterli bilgilerinin olup olmadığı bilgisine ulaşılarak; katılımcıların çocuklarının özelliklerini ne kadar tanıdıkları, eğer engel durumu hakkında yeterli bilgi sahibi değillerse; bunun nedenleri hakkında bilgi edinilmek amaçlanmaktadır.

Tablo 8: Araştırmaya Katılan Velilerin Çocuklarının Engel Durumlarını Fark Etme Zamanı

Engel Durumunu Fark Etme Zamanı	**Genel Eğitim Sınıfı (Toplam 24 Kişi)**		**Özel Eğitim Sınıfı (Toplam 10 Kişi)**		**Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Toplam 14 Kişi)**		**Araştırma Örneklemi (Toplam 48 Kişi)**	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Doğum Öncesi								
0-1 yaş	7	29	3	30	9	64	19	40
2-3 yaş	8	33	2	20	1	7	11	23
4-5 yaş	3	13	4	40	4	29	11	23
6 ve üzeri yaş	6	25	1	10			7	14
Toplam	24	100	10	100	14	100	48	100

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılan velilerin %40'lık bir oranda çocuklarının engellini 1 yaş öncesinde fark ettikleri, %63'ünün ise çocuklarının engellini 3 yaş ve öncesinde fark ettikleri görülmektedir. Bu bilgi çocukların erken yaşta eğitim ihtiyaçlarının karşılanması açısından önemli görülmektedir.

Araştırmaya katılan velilerin çocuklarının engel durumunu fark etme zamanını kendi eğitim grubu içinde ve eğitim grupları birbirleriyle karşılaştırıldığında elde edilen veriler şunlardır:

Genel eğitim sınıfında eğitim alan çocukların velilerinin %62'sinin çocuğunun engel durumunu okul çağından önce fark ettiği bilgisine ulaşılmaktadır.

Özel eğitim sınıfındaki katılımcıların %50'sinin çocuğunun engelini çocuğu 4 yaşına gelmeden, %50'sinin 4 yaş sonrası fark ettiği görülmektedir. Özel eğitim sınıfında

eğitim alan bir öğrencinin engel durumunun, genel eğitim sınıfında eğitim alan bir öğrenciye göre ağır olduğu düşünüldüğünde; velilerin çocuklarının yetersizliklerini 4 yaş ve sonrası bir süreçte fark ettiklerinin nedenlerin farklılık gösterdiği görülmektedir.

Özel eğitim uygulama merkezinde çocuğu eğitim alan katılımcıların %64'ünün çocuklarının engelini 0-1 yaş arasındaki fark ettiği, %36 oranında katılımcının çocuklarının engelini ilerleyen yaşlarda fark ettikleri görülmektedir. Özel uygulama merkezindeki çocuklarının engellerinin diğer kurumdaki çocuklara göre ağır olduğu ve fark edilmesinin daha kolay olacağı düşünülmektedir. Fakat velilerin çocuklarının engellerini geç fark etmelerinin sebepler başında yaygın gelişim bozukluğunun doğumdan sonra da ortaya çıkabilmesi, tanının hemen konulamaması ya da ailenin yakın çevresindeki insanların etkisine bağlı nedenlerle çocukların teşhislerinin geciktiği yapılan görüşmeler sonucunda anlaşılmaktadır.

Katılımcıların çocuklarının engellerini fark etme ve tanılanma sürecine dair yaşadıkları durumlardan bazıları şunladır:

40 yaşında, ilkokul mezunu, aylık geliri 3000 TL olan bir katılımcının çocuğunun engel durumunu fark etmesi ve tanılama sürecine dair sözleri:

> *"Çocuğum 1 yaşını 4 ay geçince çocuğumda bir sorun olduğunu fark ettim. Önce nöroloji uzmanına gittim. Daha sonra Ankara'da farklı hasta hanelere gittim. Tam olarak tanı konulamadı. Bana otizmi anlattılar fakat hiçbir şey anlamadım. Eve gelip internette araştırma yaptığımda anladım ve çok üzüldüm. Doktor otizm tanısını koymadı fakat ben kabullendim. Tam olarak tanı 4 yaşında konuldu."*

Çocuğu özel eğitim uygulama merkezinde eğitim alan; 31 yaşında, ilkokul mezunu, aylık geliri 1500 TL olan kadın katılımcının çocuğunun engellenin geç teşhis edilmesinin nedenlerine dair sözleri:

> *"Çocuğum 1,5 yaşında geldiğinde teşhis konuldu…Çocuğum yaşıtlarının oturduğu ve kafasını tutmaya başladığı dönemlerde bunları yapamadı. Bende bir sorun olduğunu düşünerek korktum. Oturmasını bir türlü sağlayamadım... Eşimin ailesi kabul etmedi, geçer dedi. Köyde oturduğumuz için tek başıma çocuğumu hasta haneye götüremezdim. Eşim maddi sorunlardan dolayı bizim farkımızda değil. Abimden destek alarak çocuğumu doktora götürebildim…"*

Çocuğu özel eğitim sınıfına giden ve çocuğunun problemine 4 yaşından teşhis konulduğunu söyleyen 30 yaşında, ortaokul mezunu, aylık gelir durumu 1500- 2000 TL olan kadın katılımcı:

> *"Kızımın 4 kaşına kadar konuşma sorunu vardı. Eşim ve akrabalarım düzelir sorun etme dediler. Çünkü eşimin ailesinde geç konuşan çocuk sayısı çok. Ben bir sorun olduğunu biliyordum. Eşimi Görümcemi alarak kimseye haber vermeden Ankara'ya doktor kontrolüne götürüp rapor aldım. Eşim halen kabullenmiyor. Ona raporu göstererek kabullenmesini söyledim."*

Yapılan görüşmelerde özel eğitim sınıfındaki velilerin çocuklarının engelini fark etmelerinde çocuklarının dış görüntülerine yansıyan bir engel olmadığı için çocuklarının konuşmama sorunu, hareketliliğinin ya da agresif davranışlarının altında yatan bir sorun olabileceğini düşünmek yerine zamanla geçmesini bekledikleri bilgine ulaşılmaktadır.

Tablo 9: Araştırmaya Katılan Velilerin Çocuğun Engeli Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumunun Yaş Değişkeni İle İlişkilendirilmesi

Eğitim Kurumu	**Farkındalık Durumu**	**20-30 Yaş (Toplam 10 Kişi)**		**31-40 Yaş (Toplam 30 Kişi)**		**41-50 Yaş (Toplam 8 Kişi)**		**Araştırma Örneklemi (Toplam 48 Kişi)**	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Genel Eğitim Sınıfı	Farkındalığı var	2	67	12	75	3	60	17	71
	Farkındalığı yok	1	33	4	25	2	40	7	29
Özel Eğitim Sınıfı	Farkındalığı var	1	33	3	50			4	40
	Farkındalığı yok	2	67	3	50	1	100	6	60
Özel Eğitim Uygulama Merkezi	Farkındalığı var	2	50	7	87	1	50	10	71
	Farkındalığı yok	2	50	1	13	1	50	4	29
Yaş Değişkenine Bağlı Toplam	Farkındalığı var	5	50	22	73	4	50	31	65
	Farkındalığı yok	5	50	8	27	4	50	17	35
% sembolü 'Sütun Yüzdesi' yerine kullanılmıştır.									

Yukarıdaki tablo 9'da 31-40 yaş aralığındaki katılımcıların %73'ünün çocuklarının engelleri hakkında farkındalıklarının diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Diğer dikkat çeken bir husus ise çocuğu özel eğitim sınıfına giden

velilerin çocuklarının engellerine dair farkındalıklarının üç yaş grubunda ve genel toplama ait farkındalık durumuna göre düşük oranda olduğunu görülmektedir. Özel eğitim sınıfındaki farkındalığı olmayan katılımcıların oranları 20-30 yaş %67, 31-40 yaş %50 ve 41-50 yaş %100 oranındadır.

Tablo 10: Araştırmaya Katılan Velilerin Çocuğun Engeli Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumunun Eğitim Durumu Değişkeni İle İlişkilendirilmesi

Eğitim Kurumu	**Farkındalık Durumu**	**İlkokul (Toplam 21 Kişi)**		**Ortaokul (Toplam 12 Kişi)**		**Lise (Toplam 15 Kişi)**		**Araştırma Örneklemi (Toplam 48 Kişi)**	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Genel Eğitim Sınıfı	Farkındalığı var	5	71	5	71	7	70	17	71
	Farkındalığı yok	2	29	2	29	3	30	7	29
Özel Eğitim Sınıfı	Farkındalığı var	2	33	2	100			4	40
	Farkındalığı yok	4	67			2	100	6	60
Özel Eğitim Uygulama Merkezi	Farkındalığı var	5	62	2	67	3	100	7	64
	Farkındalığı yok	3	38	1	33			4	36
Eğitim Durumuna Bağlı Toplam	Farkındalığı var	12	57	9	75	10	67	31	65
	Farkındalığı yok	9	43	3	25	5	33	17	35
% sembolü 'Sütun Yüzdesi' yerine kullanılmıştır.									

Katılımcıların eğitim durumuna bağlı farkındalıkları tablo 10'daki verilere bakılarak incelendiğinde velilerin eğitim durumları ile farkındalıkları arasında bir ilişki gözlemlenmemiştir. Tabloda eğitim durumuna bağlı genel toplama ait verilere bakıldığında her üç eğitim durumunda farkındalıkların %50'nin üzerinde olduğu görülmektedir.

Katılımcılara ait eğitim durumlarının eğitim kurumları ile ilişkisine bakıldığında dikkati çeken bilgiler arasında; özel eğitim sınıfında çocuğu okuyan lise mezunu katılımcıların %100'ünün çocuklarının özrüne dair farkındalıklarının olmadığı, özel eğitim uygulama merkezinde çocuğu okuyan lise mezunu katılımcıların %100'ünün çocuklarının özrüne dair farkındalıklarının olduğu, çocuğu genel eğitim sınıfına giden

ilkokul mezunu katılımcıların %71'inin farkındalıklarının olduğu yer almaktadır. Ailelerin çocuklarının özrünü tanımlamalarında etkili olan unsurun öğrencinin engel türü olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 11: Araştırmaya Katılan Velilerin Çocuğun Engeli Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumunun Gelir Değişkeni İle İlişkilendirilmesi

Eğitim Kurumu	**Farkındalık Durumu**	**0-1600 TL (Toplam 24 Kişi)**		**1601-2500 TL (Toplam 14 Kişi)**		**2501-3500 TL (Toplam 4 Kişi)**		**3501-4500 TL (Toplam 5 Kişi)**		**4501 TL ve üzeri (Toplam 1 Kişi)**		**(Toplam 48 Kişi)**	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Genel Eğitim Sınıfı	Farkındalığı var	9	75	4	67	1	100	2	50	1	100	17	71
	Farkındalığı yok	3	25	2	33			2	50			7	29
Özel Eğitim Sınıfı	Farkındalığı var	2	40	2	50							4	40
	Farkındalığı yok	3	60	2	50	1	100					6	60
Özel Eğitim Uygulama Merkezi	Farkındalığı var	5	71	2	50	2	100	1	100			10	71
	Farkındalığı yok	2	29	2	50							4	29
Gelire Durumuna Bağlı Toplam	Farkındalığı var	16	66	8	57	3	75	3	60	1	100	31	65
	Farkındalığı yok	8	33	6	43	1	25	2	40			17	35
% sembolü 'Sütun Yüzdesi' yerine kullanılmıştır.													

Tablo 11'de yer alan katılımcıların gelir durumuna bağlı farkındalıklarına ait oranlar incelendiğinde velilerin gelir durumları ile farkındalıkları arasında bir ilişki olduğu sonucuna varılamamıştır. Gelire bağlı toplam oranlara bakıldığında velilerin farkındalık durumlarının gelir değişkeninden bağımsız olduğu görülmektedir.

Katılımcılara ait gelir durum bilgilerinin eğitim kurumları ile ilişkisine bakıldığında dikkati çeken bilgiler arasında çocuğu gelen eğitim sınıfına giden aylık geliri 3501-4500 olan katılımcıların %50'sinin farkındalıkların olduğu, %50'sinin ise farkındalıklarının olmadığı; geliri 0-1600 TL olan katılımcıların %75'in ise farkındalıklarının olduğu, çocuğu özel eğitim sınıfına giden aylık geliri 0-1600 TL olan katılımcıların %40'ının ise farkındalıklarının olmadığı bilgisine ulaşılmaktadır. Gelir değişkenin velilerin farkındalık durumları arasında bir ilişki bulunamamıştır.

Gözlemlerde gelir değişkeninin katılımcıların çocuklara sundukları eğitim materyalleri ve sağlık olanlarında etkili olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

32 yaşında, lise mezunu, aylık geliri 4501 ve üzeri olan katılımcı:

> *"Çocuğumu çevremdeki okullar kabul etmediği için uzak bir okula gönderiyorum ve onu ihtiyaçları için bekleyen bir bakıcı var…Evimizin bir odasını kızıma fizik tedavi uygulayabileceğim şekilde düzenledim… Kızımın tedavisini İstanbul'da özel bir hasta hanede yaptırıyorum. Maddi durumun iyi olmasaydı kızıma bu imkânları sunamazdım ve şu anda olduğu durumda olabileceğini zannetmiyorum."*

40 yaşında, ilkokul mezunu ve aylık geliri 3501-4500 TL olan katılımcı:

> *"Çocuğumun dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu var Çocuğumu düzenli olarak Ankara'ya psikoloğa götürüyorum. Kırıkkale çocuk psikoloğu çoğu zaman olmuyor. Olsa bile bir doktor o kadar çocukla nasıl ilgilenebilir. Oradaki doktordan destek alıyorum. Çünkü eğitimciler çocuklarımız eğitimi konusunda yeterli bilgiye sahip değil."*

35 yaşında, ilkokul mezunu ve aylık geliri asgari ücret olan kadın katılımcı:

> *"Çocuğumun soruları olduğunu 3,5 yaşında fark ettim Maddi durumum iyi değil. Doktora götürdüm fakat köyde yaşadığım için herhangi bir şey yapamadım. Kayın validem karşı çıktı. Maddi sorunlarımız var. Çocuğum nasıl yardımcı olabilir bilmiyorum. İhtiyaçlarını alamıyorum. Doktora götürmek istediğimde bile çevremdeki insanlar desteği ile götürebiliyorum."*

4.1.3. Araştırmaya Katılan Velinin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşleri

Tablo 12 Kırıkkale il merkezinde özel eğitim hizmetlerinden yararlanan öğrencilerin eğitim aldığı 27 tane ilkokul içerisinden ulaşılan 15 tane ilkokulun öğrenci velilerinin görüşlerini içermektedir. Toplamda genel eğitim sınıflarında 128 tane engelli öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerin velileri içerisinden 24 tanesine ulaşılmıştır. Araştırmanın gerçekleştirildiği 15 tane ilkokulda toplamda 130 öğrencinin velilerine ulaşılmaya çalışılmış. Fakat eğitimcilerin velileri ile iletişime geçmek istememesi, velilerin çocuklarının sorunlarına ilgisiz olması ve eğitimciyle görüşmeye dahi gelmemesi gibi nedenlerle görüşmeler sınırlı sayıda kalmıştır. Araştırmanın veli ve eğitimci görüşleri içermesi bu sınırlığın ortadan kalkmasında etken olduğunu düşünülmektedir. Araştırmaya dahil edilemeyen velilerin çocuklarının eğitimde

karşılaştığı probleme ilişkin verilere, eğitimcilerle yapılan görüşler sonucunda ulaşılmaktadır. Bu veriler eğitimci ait bulgular kısmında yorumlanmaktadır. Araştırmanın bu kısmı katılımcıların görüşleri ve araştırmacının gözlemlerden oluşmaktadır.

Tablo 12: Genel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerinin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşler

Genel Eğitim Sınıfı	Araştırma Örneklemi (Toplam 24 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)
Fiziksel Ortam		
Okulun fiziksel ortamının uygun olmaması.	2	8
Sınıf mevcutlarının kalabalık olması.	3	12
Bir problemle karşılaşmıyoruz. İhtiyaç duyduğu eğitimi alıyor.	5	21
Okulun güvenliğinin olmaması.	1	4
Eğitimciler		
Öğretmenin kabul etmemesi ve buna bağlı olarak ilgilenmemesi.	11	46
Öğretmenin özel eğitim öğrencisinin eğitimi konusunda donanımlı olmaması.	10	42
Öğretmeni kabul ediyor. Bir problem yaşamıyoruz.	12	50
Okul idarecilerinin kabullenmemesi.	1	4
Ders Araç- Gereçleri ve Müfredat		
Çocuğumun eğitimini destekleyici materyal ve yayınların olmaması.	3	12
Engelli Öğrencinin Kendisi		
Dikkat eksikliğinin olması.	1	4
Ağlama nöbetleri ve takıntılarının olması.	1	4
Çocuğumun öğrenme yetersizliğinin olması.	1	4
Akran		
Akranları tarafından dışlanması.	7	29
Sınıf arkadaşlarının tavırlarının üzmesi ve hırçınlaştırması.	6	25
Akranlarının kulağında cihaz bulunan öğrenciye nasıl davranacağını bilmemesi.	1	4
Sınıflarda problemleri olan öğrenci sayısının fazla olması.	1	4
Aile		
Aileden kaynaklı bir sorun yok.	7	29
Eğitimine destekçi olamıyoruz.	2	8
Eğitimi konusunda yeterli bilgi sahibiyiz.	2	8
Okul derslerinde destekçi olamıyoruz.	2	8
Maddi problemlerimiz eğitimine destekçi olmamızı engelliyor.	2	8
Babası yoğun iş hayatı nedeniyle ilgilenemiyor.	1	4
Babası ilgili değil.	1	4
Özel ev düzenlememiz var.	2	8
Destekleyici özel bir ev düzenlememiz yok.	1	4
Özel bir eğitim düzenlemesine gerek yok.	1	4
Karşılaşılan Sorunları Çözerken Destek Alınan Kişi ve Kuruluşlar		
Sınıf öğretmeni yönlendiriyor.	12	50

Genel Eğitim Sınıfı	Araştırma Örneklemi (Toplam 24 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)
Aile olarak kendimiz sorunları çözüyoruz.	18	75
Tek destekçi anne olarak benim.	2	8
Özel bir hastanendeki psikiyatristten destek alıyoruz.	2	8
Aynı sorunları yaşayan diğer ailelerden ve rehabilitasyon merkezinden destek alıyoruz.	2	8
Rehabilitasyon merkezinden destek alıyoruz.	6	25
Öğretmen destek vermiyor.	6	25
Diğer		
Okuldaki rehberlik hizmetlerinin yetersiz olması.	1	4
Çevredeki ailelerin bilinçsiz olması.	4	17
Çocukların sosyal ilişkilerinin geliştirilmesinin desteklenmemesi.	3	12
Çocukların bireysel eğitim ihtiyaçlarının karşılanmaması.	4	17
Destek eğitim hizmetlerinden yararlanamaması.	3	12
Destek eğitim hizmetlerinden memnunum.	2	8
Aynı sınıftaki öğrenci velilerinin kabul etmemesi.	3	12
Okullarda destek eğitim sürecinin geç başlaması.	4	17
Okullarda destek eğitim verecek donanımlı eğitimci olmaması.	4	17

Katılımcıların görüşleri incelendiğinde; özel eğitim hizmetlerinden yararlanan, yetersizliği bulunan çocukların eğitim öğretim hayatında yaşadığı problemlere yönelik velilerin %50 ve üzeri ortak görüş içerisinde oldukları bir problem olmadığı görülmektedir. Bu sonucun etkeni olarak katılımcıların çoğunluğunun çocuklarının engel türü ve derecelerinin çevresel faktörlerden etkilenecek derece olmadığı yapılan gözlem ve görüşmeler neticesinde anlaşılmaktadır. Katılımcıların %75'inin çocukları ile karşılaştıkları sorunları kendi olanakları ve çabaları ile çözdükleri bilgisine ulaşılmaktadır. Burada araştırmanın dikkati çeken hususların başında okullarda bu çocukların problemlerine yönelik koruyucu ve önleyici tedbirlerin alınmaması ve aile yönelik rehberlik hizmetlerinin sınırlı olması yer almaktadır.

Araştırmaya katılan velilerin %46'sı sınıf öğretmenin çoğunu kabul etmemesi ve buna bağlı olarak çocuğunun eğitimi yönelik özel bir uygulama yapamamasını çocuğunun eğitiminin önünde bir problem olarak görmektedir. Katılımcıların %42'si sınıf öğretmenlerinin özel eğitim öğrencilerinin özellikleri, ihtiyaçları ve bu çocuklara sunulacak eğitimin içeriği hakkında bilgi sahibi olmadıklarını belirtmektedirler. Diğer katılımcıların eğitimcilerin niteliği hakkında görüş belirtmemeleri, hatta %50'sinin öğretmeninden memnun olmasının nedeni olarak; bu velilerin çocuklarının engel

türlerinin ve düzeyinin bu çocuklarının eğitimlerinin önünde problem teşkil etmediği sahadaki gözlemler neticesinde anlaşılmıştır. Görüşmelerde, çocukların aldığı eğitimin niteliğine yönelik olumlu görüş bildiren velilerin çocuklarının hafif işitme kaybı, dil ve konuşma bozukluğu ve hafif bedensel yetersizliklerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu görüşü destekler veli görüşlerinden bazıları şunlardır:

32 yaşında, ortaokul mezunu ve aylık geliri 2500 TL olan kadın katılımcı, kızının fazla kilolu olması nedeniyle zor bir doğum yaptığını ve doğum esnasında kolunda küçük bir problemi oluştuğunu; bu problemin ise kimse tarafından fark edilmediğini belirtmiştir. 29 yaşında, lise mezunu ve aylık geliri 3000-4000 TL olan kadın katılımcı ise *"Çocuğumun hafif kekemeliği var. Akranlarından daha zeki. Eğitimiyle ilgili bir sorun yaşamıyoruz."* sözleri ile konuya açıklama getirmiştir.

Tablo 12'deki verilere bakıldığında; katılımcıların sorun olarak gördükleri ve çoğunluğun ortak görüş belirtikleri başlıkları arasında birinci sırada %46 oranla sınıf öğretmeninin kabul etmemesi ve ilgilenmemesi, ikinci sırada %42 oranla sınıf öğretmenlerinin özel eğitim öğrencisinin özellikleri konusunda donanımlı olmaması, üçüncü olarak, %29 oranla çocuklarının okul ortamındaki akranları tarafında dışlanması gibi nedenlerin yer aldığı görülmektedir. Katılımcılar için çocuklarının eğitim problemi olarak eğitimcilerden ve akranlardan kaynaklı sorunların ön plana çıktığı görülmektedir.

Velilerin görüşleri eğitimcilerin görüşleri ile karşılaştırıldığında, görüşlerin birbirleriyle paralellik göstermediği görülmektedir. Eğitimcilerin %77'si fiziksel ortamının yetersiz olmasını, %66'sı özel eğitim konusunda eğitimcilerin yeterli bilgi sahibi olmamasını, %67'si özel eğitim öğretmenlerinin olmamasını, %61'i engelli öğrencinin eğitiminden sorumlu olmak istenmemesini, %44'ü engelli öğrencinin akranları ile iletişim kuramamasını, %41'i engelli öğrencilerin kaynaştırma ortamında öğrenememesini sorun olarak gördükleri; %57'ü akranların engelli öğrenci ile sorun yaşamadıklarını, %23'ü akranların engelli öğrenci ile diyalog kuramadıklarını ve %18'i akranların engelli öğrenciyi istediklerini belirttikleri verilerden anlaşılmaktadır.

Bu bilgilerde eğitimci ve velilerin tek ortak görüş içinde oldukları konunun eğitimcilerin engelli öğrenci istememi ve öğretmenlerin bu alanda yetersiz oldukları

görüşleridir. Eğitimciler engelli öğrencinin akranlarını ile yaşadığı sorunların engelli öğrenciden kaynakladığı yönünde görüş belirtirken, ailelerin bunun tersi bir düşünce sahip oldukları görülmektedir. Alandaki yapılan gözlemlerde özellikle çocuklarında zihinsel yetersizlik, otizm gibi daha ağır yetersizlikleri olan ailelerin öğretmenlerle çocuklarının sorunlarına yönelik bağ kuramadıkları gözlemlenmiştir.

Katılımcıların çocuklarının eğitim-öğretim yaşantısında yaşadığı ve ihtiyaç duyduğu eğitimi almasında problem olan durum ve olaylara ilişkin görüşlerinin yaş, eğitim durumu ve gelir durumu değişkenlerine ait olmak üzere üç farklı tablo ve bu hususlara ait yaşadıkları olaylara ilişkin yorumları şunlardır:

Yukarıdaki tabloda katılımcıların engelli çocuklarının eğitim-öğretim hayatında yaşadıkları sorunla ait görüşlerinin yaş değişkenine bağlı dağılımı yapılmıştır. Katılımcıların sorunlara ait verdiği cevapların yüzdesine bakıldığında %50 ve üzerindeki sorunları tanımlayan katılımcı grubunun 31-40 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Bu veriler katılımcıların çocuklarının engel durumların farkındalığında çıkan sonuçlarla da tutarlılık göstermektedir. Tablo 10'daki sonuçlarda 31-40 yaş aralığındaki velilerin farkındalıkların daha yüksek olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki tablo 13'teki verilere çocuğu genel eğitim sınıfına giden velilerin çocuğunun eğitim-öğretim yaşantısını etkileyen duruma ait verdiği yanıtların, katılımcıların yaş değişkini ile ilişkilendirilerek oluşturulmuştur. Tablodaki verilerde 31-40 yaş grubu velilerin %81'inin çocuklarına ait sorunları kendileri çözdükleri ve %50'sinin sınıf öğretmenlerinden destek aldığı bilgisine ulaşılmaktadır. Bu oranlar diğer yaş gruplarında daha düşüktür. Tablo verilerinde dikkat çeken diğer bir bilgi ise yine 31-40 yaş aralığındaki velilerin öğretmen sorunlarına ait görüşlerinin yüzdesinin diğer yaş gruplarından yüksek olmasıdır.

Tablo 13: Genel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerinin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşlerinin Yaş Değişkeniyle İlişkilendirilmesi

Genel Eğitim Sınıfı	20-30 Yaş (Toplam 3 Kişi)		31-40 Yaş (Toplam 16 Kişi)		41-50 Yaş (Toplam 5 Kişi)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Fiziksel Ortam						
Okulun fiziksel ortamının uygun olmaması.			2	14		
Sınıf mevcutlarının kalabalık olması.			2	12	1	20
Bir problemle karşılaşmıyoruz. İhtiyaç duyduğu eğitimi alıyor.			4	25	1	20
Okulun güvenliğinin olmaması.			1	6		
Eğitimciler						
Öğretmenin kabul etmemesi ve buna bağlı olarak ilgilenmemesi.	1	33	9	56	1	20
Öğretmenin özel eğitim öğrencisinin eğitimi konusunda donanımlı olmaması.	1	33	8	50	1	20
Öğretmeni kabul ediyor. Bir problem yaşamıyoruz.	1	33	9	56	2	40
Okul idarecilerinin kabullenmemesi.					1	20
Ders Araç- Gereçleri ve Müfredat						
Çocuğumun eğitimini destekleyici materyal ve yayınların olmaması.			2	12	1	20
Engelli Öğrencinin Kendisi						
Dikkat eksikliğinin olması.	1	33				
Ağlama nöbetleri ve takıntılarının olması.			1	6		
Çocuğumun öğrenme yetersizliğinin olması.	1	33				
Akran						
Akranları tarafından dışlanması.	1	33	6	37		
Sınıf arkadaşlarının tavırlarının üzmesi ve hırçınlaştırması.	1	33	5	31		
Akranlarının kulağında cihaz bulunan öğrenciye nasıl davranacağını bilmemesi.			1	6		
Sınıflarda problemleri olan öğrenci sayısının fazla olması.			1	6		
Aile						
Aileden kaynaklı bir sorun yok.	1	33	4	25	2	40
Eğitimine destekçi olamıyoruz.			2	12		
Eğitimi konusunda yeterli bilgi sahibi değiliz			2	12		
Okul derslerinde destekçi olamıyoruz.			1	6	1	20
Maddi problemlerimiz eğitimine destekçi olmamızı engelliyor.			2	12		
Babası yoğun iş hayatı nedeniyle ilgilenemiyor			1	6		
Babası ilgili değil.			1	6		
Özel ev düzenlememiz var.			1	6	1	20
Destekleyici özel bir ev düzenlememiz yok.			1	6		
Özel bir eğitim düzenlemesine gerek yok.			1	6		
Karşılaşılan Sorunları Çözerken Destek Alınan Kişi ve Kuruluşlar						
Sınıf öğretmeni yönlendiriyor.	1	33	9	56	2	40
Aile olarak kendimiz sorunları çözüyoruz	2	67	13	81	3	60
Tek destekçi anne olarak benim.			2	12		

Genel Eğitim Sınıfı	20-30 Yaş (Toplam 3 Kişi)		31-40 Yaş (Toplam 16 Kişi)		41-50 Yaş (Toplam 5 Kişi)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Özel bir hasta hanedeki psikiyatristten destek alıyoruz.			1	6	1	20
Aynı sorunları yaşayan diğer ailelerden ve rehabilitasyon merkezinden destek alıyoruz.			2	12		
Rehabilitasyon merkezinden destek alıyoruz.	2	6	3	19	1	20
Öğretmen destek vermiyor.	1	33	3	19	2	40
Diğer						
Okuldaki rehberlik hizmetlerinin yetersiz olması.					1	20
Çevredeki ailelerin bilinçsiz olması.	1	33	3	19		
Çocukların sosyal ilişkiler geliştirmesinin desteklenmemesi.	1	33	2	12		
Çocukların bireysel eğitim ihtiyaçlarının karşılanmaması.	1	33	3	19		
Destek eğitim hizmetlerinden yararlanamaması.			2	12	1	20
Destek eğitim hizmetlerinden memnunum.			2	12		
Aynı sınıftaki öğrenci velilerinin kabul etmemesi.			3	19		
Okullarda destek eğitim sürecinin geç başlaması.			3	19	1	20
Okullarda destek eğitimin verecek donanımlı eğitimci olmaması.			3	19	1	20
% sembolü 'Sütun Yüzdesi' yerine kullanılmıştır.						

Aşağıdaki tablo 14'teki katılımcıların eğitim durumlarına bağlı problemlere yaklaşımlarına bakıldığında; verilen cevaplarda en fazla %86 oranla ortaokul mezunu katılımcıların eğitimcileriyle bir sorun yaşamadıklarını belirttiklerini görüyoruz. Öğretmenlerin kabul etmemesine bağlı sorun yaşayan ve eğitimcileri mesleki anlamda donanımlı bulmayan eğitim grubu ise lise mezunu veliler olmaktadır.

Tablo 14: Genel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerinin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşlerinin Eğitim Durumu Değişkeniyle İlişkilendirilmesi

Genel Eğitim Sınıfı	İlkokul (Toplam 7 Kişi)		Ortaokul (Toplam 7 Kişi)		Lise (Toplam 14 Kişi)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Fiziksel Ortam						
Okulun fiziksel ortamın uygun olmaması.			1	14	1	7
Sınıf mevcutlarının kalabalık olması.	1	14			2	14
Bir problemle karşılaşmıyoruz. İhtiyaç duyduğu eğitimi alıyor.	3	43	2	29		
Okulun güvenliğinin olmaması.			1	14		
Eğitimciler						
Öğretmenin kabul etmemesi ve buna bağlı olarak ilgilenmemesi.	2	29	1	14	8	57

Genel Eğitim Sınıfı	İlkokul (Toplam 7 Kişi)		Ortaokul (Toplam 7 Kişi)		Lise (Toplam 14 Kişi)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Öğretmenin özel eğitim öğrencisinin eğitimi konusunda donanımlı olmaması.	1	14	2	29	7	50
Öğretmeni kabul ediyor. Bir problem yaşamıyoruz.	3	43	6	86	3	21
Okul idarecilerinin kabullenmemesi					1	7
Ders Araç- Gereçleri ve Müfredat						
Çocuğumun eğitimini destekleyici materyal ve yayınların olmaması.	1	14			2	14
Engelli Öğrencinin Kendisi						
Dikkat eksikliğinin olması.			1	14		
Ağlama nöbetleri ve takıntılarının olması.					1	7
Çocuğumun öğrenme yetersizliğinin olması.			1	14		
Akran						
Akranları tarafından dışlanması.	1	14	1	14	5	36
Sınıf arkadaşlarının tavırlarının üzmesi ve hırçınlaştırması.	1	14	1	14	4	29
Akranlarının kulağında cihaz bulunan öğrenciye nasıl davranacağını bilmemesi.	1	14				
Sınıflarda problemleri olan öğrenci sayısının fazla olması.					1	7
Aile						
Aileden kaynaklı bir sorun yok.	3	43	1	14	3	21
Eğitimine destekçi olamıyoruz.	1	14	1	14		
Eğitimi konusunda yeterli bilgi sahibi değiliz.			1	14	1	7
Çocuğun seviyesine inemediğimiz için okul derslerini yeteri kadar inemiyoruz.	1	14			1	7
Maddi problemlerimiz eğitimine destekçi olmamızı engelliyor.			1	14	1	7
Babası yoğun iş hayatı nedeniyle ilgilenemiyor.					1	7
Babası ilgili değil.					1	7
Özel ev düzenlememiz var.					2	14
Destekleyici özel bir ev düzenlememiz yok.	1	14				
Özel bir eğitim düzenlemesine gerek yok.	1	14				
Karşılaşılan Sorunları Çözerken Destek Alınan Kişi ve Kuruluşlar						
Sınıf öğretmeni yönlendiriyor.	5	71	5	71	2	14
Aile olarak kendimiz sorunları çözüyoruz.	6	86	4	57	8	57
Tek destekçi anne olarak benim.			1	14	1	7
Özel bir hasta hanedeki psikiyatristten destek alıyoruz.	1	14			1	7
Aynı sorunları yaşayan diğer ailelerden ve rehabilitasyon merkezinden destek alıyoruz.	1	14			1	7
Rehabilitasyon merkezinden destek alıyoruz.			2	29	4	29
Öğretmen destek vermiyor.	2	29	1	14	3	21
Diğer						
Okuldaki rehberlik hizmetlerinin yetersiz olması.	1	14				
Çevredeki ailelerin bilinçsiz olması.					4	29
Çocukların sosyal ilişkiler geliştirmesinin desteklenmemesi.			1	14	2	14
Bireysel eğitim ihtiyaçlarının karşılanmaması.	1	14	1	14	2	14

Genel Eğitim Sınıfı	İlkokul (Toplam 7 Kişi)		Ortaokul (Toplam 7 Kişi)		Lise (Toplam 14 Kişi)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Destek eğitim hizmetlerinden yararlanamaması.	1	14			2	14
Destek eğitim hizmetlerinden memnunum.	1	14			1	7
Aynı sınıftaki öğrenci velilerinin kabul etmemesi.					3	21
Okullarda destek eğitim sürecinin geç başlaması.	1	14			3	21
Okullarda destek eğitimin verecek donanımlı eğitimci olmaması.			1	14	3	21
% sembolü 'Sütun Yüzdesi' yerine kullanılmıştır.						

Çocuklarının ihtiyaç duyduğu eğitimi aldığını düşünen eğitim grubunu ise %43 oranla ilkokul mezunu veliler oluşturmaktadır. Akranlara bağlı sorunların olduğunu en fazla dile getiren velilerin lise mezunu olduğu görülmektedir. Lise ve orta okul mezunu katılımcıların sorunlarının çözümünde rehabilitasyon merkezinden de destek aldıkları görülmektedir. Katılımcılar arasında ilkokul mezunu 1 velinin özel bir hasta haneden destek aldığı görülmektedir. Bu katılımcının aylık gelirinin 4000 TL ve tek çocuklarının olduğu gözlemler sonucunda anlaşılmaktadır. Veriler incelendiğinde lise mezunu katılımcıların eğitim-öğretim etkinliklerinden beklentilerinin daha fazla olduğu ve problemlerin farkında olduğu söylenebilir.

Tablo 15: Genel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerinin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşlerinin Gelir Durumu Değişkeniyle İlişkilendirilmesi

Genel Eğitim Sınıfı	0-1600 (Toplam 11 Kişi)		1601-2500 (Toplam 7 Kişi)		2501-3500 (Toplam 1 Kişi)		3501-4500 (Toplam 4 Kişi)		4501 ve üzeri (Toplam 1 Kişi)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Fiziksel Ortam										
Okulun fiziksel ortamının uygun olmaması.	1	9							1	100
Sınıf mevcutlarının kalabalık olması.	1	9	1	14			1	25		
Bir problemle karşılaşmıyoruz. İhtiyaç duyduğu eğitimi alıyor.	2	18	2	29	1	100				
Okulun güvenliğinin olmaması.	1	9								
Eğitimciler										
Öğretmenin kabul etmemesi ve buna bağlı olarak ilgilenmemesi.	4	36	3	43			3	75	1	100
Öğretmenin özel eğitim öğrencisinin eğitimi konusunda donanımlı olmaması.	3	27	4	57			2	50	1	100

Genel Eğitim Sınıfı	0-1600 (Toplam 11 Kişi)		1601-2500 (Toplam 7 Kişi)		2501-3500 (Toplam 1 Kişi)		3501-4500 (Toplam 4 Kişi)		4501 ve üzeri (Toplam 1 Kişi)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Öğretmeni kabul ediyor. Bir problem yaşamıyoruz.	7	64	2	29	1	100	1	25	1	100
Okul idarecilerinin kabullenmemesi.			1	14						
Ders Araç-Gereçleri										
Çocuğumun eğitimini destekleyici materyal ve yayınların olmaması.	1	9	1	14			1	25		
Engelli Öğrencinin Kendisi										
Dikkat eksikliğinin olması.			1	14						
Ağlama nöbetleri ve takıntılarının olması.			1	14						
Çocuğumun öğrenme yetersizliğinin var	1	9								
Akran										
Akranları tarafından dışlanması.	2	18	3	43			2	50		
Sınıf arkadaşlarının tavırlarının üzmesi ve hırçınlaştırması.	1	9	2	29			2	50	1	100
Akranlarının kulağında cihaz bulunan öğrenciye nasıl davranacağını bilmemesi.	1	9								
Sınıflarda problemleri olan öğrenci sayısının fazla olması.							1	25		
Aile										
Aileden kaynaklı bir sorun yok.	3	27					3	75	1	100
Eğitimine destekçi olamıyoruz.	1	9					1	25		
Eğitimi konusunda yeterli bilgi sahibi değiliz.	1	9							1	100
Okul derslerinde destekçi olamıyoruz.							2	50		
Maddi problemlerimiz eğitimine destekçi olmamızı engelliyor	2	18								
Babası yoğun iş hayatı nedeniyle ilgilenemiyor.							1	25		
Babası ilgili değil.			1	14						
Özel ev düzenlememiz var.							1	25	1	100
Destekleyici özel bir ev düzenlememiz yok.							1	25		
Özel bir eğitim düzenlemesine gerek yok.	1	9								
Karşılaşılan Sorunları Çözerken Destek Alınan Kişi ve Kuruluşlar										
Sınıf öğretmeni yönlendiriyor.	9	82	2	29	1	100				
Aile olarak kendimiz sorunları çözüyoruz.	8	73	4	57	1	100	4	100	1	100
Tek destekçi anne olarak benim.	1	9					1	25		
Özel bir hasta hanedeki psikiyatristten destek alıyoruz.							2	50		

Genel Eğitim Sınıfı	0-1600 (Toplam 11 Kişi)		1601-2500 (Toplam 7 Kişi)		2501-3500 (Toplam 1 Kişi)		3501-4500 (Toplam 4 Kişi)		4501 ve üzeri (Toplam 1 Kişi)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Aynı sorunları yaşayan diğer ailelerden ve rehabilitasyon merkezinden destek alıyoruz.	2	18								
Rehabilitasyon merkezinden destek alıyoruz.	2	18	3	43					1	100
Öğretmen destek vermiyor.	1	9	4	57			1	25		
Diğer										
Okuldaki rehberlik hizmetlerinin yetersiz olması.	1	9								
Çevredeki ailelerin bilinçsiz olması.	1	9	1	14			2	50		
Çocukların sosyal ilişkiler geliştirmesinin desteklenmemesi.	1	9	1	14			1	25		
Bireysel eğitim ihtiyaçlarının karşılanmaması.			2	29			2	50		
Destek eğitim hizmetlerinden yararlanamaması.			2	29			1	25		
Destek eğitim hizmetlerinden memnunum.	2	18								
Aynı sınıftaki öğrenci velilerinin kabul etmemesi.	1	9	1	14			1	25		
Okullarda destek eğitim sürecinin geç başlaması.	3	27	1	14						
Okullarda destek eğitim verecek donanımlı eğitimci olmaması.	2	18					2	50		
% sembolü ‘Sütun Yüzdesi’ yerine kullanılmıştır.										

Velilerin gelir durumuna bağlı çocuklarının eğitim-öğretim yaşantısında karşılaştığı probleme ait verileri incelendiğinde; eğiticilerden kaynaklı sorunları gelir düzeyi yüksek olan velilerin %100’ü problem olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Gelir düzeyi yüksek olan veliler arasında eğitimcilerinden kaynaklı sorunları olmadığı belirten katılımcıların da olduğu görülmektedir. Gelir durumu yüksek olan katılımcılar arasında çocuklarının eğitiminde yardımcı olmayan ve özel bir ev düzenlemesi olamadığını belirten, destek eğitim hizmetlerinden yararlanamayan velilerin de olduğu görülmektedir. Çocukların eğitim-öğretim yaşantısında yaşadıkları sorunların ailelerin maddi gelir durumlarından bağımsız olduğu her gelir seviyesindeki ailenin çocuklarının problemlerinin benzerlik gösterdiği bilgisine araştırma gözlemleri sonucunda ulaşılmaktadır.

Yukarıdaki tablolarda, genel eğitim sınıfında çocuğu eğitim alan katılımcıların çocuğunun eğitim-öğretim yaşantısını etkileyen durumlarına ilişkin görüşlerinin yaş, eğitim durumu ve gelir durumuna değişkenleri ile ilişkileri görülmektedir. Bu tablolardaki veriler katılımcıların çocuklarının engellerine dair farkındalıklarına dair bilgilere yer aldığı tablo 9, tablo 10 ve tablo 11 ile ilişkilendirildiğinde %71 çocuklarının engel durumları ile farkındalıkları olduğu söyleyen katılımcıların çocukların eğitim sorunlarına dair verdikleri cevapların kısa ve içerik olarak detaylardan uzak olduğu görülmektedir. Yapılan görüşmeler ve gözlemler neticesinde genel eğitim sınıfındaki velilerin çocuklarının genel eğitim ihtiyaçları konusunda yeterli derecede bilinçli olmadıkları anlaşılmaktadır. Katılımcıların çoğunluğunun çocuklarının geleceklerine yönelik belirli bir hedef koyamadıkları ve beklenti içinde olamadıkları anlaşılmaktadır.

Katılımcıların arasından 2 veli fiziksel ortam yetersizliğine bağlı sorun yaşadığını, 1 veli sınıflardaki sorunlu öğrenci sayına bağlı yaşadığı sorunlar olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların sorunlardan bazıları şunlardır:

32 yaşında, lise mezunu, aylık geliri 4501 TL ve üzeri olan kadın katılımcı:

> *"Çocuğum fiziksel engeli olduğu için okula kabul edilmedi… Gerekçe olarak okul müdürü okulda rampa ve asansör olmamasını gösterdi. Asansörü olan bir okula gitmem istendi. Evimin yakınında okul olduğu halde, daha uzak bir okula göndermek zorunda kaldım. Çocuğumun yanında olamadığım için bakıcı tutmak zorunda kaldım."*

40 yaşında, ilkokul mezunu ve aylık geliri 3501-4500 TL olan kadın katılımcının okuldaki fiziksel ortam yetersizliklerinin çoğunun davranışlarına etkini, *"Oğlum hareketli ve agresif… Okulda enerjini atabilecek ortamlar yok ve imkanların olmaması ve öğretmenimizin bu konuda bir şeyler yapmaması sorun…Enerjisini atamadığında kendine ve akranlarına zarar verebiliyor."* sözleri ile açıklamaktadır.

40 yaşında, ortaokul mezunu, aylık geliri asgari ücret olan kadın katılımcı oğlunun fiziksel engelli olmasından dolayı okulun fiziksel şartlarının etkilerini *"Oğlum fiziksel engelli. Kalabalıkta yürüyemiyor…Okuldaki asansör 4 yıldır faaliyete geçmedi…Oğluma bir şey olmasından korkuyorum… Beden eğitimi dersi olduğu gün okula gelip ben dışarı çıkartıyorum."* sözleri ile anlatmıştır.

Katılımcıların %42'si eğitimcilerin bilgisinin, %46'sı tutum ve davranışlarının çocuklarının eğitimleri üzerindeki etkilerine dair görüşlerini ifade etmişlerdir. Bu ifadelerden bazıları şunlardır:

32 yaşında, lise mezunu, aylık geliri 4501 ve üzeri olan kadın katılımcı:

> *"Kızımın fiziksel yetersizliği var. Öğretmenimiz olayın tam farkında değil. Akranları ile aynı ödevi veriyor. Yazma ödevlerinde çocuğum zorlanıyor. Buna yönelik bir şey yapmıyor. Rehabilitasyon merkezindeki eğitimcimizden öğretmeni ile konuşmasını ve bilgi vermesini istedim. Ters tepebilir diye özel eğitimcimiz bunu yapmadı. Sınıf öğretmenimiz ise böyle bir talepte bulunmadı."*

Katılımcılar arasında 31 yaşında, lise mezunu ve aylık geliri 3501-4500 TL olan kadın velinin eğitimci niteliğine bağlı sorunlara ilişkin görüşleri şunlardır:

> *"Bu okuldaki 9 kaynaştırma öğrenci içinde tek otizmli olan benim çocuğum. Sınıf öğretmeni de dahil kimsenin otizm ile ilgili bilgisi yok. Öğretmenlikte 10 yılı fakat otizmi hiç duymamış. Oğlumla birlikte öğrenmeye çalışıyor. Sınıf öğretmeni bu çocukları kaynaştırma öğrenci olarak alıyorsa, öğretmenlere bu eğitimler verilmeli. Oğlumla birlikte öğrenmeye çalışıyor."*

32 yaşında, lise mezunu, aylık geliri 1600 TL ve çocuğun engel türü özel öğrenme güçlüğü olan katılımcının çocuğun eğitim ortamında eğitimcilere bağlı nedenlerden dolayı yaşadığı problemlere ilişkin ilişkin görüşlerinden bazıları şunlardır:

> *"Çocuğum birinci sınıftayken öğretmeni kabul etmedi ve BEP hazırlamadı. Ben sınıf değiştirmek istedim ve okul idarecimiz oğlumu kadrolu olmayan, ücretli çalışan ve kısa süreliğine bu okulda olacak bir sınıf öğretmeninin olduğu sınıfa vermek istedi. Kabul etmedim. Bu durumla sorunlu veli oldum. Benim çocuğum eğitimcisi tarafından kabullenilmeye ve desteğe ihtiyacı. Okulun geneline baktığımızda eğitimcilerde bu kabullenmeyi ve yardımı göremezsiniz."*

Katılımcılar içinde 3'ü veli ders kitaplarının çocukların eğitim ihtiyaçlarını karşılamadığı yönünde görüş belirtmişlerdir.

32 yaşında, lise mezunu, aylık geliri 1600 TL ve çocuğun engel türü özel öğrenme güçlüğü olan katılımcının bu konudaki sözleri *"Benim en büyük sorunlarımdan biri de ders kitaplarının çocuğuma uygun olmaması. Çocuğumun eğitimi için kitapçılarda ona özel kitap ya da yayınlar bulamıyorum…"* dur.

40 yaşında, ilkokul mezunu ve aylık geliri 3501-4500 TL olan kadın katılımcı:

> *"Çocuğumda öğrenme güçlüğü var. Ders kitapları uygun değil. Diğer çocuklara verilen kitapların aynısı veriliyor. Fakat çocuğumun seviyesine uygun değil… Arkadaşları yaparken o yapamıyor ve okula gelmek istemiyor… Dün deneme sınavı yapılacağı için gelmek istemedi… Bazen arkadaşları deneme sınavı olurken öğretmeni oğluma boyama kitabı veriyor. Ama o da arkadaşları gibi deneme sınavına katılmak istiyor."*

Bu katılımcının eğitimcisi ile görüşmeleri esnasında kısa bir süreliğine öğrenciyi görme imkânı bulmuştur. O zaman aralığında öğrenci akranları kitap okurken sınıfta oyun hamuru ile oynamaktadır. Öğrencinin öğretmeni ise öğrencinin zihinsel yetersizliği olduğunu ve bu sebeple çocukla eğitimine yönelik bir şeyler yapamadığını belirtmiştir. Eğitimcinin 3 yıldır sınıfında bulunan öğrencinin engel türünü bilmediği görüşme neticesinde anlaşılmıştır. Öğrencinin eğitimcisiyle yapılan görüşme verileri ve annenin görüşleri arasında tutarlıklar olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcıların çocuklarının akranlarının tavır ve davranışlarının çocuklarına yansıyan durumlara ait görüşlerinden bazıları şunlardır:

32 yaşında, lise mezunu, aylık geliri 4501 ve üzeri olan katılımcının görüşleri *"Çocuğum zaman zaman akranları ile sorun yaşıyor. Kızımın canını nasıl yakacaklarını akranları çok iyi biliyorlar. Bu çocukların hepsi kendi içlerinde sorunlar yaşıyorlar…"* olduğu şeklindedir.

31 yaşında, lise mezunu ve aylık geliri 3501-4500 TL olan katılımcının görüşleri:

> *"Çocuğum sınıfında 4 mülteci öğrenci var bunların hepsini kaynaştırma olarak düşünebilirsiniz. Üç öğrenci 5,5 yaşında, üç öğrencinin babası hapiste, 2 öğrencini ebeveynleri boşanmış. Böyle bir karma sınıfta öğretmenin söylemi burada kaynaştırma öğrencisi varsa bu sınıfta uğraşacağım başka sorun olmamalıydı. Sınıf mevcudunun tamamı sorunlu."*

36 yaşında, ilkokul mezunu, aylık geliri 1500 TL olan katılımcının işitme yetersizliği olan çocuğunun okulda yaşadığı sorunlara ilişkin görüşlerinden bazıları *"Çocuğumun okulda bir problemi yok. Kızım işitme cihaz kullanıyor ve okul koridorunda ya da bahçede arkadaşlarının kendisine çarpmasından korkuyor." olduğudur.*

Katılımcıların yaşadığı diğer soruna bakıldığında katılımcıların arasından 4 velinin çevredeki ailelerin bilinçsiz oldukları, çocukların bireysel eğitim ihtiyaçlarının karşılanmadığı, destek eğitim verecek nitelikli eğitmen olmadığı ve destek eğitim sürecinin geç başladığı; 3 velinin çocuklarının sosyal ilişkilerinin geliştirilmediği, çocuklarının destek eğitim hizmetlerinden yararlanmadığı ve çocuklarının sınıfındaki akranlarının velilerinden gelen tepkiler olduğu; 1 velinin rehberlik hizmetlerinin yetersiz olduğu yönünde görüşlerini belirttikleri görülmektedir.

35 yaşında, lise mezunu aylık geliri 1601-2500 TL olan bir annenin çocuğun okulda akranları, veliler ve eğitimci tarafından anlaşılmamasına bağlı hissettiklerine ve beklentilerine yönelik görüşlerinden bazıları şunlardır:

> *"Çocuğum okulda herkes tarafından sorunlu olarak görülüyor ve çocuğumun bu ortamda olması istenmiyor. Diğer çocuklar da vuruyor ve yaramazlar. Biz ekstra göze batıyoruz. Biz mimliyiz ya raporluyuz ya o çocuk onu yapar gözüyle bakılıyor. Çocuğun bir şey yapmasa bile o yapar gözüyle bakılıyor. Çocuklarımızı topluma acımasızca kazandırmayalım. Benim çocuğumun fiziksel engellinden dolayı psikolojik desteğe ihtiyacı var ama okullarda bunu verecek rehber öğretmen yok. Öğretmenler tarafından çocuklarımızın kabullenilmeye ve sevgiye ihtiyaçları var. Bu sorunlar çocuğumu ve beni yıpratıyor."*

Katılımcılar arasında 31 yaşında, lise mezunu ve aylık geliri 3501-4500 TL olan katılımcı:

> *"Velilerden tepkiler alıyorum. Diğer çocuklar birbirlerine vuruyor ve kendilerini savunabiliyorlar... Benim çocuğum kendini savunamıyor ve sorunlu çocuk oluyor... Kimse elini taşın altına koymak istemiyor. Eğitimciler eğer bu çocuklar kendi öğrencileri değilse dönüp bakmıyorlar bile. Çocuğumun eğitim haklarının bilinci olan eğitimciler yok denecek kadar az... Öğretmen bile BEP raporundaki haklarımın bilince değil."*

Araştırmaya katılan velilerin çocuklarının eğitimlerinden yaşadıkları sorunlara ait söylemlerine bakıldığında, bu sorunları çocuğunun yetersizliğine göre değişkenlik gösterdiği ve problemlerinin neden ve etkileri üzerinden genelleme yapılamadığı görülmedik. Katılımcılar arasında çocuğu işitme cihazı kullanan bir veli bu durumdan dolayı çocuğunun okulda sorun yaşadığını söylerken, diğer bir katılımcı bununla ilgili bir sorun yaşamadığın belirtmişlerdir.

Engelli öğrenciler, özellikle genel eğitim sınıfta eğitim alanlar kendi yetersizliklerine bağlı olarak diğer akranlarıyla olan iletişimlerinde sorun yaşayabilmektedir. Bun durumun farklı sebepleri olabilmektedir. Bu çocukların akranlarından ilgi, eğitim ihtiyaçları, duygusal dünyaları vb. özelliklerinin farklı olduğu bilinmekle beraber; bu çocukların kendilerinin akranlarından farklı olduklarının bilincinde oldukları yapılan gözlemler neticesinden anlaşılmaktadır. Kendilerini içinde bulundukları sosyal ortama ait hissedemeyen çocuklar fark edilmek için dikkat çekmemin yollarını aramaktadırlar ve kimi zaman aykırı davranışlar sergileyerek isteklerini elde etmekte çalışmaktadırlar. Katılımcıların görüşlerine bakıldığında sosyal kabullenme konusunda sorunları olan çocukların velilerinin çocuklarının sosyal ilişkiler konusunda desteğe ihtiyaçları oldukları, bireysel eğitime ihtiyaçların daha fazla olduğu, yine okulda rehberlik hizmetlerinin daha nitelikli olması gerektiği hususlarında görüşleri bulunmaktadır.

Yapılan gözlemlerde engelli çocuk sahibi olan ailelerin kendi içlerinde büyük sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Bazı ailelerin ise yaşadıkları sorunları kabullendikleri ve bu sorunları dile getirmekten çekindiklerini gözlemlemiştir. Katılımcıların engelli çocukların eğitimi konusunda özel eğitim yönetmeliğinde yer alan ayrıcalıklarının farkında olmadıkları da gözlemlenen diğer önemli bir husustur. Ailelerin, çocuklarının sorunları olduklarının farkında oldukları; fakat bu problemleri netleştiremedikleri ve bu konularda bilinçlendirilmeye ihtiyaçlarının olduğu anlaşılmaktadır.

Aşağıdaki tablo 16 Kırıkkale il merkezinde yer alan 6 tane özel eğitim sınıfının toplamda 35 öğrencinin eğitim ortamında karşılaştığı problemlere ilişkin toplamda 10 katılımcının görüşlerini yansıtmaktadır. 2 tane özel eğitim sınıfından hiçbir veliye ulaşılamamıştır. Bu velilerin eğitimcilerle dahi görüşmeye gelmediği gözlemler neticesinde anlaşılmaktadır. Özel eğitim sınıfının 4'ünde rehber öğretmen bulunmaktadır. Özel eğitim sınıfındaki eğitimcilerin 4 tanesi özel eğitim öğretmeni, 3'ünün sınıf öğretmeni, 1'inin okul öncesi öğretmeni, 3'ünde çocuk gelişim bölümünden mezun oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 16: Özel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerinin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşleri

Özel Eğitim Sınıfı	Araştırma Örneklemi (Toplam10 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)
Fiziksel Ortam		
Çocukların sosyalleşebilecekleri eğitim ortamlarının olmaması.	7	70
Tuvaletlerin temiz olmaması.	6	60
Okulun fiziksel şartlarından kaynaklanan bir problem yok.	1	10
Eğitimciler		
Okul idaresinden kaynaklı bir sorunumuz yok.	7	70
Okul idarecilerinin yeterli düzeyde ilgili olmaması.	3	30
Genel eğitim sınıfındaki sınıf öğretmenlerinin çocuklarımızı kabul etmemesi.	2	20
Özel eğitimcilerin nitelikli olmaması.	2	20
Okul müdürünün veli ihtiyaç ve beklentilerini karşılamaması.	1	10
Ders Araç- Gereçleri ve Müfredat		
Materyal eksikliğinin olması. (Kitap, görseller, eğitim kartları ve malzemeleri).	8	80
Müfredatın uygun olmaması.	1	10
Engelli Öğrencinin Kendisi		
Sınıftaki ve okuldaki akranlarına vurması.	1	10
Çok hareketli olması.	1	10
Çocuğum konuşmasının anlaşılmaması.	1	10
Kişisel bakımını normal çocuklar gibi yapamaması.	1	10
Akran		
Okul bahçesinde engelli çocukların normal akranlarının şiddetine maruz kalması.	7	70
Bir sınıfta çok farklı engel guruplarının olması.	7	70
Engelli çocukların kaynaştırma eğitimde normal gelişim gösteren akranları tarafından dışlanması.	6	60
Okul ortamında normal akranlarından argo sözler öğrenmeleri.	5	50
Engel düzeyi ağır olan akranlardan hafif yetersizliği olan çocukların korkması ve eğitim ortamında bulunmak istememesi.	1	10
Aile		
Eğitimi ile en fazla annesi olarak ben ilgileniyorum.	10	100
Babası halen kızımın engellini kabul etmiyor.	1	10
Bütün aile fertleri destekçi oluyor.	8	80
Evde iki çocuk olması ilgiyi azaltıyor.	1	10
Kayınvalidem çocuğumum diyetine karışıyor.	1	10
Kayınvalidem ve eşim çocuğum evde sorun çıkarmaması için hazır gıda veriyor.	1	10
Maddi imkân yetersizliğinden evde özel düzenlememiz yok.	2	20
Evde özel düzenlemeler yapıyorum.	6	60
Özel bir düzenlemeye ihtiyaç duymuyoruz.	2	10
Karşılaşılan Sorunları Çözerken Destek Alınan Kişi ve Kuruluşlar		
Sınıf öğretmeninden destek almıyorum. Sınıf öğretmeni yeterli bulmuyorum.	2	20
Sınıf öğretmeninden destek alıyorum.	8	80

Özel Eğitim Sınıfı	Araştırma Örneklemi (Toplam10 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)
En fazla desteği rehabilitasyon merkezinden alıyorum.	5	50
Aynı sorunu yaşayan arkadaşlardan destek alıyorum.	1	10
Sınıf öğretmeni ve rehabilitasyon merkezinden alıyorum.	1	10
En büyük desteği rehber öğretmenden alıyorum.	1	10
Diğer		
Öğrenciye bireysel eğitim verilmemesi.	10	100
Okulun güvenliğinin olmaması.	6	60
Okul kantininde sağlıksız gıdaların satılması.	1	10
Engelli öğrencilerin etiketlenmesi.	1	10
Özel eğitimin hiçbir geleceğin olmaması.	2	20

Yukarıda tablo incelendiğinde; %50 ve üzerindeki oranda katılımcının çocuklarının sosyalleşebilecekleri ortamların ve eğitimlerinde kullanacak materyallerin olmaması, yetersizliği olan çocuklarının normal gelişim gösteren akranları tarafından dışlanması, şiddet görmesi ve argo kelime ve cümleler öğrenmeleri, bir sınıfta birden fazla yetersizliği olan öğrencinin olması, okulların güvenli olmaması gibi durum ve olayları çocuklarının eğitimleri önünde engel olarak görme konusunda aynı fikirde oldukları görülmektedir. Tabloda yer alan diğer görüşlerin ise katılımcıların sorunlara ilişkin bireysel ve öznel değerlendirmeleri olduğu sahadaki gözlemler neticesinde anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan veli görüşlerine bakıldığında katılımcıların en fazla ortak görüş belirttikleri problem cümlelerinden bazılar şunlardır: Katılımcıların %100'ü çocuklarının eğitimiyle en fazla annesi olarak kendilerinin ilgilendiklerini, %100'ü çocuklarının bireysel eğitim alamamalarını, %80'i ders araçları ve materyallerinin eksik olmasını, %70'i çocuklarının sosyalleşebilecekleri eğitim ortamlarının olmamasını, okul bahçesindeki normal akranlarından çocuklarının şiddet görmelerini ve bir sınıfta farklı engel türleri olan çocukların bir arada eğitim almalarını çocuklarının eğitiminin önünde problem olduğu konusunda görüş belirtmektedirler.

Eğitimci ve velilerin problem cümleleri aynı olmamakla beraber problem durumları sıralamasında birbirleriyle tutarlı oldukları görülmektedir. Her iki gurupta aile faktörü ve fiziksel ortamı öncelikli problemler arasında belirtmişlerdir. İki gurubun birbirlerini

ile paralel görüş belirtmedikleri problem durumlar arasında engelli öğrencinin kendisi ve akran sorunsalı yer almaktadır.

Eğitimcilerin %48'i normal akranların engelli öğrenci ile iletişim kuramadığını ve %43'ü bu öğrencileri kabul etmediklerini söylerken, ailelerin %70'i çocuklarının akranları tarafından şiddet gördüğünü ve %50'si argo gördüklerini söylemektedirler. Veli profilinden normal akranlar çocuklarının eğitimleri önünde engel olarak algılanırken; eğitimcilerin bakış açısından bu durum engelli öğrenci kaynaklı olduğu yönündedir.

Araştırma bulgularında dikkat çeken bir diğer konu ise eğitimcilerin %57'si bu alandaki eğitimcileri nitelikli bulmazken; ailelerin %20'si eğitimcileri nitelikli bulmamaktadır. Eğitimciler ve aileler arasındaki iletişimin zayıf olması, ailelerin eğitimciler hakkında konuşurken çekimser davranmaları, eğitimcilerin ailelerin beklenti ve onları kaygılandıran durumlara yeterli nitelikte eğilmemeleri ortak görüşlerin az olmasındaki nedenler arasında yer aldığı gözlemler sonucunda anlaşılmıştır.

Katılımcıların çocuklarının eğitim öğretim yaşantısında yaşadığı ve ihtiyaç duyduğu eğitimi almasında problem olan durum ve olaylara ilişkin görüşlerinin yaş, eğitim durumu ve gelir durumu değişkenlerine ait olmak üzere üç farklı tablo aşağıda yer almaktadır. Örneklem grubu sayısı yetersiz olduğu için yaş, eğitim durumu ve gelir durumuna bağlı problemlerin yorumları yapılamamaktadır. Tablo incelendiğinde bir soruna her yaş, eğitim ve gelir durumundan katılımcıların görüş bildirdikleri görülmektedir.

Tablo 17: Özel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerinin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşlerinin Yaş Değişkeniyle İlişkilendirilmesi

Özel Eğitim Sınıfı	20-30 Yaş (3 Kişi)		31-40 Yaş (6 Kişi)		41-50 Yaş (1 Kişi)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Fiziksel Ortam						
Çocukların sosyalleşebilecekleri eğitim ortamlarının olmaması.	3	100	3	50	1	100
Tuvaletlerin temiz olmaması.	2	67	3	50	1	100
Okulun fiziksel şartlarından kaynaklanan bir problem yok.			1	17		
Eğitimciler						
Okul idaresinden kaynaklı bir sorunumuz yok.			1	17	1	100
Okul idarecilerin yeterli düzeyde ilgili olmaması.	1	33	2	33		
Genel eğitim sınıfında eğitimcilerin çocuklarımızı kabul etmemesi.			1	17	1	100
Özel eğitimcilerin nitelikli olmaması.	1	33	1	17		
Okul müdürünün veli ihtiyaç ve beklentilerini karşılamaması.			1	17		
Ders Araç- Gereçleri ve Müfredat						
Materyal eksikliğinin olması (Kitap, görseller, eğitim kartları ve malzemeleri).	3	100	4	67	1	100
Müfredatın uygun olmaması.	1	33				
Engelli Öğrencinin Kendisi						
Sınıftaki ve okuldaki akranlarına vurması.					1	100
Çok hareketli olması.					1	100
Çocuğum konuşmasının anlaşılmaması.			1	17		
Kişisel bakımını normal çocuklar gibi yapamaması.			1	17		
Akran						
Okul bahçesinde engelli çocukların normal akranlarının şiddetine maruz kalması.	2	67	4	67	1	100
Bir sınıfta çok farklı engel guruplarının olması.	2	67	4	67	1	100
Çocuklarımız kaynaştırma eğitimde akranları tarafından dışlanıyor.	2	67	3	50	1	100
Okul ortamında normal akranlarından argo öğrenmeleri	2	67	3	50		
Engel düzeyi ağır olan akranlardan hafif yetersizliği olan çocukların korkması ve eğitim ortamında bulunmak istememesi.					1	100
Aile						
Eğitimi ile en fazla annesi olarak ben ilgileniyorum.	3	100	6	100	1	100
Babası halen kızımın engellini kabul etmiyor.	1	33				
Bütün aile fertleri destekçi oluyor.	3	100	5	83		
Evde iki çocuk olması ilgiyi azaltıyor.	1	33				
Kayınvalidem çocuğumum diyetine karışıyor.			1	17		
Kayınvalidem ve eşim çocuğum evde sorun çıkarmaması için hazır gıda veriyor.			1	17		

Özel Eğitim Sınıfı	20-30 Yaş (3 Kişi)		31-40 Yaş (6 Kişi)		41-50 Yaş (1 Kişi)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Maddi imkân yetersizliğinden evde özel düzenlememiz yok.			1	17	1	100
Evde özel düzenlemeler yapıyorum.	3	100	3	50		
Özel bir düzenlemeye ihtiyaç duymuyoruz.			2	33		
Karşılaşılan Sorunları Çözerken Destek Alınan Kişi ve Kuruluşlar						
Sınıf öğretmeninden destek almıyorum. Sınıf öğretmeni yeterli bulmuyorum.	1	33	1	17		
Sınıf öğretmeninden destek alıyorum.	2	67	5	83	1	100
En fazla desteği rehabilitasyon merkezinden alıyorum.	1	33	4	67		
Aynı sorunu yaşayan arkadaşlardan destek alıyorum.			1	17		
Sınıf öğretmeni ve rehabilitasyon merkezinden alıyorum.	1	33				
En büyük desteği rehber öğretmenden alıyorum.			1	17		
Diğer						
Okulun güvenliğinin olmaması. Kaçırılmasından korkuyorum.	2	67	3	50	1	100
Okul kantininde sağlıksız gıdaların satılması. Çocuğumun alışveriş yapmasını engelleyemiyorum.			1	17		
Çocuklarımız etiketleniyor.			1	17		
Özel eğitimin hiçbir geleceğin olmaması.	1	33	1	17		
Bireysel eğitim verilmemesi.	3	100	6	100	1	100
% sembolü 'Sütun Yüzdesi' yerine kullanılmıştır.						

Yukarıdaki tabloda katılımcıların çocukların eğitim-öğretim yaşantısında yaşadıkları sorunlara ait verdiği yanıtların katılımcıların yaş değişkenleri ile ilişkisine bakılmıştır. Tablo incelendiğinde benzer problem cümlelerinin her yaştan grubundan söylendiği ve yaş değişkenliyle bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Katılımcıların %80'in sorun olarak gördüğü materyal eksikli problemini, 31-40 yaş katılımcıların %67'si problem olarak görmektedir. Katılımcıların %70'i için sorun olarak görülen fiziksel olanaklardan kaynaklı sorunlara 31-40 yaş katılımcıların %50'sinin görüş belirmiştir. Veriler arasından dikkat çeken diğer bir husus ise katılımcıların benzer sorunlarda görüş belirtmedikleri konuların fazla olmasıdır. Tablo 10'da velilerin çocuklarının engel durumları hakkında farkındalıklarının düşük olduğu ve %60 oranında katılımcının farkındalığının olmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Velilerin çocuklarının eğitim öğretim yaşantında karşılaştığı sorunlara ait görüşlerin sınırlı olmasında farkındalıkların düşük olmasıyla ilişkilendirilmiştir.

Tablo 18: Özel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerinin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşlerinin Eğitim Durumu Değişkeniyle İlişkisi

Özel Eğitim Sınıfı	İlkokul (6 Kişi)		Ortaokul (2 Kişi		Lise (2 Kişi)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Fiziksel Ortam						
Okulun fiziksel şartlarından kaynaklanan bir problem yok.	1	17				
Tuvaletlerin temiz olmaması.	3	50	2	100	1	50
Çocukların sosyalleşebilecekleri eğitim ortamlarının olmaması.	3	50	2	100	2	100
Eğitimciler						
Okul idaresinden kaynaklı bir sorunumuz yok.	4	67	2	100	1	50
Okul idarecilerinin yeterli düzeyde ilgili olmaması.	2	33			1	50
Genel eğitim sınıfında eğitimcilerin çocuklarımızı kabul etmemesi.	2	33				
Özel eğitimcilerin nitelikli olmaması.	1	17			1	50
Okul müdürünün veli ihtiyaç ve beklentilerini karşılamaması.	1	17				
Ders Araç- Gereçleri ve Müfredat						
Materyal eksikliğinin olması. (Kitap, görseller, eğitim kartları ve malzemeleri).	4	67	2	100	2	100
Müfredatın uygun olmaması.					1	50
Engelli Öğrencinin Kendisi						
Sınıfındaki ve okuldaki akranlarına vurması.	1	17				
Çok hareketli olması	1	17				
Çocuğum konuşmasının anlaşılmaması.	1	17				
Kişisel bakımını normal çocuklar gibi yapamaması.	1	17				
Akran						
Okul bahçesinde engelli çocukların normal akranlarının şiddetine maruz kalması.	4	67	2	100	1	50
Bir sınıfta çok farklı engel guruplarının olması.	4	67	2	100	1	50
Engelli çocukların kaynaştırma eğitimde normal gelişim gösteren akranları tarafından dışlanması.	3	50	2	100	1	50
Okul ortamında normal akranlarından argo sözler öğrenmeleri.	2	33	2	100	1	50
Engel düzeyi ağır olan akranlardan hafif yetersizliği olan çocukların korkması ve eğitim ortamında bulunmak istememesi.	1	17				
Aile						
Eğitimi ile en fazla annesi olarak ben ilgileniyorum.	6	100	2	100	2	100
Babası halen kızımın engellini kabul etmiyor.			1	50		
Bütün aile fertleri destekçi.	4	67	2	100	2	100
Evde iki çocuk olması ilgiyi azaltıyor.					1	50
Kayınvalidem çocuğumum diyetine karışıyor.			1	50		
Kayınvalidem ve eşim çocuğum evde sorun çıkarmaması için hazır gıda veriyor.	1	17				

Özel Eğitim Sınıfı	İlkokul (6 Kişi)		Ortaokul (2 Kişi		Lise (2 Kişi)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Maddi imkân yetersizliğinden evde özel düzenlememiz yok	2	33				
Evde özel düzenlemeler yapıyorum.	2	33	2	100	2	100
Özel bir düzenlemeye ihtiyaç duymuyoruz.	2	33				
Karşılaşılan Sorunları Çözerken Destek Alınan Kişi ve Kuruluşlar						
Sınıf öğretmeninden destek almıyorum. Sınıf öğretmeni yeterli bulmuyorum.	1	17			1	50
Sınıf öğretmeninden destek alıyorum.	5	83	2	100	1	50
En fazla desteği rehabilitasyon merkezinden alıyorum.	2	33	2	100	1	50
Aynı sorunu yaşayan arkadaşlardan destek alıyorum.	1	17				
Sınıf öğretmeni ve rehabilitasyon merkezinden alıyorum			1	50		
En büyük desteği rehber öğretmenden alıyorum.	1	17				
Diğer						
Okulun güvenliğinin olmaması.	3	50	2	100	1	50
Okul kantininde sağlıksız gıdaların satılması.	1	17				
Engelli öğrencinin etiketlenmesi.	1	17				
Özel eğitimin hiçbir geleceğinin olmaması.	1	17			1	50
Bireysel eğitimin verilmemesi.	6	100	2	100	2	100
% sembolü ‘Sütun Yüzdesi’ yerine kullanılmıştır.						

Katılımcıların çocukların eğitim-öğretim yaşantısında yaşadıkları sorunlara ait verdiği yanıtların katılımcıların eğitim durumları ile ilişkisine bakılmıştır. Veriler ile katılımcıların eğitim durumları arasında belirlin bir ilişki bulunmamıştır. Katılımcıların görüşlerini çocukların eğitim gördükleri okul ortamlarının belirlediği yapılan gözlemler sonucu anlaşılmaktadır. İlkokul mezunu katılımcıların çocuklarının okulda yaşadığı sorunları dile getirirken daha çekimser oldukları, aile ve sosyal çevrelerindeki insanların tutumlarından kaynaklı sorunlardan daha çok bahsettikleri tespit edilmiştir.

Tablo 19: Özel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerinin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşlerinin Gelir Durumu Değişkeniyle İlişkisi

Özel Eğitim Sınıfı	0-1600 (5 Kişi)		1601-2500 (4 Kişi)		2501-3500 (1 Kişi)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Fiziksel Ortam						
Okulun fiziksel şartlarından kaynaklanan bir problem yok.	1	20				
Tuvaletlerin temiz olmaması.	4	80	1	25	1	100
Çocukların sosyalleşebilecekleri eğitim ortamlarının olmaması.	4	80	2	50	1	100
Eğitimciler						
Genel eğitim sınıfında eğitimcilerin çocuklarımızı kabul etmemesi.	1	20	1	25		
Eğitimciler nitelikli olmaması.			2	50		
Okul müdürü ihtiyaçlarımı karşılıyor.	1	20				
Okul idaresinden kaynaklı bir sorunumuz yok.	4	80	2	50	1	100
Yeterli düzeyde ilgili olmaması.	1	20	2	50		
Ders Araç- ve Gereçleri						
Materyal eksikliğinin olması. (Kitap, görseller, eğitim kartları ve malzemeleri).	4	80	3	75	1	100
Müfredat uygun olmaması.					1	100
Engelli Öğrencinin Kendisi						
Akranlarına vurabiliyor.	1	20				
Çok hareketli olması.	1	20				
Çocuğum konuşmasının anlaşılmaması.			1	25		
Kişisel bakımını normal çocuklar gibi yapamaması.			1	25		
Akran						
Engelli çocukların kaynaştırma eğitimde normal gelişim gösteren akranları tarafından dışlanması.	4	80	1	25	1	100
Okul bahçesinde engelli çocukların normal akranlarının şiddetine maruz kalması.	4	80	2	50	1	100
Okul ortamında normal akranlarından argo sözler öğrenmeleri.	3	60	1	25	1	100
Bir sınıfta çok farklı engel guruplarının olması.	4	80	2	50	1	100
Engel düzeyi ağır olan akranlardan hafif yetersizliği olan çocukların korkması ve eğitim ortamında bulunmak istememesi.	1	20				
Aile						
Eğitimi ile en fazla annesi olarak ben ilgileniyorum.	5	100	4	100	1	100
Babası halen kızımın engellini kabul etmiyor.			1	25		
Bütün aile fertleri destekçi.	3	60	4	100	1	100

Özel Eğitim Sınıfı	0-1600 (5 Kişi)		1601-2500 (4 Kişi)		2501-3500 (1 Kişi)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evde iki çocuk olması ilgiyi azaltıyor.					1	100
Kayınvalidem çocuğumum diyetine karışıyor.	1	20				
Kayınvalidem ve eşim çocuğum evde sorun çıkarmaması için hazır gıda veriyor.	1	20				
Maddi imkân yetersizliğinden evde özel düzenlememiz yok.	2	40				
Evde özel düzenlemeler yapıyorum.	2	40	3	75	1	100
Özel bir düzenlemeye ihtiyaç duymuyoruz.	1	20	1	25		
Karşılaşılan Sorunları Çözerken Destek Alınan Kişi ve Kuruluşlar						
Sınıf öğretmeninden destek almıyorum. Sınıf öğretmeni yeterli bulmuyorum.	1	20	1	50		
Sınıf öğretmeninden destek alıyorum.	4	100	3	50	1	100
En fazla desteği rehabilitasyon merkezinden alıyorum.	4	100			1	100
Aynı sorunu yaşayan arkadaşlardan destek alıyorum.	1	20				
Sınıf öğretmeni ve rehabilitasyon merkezinden alıyorum.	1					
En büyük desteği rehber öğretmenden alıyorum.			1	25	1	100
Diğer						
Öğrenciye bireysel eğitim verilmemesi.	**5**	100	4	40	1	100
Okulun güvenliğinin olmaması.	4	80	1	25	1	100
Okul kantininde sağlıksız gıdaların satılması.	1	20				
Engelli öğrencinin etiketlenmesi.			1	25		
Özel eğitimin hiçbir geleceğinin olmaması.			2	50		
% sembolü ‘Sütun Yüzdesi” yerine kullanılmıştır.						

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılan ailelerin gelir durumları ile çocukların eğitim-öğretim yaşantısında yaşadıkları sorunlara ait verdiği yanıtlarının ilişkisine bakılmaktadır. Katılımcıların gelir değişkenleri ile sorunlara yaklaşımı arasında bir ilişki bulunamamıştır. Tabloda gelir düzeyi asgari ücretten fazla olan katılımcıların %100’ünün bütün aile fertlerinin destekçi olduğu ve evlerinde çocukları için özel düzenlemeler yaptıkları görülmektedir.

Bu paragraftan sonraki bilgiler özel eğitim sınıflarına ait verilerin genel değerlendirilmesi yapıldığında öne çıkan konuları içermektedir. Fiziksel ortamdan, eğiticilerden, öğrencinin kendisinden, akranlarından, ders araç-gereçleri ve müfredat ve aileden kaynaklanan problemler ve bu problemlere ait veli görüşlerine yer verilmektedir.

Çocuğu özel eğitim sınıfına giden katılımcıların arasından 1 veli çocuğunun eğitim yaşantısını etkileyen problemlere ilişkin görüşlerinde, okulun fiziksel şartlarını (merdiven, asansör, sınıf, ısı, ışık gibi) çocuğunun eğitiminin önümde engel olarak görmediğini belirtmiştir. Özel eğitim sınıflarının bulduğundu okulların fiziksel şartlarında özel gereksinimli çocuklara yönelik özel eğitim yönetmeliğinde yer alan hususlara yönelik özel tedbir alınmadığı ve olanakların sağlanmadığı; fiziksel yetersizliğine bağlı özel gereksinimleri olan öğrenciler için engelli rampası, engelli tuvaletinin yapılması ve okulda var olan asansörün çalışabilirliğin sağlama hususlarında imkanlar sağlandığı; bu olanakların da daha önceden yapılan düzenlemelerle değil, engelli öğrencinin o okulda olması sonucunda zaruri sebeplerden çözümler üretildiği sahadaki gözlemler neticesinde anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılanların %70'i okul bahçesinin ve çocukların spor faaliyetlerini gerçekleştirebilecekleri ortamlarının olmamasını, çocuklarının sınıf dışında bir ortamda eğitim almamalarını eleştirmektedirler. Katılımcıların %60'ı ise tuvaletleri temiz bulmamaktadır. Katılımcıların okulun fiziksel ortamı hakkında görüşlerinden bazıları şunlardır:

30 yaşında, ortaokul mezunu, aylık geliri asgari ücret olan okulun sosyal imkanlarına dair beklentileri:

> "*Çocuğumun burada hayatını okulda kapalı kalarak geçirmesini istemiyorum. Çünkü çocuğum down sendromlu ve bu çocukların fazla yaşamıyorlar. Onun mutlu bir hayat geçirmesini istiyorum. Spor yapmayı çok seviyor. Ortaokuldan sonra okula göndermek istemiyorum. Farklı spor dalları, müzik vb. etkinlerinin içinde olmasını ve gezerek mutlu yaşamasını istiyorum."*

30 yaşında, lise mezunu, aylık geliri 3500 TL olan annenin özel eğitim sınıflarındaki akranlarının birbirlerine yeterli sosyalleşme imkânı sağlamamasına ilişkin görüşleri:

> *"Çocuğum konuşamıyor ve zamanın büyük birçoğunu okulda geçiyor. Sınıfında konuşabileceği ona rol model olacak akranları yok. Okul bahçesinde de akranları ile oynayacağı, bağımsız hareket edebilecek alanlar sınırlı. Bahçede boş boş geziniyorlar ve oyun kuramıyorlar. Çocuklarımız akranları ile iletişim kurmaya, oynamaya ihtiyaçları var."*

Araştırmaya katılan velilerin yüzde 80'i çocuğunun eğitimcisini, %70'i okul idarecilerini çocuklarının eğitiminin önünde bir problem olarak değerlendirmemektedir. Velilerin %20'si eğitimcileri nitelikli bulmamaktadır.

Katılımcıların %20'si görüşü genel eğitim sınıflarındaki eğitimcilerin çocuklarını sınıf ortamında istemedikleri ve çocukları için en iyi ortamın özel eğitim sınıfları olduğu yönündedir. Katılımcıların çocuklarının eğitimcilerine hakkında görüşlerinden bazıları şunlardır:

28 yaşında, lise mezunu ve aylık 2500 geliri olan katılımcının öğretmen niteliğini ve uygulanan eğitim içeriği hakkında görüşleri:

> *"Bir sınıfta 5 öğrenci için 2 öğretmen var. Daha yeterli olabilirler. Özel eğitimde birçok şey eksik. Küçük boy defterde çalışıyorlar. Noktalama birleştirmesi yapmadan sayılara geçtiler. Çocuğun mükemmel yapmasını bekliyorlar. Ödüllendirme ve motivasyon yok. BEP uygulanmıyor. Çoğunlukla diş fırçalama ve müsvedde karalama yaptırılıyor…"*

41 yaşında, ilkokul mezunu, erkek çocuk sahibi ve 750 TL aylık geliri olan katılımcının genel eğitim sınıfında yaşadığı sorunlara ilişkin görüşleri:

> *"Çocuğun çok hareketli olmasına bağlı sebeple anasınıfı ve ilkokul birinci sınıf öğretmenlerinin kabullenmesi sonucunda günlerinin ağlayarak geçti…Özel eğitim sınıfında eğitim almaya başladığında çocuğum halen çok hareketliydi. Yeni yeni sınıfındaki sırasında oturuyor… Şimdi üçüncü sınıfta oğlum... Öğretmenini bu sorunu kabullendiği için içim daha rahattı."*

30 yaşında, ortaokul mezunu, aylık geliri asgari ücret olan katılımcının okulda çocuğunun ve kendisinin yaşadığı olumsuz durumlara ve beklentilerine ilişkin söylemleri *"Bir gün okul idarecilerinden biri biz velilerin yanından geçerken insanın aklı olmazsa, böyle bekler söylemi bizim idareciler tarafından ne kadar anlaşıldığımızı gösteriyor. Bizi bizlerden başka anlayan birinin olması mümkün değil. Burada yaşadıklarımızı anlatmaya başlasak kitap okur."* dur.

Katılımcıların %80'i çocukların eğitimde kullanılmak üzere farklı eğitim araçları, görseller, oyun malzemeleri, kartlar olmadığını; ders kitaplarının içindeki görsellerin, yazıların çocukların seviyelerine uygun olmadığını; katılımcılardan 2 kişi ise okuldaki materyaller hakkında bilgi sahibi olmadıklarını, eğitimcilerin fotokopi çektirdiklerini ve çocuklarının kitapları olduğunu belirtmektedir.

30 yaşında lise mezunu, aylık gelirleri 3500 TL olan katılımcının okulda kullanılan ders araç-gereçlerine ve müfredata ilişkin görüşleri:

"Çocuğumun öncelikli olarak konuşma eğitimine ihtiyacı var. Okulda deftere yazı çalışmaları yapmak yerine çocuğumun önceliği zekâ oyunları oynamak, sosyalleşmek gibi faaliyetler içinde olmaya ihtiyacı var. Fakat materyal eksikliği değil, hiç materyal yok diyebiliriz. Müfredat yani okulda yapılan çalışmalar çocuğumun eğitim ihtiyacını karşılamıyor."

Araştırmaya katılan iki katılımcı çocuklarından kaynaklı bazı durumların çocuklarının sosyal ilişkilerinde ve eğitiminde sorun teşkil etiğini söylemişlerdir. Bu katılımcılardan 41 yaşında, ilkokul mezunu, erkek çocuk sahibi ve 750 TL aylık geliri katılımcının çocuğunun davranış problemlerinin sonuçlarına dair açıklamaları:

"Çocuğun çok hareketli olmasına bağlı sebeple anasınıfı ve ilkokul birinci sınıf öğretmenlerinin kabullenmesi sonucunda günlerinin ağlayarak geçti… Çocuğum üçüncü sınıfa başladığında derste oturma alışkanlığını edindi… Çocuğumu okulda ya da dışarda bir parkta yalnız bırakamıyorum. Kendini ifade edemediğinde akranlarına vurabiliyor. Çevremdeki insanlara çocuğum zihinsel yetersizliğinin olduğu ve bu sebebe bağlı olarak vuruyor demek istemiyorum. Yanlışlıkla oldu diyerek olaya müdahale ediyorum."

Katılımcıların %60'ı özel eğitim sınıflarının çocukların eğitimleri için en iyi ortamlar olduğunu çünkü çocuklarının kaynaştırma ortamında akranları tarafından dışlandığını belirtmişlerdir. Katılımcıların %70'i çocuklarının normal gelişim gösteren çocuklar tarafından okul bahçesinde şiddete maruz kaldığını, normal çocukların birbiriyle olan saldırgan davranışlarına ve argo içeren sözlerine şahit olmalarından olumsuz etkilendiklerini söylemektedirler. Bütün çocuklar gibi kendi çocuklarında olumsuz içerik barındıran davranış ve söylemleri daha çabuk öğrendiklerini, bu davranışları sanki eğlenceli bir olaymış gibi algıladıklarını ve bunları ne zaman nerede sergileyeceklerinin kestirmenin mümkün olmadığını bu sebeple çocukların bulunduğu ortamların onlara örnek teşkil edecek akranlarının olmasının önemli olduğunu katılımcıların %70'i belirtmektedirler. Diğer bir sorun ise bir sınıfta farklı engel gruptan akranların olması bu çocuklar için ayrılan eğitimin niteliğini düşürmektedir. Birbirleri ile uyumsuz olan engel grupları çocukların grupla öğrenmelerine engel olduğunu, hatta çok ağır ve sınıfa uyumsuz öğrencilerden dolayı çocukları için ayrılan eğitim süresinin azaldığını; verim elde edilemediğini söylemişlerdir. Katılımcılar arasında bir anne ise çocuğunun sınıfında bulunan ağır engeli bulunan ve bu sebeplere sergilediği normal dışı (vurma, ani bağırma, tükürme vb.) davranışlardan dolayı çocuğunu okula getirmekte zorlandığını söylemektedir.

32 yaşında evli, ilkokul mezunu erkek çocuk sahibi 2250 gelir sahibi katılımcı:

> *"Okulda çocuğumu yalnız bırakamıyorum. Çünkü normal akranları çocuğumun söylediğini anlamayınca neden böyle konuşuyorsun diye dalga geçiyorlar. Bunun sonucunda oğlumun ruh sağlığı bozuluyor, kendini çekiyor... Kendi sınıfında sorun olmuyor. Engel grupları birbirine benzediği için sorun yaşamıyor."*

32 yaşında evli, ilkokul mezunu erkek çocuk sahibi 2250 TL gelir sahibi katılımcının çocuğunun kendi yetersizliğinin çevresindeki insanlarla olan ilişkisi üzerindeki olumsuz etkilerine yönelik akranlarıyla yaşadığı sorunlara ilişkin sözleri:

> *"Birinci sınıfa başlayınca da konuşmasının anlaşılmaması, tuvalete uygunsuz girip çıkmasından dolayı sınıf öğretmeni arkadaşlarının dalga geçtiğini söyledi. Öğretmen tavsiyesi ile özel eğitim sınıfına başladık. Bu durumlar çocuğumun ruh sağlığını bozdu. Ben çocuğumun erken eğitim hakkı olduğunu ve pozitif ayrıcalıkları olduğunu sonradan öğrendim."*

32 yaşında, ilkokul mezunu ve aylık geliri 2500 TL olan katılımcının çocuğunun eğitimci ve akranları tarafından istenmemesine dair paylaştığı bilgiler şunladır:

> *"Çocuğumun normal eğitim sınıfında yapabileceğini göstermek için bir dönem çok ısrar ettim. Bir dönem denediler fakat öğretmen kabullenmedi. Çocuğum anne bugün öğretmen yanıma oturup beni okutur mu demesi beni çok üzdü. Bizim çocuklarımız özel ilgi ve akranları tarafından kabullenilmek istiyorlar. Kendilerinin ayrıştırıldıklarının farkındalar."*

Tablo 16'da yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde, katılımcıların %100'ünün ortak görüş belirttikleri iki maddenin olduğu görülmektedir. Bu maddelerden bir öğrencinin eğitimi ile annenin yakından ilgilendiği ve çocukların bireysel eğitim ihtiyacı olduğudur. Katılımcıların %20'si çocukların özel eğitim sınıflarından aldığı eğitimin çocuklarının toplumda yer edinmesine katkı sağlamadığını düşünmektedir. Okul ortamını güvenli bulmayan ve okullarda güvenlikten sorumlu personelin olmasını isteyen katılımcı oranı %60'dır.

32 yaşında ilkokul mezunu aylık geliri 2500 TL olan katılımcı özel eğitim sınıfına giden çocukların bu sınıflarda hiçbir şey öğrenemediği ve çevresindeki özel eğitim sınıfından mezun olan çocuklarının hiçbir şey yapacağını, sadece çocuklarının bu ortamlarda etiketlendiği, özel eğitim sınıflarının hiçbir geleceğini olmadığını söylemektedir.

Aşağıdaki tablo 20 Kırıkkale il merkezinde yer alan 2 tane özel eğitim uygulama okulunda çocuğu eğitim alan 14 katılımcının görüşlerini yansıtmaktadır. Her iki okulda 7'şer katılımcıya ulaşılmıştır. Ulaşılan 6 katılımcı ise benzer sorunları söyleyeceklerini söyleyerek araştırmaya katılmak istemediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 20: Özel Eğitim Uygulama Merkezinde Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşleri

Özel Eğitim Uygulama Merkezi	Toplam (14 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)
Fiziksel Ortam		
Okulun fiziksel şartlarının bu çocukların eğitimine uygun olmaması.	14	100
Çocukların sosyalleşip, rehabilite olacağı ortamların olmaması.	14	100
Çocukların günlük yaşam becerileri kazanacaklar ortamların olmaması.	7	50
Çocukların kışın teneffüs yapacakları ortamların ve spor salonunun olmaması.	7	50
Tuvaletlerin çocukların engel durumlarına uygun olmaması.	7	50
Sınıf değişliği büyük sorun olması.	7	50
Eğitimciler		
Yardımcı personellere ihtiyacının olması.	14	100
Çok sık öğretmen değişikliği büyük sorun olması.	8	57
Özel eğitimcilerin olmaması.	8	57
Ders Araç-Gereçleri		
Eğitim materyalleri yetersiz olması.	14	100
Eğitimde teknolojiden yararlanılmaması	2	14
Akran		
Akranları arasında çok ağır alan öğrenciler korkutması.	7	50
Aile		
Okul etkinliklerine katılıyoruz.	14	100
Eğitimi ile en fazla annesi olarak ben ilgileniyorum.	14	100
Bütün aile fertleri destekçi oluyor.	13	93
Babası eğitimine destekçi.	1	7
Eşim de dahil evde destekçim yok.	1	7
Çocuğumun eğitimine destek veremiyor. Çünkü evde söz dinlemiyor.	3	21
Babası dışarda sosyalleşmesine destekçi.	1	7
Babası sadece pazar günleri ilgileniyor.	1	7
Babasının otoriter olmaması ve çocuğun her istediğini yapması.	1	7
Özel bir ev düzenlememiz yok.	12	86
Evde özel düzenlememiz var.	2	14
Evde özel ders aldırıyorum.	1	7
Maddi yetersizliklere bağlı olarak ihtiyaç duyduğu eğitimci desteği sağlayamıyorum.	1	7
Karşılaşılan Sorunları Çözerken Destek Alınan Kişi ve Kuruluşlar		
Okuldaki eğitimcilerden destek alıyorum.	14	100
İhtiyaç duyduğumuz konuları kendimiz araştırıyoruz.	3	21
En fazla rehabilitasyon merkezinden destek alıyorum.	3	21

Özel Eğitim Uygulama Merkezi	Toplam (14 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)
Sorunlarımı okuldaki velilerle görüşüyorum.	1	7
Diğer		
Dış ortamlardaki insanlardan gelen tepkiler.	8	57
Yaz tatillerinin uzun olması.	1	7

Yukarıdaki tablo Kırıkkale il merkezinde yer alan 2 özel eğitim uygulama okulunda toplamda 84 öğrencinin eğitim ortamında karşılaştığı problemlere ilişkin 14 katılımcının görüşlerinden oluşmaktadır. Görüşmelerin gerçekleştirildiği okullardan birinde, okul idarecileri, rehber öğretmen ve eğitimciler arasındaki ilişkilerin daha iyi olduğu gözlemlenmektedir. Diğer okulda ise katılımcıların okulların açılmasının ardından 1,5 ay gibi bir süre geçmesine rağmen okul idarecilerinin ve rehber öğretmenin velilerle henüz bir iletişime geçmemesi, katılımcıların eğitimcilere yönelik düşünceleri üzerinde olumsuz etki oluşturmaktadır.

Araştırmanın gerçekleştirildiğin okullarda araştırmacının gözlemlediği dikkat çeken bir diğer husus ise otistik ağır öğrencilerin gittiği özel eğitim uygulama okulundaki eğitimcilerin kadrolu 1 özel eğitim öğretmeni ve diğerlerinin çoğunluğunun çocuk gelişimi mezunu eğitimciler olmasına rağmen katılıcılar eğitimcilere yönelik olumsuz bir düşünce beslememelerine rağmen bu alanda özel eğitimci öğretmenlerin olmamalarını bir sorun olarak görmektedirler. Katılımcıların bu düşüncelerinden eğitimcilerin büyük bir özveri ve samimiyetle çalışıyor olmalarının etkili olduğu düşünülmektedir. Bunda okul idaresinin büyük bir etkisi olduğu görülmektedir. Diğer özel eğitim uygulama okulundaki eğitimcilerin çoğunluğu alan mezunu özel eğitimciler olmasına rağmen, katılımcıların eğitimcilere yönelik tutumlarının eleştirel olması dikkat çekici bulunmuştur. Araştırmacı bu düşüncelerin oluşmasında okul idarecilerin velilerle olan iletişimlerinin zayıf olması ve bazı eğitimcilerin özel eğitim alanında yeni ve özel eğitim konusunda yetersiz bilgi sahibi olmalarının etkili olduğunu düşünülmektedir. Eğitimcilere yönelik sorunlar araştırmanın eğitimcilere yönelik uygulanan görüşmelere ait bulgular bölümde daha detaylı bir şekilde incelenmektedir.

Katılımcıların çocuklarının ihtiyaç duyduğu eğitimi almalarında problem olan etkenler hakkındaki görüşlerine bakıldığında, okulun fiziksel şartları, yardımcı personelin

olmaması, okullardaki materyal eksiliği ve çocuklarının eğitimlerini evde destekleyecek ortam ve imkânlarının olması öne çıkan problem başlıkları olduğu görülmektedir.

Fiziksel ortama ilişkin görüşlerden tuvaletlerin çocuklara uygun olmaması, sınıf değişikliği ve spor salonun olması konusunda görüşleri hususunda bütün velilerin aynı görüşte olmasının nedeni ise iki farklı okulun şart ve olanaklarının birbirinden farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

Eğitimcilere yönelik katılımcıların görüşlerine bakıldığında %100'ü yardımcı personel olmasını bir problem olarak değerlendirirken, %57'sinin öğretmen değişikliği ve alanda özel eğitimci yetersiz olmasını problem olarak görmelerinde yine okulların sahip olduğu şartların etkili olduğu görülmektedir.

Bu araştırmada sonuçlarında dikkat çeken bir diğer husus ise özel eğitim uygulama merkezi çocuğu eğitim alan velilerin çocukları ile ilgili yaşadıkları sorunlarda %100'ün okuldaki eğitimcilerden destek alabildikleridir. Çocuğu özel eğitim sınıfına giden katılımcılarda bu oran %80 iken, genel eğitim sınıfına giden katılımcılarda bu oran %50'dir.

Katılımcıların sınıf öğretmenleri dışındaki kişi ve kuruluşlardan yardım aldıkları görüşmelere ait verilerde görülmektedir. Çocuğu özel eğitim uyguma okuluna giden katılımcıların %21'i en fazla rehabilitasyon merkezinden destek aldıklarını, %21'i ihtiyaç duydukları konuları kendileri araştırdıklarını; özel eğitim sınıfına giden katılımcıların %50'si en fazla rehabilitasyon merkezinden yardım aldıklarını, %20'si sınıf öğretmeninden destek almadığı; genel eğitim sınıfına giden katılımcıların %75'i aile olarak sorunlarını kendileri çözdüklerini, %25'i rehabilitasyon merkezinden destek aldıklarını, %25'i sınıf öğretmeninden yardım almadıklarını söylemişlerdir. Bu oranlara bakıldığında engelli öğrencilerin yetersizlik derecesi azaldıkça ailelerin eğitimcilerden aldıkları destek oranın düşmesi, ailelerin sorunları çözerken okul dışındaki kişi ve kuruluşlardan yardım aldıkları ya da kendileri bu sorunları çözdüğün yönündedir.

Katılımcıların çocuklarının eğitim öğretim yaşantısında yaşadığı ve ihtiyaç duyduğu eğitimi almasında problem olan durum ve olaylara ilişkin görüşlerinin yaş, eğitim durumu ve gelir durumu değişkenlerine ait olmak üzere üç farklı tablo ve bu hususlara ait yaşadıkları olaylara ilişkin yorumları şunlardır:

Tablo 21: Özel Eğitim Uygulama Merkezinde Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşlerinin Yaş Değişkeniyle İlişkilendirilmesi

Özel Eğitim Uygulama Merkezi	**20-30 Yaş (Toplam 4 Kişi)**		**31-40 Yaş (Toplam 8 Kişi)**		**41-50 Yaş (Toplam 2 Kişi)**	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Fiziksel Ortam						
Okulun fiziksel şartları bu çocukların eğitime uygun değil.	4	100	8	100	2	100
Sosyalleşip, rehabilite olacağı ortamlar yok.	4	100	8	100	2	100
Günlük yaşam becerileri kazanacaklar ortamların olmaması.	1	25	4	50	2	100
Kışın çocuklar teneffüs yapamıyorlar. Spor salonuna ihtiyaçları var.	1	25	4	50	2	100
Tuvaletler çocukların engel durumlarına uygun değil.	1	25	4	50	2	100
Sınıf değişliği büyük sorun.	3	75	4	50		
Eğitimciler						
Yardımcı personellere ihtiyaç var.	4	100	8	100	2	100
Çok sık öğretmen değişikliği büyük sorun.	3	75	5	62,5		
Özel eğitimcilerin olmaması.	3	75	5	62,5		
Ders Araç-Gereçleri						
Eğitim materyalleri yetersiz.	4	100	8	100	2	100
Eğitimde teknolojiden yararlanılmaması	1	25	1	12,5		
Akran						
Akranları arasında çok ağır alan öğrenciler korkutuyor.	3	75	4	50		
Aile						
Okul etkinliklerine katılım	4	100	8	100	2	100
Eğitimi ile en fazla annesi olarak ben ilgileniyorum.	4	100	8	100	2	100
Bütün aile fertleri destekçi oluyor.	4	100	7	88	2	100
Babası eğitimine destekçi.			1	12,5		
Eşim de dahil evde destekçim yok.			1	12,5		
Çocuğumun eğitimine destek veremiyor. Çünkü evde söz dinlemiyor.	1	25	1	12,5	1	50
Babası dışarda sosyalleşmesine destekçi	1	25				
Babası sadece pazar günleri ilgileniyor.			1	12,5		
Babasının otoriter olmaması ve çocuğun her istediğini yapması					1	50

Özel Eğitim Uygulama Merkezi	20-30 Yaş (Toplam 4 Kişi)		31-40 Yaş (Toplam 8 Kişi)		41-50 Yaş (Toplam 2 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Özel bir ev düzenlememiz yok.	4	100	6	75	2	100
Evde özel düzenlememiz var.			2	25		
Evde özel ders aldırıyorum.	1	25				
Maddi yetersizliklere bağlı olarak ihtiyaç duyduğu eğitimci desteği sağlayamıyorum.					1	50
Karşılaşılan Sorunları Çözerken Desten Alınan Kişi ve Kuruluşlar						
Okuldaki eğitimcilerden destek alıyorum.	4	100	8	100	2	100
İhtiyaç duyduğumuz konuları kendimiz araştırıyoruz.			3	37,5		
En fazla rehabilitasyon merkezinden destek alıyorum.	1	25	2	25		
Sorunlarımı okuldaki velilerle görüşüyorum.					1	50
Diğer						
Dış ortamlardaki insanlardan gelen tepkiler.	3	75	5	62.5		
Yaz tatillerin uzun olması.			1	12,5		

Tablo 22: Özel Eğitim Uygulama Merkezinde Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşlerinin Eğitim Durumu Değişkeniyle İlişkilendirilmesi

Özel Eğitim Uygulama Merkezi	İlkokul (Toplam 8 Kişi)		Ortaokul (Toplam 3 Kişi)		Lise (Toplam 3 Kişi)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Fiziksel Ortam						
Okulun fiziksel şartları bu çocukların eğitime uygun değil.	8	100	3	100	3	100
Sosyalleşip, rehabilite olacağı ortamlar yok.	8	100	3	100	3	100
Günlük yaşam becerileri kazanacaklar ortamların olmaması.	5	62,5			2	67
Kışın çocuklar teneffüs yapamıyorlar. Spor salonuna ihtiyaçları var.	5	62,5			2	67
Tuvaletler çocukların engel durumlarına uygun değil.	5	62,5			2	67
Sınıf değişliği büyük sorun.	3	37,5	3	100	1	33
Eğitimciler						
Yardımcı personellere ihtiyaç var.	8	100	3	100	3	100
Çok sık öğretmen değişikliği büyük sorun.	3	37,5	3	100	2	67
Özel eğitimcilerin olmaması.	3	37,5	3	100	2	67
Ders Araç-Gereçleri						
Eğitim materyalleri yetersiz.	8	100	3	100	3	100
Eğitimde teknolojiden yararlanılmaması	2	25				
Akran						

Özel Eğitim Uygulama Merkezi	İlkokul (Toplam 8 Kişi)		Ortaokul (Toplam 3 Kişi)		Lise (Toplam 3 Kişi)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Akranları arasında çok ağır alan öğrenciler korkutuyor.	3	37,5	3	100	1	33
Aile						
Okul etkinliklerine katılım	8	100	3	100	3	100
Eğitimi ile en fazla annesi olarak ben ilgileniyorum.	8	100	3	100	3	100
Bütün aile fertleri destekçi oluyor.	7	87,5	3	100	3	100
Babası eğitimine destekçi.	1	12,5				
Eşim de dahil evde destekçim yok.	1	12,5				
Çocuğumun eğitimine destek veremiyor. Çünkü evde söz dinlemiyor.	2	25			1	33
Babası dışarda sosyalleşmesine destekçi					1	33
Babası sadece pazar günleri ilgileniyor.			1	33		
Babasının otoriter olmaması ve çocuğun her istediğini yapması	1	12,5				
Özel bir ev düzenlememiz yok.	8	100	2	67	2	100
Evde özel düzenlememiz var.			1	33	1	33
Evde özel ders aldırıyorum.					1	33
Maddi yetersizliklere bağlı olarak ihtiyaç duyduğu eğitimci desteği sağlayamıyorum.					1	33
Karşılaşılan Sorunları Çözerken Destek Alınan Kişi ve Kuruluşlar						
Okuldaki eğitimcilerden destek alıyorum.	8	100	3	100	3	100
İhtiyaç duyduğumuz konuları kendimiz araştırıyoruz.	2	25	1	33		
En fazla rehabilitasyon merkezinden destek alıyorum.	2	25			1	33
Sorunlarımı okuldaki velilerle görüşüyorum.					1	33
Diğer						
Dış ortamlardaki insanlardan gelen tepkiler.	4	50	3	100	1	33
Yaz tatillerin uzun olması.			1	33		
% sembolü ‘Sütun Yüzdesi’ yerine kullanılmıştır.						

Tablo 23: Özel Eğitim Uygulama Merkezinde Eğitim Alan Engelli Çocukların Velilerin Çocuğunun Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşlerinin Gelir Durumu Değişkeniyle İlişkilendirilmesi

Özel Eğitim Uygulama Merkezi	0-1600 (Toplam 7 Kişi)		1601-2500 (Toplam 4 Kişi)		2501-3500 (Toplam 2 Kişi)		3501-4500 (Toplam 1 Kişi)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Fiziksel Ortam								
Okulun fiziksel şartları bu çocukların eğitime uygun değil.	7	100	4	100	2	100	1	100
Sosyalleşip, rehabilite olacağı ortamlar yok.	7	100	4	100	2	100	1	100
Günlük yaşam becerileri kazanacaklar ortamların olmaması.	5	71	1	25	1	50		
Kışın çocuklar teneffüs yapamıyorlar. Spor salonuna ihtiyaçları var.	5	71	1	25	1	50		
Tuvaletler çocukların engel durumlarına uygun değil.	5	71	1	25	1	50		
Sınıf değişliği büyük sorun.	3	43	2	50	1	50	1	100
Eğitimciler								
Yardımcı personellere ihtiyaç var.	7	100	4	100	2	100	1	100
Çok sık öğretmen değişikliği büyük sorun.	3	43	2	50	2	100	1	100
Özel eğitimcilerin olmaması.	3	43	2	50	2	100	1	100
Ders Araç-Gereçleri								
Eğitim materyalleri yetersiz.	7	100	4	100	2	100	1	100
Eğitimde teknolojiden yararlanılmaması.	2	29						
Akran								
Akranları arasında çok ağır alan öğrenciler korkutuyor.	3	43	2	50	1	50	1	100
Aile								
Eğitimi ile en fazla annesi olarak ben ilgileniyorum.	7	100	4	100	2	100	1	100
Okul etkinliklerine katılım	7	100	4	100	2	100	1	100
Bütün aile fertleri destekçi oluyor.	7	100	3	75	2	100	1	100
Babası eğitimine destekçi.	1	14						
Eşim de dahil evde destekçim yok.	1	14						
Çocuğumun eğitimine destek veremiyor. Çünkü evde söz dinlemiyor.			3	75				
Babası dışarda sosyalleşmesine destekçi	1	14						
Babası sadece pazar günleri ilgileniyor.	1	14						
Babasının otoriter olmaması ve çocuğun her istediğini yapması	1	14						
Özel bir ev düzenlememiz yok.	7	100	4	100	1	50		100
Evde özel düzenlememiz var.					1	50	1	100
Evde özel ders aldırıyorum.	1	14						
Maddi yetersizliklere bağlı olarak ihtiyaç duyduğu eğitimci desteği sağlayamıyorum.	1	14						

Özel Eğitim Uygulama Merkezi	0-1600 (Toplam 7 Kişi)		1601-2500 (Toplam 4 Kişi)		2501-3500 (Toplam 2 Kişi)		3501-4500 (Toplam 1 Kişi)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Karşılaşılan Sorunları Çözerken Destek Alınan Kişi ve Kuruluşlar								
Okuldaki eğitimcilerden destek alıyorum.	7	100	4	100	2	100	1	100
İhtiyaç duyduğumuz konuları kendimiz araştırıyoruz.	1	14	1	25			1	100
En fazla rehabilitasyon merkezinden destek alıyorum.	1	14	1	25	1	50		
Sorunlarımı okuldaki velilerle görüşüyorum.	1	14						
Diğer								
Dış ortamlardaki insanlardan gelen tepkiler.	3	43	3	75	1	50	1	100
Yaz tatillerin uzun olması.	1	14						
% sembolü 'Sütun Yüzdesi' yerine kullanılmıştır.								

Katılımcıların %100'ü okulun fiziksel şartlarının hiçbir şekilde özel gereksinimli çocuklara uygun olmadığını, çocukların özgürce ve güvenli bir şekilde hareket edebilecekleri, boş zamanlarını ya da spor faaliyetlerini gerçekleştirebilecekleri, serbestçe dolaşıp enerjilerini atabileceklerini bir ortamların olmadığını belirtmektedirler. Katılımcıların %50'si okulun tuvaletlerinin engelli çocuklara uygun olmadığını normal çocuklara göre yapıldığını ve hava şartlarının uygun olmadığı durumlarda çocuklarının hareketlerinin kısıtlı olmasını büyük bir sorun olarak görmektedirler. Katılımcılarının %50'sinin ise bu soruna yönelik yanıtlarının olması ise diğer katılımcıların çocuklarının farklı bir özel eğitim uygulama okuluna gitmesiyle açıklanmaktadır. Her iki okulun da fiziksel yapısı ve eğitimci profili birbirinden farklı olduğu gözlemlenmiştir.

Katılımcıların %50 çocukları için sınıf değişikliklerinin büyük sorun olduğunu belirtmektedir. Yaygın gelişim bozukluğu olan çocukların ortam değişliklerine adapte olamadığı ve bu gibi durumlarda çocukların kriz geçirdiği bilinmektedir. Araştırma için görüşme yapılan okulda bir öğrencinin sınıf değişikliği yapıldığı için kriz geçirmesine şahit olunmuş, öğrencinin eğitimcisi bu sorunu çözmek için kriz geçiren öğrenciyi ve diğer öğrencilerle eski sınıfa gitmek zorunda kalmıştır. Kriz geçiren öğrenci ise uzun bir süre yerde yatarak sakinleşmeye çalıştığı eğitimcisinin ise sandalyesini kapının önüne koyarak öğrencisinin sakinleşmesini beklediği gözlemlenmiştir. Bu sürecin ne kadar sürdüğü hakkında bir bilgi edinilmemiştir. Bu

ve benzeri durumların yaşanması sıklığının artması kriz geçiren ve geçirmeyen öğrenciler açısından olumsuz yansımalarının olacağı söylenebilir.

Katılımcıların fiziksel ortamının yetersizliğine bağlı çocuklarının ve kendilerinin yaşadıkları durumlara ait verdiği örneklerden bazıları şunlardır:

30 yaşında, lise mezunu, aylık geliri 3500 TL olan katılımcının okulun fiziksel şartlarının çocuğunun eğitimde engel oluşturduğuna dair görüşleri:

> *"Çocuğumun işitme cihazı var ve denge problemi olduğu için çocuğumu okula göndermedim. Şu anda üçüncü sınıfa başladı ve ilk defa bu yıl okula geldik. Tedirginim ve bu sebeple yalnız bırakmak istemiyorum düşmesinden korkuyorum. Okul bahçesinin zemini çok tehlikeli, bir spor salonu da yok. Benim çocuğumun oturma sorunu var fakat okulda bir klozet bile yok. Bu çocuklar için fiziksel şartlar hiç uygun değil. Merdivenden inerken birbirlerine itip düşebilirler. Öğretmen bu sebeple çocuklarımızı hiç yalnız bırakmıyor. Bu durum da kötü çocuklarımız sürekli kontrol halinde bağımsızlaşamıyor."*

40 yaşında, ortaokul mezunu, aylık geliri 4000 TL olan katılımcının okulun fiziksel şartlarının niteliği hakkında görüşlerinden bazıları şunlardır:

> *"Bizim çocuklarımızın ihtiyaçları diğer çocuklarla aynı fakat normal çocuklar kendileri için problem olan fiziksel ortam ve diğer etkenleri kendileri çözebilirken, bu sorunlar bizim çocuklarımız ve çevrelerindeki insanları daha çok etkiliyor. Okulun fiziksel şartlarına baktığınızda 4 katlı bir bina uzun merdivenler küçük bir sınıf ve zemini sert olan çocuklarımızın güzel vakit geçiremeyeceği bir bahçeyi rahatlıkla görebiliyorsunuz. Bu okul lise öğrencileri için yapılmış fakat daha sonradan bizim çocuklarımızın eğitimine tahsil edilmiş. Böyle bir ortam çocuklarımıza uygun değil. Çocuk okula girmek için uzun bir merdiveni yürüyor. Fakat bu arada fiziksel olarak da yetersiz çocuklar var. Onlar için daha sonradan okulun dışından asansör yapılmış fakat ne kadar sağlıklı tartışılır. Sorunları saymakla bitiremeyiz."*

32 yaşında, ilkokul mezunu ve aylık geliri asgari ücret olan katılımcının okulun fiziksel şartlarının çocukların psikolojik ve sosyal davranışlarına etkisi üzerine görüşlerinden bazıları şunlardır:

> *"Okul bahçesinde ve okulda çocukların zarar görebileceği ortamlar çok. Bu sebeple öğretmenler sürekli çocukların peşinde koşuyorlar. Çocuklar özgür hareket edemiyorlar. Bu da onları hırçınlaştırıyor. Agresif olup, birbirlerine zarar verebiliyorlar."*

34 yaşında, ilkokul mezunu, aylık geliri 2500-3000 TL olan katılımcı okulun fiziksel ortamın çocukları üzerindeki etkilerine yönelik görüşleri şunlardır:

> *"Daha önceki okulumunuz bahçesinde kaydırak vardı. Bu sayede çocuğum sıra beklemeyi, kaymayı, merdiven çıkmayı öğrendi. Okullarında sosyal ortama uygum sağlayabileceği ortamda olması gerektiğini düşünüyorum. Park sayesinde okula daha da isteyerek gitti. Fiziksel ortam çok önemli. Çünkü çocuklarımız sevmediği bir ortamda olmak istemiyor."*

Katılımcıların eğitimcilerin hakkındaki görüşlerine bakıldığında; %57'si alan mezunu özel eğitim öğretmenlerinin olmamasını ve %57'sinin çok sık öğretmen değişikliğini sorun olarak değerlendirmektedir. Araştırmanın yapıldığı her iki okulun şartları birbirlerine benzer olmadığı için katılımcıların %100'ünün bu konuda fikir belirtmediği araştırma gözlemleri sonucunda anlaşılmaktadır. Her iki okuldaki katılımcıların %100'ü yardımcı personel olmamasını sorun olarak değerlendirmiştir. Bu sonuç her iki okulun ortak sorunun yardımcı personel eksiliği olduğu yönünde olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

30 yaşında, lise mezunu ve aylık geliri asgari ücret olan katılımcının çok sık öğretmen değişikliğinin öğrenciler üzerinde oluşturduğu soruna dair görüşü:

> *"Bizim çocuklarımız otizmli ve bu çocuklar değişiklikleri zor kabul ediliyor. Okul açılalı 1,5 ay oldu ama 3 öğretmen değişti. Çocuklarımız için sınıf değişikliği bile sorun oluyor. Öğretmen değişikliği her açıdan sorun oluyor. Değişen eğitimcinin çocuklarımızı tanıması, eğitimci ve çocuklarımızın birbirlerine uyumu zaman alıyor. Bu durumda çocuklarımızın eğitimlerinin önüne geçiyor. Eğitimciler çocuklarımıza alışana kadar bir dönemin sonuna gelinebiliyor.*

32 yaşında, ilkokul mezunu, aylık geliri asgari ücret olan katılımcının verilen eğitiminin niteliği hakkında görüşleri:

> *"Çocuklarımıza okuma yazma öğretmen yerine kişisel bakımına yönelik eğitimler verilmeli… Benim çocuğum altı bağlı… Tuvalet ihtiyacı için bakıcıdan yardım aldığımızda tuvalette yapabiliyor..."*

Araştırmaya katılan velilerin %100'ü okulda çocuklarının eğitimleri için kullanılan materyallerin yetersiz olduğunu belirtirken içlerinden 2 katılımcı bu alanda eğitim teknolojilerinden yararlanılmamasını da sorun olarak dile getirmişlerdir. Diğer katılımcıları materyallerin içeri ve kullanım amaçlarına, çocuklarının eğitimleri

üzerinde görüş belirmemişlerdir. Sadece okulu materyal anlamında donanımlı bulmadıklarını söylemişlerdir. Katılımcılarından eğitim araç-gerçeklerinden beklentilerine ait görüşlerinden bazıları şunlardır:

30 yaşında, ilkokul mezunu, aylık geliri asgari ücret olan katılımcının yardımcı personel ihtiyacına ve özel eğitimde kullanılan eğitim araçlarına yönelik bazı görüşleri şunlardır:

> *"En büyük sorunlardan biri bizim çocuklarımız yetersizlikleri değişkenlik gösterdiği için farklı alanlarda uzman eğitimcilere ve teknolojiden yararlanılmaya ihtiyaç var. Bir öğretmende bütün donanımların olması mümkün değil. ABD'de çocukların konuşmayı öğrenmesi için ağızlarına bir alet takıyorlar ve çocukların bu sayede her ortamda ve zamanda öğrenmeleri mümkün oluyor. Bizim ülkemizde de bu tür gelişmelerin olmasını istiyoruz."*

32 yaşında, ilkokul mezunu, aylık geliri asgari ücret olan katılımcının teknolojik araçların çocuklarının eğitiminde kullanılmasının katkıları üzerine düşünceleri:

> *"…Bir diğer problemde okulda teknolojik araç- gereçler kullanılması. Çünkü çocuklarımız tablet ve bilgisayar çok ilgililer. Yabancı şarkılardan basit İngilizce kelimeleri kendi kendine öğrenebiliyor. Bizim ailemizde İngilizce bilen kimse yok. Rehabilitasyon merkezindeki eğitimcisin fart etmiş bu durumu da. Bana zaman zaman evde 'come' diyordu ama ben ne demek istediğini anlamıyordum. Eğitimcimiz çocuğumun bu kelimeli ve bazı kelimeleri bilinçli anlamına göre kullandığını söyledim. Defter, kitap sevmiyor. Fakat tablet kullanmayı oradan yeni şeyler öğrenmeyi seviyor."*

Katılımcıların %50'si çocuklarının sınıfındaki akranlarının çocuklarının eğitimini engellediği konusunda görüş belirtmişlerdir. Kendi çocuklarının, çevresindeki akranları ya da kendisi için bir eğitim engelli oluşturduğuna dair hiçbir velini görüş bildirmemesi dikkat çeken konular arasında yer almaktadır. Çocuğu genel eğitim sınıfına ve özel eğitim sınıfına giden velilerinde bu konuya özel eğitim sınıfındaki velilerle benzer yaşlaştıkları görülmüştü. Çocuğu genel eğitim sınıfına giden 24 katılımcı arasından 2 veli çocuğunun özelliklerinin kendisine ve çevresindeki akranlarına sorun olabileceğini belirtmişlerdir. Bu çocukların birinin özel öğrenme güçlüğü, diğerinin ise yaygın gelişim bozukluğuna bağlı yetersizlikleri bulunmaktadır. Çocuğu özel eğitim sınıfına giden 10 katılımcı arasından 2 veli çocuğunun özelliklerinin kendisine ve çevresindeki akranlarına sorun olabileceğini belirtmişlerdir. Katılımcıların çocuklarının yetersizliği arttıkça çocuklarının

yetersizliğine bağlı yaşanabilecek sorunları gizlemesi ailelerin çocuklarının sorunları kabullenmiş ve farkındalık durumlarının yansıttıklarından daha düşük olduğu araştırma verilere ve gözlemler neticesinde anlaşılmaktadır.

Katılımcılar %57'si çevrelerindeki insanlarının kendileri ve çocuklarına olan tavırlarının yıpratıcılığı olmasını, katılımcıların içinden 1 veli ise yaz tatillerin uzun olmasını çocuklarının eğitimlerini sektere uğrattığı ve eğitim sürecine uzunca bir süre ara verilmesinin çocuklarının öğrendiklerini unutmalarına neden olduğu için bu alanda karşılaştığı diğer sorunlar arasında belirtmiştir.

34 yaşında, ilkokul mezunu, aylık geliri 2500-3000 TL olan katılımcı okulun fiziksel ortamın çocukları üzerindeki etkilerine ve diğer velilerin eleştirilerine yönelik görüşleri yönelik düşünceleri şunlardır:

> *"Çocuklarımızın bağımsızlaşmasını ve öğretmeleri de engelleyen sorunlardan biri bizim burada olmamız. Burada olmak istemiyorum fakat diğer annelerin çocuğunu neden bir başkasına muhtaç ediyorsun demeleri beni vicdanen rahatsız ediyor. Bu açından dışardan bakış açısı çok önemli. Burada tüm gün olmak çok yorucu. Birçok işimi yetiştiremiyorum yoruluyorum."*

30 yaşında lise mezunu ve aylık geliri asgari ücret olan katılımcının çocuklarının özelliklerine ve ağır engelli akranların diğer çocuklar üzerinde etkisine görüşleri:

> *"Bu yıl yaşadığımız bir diğer sorun ise yemekhanede bir öğrencinin kriz geçirmesi. Öğrenci kriz geçirince sandalyeleri etrafa fırlattı. Bu olaydan oğlum çok korktu ve tekrar yemekhaneye gitmedi. Öğlenleri o ortamda yemek yemesi kendi ihtiyaçlarını bağımsız karşılaması açısından önemli bir eğitimdi. Bu yüzden problem çıkartacağı bilinen öğrencilerin diğer çocukların eğitimini engellememesi için tedbirlerin daha önceden alınması gerekir. Sınıflardaki ya da okul ortamındaki ağır engelli öğrencilerin salgından tavırlarından diğer çocukların etkilenebileceği dikkate alınması gerektiğini düşünüyorum."*

Engelli öğrencilerin eğitimlerinde en yakın çevresi olan ailenin çocuklarına sunduğu imkânlar, ilgileri ve destek gibi birçok konunun bu çocukların ihtiyaç duydukları eğitimi almalarında önemli etken olduğu bilinmektedir. Araştırmaya katılan velilerin çocuklarının eğitiminde ailenin problem teşkil ettiği durumlara ait görüşlerine bakıldığında; katılımcıların %100'ü çocuklarının okuldaki faaliyetlerini destekledikleri, %100'ü anne olarak çocuklarının eğitimleri ile en çok kendilerinin

ilgilendikleri, %93 ailedeki bütün fertlerin destekçi olduğunu fakat eğitim boyutunda babaların çok destekçi olmadığı görülmektedir.

Katılımcıların %86'sı çocuklarının eğitimlerini destekleyici özel düzenlemeler yapmadıkları belirtmişlerdir. Gözlemler sonucunda ve katılımcıların verdiği yanıtlara incelendiğinde ailelerin çocukları için ellerinden geleni yaptıkları fakat bu ilgilenmenin nitelikli bir boyutta olmadığı yönündedir. Fakat aileler bunu belirtmekte çekinmektedir. Araştırmaya katılan annelerin gün boyu okulda olduğu ve ardından haftanın bazı günleri rehabilitasyon merkezine gitmeleri gerektiği ve evin diğer işleri, diğer aile fertlerinin sorumlukları da düşünüldüğünde bunun mümkün olmadığı, katılımcıların bu süreçten yorgun düştükleri anlaşılmaktadır.

Katılımcıların %100'ün çocukları ile ilgili sorunları çözerken en fazla destek aldığı kişilerin okuldaki eğitimciler olduğu, daha sonra %21 oranla kendileri çözdükleri, %21 oran rehabilitasyon merkezinden destek aldıkları ve 1 katılımcının ise okuldaki velilerden destek aldığı bilgisine yapılan görüşmeler sonucunda ulaşılmaktadır. Bu bilgiler katılımcıların çocukları ile ilgili sorunları tek başlarına çözemedikleri ve profesyonel desteğe ihtiyaç duydukları ve bu desteği aldıkları şeklinde yorumlanabilir. Fakat bu desteğin niteliği hakkında yorum yapılamamaktadır.

Katılımcılar arasından çocuğu ile yaşadığı sorunlarda aynı okuldaki velilerden yardım alarak çözen 40 yaşında, ilkokul mezunu, aylık geliri 3000 TL olan katılımcının çocuğunun eğitim hayatında yaşadığı sorunlara ilişkin trajedi içeren yaşadığı olaylardan bazıları şunlardır:

> "*Çocuğuma otizm tanısı konulmadan önce kaynaştırma öğrenci olarak 3,5 yaşında okul öncesi eğitimine başladı…Oğlum çok hareketli ve durmuyordu. Kapıları kilitliyorduk…Diğer veliler ise benim sınıfta olmamdan rahatsızlık duyuyordu…Öğretmenlerin çocuğumun bu sınıfta olmaması için dilekçe vermesi beni üzdü. Okula belki 10 defa gitmişliğimiz var. Uzun olmamasına rağmen bu kısa sürede çok üzücü günler yaşadım. Çocuğum 4 yaşına gelince özel eğitim uygulama okuluna başladık. Çocuğum burada mutlu ve rahat. Diğer velilerle sorunlarımızın ortak olması beni rahatlatıyor.*"

Özel eğitim uygulama okulunda eğitim alan öğrencilerin eğitim sürecinde karşılaştığı sorunlara veli bakış akış açısında değerlendirdiğimizde birden fazla konu başlığının ön plana çıktığı görülmektedir. Katılımcıların %100'ü fiziksel ortamın, yardımcı

personel olmaması ve eğitim materyallerinin yetersizliğinin sorun teşkil ettiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların %86 oranla evde çocuklarının eğitimlerinin destekleyici düzenlemelerinin olması ise aileden kaynaklı sorunlar arasında değerlendirilmektedir.

Araştırmaya katılan 14 katılımcı ile görüşmeler esnasında veliler önce görüşmekte çekimser, görüşme sonrası onları dinlediğim için teşekkürleri dile getirmişlerdir. Konuşmanın, yaşadıklarını anlatmanın kendilerini rahatlattıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar arasında çocuğu otizmli olan velilerin daha duygusal ve gergin oldukları gözlemlenmiştir. Görüşme esnasında araştırmaya katılan 8 katılımcıdan 4'ü duygularına hâkim olamayarak ağlamıştır. Annelerin dışarıdan soğuk kanlı ve güçlü gibi gözüktükleri fakat baş başa kalındığı andan itibaren dıştan kendilerine sardıkları o sert kabuğun kırıldığı ve iç alemlerinde derin bunalım ve üzüntülerin olduğu yapılan görüşmeler sonucunda anlaşılmaktadır.

4.1.4. Araştırmaya Katılan Velilerin Engelli Çocuğunun Gereksinim Duyduğu Eğitim Niteli Hakkında Görüşleri

Çalışmanın bu bölüne kadar katılımcıların sorun olarak gördükleri durumlar hakkında bilgi alınmıştır. Bu bölümde katılımcıların çocukların daha nitelikli bir eğitim almaları için beklenti ve ihtiyaçları ait görüşleri yer verilmiştir. Veliler görüşleri çocuklarının gittiği okullar göre sınıflandırılmış ve ayrı başlıklar altında sınıflandırılmış.

Çocuğu genel eğitim sınıfında eğitim alan velilerin çocuklarının eğitim-öğretimde öncelikli olarak ihtiyaç duyduğu ve eksikliği hissettikleri durumlar şunlardır:

- Bireysel eğitime ihtiyacı var.
- Özel eğitimde konusunda daha yeterli eğitimcilere ihtiyacımız var.
- Sınıf Öğretmeni tarafından kabullenilmeye.
- Eğitimleri için gerekli materyal ve kaynak kitaplara ihtiyaç var.
- Sosyal çevre tarafından kabullenmeye ihtiyacı var.
- Çevresindeki insanların bilinçli olması ve çocuğumun sorunu olduğunu ona yansıtmamalı.
- Akranları tarafından kabul edildiği bir ortama ihtiyacı var.
- Oyun oynayabilecekleri fiziksel ortamlara ihtiyaçları var.

- Enerjisi atabileceği ortamlara ihtiyacı var.
- Kendi ilgi ve yeteneklerinin keşfedilip desteklenmesine ihtiyacı var.
- Özel ilgi, sevgi, anlayışa ihtiyacı var.

Çocuğu özel eğitim sınıfında eğitim alan velilerin çocuklarının eğitim-öğretimde öncelikli olarak ihtiyaç duyduğu ve eksikliği hissettikleri durumlar şunlardır:

- Bire bir eğitime ihtiyacı var.
- Fiziksel aktivitelerin olduğu eğitime ihtiyacı var.
- Eğitimlerinde kitap ve defter dışında kullanılacak ders araç-gereçlere ihtiyaç var.
- Konuşma eğitimine ihtiyacı var.
- Yaşıtları ile iletişim kurmaya ihtiyacı var.
- Sevgiye ihtiyacı var.
- Kendi ilgi ve yeteneklerinin keşfedilip desteklenmesine ihtiyacı var.

Çocuğu özel eğitim uygulama merkezinde eğitim alan velilerin çocuklarının eğitim-öğretimde öncelikli olarak ihtiyaç duyduğu ve eksikliği hissettikleri durumlar şunlardır:

- Özel eğitimcilere ihtiyaç var.
- Dil terapistine ihtiyacı var.
- Okulların fiziksel olarak daha donanımlı olması gerekli.
- Bütün çocukların spor faaliyetlerinde bulunabilecekleri park ve oyun alanlarına ihtiyacı var.
- Oyunla öğrenme ihtiyacı var.
- Kişisel bakım ve ihtiyaçlarının öğretilmeye ihtiyacı var.
- Kendi ayakları üzerinde durmaya ihtiyacı var.
- Teknolojik araç gereçle eğitimleri desteklenmeli.
- Konuşup iletişim kurabileceği arkadaşlara ihtiyacı var.
- Davranış problemlerinin düzelmesine ve hareketliliğin düzelmesine yönelik eğitime ihtiyacı var.

4.2. Eğitimci Görüşmelerine Ait Bulgular ve Yorumlar

Alan araştırmasında toplam 90 eğitimciye yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanarak, yetersizliği bulunan çocuklarının eğitim-öğretim niteliğini etkileyen durumlara ilişkin görüşlerine başvurulmaktadır. Görüşmelerde katılımcıların Ek-3'te yer alan açık uçlu sorulara verdiği yanıtlar fiziksel ortam, eğitimci, aile, engelli öğrencinin kendisi, akran, ders araç-gereçleri ve müfredat, diğer olmak üzerine gruplandırılarak eğitimcilerin görevleri ile ilişkilendirilmektedir. Bu ilişkilendirme neticesinde öne çıkan problem durumlar ve aynı soruna farklı görevdeki eğitimcilerin nasıl yaklaştıkları verilen örnek durumlarda betimlenmektedir. Bu konuda eğitimcilerin verdiği yanıtların alandaki sorunların dahi iyi anlaşılmasında önemli kaynaklar olacağı düşünülmektedir.

Bu bölüm dört alt başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak eğitimcilerin; demografik özellikleri, ikinci olarak engelli öğrencilerle çalışmaya yönelik tutumları, üçüncü olarak özel gereksinimli çocuğunun eğitim-öğretim yaşantısı sürecinde ihtiyaç duyduğu eğitimi istenilen nitelikte almasına engel olan etkenlerin neler olduğu konusunda görüşleri ve dördüncü bölümde engelli çocuklarının ihtiyaç duyduğu eğitime dair beklenti ve görüşleri yer almaktadır.

4.2.1. Eğitimcilerin Demografik Özellikleri ve Mesleki Bilgiler

Bu bölümde sorulan açık uçlu sorularla eğitimcilerin demografik özelliklerine ait bilgiler ve meslek hayatına ve özel gereksinimli öğrenci ile çalışma süresine ait elde edilen cevaplar yer almaktadır. Bu bilgilerle katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve mesleki tecrübeleri hakkında bilgi edinilmek amaçlanmaktadır.

Tablo 25'te katılımcıların cinsiyetleri ile görevleri arasındaki dağılıma bakıldığında; okul idarecilerin %79'unun erkek olduğu, diğer eğitimcilerin çoğunluğunu ise kadınların oluşturulduğu görülmektedir. Bu bilgi idareci kadrolarında erkeklerin daha fazla yer edindiği şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcıların yaş değişkenine ile görev alanları karşılaştırıldığında; özel eğitim öğretmenlerin %71'inin 20-30 yaş ve rehber öğretmelerin %70'inin 20-40 yaş

aralığında; 41-60 yaş aralığında idareci oranının %69 ve sınıf öğretmeni oranının %65 olduğu görülmektedir. Katılımcılar arasında özel eğitim ve rehber öğretmenlerin daha genç olduğu, sınıf öğretmeleri ve idarecilerin ise orta yaş ve üstü bir aralıkta yer aldığı söylenebilir.

Katılımcıların mezuniyet durumlarına bakıldığında yüksek lisans mezunu eğitimci %6 orandadır. Lisans mezunu katılımcıların kendi görev alanlarındaki oranlarına bakıldığında; %81'ini sınıf öğretmeni, %62,50'sını özel eğitimci, %90'ı rehber öğretmen ve %68'i idareciler oluşturmaktadır. Bu veriler katılımcıların büyük çoğunluğun 4 yıllık bir bölümden mezun olduğu şekilde yorumlanabilir.

Özel eğitim alanında çalışan eğitimcilerin %40'ının alan mezunu olduğu, %60'ının alan mezunu olmadığı ve hatta %33 gibi bir oranın 2 yıllık üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Özel eğitim gerektiren öğrencilerin eğitimlerinin normal çocuklara göre daha çok uzmanlık gerektiği ve zor olduğu düşünüldüğünde bu durumun öğrencilerin eğitime sorun teşkil edebileceği gözlemlenmiştir.

Eğitimcilerin mesleki deneyimlerine bakıldığında; araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenlerinin %83'ünün, rehber öğretmenlerin %60'ının 10 yıl altı mesleki tecrübeye sahip oldukları görülmektedir. Araştırmaya katılan diğer eğitimcilerin çoğunluğunun ise mesleki tecrübesinin 11 yıl ve üzeri olduğu görülmektedir. Eğitimcilerin mesleki tecrübelerin özel eğitimci öğrenciye yaklaşımları ve sorunlara ilişkin görüşleri üzerinde etkili olup olmadığı araştırmanın eğitimci görüşlerinin mesleki görevlerle ilişkilendirildiği bulgular bölümde tablolar ve eğitimci görüşleri ile betimlenmektedir.

Katılımcıların mesleki hayatlarında herhangi bir engeli olan öğrencinin eğitimcisi olarak görev aldığı sürece bakıldığında; %50'sinin 0-5 yıl, %18'sının 6-10 yıl, %12'sinin 11-15 yıl, %14'ünün 16 yıl ve üzeri bir zaman aralığında bu çocukların eğitimlerinden sorumlu oldukları görülmektedir. Bu bilgi ülkemizde özel eğitim hizmetlerinin son yıllarda yaygınlaşması ile açıklanmaktadır. Özel eğitim öğretmenlerinin %75'inin 0-5 yıldır özel eğitim gerektiren öğrenci ile çalıştıkları ve daha uzun süredir çalışan tecrübeli eğitimci olmamasının nedeni ise bu alanda çalışan eğitimcilerin çoğunun kadrolu eğitimci olmaması ile açıklanmaktadır.

Tablo 24: Araştırmaya Katılan Eğitimcilerin Demografik Özellikleri ve Mesleki Bilgileri

	Sınıf Öğretmeni (Toplam 37 Kişi)		**Özel Eğitim Öğretmeni (Toplam 24 Kişi)**		**Rehber Öğretmen (Toplam 10 Kişi)**		**Okul idarecisi (Toplam 19 Kişi)**	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Cinsiyet								
Kadın	23	62	21	87,50	8	80	4	21
Erkek	14	38	3	12,50	2	20	15	79
Yaş								
20-30	1	3	17	71	4	40	1	5
31-40	12	32	6	25	3	30	5	26
41-50	15	41	1	4	3	30	7	37
51-60	9	24					6	32
Eğitim Durumu								
Yüksek Lisans					1	10	4	21
Lisans	30	81	15	62,50	9	90	13	68
Ön Lisans	7	19	9	37,50			2	11
Mezun Olduğu Program								
Sınıf Öğretmenliği	34	92	3	12,50			17	89
PDR					9	90		
Zihinsel Engelliler Öğretmenliği			5	25,00				
İşitme Engelliler Öğretmenliği			3	12,50				
Görme Engelliler Öğretmenliği			1	4,17				
Okul Öncesi Öğretmenliği			3	12,50				
Çocuk Gelişimi			8	33,33				
Diğer	3	8	1	4,17	1	10	2	11
Mesleki Deneyim								
0-10 Yıl	4	11	20	83	6	60	2	10,53
11-20 Yıl	13	35	4	17	2	20	8	42,11
21-30 Yıl	13	35			2	20	7	36,84
31 Yıl ve Üzeri	7	19					2	10,53
Özel Eğitim Hizmetlerinden Yararlanan Öğrenciyle Çalışması Süresi								
0-5 Yıl	23	62	18	75	4	40	5	26,32
6-10 Yıl	6	16	3	12,50	3	30	4	21,05
11-15 Yıl	3	8	3	12,50			5	26,32
16 Yıl ve Üzeri	5	14			3	30	5	26,32

4.2.2. Araştırmaya Katılan Eğitimcilerin Engelli Öğrencilerle Çalışmaktan Memnuniyetlerine İlişkin Görüşleri

Tablo 25 incelendiğinde eğitimcilerin engelli öğrencilerin eğitiminden sorumlu olmaya dair tutumları hakkında bilgi edinilmektedir. Genel toplamda 51 tane eğitimci özel eğitim gerektiren öğrenci ile çalışmaktan memnun olduğunu belirtmişlerdir. Bu sayı oran olarak eğitimcilerin %57'sini temsil etmektedir. Toplamda 22 tane eğitimci engelli öğrenciye eğitim vermekten memnun olmadıklarını belirtmektedirler ve bu %24'lük bir orana karşılık gelmektedir. Geriye kalan 17 tane eğitimcinin memnuniyet durumlarının farklı şartlara bağlı olduğu görülmektedir. Tabloda sınıf öğretmenlerin %35'inin engelli öğrenci ile çalışmaktan memnun olduğu görülmektedir. Özel eğitim öğretmenlerinin %50'si alan dışında mezunlar olmalarına rağmen bu alanda çalışmaktan memnun olmaları dikkat çekici bulunmuştur. Yine bu tabloda idarecilerin bu öğrencilerin eğitimlerinden dolaylı olarak sorumlu olmalarına rağmen %32'sinin engelli öğrenciye dair net bir memnuniyet durumlarının olmaması dikkat çekici bulunmuştur. Katılımcıların memnuniyet durumlarını etkileyen düşünceleri, eğitimcilerin çalıştığı kurumlara ait olarak yapılan sınıflandırma bölümünde yer almaktadır.

Tablo 25: Araştırmaya Katılan Eğitimcilerin Engelli Öğrenciye Karşı Tutumu

Memnuniyet Durumu	**Sınıf Öğretmeni (Toplam 37 Kişi)**		**Özel Eğitim Öğretmeni (Toplam 24 Kişi)**		**Rehber Öğretmen (Toplam 10 Kişi)**		**Okul İdarecisi (Toplam 19 Kişi)**	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Memnunum.	13	35	17	71	8	80	13	68,42
Memnun değilim.	14	38	7	29			1	5,26
Aynı sınıfta olmalarını uygun bulmuyorum.							1	5,26
Öğrencinin yetersizlik düzeyine bağlı.	6	16					1	5,26
Yarı zamanlı kaynaştırma olmalı.	1	3						
Alanda yeni olduğum için bir fikrim yok.					1	10	1	5,26
Bir okulda ya da sınıfta çok olmamak şartıyla memnunum.	1	3					1	5,26
Amacına ulaştığında memnun oluyorum.	2	5			1	10	1	5,26

4.2.3. Araştırmaya Katılan Eğitimcilerin Çalıştığı Kurumlara Göre Demografik Özellikleri ve Engelli Öğrencinin Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Görüşleri

Bu bölümde eğitimcilere ait veriler genel eğitim sınıfı, özel eğitim sınıfı ve özel eğitim uygulama merkezi başlıkları altında sınıflandırmaların yer aldığı tablolar bulunmaktadır. Her sınıflandırmada iki tablo bulunmaktadır. İlk tabloda eğitimcilerin demografik özellikleri, mesleki bilgilileri ve özel eğitim öğrencisine ile ilgili tutumları yer almaktadır. İkinci tabloda eğitimcilerin özel gereksinimli öğrencinin ihtiyaç duyduğu eğitimi almasına problem teşkil eden durumlara ilişkin görüşleri konu başlıkları altında maddeleştirilmiştir. Tablo altlarında bu maddelere ilişkin eğitimci görüşlerine yer verilerek problem açıklama getirilmektedir.

Tablo 26: Genel Eğitim Okulunda Çalışan Eğitimcilerin Demografik Özellikleri

Genel Eğitim Sınıfı	**Sınıf Öğretmeni (Toplam 37 Kişi)**		**Rehber Öğretmen (Toplam 8 Kişi**		**İdareci (Toplam 16 Kişi)**	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Cinsiyet						
Kadın	23	62	6	75	3	19
Erkek	14	38	2	25	13	81
Yaş						
20-30	1	3	3	38	1	6
31-40	12	32	2	25	4	25
41-50	15	41	3	38	5	31
51-60	9	24			6	38
Eğitim Durumu						
Yüksek Lisans					3	19
Lisans	30	81	8	80	11	69
Ön Lisans	7	19			2	13
Mezun Olduğu Program						
Sınıf Öğretmenliği	34	92			15	94
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik			8	80		
Diğer	3	8			1	6
Mesleki Deneyim						
0-10 Yıl	4	11	5	63	1	6
11-20 Yıl	13	35	1	13	6	38
21-30 Yıl	13	35	2	25	7	44
31 ve Üzeri	7	19			2	14
Özel Eğitim Hizmetlerinden Yararlanan Öğrenciyle Çalışması Süresi						
0-5 Yıl	23	62	1	13	3	19
6 Yıl ve Üzeri	14	38	7	88	13	81

Genel Eğitim Sınıfı	Sınıf Öğretmeni (Toplam 37 Kişi)		Rehber Öğretmen (Toplam 8 Kişi		İdareci (Toplam 16 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Memnuniyet Durumu						
Memnunum.	13	35	7	83	11	65
Memnun değilim.	14	38			1	6
Öğrencinin yetersizlik düzeyine bağlı.	6	16			1	6
Amacına ulaştığında memnun oluyorum.	2	5	1	13	1	6
Bir okulda ya da sınıfta çok olmamak şartıyla memnunum.	1	3			1	6
Yarı zamanlı kaynaştırma olmalı.	1	3				
Aynı sınıfta olmalarını uygun bulmuyorum.					1	6

Yukarıdaki tablo 26'da genel eğitim sınıflarında eğitim-öğretim gören engelli çocukların eğitimlerinden sorumlu katılımcılara ait demografik özellikler, mesleki bilgiler ve engelli öğrenciyle çalışmaya bağlı memnuniyet durumlarına ait bilgiler yer almaktadır.

Katılımcıların %52'si kadın eğitimcilerden oluşmaktadır. Sınıf öğretmenlerinin %62'si, rehber öğretmenlerin %60'ını kadın katılımcılar oluştururken; idarecilerin %81'inin erkek katılımcı olduğu görülmektedir. Sınıf öğretmenlerinin %65'ini, rehber öğretmelerin %30'unu, idarecilerin %69'unu 41 yaş ve üzerine eğitimcilerden oluşturmaktadır. Rehber öğretmeler dışındaki katılımcıların orta yaş üstüğü olduğu yorumu yapılabilir. Tablo incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun lisans ve alan mezunu olduğu; sınıf öğretmeni eğitimcilerin %89 ve idareci olan eğitimcilerin %94'ünün 11 yıl ve üzeri mesleki deneyimlerinin, rehber öğretmenlerin %63'ünün ise 10 ve altında mesleki deneyimlerinin olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Bu bilgilere bakılarak rehber öğretmenler dışındaki eğitimcilerin mesleki anlamda tecrübelinin daha fazla olduğu söylenebilir. Tabloda dikkat çeken diğer bir bilgi ise mesleki deneyimleri fazla olan sınıf öğretmenlerinin özel eğitim gerektiren öğrenci ile çalışmaların sürelerinin idareci ve rehber öğretmelere göre daha az olduğudur. Sınıf öğretmenlerinin %62'si engelli öğrenci ile çalışması süresi 0-5 yıl, rehber öğretmenlerin %88'inin ve idarecilerin %81'inin 6 yıl ve üzeri bir çalışma süreleri bulunmaktadır. Sınıf öğretmenlerin %35'i engelli öğrenci ile çalışmaktan

memnunken; rehber öğretmenlerin %88 ve idarecilerin %69'unun memnun olduğu görülmektedir. Yapılan gözlemler neticesinde sınıf öğretmenlerin mesleki deneyimlerinin fazla olmasına rağmen memnuniyet durumlarının düşük olmasında engelli öğrencinin eğitimden birinci dereceden sorumlu olmalarına bağlı olarak her türlü yükümlüğünün kendilerine bağlı olmaları ve ihtiyaç duydukları desteği alamamaları ile açıklanabilir. Eğitimcilerin memnuniyet durumlarına ilişkin görüşlerinden bazıları şunlardır:

30 yaşında, PDR mezunu, 9 yıldır engelli öğrencilerin eğitimcisi olarak çalışan kadın katılımcı *"Bu öğrencilerin eğitimleri konusunda yeterli olduğumuz ve yardımcı olduğumuz durumlarda engelli öğrencilerin genel eğitim okullarında olmasından memnuniyet duyuyorum. Tersine bir durumda memnun olmuyorum."* sözleri ile engelli öğrenciye yönelik tutumlarını açıklamıştır.

30 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, 9 yıldır engelli öğrencilerle çalışan erkek idareci *"Yanlış bir raporlama süreci olmayıp, çocuk gerçekten bu okullarda okumaya uygunsa durumlarda"* genel eğitim sınıflarından olması gerektiğini düşünmektedir.

52 yaşında, sınıf öğretmenliği mezunu, 17 yıldır engelli öğrencilerin eğitimlerinden sorumlu olan erkek idareci *"Memnunum. Bu çocuklar farklı ortamda olunca dışlanmış hissediyor. Toplumun bakış açısını kırmak gerek gerekli"* olduğunun önemli olduğunu belirtmiştir.

46 yaşında, sınıf öğretmenliği mezunu, 25 yıldır engelli öğrencilerin eğitimlerinde farklı sorumlulukları alan erkek idareci görüşleri *"Bu öğrenciler kendi normal akranlarının eğitimlerinin önünde sorun teşkil ediyor. Kendileri, öğretmenleri ve idareciler için kaynaştırma öğrencisi olarak eğitim almalarından memnun değilim."* şeklindedir.

34 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, 3 yıldır sınıfında işitme yetersizliği engel grubunda öğrencisi olan kadın katılımcı *"Memnunum. Öğrencimin zihinsel bir problemi olmadığın için sorun yaşamıyorum."* sözleri ile memnuniyetinin öğrencinin engel tür ve derecesine bağlı olduğu yönünde görüşlerini belirtmiştir.

32 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, 3 yıldır özel eğitim gerektiren engelli öğrencilere eğitim veren kadın katılımcı *"Memnun değilim. Öğrencimin zihinsel yetersizliğe var. Diğer öğrencilerimle ilgilenmekten bu öğrencime vakit ayıramıyorum. Vicdanım hiç rahat değil. Çünkü öğrencime ihtiyaç duyduğu ilgi ve eğitimi veremiyorum."*

52 yaşında, sınıf öğretmenliği mezunu, öğretmenlik hayatında son üç yıldır engelli öğrencisi olan kadın katılımcının *"Öğrencimden çok memnunum. Yaşıtlarından ilerde biz zekâsı var. Okula okuma yazma bilerek başladı." sözlerinden memnuniyetinin öğrencinin özür türü ve derecesine bağlı olduğu anlaşılmaktadır.*

36 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, 2 yıldır bedensel yetersizliği olan öğrencinin eğitiminden sorumlu erkek katılımcının *"Memnunum. Çünkü öğrencim yaşıtlarından zeki ve ailesi çok ilgili. Öğrencimin ihtiyaçları için okulda onu bekleyen bir bakıcı var… Zihinsel engeli olan çocuklar bizi ve ortamı çok zorluyor."* sözlerinden eğitimcilerin kendilerine sorun çıkarmayan öğrencilerden memnuniyetlerin daha net olduğu görülmektedir.

53 yaşında, sınıf öğretmenliği mezunu, meslek hayatı boyunca engelli öğrencilerin eğitimde sorumluluk alan erkek katılımcının *"Memnum değilim. Bu öğrencilere eğitim vermek çok zor. Çünkü devlet ve velilerin eğitimden beklentisi başarı. Öğretmenler hep tedirgin oluyor."* görüşü eğitimcilerin başarı odaklı veli beklentilerinin öğretmenler üzerinde kaygısına örnek teşkil ettiği şeklinde yorumlanabilir.

48 yaşında, sınıf öğretmenliği mezunu, ilk defa bir kaynaştırma öğrenci olan kadın katılımcının *"Memnun değilim. Kaynaştırmaya karşı değilim fakat bu öğrenci için çok zorlanıyorum."* ifadesi öğretmen kabulünün öğrencinin engel türü ve derecesini bağlı düşüncesini desteklemektedir.

31 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, sınıfında ilk defa özel gereksinimli öğrencisi olan kadın öğretmenin *"Memnun değilim. Çünkü bu çocuklara davranış kazandırmakta zorluk çekiyorum. Sınıf atmosferine uyum sağlayamıyorlar bu çocuklar. Normal sınıflarda eğitim görebileceklerine inanmıyorum."* sözleri kaynaştırma eğitiminin yararlı olmadığını düşündüğünü göstermektedir.

46 yaşında, çevre mühendisliğini bölümü mezunu, ilk defa engelli bir öğrencinin eğitiminden sorumlu olan kadın katılımcı.

> *"Öğrencinin engelinin seviyesine düşüncem değişiyor. Eğer engelli öğrenci normal akranları arasında eziliyorsa, kaynaştırma eğitimi almasını doğru bulmuyorum. Sınıf mevcudu 41 kişi olan bir sınıfta normal öğrenciyi bile vakit ayıramazken, engelli öğrenciye nasıl vakit ayırabilir ve onu akranlarının eleştirisinden ne kadar koruyabiliriz. Ekstra ne yapabiliriz."*

Tablo 27: Genel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Eğitimci Görüşleri

Genel Eğitim Sınıfı	**Eğitimci Görüşleri (Toplam 61)**	
	Sayı	Yüzde (Sütun)
Fiziksel Ortam		
Fiziksel ortam uygun değil.	47	77
Ağır engelli öğrenciler olmadığı sürece fiziksel ortam uygun.	41	67
Oyun alanların yetersiz olması.	9	15
Okulun kalabalık olması.	7	11
Destek eğitim odasının olmaması.	4	7
Sınıfın kalabalık olması.	6	10
Okulda asansör olmaması.	4	7
Okul bahçesin dar olması.	3	5
Eğitimciler		
Eğitimcilerin özel eğitim konusunda yeterli bilgi sahip olmaması.	40	66
Özel eğitim öğretmenlerinin olmaması.	41	67
Eğitimcilerin engelli öğrenci ile çalışmak istememesi.	37	61
Öğretmenlerin bu öğrencilere karşı önyargılı olup, sınıflarında istememesi.	30	49
Eğitimcilerin engelli öğrencinin durumunu kabullenmemesi.	32	52
Eğitimcilerin öğrencinin eğitiminde kendini yeterli bulmaması.	15	25
Bu çocukların okullarında yardımcı personel olmaması.	19	31
Rehber öğretmen olmaması.	18	30
Öğrenci engeli öğretmen için özel bir ek öğretim hizmeti gerektirmiyor.	9	15
Rehber öğretmenlerin yaptığı çalışmalar öğrenciye için yeterli olmaması.	3	5
Yeni olduğum için sorunlara vakıf değilim.	1	2
Çocuğun Ailesi		
Ailenin çocuğunun eğitimini nasıl destekleyip, yönlendirebileceğini bilmemesi.	23	38
Aileler çocukların eğitim hakları konusunda bilinçsiz olması.	25	41
Ailenin çocuğunun engelini kabul etmemesi.	21	34
Aile bilinçli	14	23
Aileler geçmişe göre daha bilinçli.	5	8
Ailelerin maddi yetersizliği.	9	15
Ailenin sınıf öğretmenine güvensiz olması.	6	10
Öğrencinin ailesindeki kardeşlerinin olumsuz davranışlarını sınıf ortamında sergilemesi.	4	7
Aile ile bir görüşmem olmadı.	1	2

Genel Eğitim Sınıfı	Eğitimci Görüşleri (Toplam 61)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)
Ebeveynlerin çocuklarını dövmesi.	2	3
Velilerin sürekli okulda olması ve çocuklarına müdahale etmeleri.	1	2
Ailelerin tutumları hakkında bilgim yok.	1	2
Engelli Öğrencinin Kendisi		
Kaynaştırma ortamında öğrenememesi.	25	41
Normal akranları sağlıklı iletişim kuramaması.	27	44
Sınıftaki normal akranlarının eğitimlerini engellemesi.	23	38
Engeli akran ilişkisinde sorun değil.	18	30
Olumsuz davranışlar sergilemesi.	18	30
Çevresinde gördüğü olumsuz davranışları örnek alması.	11	18
Akranlarına şiddet uyguluyor.	8	13
Grup eğitimiyle öğrenememesi.	6	10
Akran		
Normal akranlar engelli öğrenciye sorun teşkil etmiyor.	35	57
Normal akranların engelli öğrenci ile diyalog kuramaması.	14	23
Normal akranların engelli öğrenciyi çevresinde istememesi	11	18
Engeli akran ilişkisinde sorun değil.	12	18
Engelli çocuklar, velilere göre normal akranları tarafından daha az reddediliyor.	3	5
Ders Araç- Gereçleri ve Müfredat		
Ders kitapları ve ders araç-gereçlerinin yetersiz olması.	30	49
Engeli sorun teşkil etmiyor.	8	13
Diğer		
En büyük sorun sosyal dışlanma.	7	11
Yanlış verilen engelli raporu.	6	10
Bu çocuklarla ilgili eğitimci-veli-akranlardan bir sorun gelmedi.	4	7
Toplama yönelik bilinç ve farkındalık eğitimlerinin eksik olması.	4	7
Okuldaki velilerin problem çıkartan engelli öğrenciyi çocuğunun sınıfında istememesi.	4	7
RAM'dan randevu almakta zorlanılması.	3	5
Sınıftaki diğer velililerin sorunlu öğrenci istememesi.	4	7
Engeli sorun teşkil etmiyor.	2	3

Tablo 27'de genel eğitim okulunda çalışan engelli öğrencisinin sınıf öğretmeni, rehber öğretmen ve okuldaki idarecilerin Ek-4'deki sorulara verdiği yanıtlar yer almaktadır. Eğitimcilerin yanıtları incelendiğinde katılımcıların %77'si okulun fiziksel ortamının engelli öğrencinin eğitiminin önünde sonun olduğunu fakat öğrencinin engeli ağır olmadığı sürece bu sorunun birinci derece bir problem olmaktan çıktığı katılımcıların %67'si belirtmişlerdir. Diğer katılımcılar ise mevcut şatların tüm öğrenciler için uygun olmadığını fakat şu anda sınıfındaki öğrencisinin eğitiminin önünde bir sorun teşkil etmediğini belirtmişlerdir.

Eğitimci görüşlerinde dikkat çeken diğer bir bilgi ise fiziksel ortamdan kaynaklı sorunların; eğitimci, aile, akran, engelli öğrencinin kendisi ve diğer problemlerden daha fazla eğitim engelli olarak görülmesidir. Fiziksel ortamın sorun görüldüğü alanlar arasında oyun alanlarının yetersiz olması, okulun kalabalık olması, sınıfın kalabalık olması, okulda asansör olmaması ve sınıf bahçesinin dar olması eğitimcilerin görüşleri arasında yer almaktadır. Araştırma gözlemlerinden eğitimcilerin engelli öğrenci için en fazla fiziksel ortama bağlı iyileştirmelere ihtiyaç duyduğu bilgisi ortaya çıkmaktadır.

Tablo 27'de eğitimcilerin görüşleri incelendiğinde ikinci olarak ön plana çıkan sorunun eğitimcilerden kaynaklandığı bilgisi ortaya çıkmaktadır. Bu alanda eğitimcilerin %66'sı özel eğitim konusunda yeterli bilgi sahibi olmadıkları, %67'si özel eğitim öğretmenlerinin olmamasını ve %61'i engelli öğrenci ile çalışmak istemediğini belirtmişlerdir. Eğitimcilerin bu görüşlerinde şu anda eğitim verdikleri öğrencinin engel durumların etkili olduğu gözlemlenmiştir. Eğitimcileri öğrencinin eğitimde bir problem olarak görmeyen katılımcıların eğitim verdiği öğrencilerin engel durumlarının eğitimciye sorun teşkil etmemesinin bu görüşlerde etkili olduğu gözlemlenmiştir. Eğitimcilerden kaynaklanabilecek diğer sorunlar arasında eğitimcilerin engelli öğrenciyi kabul etmemesi, öğrencinin eğitimde kendilerini yeterli bulmamaları, okulda rehber öğretmen olmamasını ve okullarda engelli öğrencinin eğitimi destekleyecek yardım personel olmaması yer almaktadır.

Eğitimciler engelli öğrencilerin ailelerinin çocuklarının eğitimlerini nasıl destekleyip yönlendirebileceklerini bilmemelerini, çocuklarının eğitim hakları konusunda bilinçsiz olmalarını ve engel durumlarının kabul etmemeleri, ailelerin maddi yetersizliklerini, sınıf öğretmenine güvenmemelerini, aile ortamında öğrendikleri olumsuz davranışları, ailenin çocuğuna uyguladığı şiddeti, çocuklarına karşı çok korumacı olup okul ortamında çocuklarının yanında olmalarını eğitim engeli olarak görmektedirler.

Katılımcıların %57'si engelli öğrencinin sınıf arkadaşı ve okul ortamındaki akranlarını engelli öğrencinin eğitiminin önünde bir problem olarak görmemektedir. Eğitimcilerin %23'ü akranların engelli öğrenci ile diyalog kuramadıklarını, %18'i sınıfta ve okul ortamında istemediklerini belirtmişlerdir. Gözlemlerde engelli öğrenci ve akran

ilişkisinde özel eğitim gerektiren öğrencinin yetersizlik düzeyine bağlı nedenlerin bu ilişkinin niteliğinde belirleyici faktör olduğu yönündedir. Eğitimci %44'ü engelli öğrencinin akranları ile iletişim kuramadığını, %38'i sınıftaki akranlarının eğitimlerini engellediğini, %30'u olumsuz davranışlar sergilediğini, %13'ü akranlarına şiddet uyguladığını belirtmişlerdir. Engelli öğrencinin yetersizliğinin sosyal ilişkilerini olumsuz etkilediği görülmektedir. Katılımcıların %41'i öğrencilerinin kaynaştırma ortamında öğrenemediğini ve grupla eğitimiyle öğrenmesine öğrencinin yetersizliğinin sorun teşkil ettiğini belirtmişlerdir. Eğitimcilerin engelli öğrencinin sosyal ilişkilerine ve eğitsel başarılarına yönelik görüşleri karşılaştırıldığında, engelli öğrencinin yetersizliğinin akademik başarıdan daha çok sosyal ilişkilerini etkilediği yönündedir. Eğitimcilerin akademik başarıdan önce sosyal ilişkilere daha fazla önem vermelerinin bu görüşlerinin ortaya çıkmasında etkili olduğu gözlemler sonucu ortaya çıkan bilgiler arasındadır.

Tablo 28: Genel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Eğitimci Görüşlerinin Eğitimcilerin Görevleri ile İlişkilendirilmesi

Genel Eğitim Sınıfı	**Sınıf Öğretmeni (Toplam 37 Kişi)**		**Rehber Öğretmen (Toplam 8 Kişi)**		**İdareci (Toplam 16 Kişi)**	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Fiziksel Ortam						
Fiziksel ortam engelli öğrenciler için uygun değil.	34	92			13	81
Ağır engelli öğrenciler olmadığı sürece fiziksel ortam uygun.	31	84	3	38	7	44
Oyun alanlarının yetersiz olması.	6	16	2	25	1	6
Okulun kalabalık olması.	4	11	2	25	1	6
Destek eğitim odasının olmaması.	4	11				
Sınıfın kalabalık olması.	3	8	2	25	1	6
Okulda asansör olmaması.	2	5			2	13
Okul bahçesin dar olması.	1	3	2	25		
Eğitimciler						
Eğitimcilerin özel eğitim konusunda yeterli bilgi sahi olmaması.	28	76	2	25	10	63
Özel eğitim öğretmenlerinin olmaması.	28	76	4	50	9	56

Genel Eğitim Sınıfı	Sınıf Öğretmeni (Toplam 37 Kişi)		Rehber Öğretmen (Toplam 8 Kişi)		İdareci (Toplam 16 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Eğitimcilerin engelli öğrenci ile çalışmak istememesi.	23	62	4	50	10	63
Öğretmenlerin bu öğrencilere karşı önyargılı olup, sınıflarında istememesi.	19	51	4	50	7	44
Eğitimcilerin engelli öğrencinin durumunu kabullenmemesi.	19	51	4	50	9	56
Eğitimcilerin öğrencinin eğitiminde kendini yeterli bulmaması.	13	35	2	25		
Bu çocukların okullarında yardımcı personel olmaması.	12	32	2	25	5	31
Rehber öğretmen olmaması.	12	32			6	38
Öğrenci engeli öğretmen için özel bir ek öğretim hizmeti gerektirmiyor.	7	19	2	25		
Rehber öğretmenlerin yaptığı çalışmalar öğrenciye için yeterli olmaması.	2	5			1	6
Yeni olduğum için sorunlara vakıf değilim.					1	6
Engelli Öğrencinin Ailesi						
Ailenin çocuğunun eğitimini nasıl destekleyip, yönlendirebileceğini bilmemesi.	19	51	2	25	2	13
Aileler çocukların eğitim hakları konusunda bilinçsiz olması.	16	43	2	25	7	44
Ailenin çocuğunun engelini kabul etmemesi.	11	30	3	38	7	44
Aile bilinçli	10	27	4	50		
Aileler geçmişe göre daha bilinçli.	1	3	1	13	3	19
Ailelerin maddi yetersizliği.	6	16	1	13	2	13
Ailenin sınıf öğretmenine güvensiz olması.	5	14			1	6
Öğrencinin ailesindeki kardeşlerinin olumsuz davranışlarını sınıf ortamında sergilemesi.	3	8			1	6
Aile ile bir görüşmem olmadı.	1	3				
Ebeveynlerin çocuklarını dövmesi.					2	13
Velilerin sürekli okulda olması ve çocuklarına müdahale etmeleri.					1	6
Ailelerin tutumları hakkında bilgim yok.					1	6

Genel Eğitim Sınıfı	Sınıf Öğretmeni (Toplam 37 Kişi)		Rehber Öğretmen (Toplam 8 Kişi)		İdareci (Toplam 16 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Engelli Öğrencinin Kendisi						
Kaynaştırma ortamında öğrenememesi.	22	59	2	25	1	6
Normal akranları sağlıklı iletişim kuramaması.	17	46	2	25	8	50
Sınıftaki normal akranlarının eğitimlerini engellemesi.	14	38	2	25	7	44
Engeli akran ilişkisinde sorun değil.	12	32	4	50	2	13
Olumsuz davranışlar sergilemesi.	10	27	2	25	6	38
Çevresinde gördüğü olumsuz davranışları örnek alması.	3	8	2	25	6	38
Akranlarına şiddet uyguluyor.	3	8	2	25	3	19
Grup eğitimiyle öğrenememesi.	2	5	2	25	2	13
Akran						
Normal akranlar engelli öğrenciye sorun teşkil etmiyor.	24	65	2	25	9	56
Normal akranların engelli öğrenci ile diyalog kuramaması.	9	24	2	25	3	19
Normal akranların engelli öğrenciyi çevresinde istememesi	7	19	2	25	2	13
Engeli akran ilişkisinde sorun değil.	7	19	4	50	1	6
Engelli çocuklar, velilere göre normal akranları tarafından daha az reddediliyor.					3	19
Ders Araç- Gereçleri ve Müfredat						
Ders kitapları ve ders araç-gereçlerinin yetersiz olması.	24	65	2	25	4	25
Engeli sorun teşkil etmiyor.	8	22				
Diğer						
En büyük sorun sosyal dışlanma.	4	11			3	19
Yanlış verilen engelli raporu.	4	11	2	25		
Bu çocuklarla ilgili eğitimci-veli-akranlardan bir sorun gelmedi.	3	8			1	6
Toplama yönelik bilinç ve farkındalık eğitimlerinin eksik olması.	2	5	2	25		
Okuldaki velilerin problem çıkartan engelli öğrenciyi çocuğunun sınıfında istememesi.	2	5			2	13
RAM'dan randevu almakta zorlanılması.	1	3	2	25		

Genel Eğitim Sınıfı	Sınıf Öğretmeni (Toplam 37 Kişi)		Rehber Öğretmen (Toplam 8 Kişi)		İdareci (Toplam 16 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Sınıftaki diğer velililerin sorunlu öğrenci istememesi.	1	3			1	6
Engeli sorun teşkil etmiyor.	2	5	2	25		

Araştırmaya katılan eğitimcilerin okulun fiziksel ortamı, eğitimciler, engelli öğrencinin ailesi, öğrencinin kendisi, akran ve ders araç gereçleri ve müfredat ve diğer sorunların neler olabileceğine dair görüşleri tablo 28'de meslek gruplarına göre sınıflandırıldığı görülmektedir. Sınıf öğretmenleri ve idarecilerin aynı konularda birbirlerine yakın oranda görüş bildirdikleri fakat rehber öğretmenlerin görüşlerinin diğer eğitimcilerden daha bağımsız olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum her eğitimciye yansıyan sorunların farklı olması ile ilişkilendirilebilir.

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin %92'si, idarecilerin %81'i okulun fiziksel şartlarını engelli öğrenciler için uygun bulmadıkları fakat mevcut şartlarının engelli öğrenci için en iyi şartlarda iyileştirildiği belirterek öğrencilerin engelleri ağır olmadığı sürece fiziksel şartların uygun olabileceğini sınıf öğretmenlerinin %84'ü, idarecilerin %44'ü ve rehber öğretmenlerin %38'i belirtmişlerdir. Eğitimciler arasında çok az oranda bir grup oyun alanlarını yetersiz bulduklarını ve okulun kabalık olması, destek eğitim odasının olmaması, sınıfların kalabalık olması, okulda asansör olması, okul bahçesinin dar olmasını okulun fiziksel yetersizlikleri arasında belirttikleri görülmektedir. Fiziksel şartlardaki olumsuzlukların öğrencilerin eğitimlerine etkileri hakkında eğitimcilerin görüşlerinden bazıları şunlardır:

30 yaşında, PDR mezunu, 9 yıldır engelli öğrencilerin eğitimci olarak çalışan kadın eğitimci *"Öğrenci sayısının 30 olduğu bir sınıfta BEP'lerin uygulanması çok zor."* sözleri kalabalık sınıfların öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarının önünde engel olduğunu destekler niteliktedir.

53 yaşında, sınıf öğretmenliği mezunu, meslek hayatı boyunca engelli öğrencilerin eğitimde sorumluluk alan erkek katılımcı *"Kalabalık bir sınıflarda bu çocukları*

kaybediyorsunuz. Sınıfta öğrencinin hareket edebileceği bir alan kalmıyor. Öğrenci mevcutlarının 41 olduğu bir sınıfta bu öğrencilere eğitim vermeniz mümkün değil…" sözleri sınıf mevcutlarının kalabalık olduğu sınıflarda engelli öğrencilere vakit ayrılmasının mümkün olmadığı görüşünü destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

32 yaşında sınıf öğretmenliği mezunu, 1 aydır yaygın gelişim bozukluğu olan öğrencinin eğitiminden sorumlu erkek eğitimci *"Okulun fiziksel şartları sorun değil, fakat okulun kalabalık olması öğrencimi ürkütüyor. Ani hareket edemiyor. Herkes lavaboda olunca korkuyor. Bu konuda sıkıntı yaşıyor."* sözleri otizmli öğrencilerin ilkokullarda yaşayabileceğin sorunlara örnek teşkil etmektedir.

49 yaşında sınıf öğretmenli bölümü mezunu, 12 yıldır engelli öğrencinin eğitimiyle ilgili sorumlulukları olan erkek idarecinin *"Okulların bahçeleri bütün çocuklar için uygun değil. Tehlike arz ediyor. Zeminler çok sert. 1974'te yapılmış bir okul. Genel olarak bu okul engellilere uygun değil."* görüşünden okulların fiziksel şartlarının ilkokul öğrencileri için uygun olmadığı yönünde olduğu anlaşılmaktadır.

36 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, 2 yıldır bedensel yetersizliği olan öğrencinin eğitiminden sorumlu erkek katılımcı:

> *"Öğrencimin fiziksel engeli var. Bu sebeple yürümekte ve denge sağlamakta zorlanıyor. Okulun zemini mermer. Spor salonumuz yok. Öğrencimin kendi başına yürüyebileceği şartlar yok. En azında duvarlarda tutunabileceği yerler olsa kendisi tuvaletine gidebilir. Bu sayede akranları gibi bağımsızlaşabilir."*

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin %76'sı özel eğitim konusunda yeterli bilgi sahibi olmadıklarını ve bu alanda özel eğitim öğretmeni eksikliğini eğitimcilerden kaynaklı en başta gelen sorunlar arasında görmektedir. Katılımcıların %62'si engelli öğrenci ile çalışmak istemediklerini ve %51'i ön yargılı olduklarını, %51'i öğrencilerin engel durumunu göz ardı edemediklerini ve bu çocukları ortama adapte edemediklerini, %35'i ise bu öğrencilerin eğitiminde yeterli olmadıklarını belirtmişlerdir. Eğitimcilerin verdiği cevaplara bakıldığında aynı durum için farklı cevaplar olduğu görülmektedir. Eğitimciler bu konuyu iki türlü yaklaşmışlardır birinci yaklaşım engelli öğrenciye karşı genel tutum, bu tutum içinde eğitimciler kendi sınıflarında engel türü ağır öğrenci istememektedirler. İkinci tutum ise sınıflarında

mevcut öğrenciye karşı genel tutumlarıdır. Eğer eğitimcilerin sınıflarındaki öğrencileri zihinsel engelli ya da öğretmene sınıfta sorun çıkartacak bir engel türünde değilse tutumları ve bakış açılarının daha olumlu olduğu yapılan görüşmeler sonucunda anlaşılmaktadır. Aynı soruya idarecilerde sınıf öğretmenleri ile yakın oranda görüş belirttikleri için bu oranlar yazılmamıştır. Katılımcıların eğitimcilerin engelli öğrencinin ihtiyaç duyduğu eğitime etkili hakkında görüşlerinden bazıları şunlardır:

25 yaşında, rehberlik ve psikolojik danışmanlık mezunu, 2,5 yıldır özel gereksinimli öğrencilerin eğitilmesinde sorumluluk alan rehber öğretmen.

> *"Öğretmenler engelli öğrencilerin eğitiminde ne yapacaklarını bilmiyorlar ve bu çocukları yük olarak görüyorlar. Bu konuda kendilerine geliştiremiyorlar… Bedensel yetersizliği olan öğrenciler eğitimciler için sorun olmuyor fakat dikkat eksikliği, özgül öğrenme güçlüğü olan bir öğrenciyle ilgilenmeleri çok zor. Bu çocuklar eğitimcilere artı sorumluluklar yüklüyor. "*

32 yaşında sınıf öğretmenliği mezunu, 1 aydır yaygın gelişim bozukluğu olan öğrencinin eğitiminden sorumlu erkek katılımcı:

> *"Otizm hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Bu konuda kendimi yeterli bulmuyorum. Engelli öğrenciler eğitim verebileceğim bir eğitim de almadım. Öğrencimin annesi bu konuda yardımcı olup yönlendiriyor beni… İşin doğrusu sınıflarımızda o kadar çok sorunlu öğrenci varken birde bu öğrencilere vakit ayırmak çok zor. İhtiyaç duydukları eğitim alamıyor."*

34 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, 3 yıldır sınıfında işitme yetersizliği engel grubunda öğrencisi olan kadın katılımcı:

> *"Öğretmen faktörü önemli. Öğrencimin işitme yetersizliği var. Cihaz kullanıyor. Sınıfta yüz yüze temas kurmak zorundasınız. Kuramazsanız öğrenci size duyamamaya biliyor. Benim dışımda öğrencinin de çok dikkatli olup dersini iyi bir şekilde dinlemesi gerekiyor. En nihayetinde çocuk bunlar dikkatlerini ne kadar toplayabilirler. Bu şartlar onlar için zor."*

35 yaşında, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Alanında yüksek lisansını tamamlamış ve özel eğitim gerektiren öğrencilerin eğitimlerinde meslek hayatının 11 yılında da farklı sorumluluk almış olan erkek idarecinin *"Eğitimcilerimiz donanımlı değil. Eğer çocuğun gerçekten ciddi bir özel gereksinimi varsa eğitimcilerimiz faydalı olamıyor. Hele hele aile desteği de bu konuda yetersizse çocuğun ihtiyaç duyduğu eğitimi bu şartlarda alması mümkün*

değil:" sözlerinden; öğrencinin engel türü ve derecinin öğrencinin aldığı eğitimin niteliğini etkilediği yönünde olduğu anlaşılmaktadır.

40 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, 3 aydır engelli bir öğrencinin eğitim hizmetlerinden sorumlu olan erkek katılımcı:

> *"Eğitimci olarak öğrencime katkı sağladığımı düşünemiyorum. Çünkü ona ayıracak özel bir vaktim yok. 3 yıl özel eğitim sınıfında eğitim almış ve 4'üncü sınıfa tam zamanlı kaynaştırma olarak geçiş yapmış. Orada okuma yazma öğrenmiş. 100'e kadar sayabiliyor. 20'ye kadar 2'şer sayıyor. Ama şu anda ben üzerine bir şey katamıyorum ve bu çocuk geriye gidiyor."*

47 yaşında, sınıf öğretmenliği mezunu, 1 yıldır hafif düze zihinsel engelli öğrencinin eğitimden sorumlu olan erkek katılımcı:

> *"Öğrencinin eğitimi konusunda yetersizim. Öğrencideki olumsuz davranışları söndürme konusunda ne yapacağımı bilmiyorum. Önceleri şeker gibi yiyecekler veriyordum derste oturması için, bazen de kızıp ceza veriyordum. Fakat şimdi bunlarının ikisi de fayda etmiyor, umursamıyor beni. Öğrenciye faydalı olamıyorum. Ne yapmam gerektiğini bilmiyorum. Benim bu kararsız tavırlarımın öğrenci üzerinde olumsuz etkileri olduğunu görebiliyorum."*

49 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, ilk kez engelli bir öğrenciye eğitim veren erkek katılımcı:

> *"Çocuklar için en büyük engel eğitimcinin zihninde başlıyor. Profesyonelleşmiş öğretmen davranışı var. Öğretmen istemediği çocuğu gözüne kestirir. Bunu kimseye hissettirmeden veliyi ve çocuğu bezdirir. Fark ettirmeden çocuğa mobing uygular. Öğretmenin iyi olduğunu bildiğiniz içinde idareci olarak bunu tahmin edemezsiniz. Fakat eğitim camiasında bu tarz sorunlar vardır."*

51 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, 10 yıldır özel gereksinimli öğrencilerin eğitimlerinde görev alan kadın katılımcı *"Çok sayıda kaynaştırma öğrencim olduğu için tecrübeliyim. Bu çocuklarla çalışacak öğretmenlerin tecrübeden ziyade çocukları kabul etmeleri ve yardımcı olmayı istemeleri önemlidir. Bu çocukları akranlarından ayrı kategoride ilerletmeliler."* sözlerinden eğitimcilerin bu alanda tecrübeli ve istekli olmalarının önemli olduğu anlaşılmaktadır.

52 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, kendi çocuğu da özel gereksinimli olan erkek idareci *"Öğretmen kendine sorun çıkartacak öğrenci istemiyor. Bu sebeple*

kaynaştırma öğrencisi olarak rapor dahi almasını istemiyor. Çünkü kendisine iş çıkacak." gözlemi, eğitimcilerin BEP hazırlamak zorunda olmak istemedikleri düşüncesini desteklemektedir.

52 yaşında, sınıf öğretmeni mezunu, 3 yıldır engelli öğrencilerle düzenlenen eğitim sürecinin içinde olan erkek idareci:

> *"Yönetmelikte öğretmenler branş öğretmenlerin derslerine girdiği saatlerde engelli öğrencilere destek eğitim verebilmelerine dair ibareler olmasına rağmen, eğitimciler buna yanaşmıyor. Çünkü bunun ücretini alamıyor. Bu saatlerde kendi okul işleri ile ilgilenmeyi ya da boş oturmayı tercih ediyorlar. Destek eğitimi verecek gönüllü öğretmen bulmakta zorlanıyoruz."*

55 yaşında, ön lisans mezunu, 2 yıldır sınıfında engelli öğrenciye eğitim veren erkek katılımcı *"Kırıkkale'de engelli okulu var. Sanırım yeterli olmadığı için bunları bu okullara dağıtıyorlar. Dağıtmak yerine öğleye kadar bize gelip, sonra kendi okuluna gitsin. Burada arkadaşları ile kaynaşır sosyalleşir."* sözleri bazı eğitimcilerin kaynaştırma içeriği konusunda bilgi sahibi olmadığı görüşü desteklemektedir.

Eğitimcilerin, engelli öğrencilerin ailelerinin çocuklarının eğitimleri üzerinden problem teşkil eden durumlara ait tablo 29'daki görüşlerine bakıldığında rehber öğretmenlerin %50'sinin aileleri bilinçli bulduğu, idarecilerin ise %19'u geçmişe göre bilinçli bulmakta, sınıf öğretmenlerin ise %10'u bilinçli bulmaktadır. Tabloda dikkat çeken bir diğer husus ise %50'inin üzerinde bir eğitimci gurubunun ortak görüş içerisinde ailelerden kaynaklık bir sorun belirtmemiş olmaktadır. Bu durum katılımcıların eğitimlerinden sorumlu oldukları engelli öğrencilerin engel tür ve derecelerinin eğitimcilerine sorun teşkil edecek zorlukta olmamasından kaynaklandığı gözlemler neticesinde anlaşılmaktadır.

Sınıf öğretmenlerinin %51'i ailelerin çocuklarının eğitimlerini desteklememelerini problem olarak değerlendirmektedir. Araştırmaya katılan 2 idareci ve 2 rehber öğretmen bu konuda eğitimcilerle aynı fikirde oldukları görülmektedir. Eğitimcilerin ailelerden kaynaklı olarak karşılaştıkları diğer sorunlar arasında; ailelerin çocuklarının eğitim hakları hakkında bilinçsiz olmaları, çocuklarının engel türlerin hakkında bilgi sahibi olmamaları, maddi yetersizlik, sınıf öğretmenine güvenmemeleri, ailelerden sınıf ortamına gelen olumsuz davranışlar, ebeveynlerin çocukların dövmesi ve sürekli

olarak okul ortamında çocuklarını kontrol etmeleri gibi konuların yer aldığı görülmektedir. Eğitimcilerin bu konudaki düşüncelerini destekleyen görüşlerinden bazıları şunlardır:

30 yaşında, PDR mezun, 9 yıldır engelli öğrencilerin eğitimci olarak çalışan kadın katılımcı:

> *"Aileleri daha bilinçli görüyorum. Eğitimdeki gelişmelere rağmen öğretmen, idareci tutumlarında bu gelişmeleri göremiyorum. Aileler artık kaynaştırma öğrenci ne demek olduğunu biliyor. Her çocuğun ailesi çağırdığımda toplantılara gelebiliyor. Aileler çocuklarına destek eğitimi isteyebilecek bilinçteler."*

31 yaşında, PDR mezunu, 7 yıldır engelli öğrenciye sunulan eğitim hizmetlerinde sorumluluk alan kadın katılımcı *"Aileler çocuklarının engel durumları hakkında bilinçsiz. Çocuklarının öğrenememeleri, yazamamaları ve devam eden olumsuz davranışları konusunda kaygılılar. Çocukların hemen normalleşmesini ya da daha çok çalışınca öğrenmelerini bekliyorlar."* sözleri ailelerin çocuklarının engelleri hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıklarını desteklediği söylenebilir.

42 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, 6 yıldır engelli öğrencilere eğitim veren kadın katılımcı *"Ailesinin maddi durumu çok kötü. Bu sebeple 2 yıl okula geç başlamış. Kelimenin anlamını bilmiyor. Zihinsel engeli olduğunu düşünmüyorum. Ailesinden dolayı yaşamda eksikleri var. Örneğin suyu gösterince tanıyor ama su şişesini gösterdiğimde adını bilmiyor."* sözleri ailenin çocuğun ilk öğretmeni olduğu görüşünü desteklediği görülmektedir.

46 yaşında, sınıf öğretmenliği mezunu, 4 yıldır eğitim verdiği sınıflarda farklı engel türlerinde öğrencilerin sorumlu olan kadın eğitimci:

> *"Aileler özellikle çocuklarında görülüne dikkat eksiliği, öğrenme güçlüğü, zihinsel engellilik gibi durumları kabullenmiyorlar. Hatta kendi çocuklarının akranlarına zarar verdiklerine de kabullenmek istemiyor. Ailelerin bilinçlendirilmesi gerekiyor. Ailenin öğrencinin problemini kabullenmesi 3 yılımı aldı."*

46 yaşında, çevre mühendisliğini bölümü mezunu, ilk defa engelli bir öğrenin eğitiminden sorumlu olan kadın katılımcı:

"Öğrencinin eğitimde aile çok önemli. Sınıfımda iki tane kekeme öğrencim var. Birinin anne ve babası rahat değil, üzülüp ağlıyorlar. Bu çocuğun kekemesi geçmiyor. Diğer öğrencimin annesi çok ılımlı ve yapıcı. Çocukta bu durumu kusur olarak görmüyorlar. Hatta çocuğun yaramazlığını söylediğimde bile aile ılımlı ve sakin. Bu çocuğum kekemeliği azalıyor ve çocuk mutlu."

48 yaşında, sınıf öğretmenliği mezunu, 1 yıldır engelli öğrencinin eğitiminden sorumlu olan kadın katılımcı:

"Aileler çocuklarının engellerini kabul etmiyor. Çocuklarının raporlu bir birey olarak hayatına devam etmesini istemiyorlar. Hatta aileye göre çocuklarının başarısızlığının nedeni öğretmenden kaynaklanıyor gibi geliyor ve çocuklarının zamanla düzeleceklerine inanıyorlar."

49 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, ilk kez engelli bir öğrenciye eğitim veren erkek katılımcı *"Evde dayak diye bir şey var. Okullarda eğitimcilerin uyguladığı ise kaldırıldı. Çocuk bunu fark ediyor. O zaman olumsuz davranışlar artıyor. Okullarda ceza vs. yaptırımlar olmadığı için. Çocuk burada ceza yok diye akranlarına evde gördüğü şiddetin benzerini uyguluyor."* sözleri ailede öğrenilen olumsuz davranışların eğitim ortamına yansımalarına örnek teşkil eden bir eğitimci görüşü olarak değerlendirilebilir.

49 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, ilk kez engelli bir öğrenciye eğitim veren erkek katılımcı *"Abisi daha fazla zihinsel engelli ve abisini taklit ediyor. Sıkılınca sınıfta bir anda hayvan taklidi yapıyor."* sözleri çocukların kendilerine olumsuz davranışları daha çok örnek aldığını desteklemektedir.

49 yaşında sınıf öğretmenli bölümü mezunu, 12 yıldır engelli öğrencinin eğitimiyle ilgili sorumlulukları olan erkek idareci *"Aileler diğer çocuklarla eşit muamele istiyor çocukları için. Sınavlarda aynı sorular sorulsun istiyorlar. Bu seferde çocuk başarısız oluyor."* sözleri ailelerin çocuklarının yetersizliklerinin farkında olmadıkları ve kabullenmedikleri görüşünü ile örtüşmektedir.

52 yaşında, sınıf öğretmenliği mezunu, öğretmenlik hayatında son üç yıldır engelli öğrencisi olan kadın katılımcı.

"Öğrencinin ailesi bana çok destekçi. Öğrencimin rehabilitasyon merkezindeki eğitimcisi ile görüşmemi sağlıyor. Ve öğrencimin hassasiyetleri

gerek eğitimi gerekse sosyal ilişkilerinde nasıl bir yol izlemem gerektiği konularında destekçi. Başka bir öğrencim olsa bu kadar rahat edemeyebilirdim. Bu desteklere rağmen halen kendimi yeterli bulmuyorum ve ne yapabilirim diye araştırıyorum."

52 yaşında, sınıf öğretmenliği mezunu, 17 yıldır engelli öğrencilerin eğitimlerinden sorumlu olan erkek idareci:

"Ailelerin genel yapısı hakkında bilgim yok. Ama genel olarak çocuklarının engelli kabul etmekte zorlandıklarına şahit oluyoruz. Özellikle de çocuğu zihinsel engelli olan ailelerde bunu daha çok görüyoruz. Bir velimiz çocuğum geri zekalı mı diyerek destek eğitimini reddetti. Çocuğunun etiketlendiğini düşündü. Diğer engel gruplarında buna benzer durumlarla karşılaşmadım."

Araştırmaya katılan eğitimciler, engelli öğrencisinin kendi yetersizliğine bağlı durumlardan kaynaklı olarak; eğitim yaşantısında öğrenmesine, akranlarıyla sosyal ilişkiler geliştirmesine ve sergilediği davranışlara yansıyan olumsuz özelliklerinin eğitimin önünde engel teşkil ettiklerini görüşündedirler. Bu öğrencilerin yaşadıkları sorunlara ilişkin sınıf öğretmenlerinin %59'u kaynaştırma ortamında öğrenemediklerini, sınıf öğretmenlerinin %46'sı, idarecilerin %50'si normal akranları ile sağlık iletişim kuramadıklarını; sınıf öğretmenlerinin%38'i, idarecilerin %44'ü akranlarının eğitimlerine engel olduklarını yönünde düşüncelerin belirtmişlerdir. Bu konu hakkında rehber öğretmelerin daha olumlu yaklaştıkları ve %50'sinin engelli öğrencilerin akran ilişkisinde sorun olmadığı yönünde fikir belirttikleri tablo 29'da görülmektedir. Eğitimcilerin belirttiği görüşlerden bazıları şunlardır:

25 yaşında, rehberlik ve psikolojik danışmanlık mezunu, 2,5 yıldır özel gereksinimli öğrencilerin eğitilmesinde sorumluluk alan rehber öğretmen *"Hiperaktivite bozukluğu olan çocuklar dersi bölebiliyor. Öğretmenin bu durumu kontrol etmesi için artı bir zaman harcaması gerekiyor."*

30 yaşında, Psikolojik Danışmanlık Mezunu, 9 yıldır engelli öğrencilerin eğitimci olarak çalışan kadın katılımcı *"Hiperaktivite bozukluğu olan çocuklar dışlanıyor. Çünkü hareketlerinden dolayı akranlarına zarar verebiliyorlar."* görüşü diğer eğitimcilerle aynı olduğu görülmektedir.

32 yaşında sınıf öğretmenliği mezunu, 1 aydır yaygın gelişim bozukluğu olan öğrencinin eğitiminden sorumlu erkek katılımcı:

> *"Durup dururken bağırıyor, anlamsız gülüyor, sinirleniyor. Her şeyi kendi içinde yaşıyor. Akranları merak ve korkulu gözlerle inceliyor, şaşırıyor ve ürküyor. Benim söylediğim cümleleri tekrar ediyor. Örneğin kitabı çıkart dediğimde o da tekrar ediyor. Sonra anlıyor. Bazen de benim yardım etmem gerekiyor."*

34 yaşında, sınıf öğretmenliği mezunu, 10 yıldır engelli öğrencilerin eğitimde sorumluluk alan kadın katılımcı *"Öğrencimin hafif zihinsel yetersizliği var. 2. Sınıfın ikinci döneminden itibaren destek eğitimi ben veriyorum. Tatil dönüşü öğrettiklerimi karıştığını gördüm. Öğreniyor zannediyorsunuz fakat geriye ket vuruyor. Sabır ve sürekli tekrar gerekiyor." görüşü engelli öğrencilerin genel eğitim sınıflarında ihtiyaç duyduğu eğitimi alamadığı problemi cümlesini desteklemektedir.*

35 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, ilk kez engelli bir öğrenciye eğitim veren kadın katılımcı *"Öğrencinin dil ve konuşma güçlüğü var. Konuşması anlaşılmıyor. Arkadaşları ve ben bazen iletişim kurmakta zorlanıyoruz. Arkadaşları ile uyum içinde olması sürekli çaba içerisindeyiz. Zaman ayırıyorum. Zaman neyi getirecek bilmiyorum."* sözleri engel türlerinin akran ilişkisi üzerindeki etkisini olduğunu düşüncesini desteklemektedir.

49 yaşında, sınıf öğretmenliği mezunu, ilk defa bir kaynaştırma öğrenci olan kadın katılımcı:

> *"Eğitim sorunların genel olarak öğrencinin kendinden kaynaklanıyor. Bazen ağlama krizleri yaşıyor, tam düzen istiyor. Eğer defterini unutursa bir ders ağlıyor. Onu ikna etmekte zorlanıyorum. Gezmek istiyor fazla oturmak istemiyor. Bunun gibi birçok konuda her zaman olmasa da sorunları olabiliyor. Bu durumlar akranlarının eğitimine engel olabilir düzeyde şeyler. Rehber öğretmenlerimizle beraber iş birliği içinde bunların sorun olmasının önüne geçiyoruz."*

55 yaşında, ön lisans mezunu, 2 yıldır sınıfında engelli öğrenciye eğitim veren erkek katılımcı *"Öğrencim dersleri anlama ve kavramada, uyum sağmada sorun yaşıyor. Yapmak istese de arkadaşlarından fark edince yapmak istemiyor. Kol kasları gelişmediği içinde yazmasında sıkıntı oluyor. Bu da hevesini kaçırıyor."* görüşü engeli öğrencilerin kendi özellikline bağlı nedenlerini olumsuz yansımalarına örnek olarak teşkil etmektedir.

57 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, 20 yıllık meslek hayatında 4 tane özel eğitim öğrencinin eğitiminden sorumlu olan erkek katılımcı *"Öğrencim otizmi var. Bu durum onun grupla öğrenmesinin önüne geçiyor. Akranlarına yetişemiyor ve bireysel eğitime ihtiyacı var."* sözleri otizmli öğrencilerin eğitim ortamında yaşadıkları sorunlara örnek teşkil etmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin %65'i, idarecilerin %56'sı sınıf ortamındaki ya da okul bahçesindeki öğrencilerin engelli öğrenci için bir sorun olmadığı yönünde görüş belirttikleri görülmektedir. Akranların sorun teşkil ettiği durumlar arasında ise diyalog kuramama, engelli öğrenciyi kendi sosyal ortamlarına almama gibi durumların yaşandığını belirtmişlerdir. Rehber öğretmenlerinde %50'si engeli öğrencilerin genel eğitim ortamında akranlarıyla yaşadıkları sorunların benzerlerini bütün çocuklarının yaşadıklarını belirtmişlerdir. Çocukların yetersizliği ağır olmadığı ya da dış görüntülerinde bir sorun olmadığı sürece akranlar tarafından reddedilmedikleri yapılan gözlemler neticesinde de anlaşılmaktadır. Eğitimcilerin akranlardan kaynaklanabilecek durumlara ait görüşlerinden bazıları şunlardır:

34 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, 3 yıldır sınıfında işitme yetersizliği engel grubunda öğrencisi olan kadın katılımcı:

> *"Öğrencim işitme cihazı kullanıyor. Ve onun zarar görmesinden korkuyor. Bu onun hassas noktası. Akranları bunu bilmesine rağmen zaman zaman su şakası yapıyorlar. Çocuklar küçük onların oyun oynarken karşısındaki arkadaşına zarar verebileceğini hesap etmelerini her zaman bekleyemiyorsunuz. Bunu gibi sorunları olabiliyor."*

36 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, 2 yıldır bedensel yetersizliği olan öğrencinin eğitiminden sorumlu erkek katılımcı *"Akranlarının bakış açısını değiştirmem bir yılımı aldı. Akranlarından çok zeki, konuşurken kendine hayran bıraktırıyor. Kıskançlık durumlarında akranları onun fiziksel yetersizliğini ona hissettiriyor."* görüşü okuldaki bütün öğrencilerin engelli akranları ile kaynaştırılması ve bu konuda önemler alınması gerektiği düşüncesini desteklemektedir.

37 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, sınıfında ilk defa özel gereksinimli öğrencisi olan kadın katılımcı:

"Zihinsel engelli öğrencim için akranları zaman zaman acımasız olabiliyor. Derste yazı yazarken ya da bir etkinlik yaptığımızda akranlarından geri kalıyor. Bu durumda akranları yine mi sen geride kaldın, of seni mi bekleyeceğiz gibi tepkiler gösteriyorlar. Bu söylememler engelli öğrencide dışlanma, başarama hissi oluşturuyor."

Tablo 29: Özel Eğitim Sınıfında Çalışan Eğitimcilerin Demografik Özellikleri

Özel Eğitim Sınıfı	**Özel Eğitim Öğretmeni (Toplam 10 Kişi)**		**Rehber Öğretmen (Toplam 5 Kişi)**		**İdareci (Toplam 6 Kişi)**	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Cinsiyet						
Kadın	9	90	4	80	1	17
Erkek	1	10	1	20	5	83
Yaş						
20-30	6	60	2	40	1	17
31-40	4	40	2	40	2	33
41-50			1	20		
51-60					3	50
Eğitim Durumu						
Yüksek Lisans						
Lisans	8	80	5	100	6	100
Ön Lisans	2	20				
Mezun Olduğu Program						
Özel Eğitim	4	40				
Sınıf Öğretmenliği	2	20			6	100
Okul Öncesi Öğretmenliği	3	30				
Çocuk Gelişimi Bölümü	1	10				
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik			5	100		
Mesleki Deneyim						
0-10 Yıl	8	80	4	80	1	17
11-20 Yıl	2	20	1	20	2	33
21-30 Yıl					2	33
31 Yıl ve Üzeri					1	17
Özel Eğitim Hizmetlerinden Yararlanan Öğrenciyle Çalışması Süresi						
0-5 Yıl	5	50			2	33
6 Yıl ve üzeri	5	50	5	100	4	67
Memnuniyet Durumu						
Memnunum.	7	70	4	80	5	83
Memnun değilim.	3	30				
Amacına ulaştığında memnun oluyorum.			1	20	1	17

Özel eğitim sınıfında görevli eğitimcilerin demografik özellikleri ve mesleki durumlarına ve özel eğitim gerektiren öğrenciye yönelik tutumlarına bakıldığında; özel eğitim öğretmenlerinin %90'ını, rehber öğretmenlerin %80'ini, idarecilerin %17'sini kadın katılımcılar oluşturmaktadır. Alanda çalışan eğitimcilerin yaş ortalamasına bakıldığında; özel eğitim öğretmenlerinin %100'ünün, rehber öğretmenlerinin %80'inin ve idarecilerinin %50'sinin 20-40 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Veriler karşılaştırıldığında; çalışan öğretmenlerin tamamına yakının genç olduğu, idarecilerin %50'sinin 61 yaş ve üzerine olduğu görülmektedir.

Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında sadece özel eğitimcilerin %20'sinin ön lisans mezunu olduğu, diğer eğitimcilerin lisan mezunu oldukları görülmektedir. Özel eğitim öğretmenlerinin %60'ının alan dışından bir bölümden mezun olması engelli öğrencilerin ihtiyaç duyduğu eğitimi almasında engel teşkil eden durumlar arasında yer aldığı yapılan gözlemler sonucu anlaşılmıştır. Rehber öğretmenlerin %100'ünün ise PDR bölümü mezunu olmaları bu çocukların eğitiminde çıkabilecek sorunlarda alanda mezunu eğitimciler olması açısından avantaj sağladığı söylenebilir. Kırıkkale il merkezinde 6 özel eğitim sınıfı bulunmaktadır. Bu sınıfların bulunduğu okulların sadece 1 tanesinde rehber öğretmen bulunmamaktadır.

Katılımcıların mesleki deneyimleri bakıldığında; özel eğitim öğretmenlerinin %80'inin, rehber öğretmenlerinin %80'inin, idarecilerin %17'sinin mesleki deneyimlerinin 0-10 yıl olduğu görülmektedir. 11 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip olan eğitimci grubunu idareciler oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan eğitimcilerin özel gereksinimli öğrenci ile çalışma sürelerine bakıldığında dikkat çeken husus rehber öğretmenlerin %100'ünün, idarecilerin %67'sinin, özel eğitimcilerin %50'sinin 6 yıl ve üzeri bir süredir engelli öğrencinin eğitiminden sorumlu oldukları görülmektedir. Öğrencinin eğitiminde birinci dereceden sorumlu olan özel eğitim öğretmenlerinin %50'sinin bu alanda 0-5 yıl gibi bir süredir çalışıyor olmaları öğrencilerin eğitimlerinde engel olabilecek durumlar arasında değerlendirilmektedir. Bu alanda çalışan eğitimcilerin memnuniyet durumlarına bakıldığında; özel eğitimcilerin %70'i, rehber öğretmenlerin %80'i, idarecilerin %83'ünün memnun olduğu görülmektedir. Öğrencilerin eğitim niteliği açısından olumlu eğitimci tutumlarının önemli olduğu bilinmektedir. Bu alanda çalışmaktan memnun olmayan eğitimcilerin düşüncelerini belirleyen unsurların başında engelli öğrencinin özrünün dereci ve eğitim ortamındaki

yaşadığı zorlukların yer aldığı gözlemler sonucunda anlaşılmıştır. Eğitimcilerin memnuniyet durumlarına ilişkin görüşlerinden bazıları şunlardır:

30 yaşında, PDR mezunu, 9 yıldır engelli öğrencilerin eğitimleriyle ilgili sorumlukları kadın katılımcı memnuniyet durumunu *"Bu öğrencilerin eğitimleri konusunda yeterli olduğumuz ve yardımcı olduğumuz durumlarda engelli öğrencilerin genel eğitim okullarında olmasından memnuniyet duyuyorum. Tersine bir durumda memnun olmuyorum." sözleri ile açıklamaktadır.*

30 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, 9 yıldır engelli öğrencilerle çalışan erkek idarecinin *"Yanlış bir raporlama süreci olmayıp, çocuk gerçekten bu okullarda okumaya uygunsa burada olmasından dolayı memnunum."* düşüncesi yetersizlik derecesine bağlı bir memnuniyet duygusu içinde olduğunu göstermektedir.

33 yaşında, özel eğitim bölümü mezunu, 9 yıldır özel eğitim alanında çalışan kadın eğitimci *"Özel eğitim uygulama merkezinde otizmli çocuklarla çalışırken genel olarak çok büyük zorluklar yaşadım. Fakat özel eğitim sınıfından memnunum."* Görüşü engel türlerinin derecesinin eğitimcileri bu alandaki çalışma memnuniyetini etkili görüşünü desteklemektir.

32 yaşında, özel eğitim bölümü mezunu, 9 yıldır özel eğitim alanında çalışan erkek eğitimci *"Memnunum. Memnum olmasam bu iş yapılmaz. Fedakârlık gerektiren bir meslek…"* olduğunu belirtmiştir.

29 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümüm mezunu, 2 yıldır engelli öğrencilerin eğitimde sorumluluk alan kadın katılımcı *"Memnun değilim. Öğrencilere eğitim vermek, onların sorunları ile ilgilenmek çok zor."* sözleri görevlendirme olarak özel eğitim sınıfında çalışan sınıf öğretmenlerin bu alanda yetkin olamayacağı görüşü desteklemektedir.

Tablo 30: Özel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Eğitimci Görüşleri

Özel Eğitim Sınıfı	Özel Eğitim Öğretmeni (Toplam 22 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)
Fiziksel Ortam		
Fiziksel ortam hiçbir şekilde uygun olmaması.	13	62
Sınıf içindeki masa ve sandalyelerin çocuklara uygun olmaması.	13	62
Sınıf araç-gereçleri özel eğitime uygun değil.	13	62
Bireysel çalışmak için kaynak odanın olmaması.	9	43
Tuvaletlerin sınıfa uzak olması.	6	29
Okul Bahçesinde rehabilite olunacak ortamlar yok.	4	19
Öz bakım becerilerini geliştirebilecekleri fiziksel ortamın olmaması.	7	33
Sınıf ortamının fiziksel şartları güvenli olmaması ve tehlike arz etmesi.	3	14
Spor salonu yok.	3	14
Okul bahçesinin dışardan gelen tehlike karşı güvenli olmaması.	2	10
Yemekhanenin olmaması.	2	10
Okulun ve sınıfın fiziksel şartların bu öğrencilere engel değil.	5	24
Eğitimciden Kaynaklı Sorunlar		
Bu alandaki eğitimcilerin donanımlı olmaması.	14	67
Yardımcı personel eksiklik olması.	15	71
Alan dışı olduğumuz için farklı engel gruplarındaki öğrencilere yetecek donanımda değiliz.	7	33
Alan mezunu eğitimciler çalışmaması.	12	57
Çocuklara akademik anlamda yeterli içerik sunulamaması ve çocukların sosyalleşmelerin desteklenememesi.	4	19
Alan dışı eğitimciler olmamıza rağmen kendimizi yeterli görüyoruz.	3	14
Sınıf öğretmeni olarak özel eğitim sınıflarında çalışacak yeterlilikte değiliz.	2	10
Eğitimcilerin bu çocukları kabul etmemesi.	8	38
Alan öğretmenlerinin, bu alana hâkim olmaması.	3	14
Alan dışından öğretmenler ön yargılı olması.	6	29
Eğitimcilerin çocuklarının yapamadıklarına odaklanması.	4	19
Okuldaki idarecilerin taleplerimizi yerine getirme hususunda yeterli gayreti göstermemesi.	2	10
Engelli Öğrencinin Ailesi		
Ailenin çocuğuna davranış kazandırma yönünden yetersiz olması.	16	76
Ekonomik durumları yetersiz (çocukların istek ve ihtiyaçlarını alamıyorlar)	14	67
İlgisiz olmaları.	13	62
Ailelerin çocuğundan beklentisinin yüksek olması.	9	43
Ailelerin eğitim seviyelerinin düşük olması.	11	52
Aileden olumsuz davranış öğrenmeleri.	9	43
Ailelerin okul ortamında çocuklarını beklemeleri çocukların bağımsızlaşmasını ve ortama uyum sağlamalarının önüne geçiyor	3	14
Aileler çocuklarının engelini kabul etmemesi.	7	33
Annelerin korumacı davranışları çocukların bağımsızlaşmasını engelliyor.	3	14
Ailelerin çocuklarının engelli olması durumunu kullanması	3	14

Özel Eğitim Sınıfı	Özel Eğitim Öğretmeni (Toplam 22 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)
Anneler çocukların engelli kabulleniyor. Fakat babalar kabullenmiyor.	2	10
Aileler çocuklarına karşı sabırlı değil.	2	10
Ebeveynlerin çocuklarının düzenli olarak okula gelmesini sağlayamaması.	2	10
Ailelerin çocuklarına dairi bir umutlarının olmaması.	1	5
Engelli Öğrencinin Kendisi		
Engel durumunun ağır olması.	10	48
Ortama uyum sağlayamamaları ve bu durumun eğitimlerini engellemesi.	6	29
Engelli öğrencilerin davranışları normal gelişim gösteren akranlarına garip gelmesi.	8	38
Normal gelişim gösteren ve kendi sınıfındaki engelli arkadaşlarını korkutmaları.	9	43
Davranış problemlerinin çok fazla olması.	7	33
Tuvalet ihtiyaçlarını karşılayamamaları.	2	10
Dikkatlerinin çabuk dağılması.	4	19
Tanımadığı eğitimciye kendini açamaması.	1	5
Akran		
Ağır engelli olan öğrencilerden kendi sınıfındaki akranlarının korkması.	8	38
Normal gelişim gösteren çocukların engelli öğrenci ile iletişim kuramaması.	10	48
Normal gelişim gösteren çocukların engelli çocukları kabul etmemesi.	9	43
Akranları engel değil.	1	5
Ders Araç- Gereçleri ve Müfredat		
İlköğretim müfredatının uygulanamaması.	9	43
Ders kitaplarının çocukların engel türlerine uygun olmaması.	10	48
Bir günde 6 saat dersin fazla olması.	1	5
Müfredat çocuğa ağır gelmesi.	9	43
Müfredatla ilgili bir sorun yaşamıyoruz.	1	5
Eğitim-öğretim etkinliklerinde kullanılacak materyaller yetersiz olması.	9	43
Eğitim materyallerin olmaması.	10	48
Bilgisayar ve yazıcı olmaması.	7	33
Diğer		
Çocukların eğitiminde en büyük engel bireysel eğitim verilememesi (Grupla verilen eğitimde bir sorun yok.).	6	29
Ağır engelli öğrencilerin özel eğitim sınıfına yerleştirilmesi.	8	38
Bir sınıfta farklı engel gruplarının olması.	6	29
Öğrencinin evininin okuluna uzak olması.	2	10
Çocukların bağımsızlaşmasına yönelik eğitim olanaklarının sağlanmaması.	7	33
Toplumun olarak bilinçsiz olması.	4	19
Servislerin bu öğrencileri okula geç getirmesi.	1	5
Bireysel eğitim planlarının eğitimciler tarafından internetten indirilmesi.	9	43

Tablo 30'da özel eğitim sınıfında eğitim alan engelli öğrencilerin eğitim-öğretimlerinden sorumlu özel eğitim öğretmenlerinin, rehber öğretmenlerin ve

idarecilerin engelli öğrencilerin ihtiyaç duydukları eğitimleri almalarından sorun teşkil eden durumlara ilişkin görüşleri yer almaktadır. Eğitimcilerin görüşleri incelendiğinden öne çıkan sorunlarda arasında eğitimcilerin en fazla ortak görüş belirttikleri problemlerin başında ailelerden kaynaklı sorunlar ön plana çıkmaktadır. Katılımcıların %76'sı ailenin çocuğuna davranış kazandırma yönünden zayıf olmasını, %67 oranla ailenin ekonomik nedenlere bağlı olarak çocuklarının eğitimine yansıttıkları durumları, %62'si ailenin ilgisiz olmasını öğrencilerin eğitimde engel olarak görmektedirler. İkinci sırada %62 oranla eğitimcilerin fiziksel ortamın bu öğrencilerin eğitimleri için uygun olmaması, sınıf içindeki masa, sandalye gibi araç-gereçlerin çocukların yetersizliklerine bağlı nedenlerden dolayı engel teşkil etmesi ve eğitimlerine uygun olmaması, yardımcı personel eksikliği yer almaktadır. Üçüncü sırada %57 oranla katılımcılar bu alandaki eğitimcileri mesleki anlamda donanımlı bulmadıklarını ve alan mezunu eğitimcilerin olmamasını engelli öğrencilerin eğitimlerin önünde problem olarak belirttikleri görülmektedir. Eğitimcilerin görüşleri incelendiğinde aile faktörü daha sonra fiziksel ortam ve daha sonra da eğitimci niteliğine bağlı problemler öğrencinin eğitimde sorun teşkil eden ilk üç durumlar olarak sıralanmaktadır.

Tablo 31: Özel Eğitim Sınıfında Eğitim Alan Engelli Çocukların Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Eğitimci Görüşlerinin Eğitimcilerin Görevleri ile İlişkilendirilmesi

Özel Eğitim Sınıfı	**Özel Eğitim Öğretmeni (Toplam 10 Kişi)**		**Rehber Öğretmen (Toplam 5 Kişi)**		**İdareci (Toplam 6 Kişi)**	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Fiziksel Ortam						
Fiziksel ortam hiçbir şekilde uygun olmaması.	7	70	2	40	4	80
Sınıf içindeki masa ve sandalyelerin çocuklara uygun olmaması.	7	70	2	40	4	80
Sınıf araç-gereçleri özel eğitime uygun olmaması.	7	70	2	40	4	80
Bireysel çalışmak için kaynak odanın olmaması.	5	50	2	40	2	40
Tuvaletlerin sınıfa uzak olması.	4	40	1	20	1	20
Okul bahçesinde rehabilite olunacak ortamların olmaması.	3	30	3	60		
Öğrencilerin öz bakım becerilerini geliştirebilecekleri fiziksel ortamların olmaması.	3	30	2	40	2	40

Özel Eğitim Sınıfı	Özel Eğitim Öğretmeni (Toplam 10 Kişi)		Rehber Öğretmen (Toplam 5 Kişi)		İdareci (Toplam 6 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Sınıf ortamının fiziksel şartları güvenli olmaması ve tehlike arz etmesi.	3	30				
Spor salonunun olmaması.	3	30				
Okul bahçesinin dışardan gelen tehlike karşı güvenli olmaması.	2	20				
Yemekhanenin olmaması.	2	20				
Okulun ve sınıfın fiziksel şartların bu öğrencilere engel değil.	3	30			2	40
Eğitimciler						
Bu alandaki eğitimcilerin donanımlı olmaması.	10	100			2	40
Yardımcı personel eksik olması.	10	100	2	40	1	20
Alan dışı eğitimcilerin farklı engel gruplarındaki öğrencilere yetecek donanımda değiliz.	6	60			1	20
Alan mezunu eğitimcilerin bu alanda çalışmaması.	3	30	4	80	5	100
Çocuklara akademik anlamda yeterli içerik sunulamaması ve çocukların sosyalleşmelerinin desteklenememesi.	3	30			1	20
Alan dışı eğitimciler olmamıza rağmen kendimizi yeterli görüyoruz.	3	30				
Sınıf öğretmeni olarak özel eğitim sınıflarında çalışacak yeterlilikte değiliz.	2	20				
Eğitimcilerin bu çocukları kabul etmemesi.	1	10	4	80	3	60
Alan öğretmenlerinin, bu alana hâkim olmaması.	1	10	1	20	1	20
Alan dışından öğretmenler ön yargılı olmaması.	1	10	2	40	3	60
Eğitimcilerin çocuklarının yapamadıklarına odaklanması.	1	10	2	40	1	20
Okuldaki idarecilerin taleplerimizi yerine getirme hususunda yeterli gayreti göstermemesi.	2	20				
Engelli Öğrencinin Ailesi						
Ailenin çocuğuna davranış kazandırma yönünden yetersiz olması.	9	90	4	80	3	60
Ekonomik durumları yetersiz (çocukların istek ve ihtiyaçlarını alamıyorlar)	9	90	2	40	3	60
İlgisiz olmaları.	7	70	2	40	4	80
Ailenin çocuğundan beklentisinin yüksek olması.	6	60	3	60		
Ailelerin eğitim seviyelerinin düşük olması.	5	50	2	40	4	80
Aileden olumsuz davranış öğrenmeleri.	4	40	2	40	3	60
Ailelerin okul ortamında çocuklarını beklemeleri çocukların bağımsızlaşmasını ve ortama uyum sağlamalarının önüne geçiyor.	2	20	1	20		
Aileler çocuklarının engelini kabul etmemesi.	2	20	4	80	1	20
Annelerin korumacı davranışları çocukların bağımsızlaşmasını engelliyor.	2	20	1	20		

Özel Eğitim Sınıfı	Özel Eğitim Öğretmeni (Toplam 10 Kişi)		Rehber Öğretmen (Toplam 5 Kişi)		İdareci (Toplam 6 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Ailelerin çocuklarının engelli olması durumunu kullanması.	2	20			1	20
Anneler çocukların engelli kabulleniyor. Fakat babalar kabullenmiyor.	2	20				
Aileler çocuklarına karşı sabırlı değil.	2	20				
Ebeveynlerin çocuklarının düzenli olarak okula gelmesini sağlayamaması.	2	20				
Ailelerin çocuklarına dairi bir umutlarının olmaması.	1	10				
Engelli Öğrencinin Kendisi						
Engel durumunun ağır olması.	3	30	4	80	3	60
Ortama uyum sağlayamamaları ve bu durumun eğitimlerini engellemesi.	3	30	2	40	1	20
Engelli öğrencilerin davranışları normal gelişim gösteren akranlarına garip gelmesi	3	30	3	60	2	40
Normal gelişim gösteren ve kendi sınıfındaki engelli arkadaşlarını korkutmaları.	2	20	4	80	3	60
Davranış problemleri çok fazla olması.	2	20	2	40	3	60
Tuvalet ihtiyaçlarını karşılayamamaları.	2	20				
Dikkatlerinin çabuk dağılması.	1	10	3	60		
Tanımadığı eğitimciye kendini açamaması.	1	10				
Akran						
Ağır engelli olan öğrencilerden kendi sınıfındaki akranlarının korkması.	2	20	2	40	4	80
Normal gelişim gösteren çocukların engelli öğrenci ile iletişim kuramaması.	5	50	2	40	3	60
Normal gelişim gösteren çocuklar engelli çocukları kabul etmemesi.	6	60	1	20	2	40
Akranları engel değil.	1	10				
Ders Araç- Gereçleri ve Müfredat						
İlköğretim müfredatını uygulanamaması.	8	80	1	20		
Ders kitaplarının çocukların engel türlerine uygun olmaması.	6	60	2	40	2	40
Bir günde 6 saat dersin fazla olması.	1	10				
Müfredatın çocuğa ağır gelmesi.	7	70			2	40
Müfredatla ilgili bir sorun yaşamıyoruz.	1	10				
Eğitim-öğretim etkinliklerinde kullanılacak materyaller yetersiz olması.	2	20	2	40	5	100
Eğitim materyallerinin olmaması.	4	40	2	40	4	80
Bilgisayar ve yazıcı olmaması.	1	10	2	40	4	80
Diğer						
Çocukların eğitiminde en büyük engel bireysel eğitim verilememesi (Grupla verilen eğitimde bir sorun yok.).	3	30	2	40	1	20

Özel Eğitim Sınıfı	Özel Eğitim Öğretmeni (Toplam 10 Kişi)		Rehber Öğretmen (Toplam 5 Kişi)		İdareci (Toplam 6 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Ağır engelli öğrencilerin özel eğitim sınıfına yerleştirilmesi.	3	30	1	20	4	80
Bir sınıfta farklı engel gruplarının olması.	1	10	2	40	3	60
Öğrencinin evininin okuluna uzak olması.	2	20				
Çocukların bağımsızlaşmasına yönelik eğitim olanaklarının sağlanmaması.	4	40			3	60
Toplumun bilinçsiz olması.			1	20	3	60
Servislerin bu öğrencileri okula geç getirmesi.					1	20
Bireysel eğitim planlarını eğitimcilerin internetten indirilmesi.	1	10	4	80	4	80

Araştırmaya katılan özel eğitim sınıfındaki öğrencilerin eğitimlerinden sorumlu eğitimcilerin engelli öğrencinin ihtiyaç duyduğu eğitimi almasına engel olan duruma ilişkin görüşleri tablo 31'de sınıflandırılmıştır. Bu bölümde katılımcıların öne çıkan görüşler değerlendirilmiş ve %50'inin ortak görüş belirttikleri problem cümlelerinden bazılarına katılımcı yorumlarında yer verilmiştir. Katılımcıların görüşlerine bakıldığında eğitimcilerin aynı problem durumunu farklı oranlarda değerlendirdikleri görülmektedir. Rehber öğretmelerin genel eğitim sınıfı ve özel eğitim uygulama okulundaki sorun teşkil eden durumlarına ilişkin görüşleri ile özel eğitim sınıfındaki görüşleri karşılaştırıldığında; özel eğitim sınıfındaki sorunlara ilişkin daha fazla görüş belirttikleri fakat ortak görüş belirttikleri konu başlıklarına bakıldığında; 41 konu başlığından 11 tanesinde %50'nin üzerinde bir fikir birliği görülmektedir. Bu ayrıntı rehber öğretmenlerin engeli öğrencinin eğitim ihtiyaçlarına yönelik sınırlı sayıda konuya dahil oldukları, diğer konular üzerinde yeterli bilgilerinin ya da ilgilerinin olmadığı yönünde yapılan gözlemler neticesinde anlaşılmıştır.

Katılımcı gruplarından en fazla sınıf öğretmenlerin problemlerle ilgili görüş belirttikleri görülmektedir. Dikkat çeken bir diğer konu da eğitimcilerin çoğunluğun sorun olarak gördüğü bir konuda, idarecilerin aynı fikirde olmamaları ve daha düşük bir oranda aynı konuyu problem durumu olarak görmeleri ya da tam tersi idarecilerin %50'in üzerinde ortak görüş belirterek eğitim problem gördükleri bir durumun, eğitimciler tarafından %50'nin altında bir oranla eğitim problemi olarak görülmesi olmuştur.

Araştırmaya katılan özel eğitim öğretmelerinin %70'inin, idarecilerin ise %80'inin eğitim problemleri olarak değerlendiği konular arasında; fiziksel ortamın hiçbir şekilde özel eğitim hizmetlerine uygun olmaması, sınıftaki masa ve sandalyelerin özel eğitim öğrencisine uygun olmaması; sınıf ortamının genel eğitim sınıfları ile aynı olması, sınıftaki araç gereçlerin farklı engel türlerinden öğrenciler için sorun teşkil etmesi yer almaktadır. Hiçbir özel eğitim sınıfında olmamasına rağmen eğitimcilerin, öğrenciler için bireysel çalışma ortamlarının olmamasını; eğitim problemi olarak görmelerindeki oranın özel eğitim öğretmenleri için %50, rehber öğretmenler ve idareciler için %40 olarak değerlendirmesi dikkat çekmektedir. Çünkü tablo 16'da araştırmaya katılan velilerin %100'ü çocuklarının eğitimin önündeki problem arasında bireysel eğitim ihtiyaçların karşılanmamasını belirtmişlerdir.

Katılımcı görüşlerinde dikkat çeken diğer bir konu; özel eğitim öğretmenlerinin %30'unun, rehber öğretmelerin %60'ının okul bahçesinin çocukların gereksinimlerine uygun olmadığı belirmiş olmalarıdır. İdarecilerin ise bu konuyu sorun olarak belirtmedikleri görülmektedir. Araştırmaya katılan velilerin %70'inin çocuklarının sosyalleşebileceği ortamların olmamasını sorun olarak değerlendikleri tablo 16'da görülmektedir. Bu konuda da eğitimci ve velilerin yakın oranlarda ortak görüş içinde olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu durum veli ve eğitimcilerin çocuklarının eğitim sorunları hakkında görüşlerinin sınırlı sayıda olduğu, birbirlerinin beklentilerine dair ortak düşünce geliştirmedikleri şeklinde gözlemler gerçekleştirilmiştir. Eğitimcilerin fiziksel ortamdan kaynaklı diğer görüşleri tablo 31'de yer almaktadır. Eğitimcilerin okullardaki fiziksel ortamın sorun olduğu durumları açıklayan görüşlerinden bir kısmı şunlardır:

36 yaşında sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, özel eğitim gerektiren öğrencilerle 1,5 aydır çalışan kadın idarecinin okulun fiziksel ortamını betimleyen sözleri *"Öğrencilerin fiziksel bir engeli olmadığı için fiziksel ortam sorun oluşturmuyor fakat okulumuz eski bir bina yapısında. Farklı engel grupları için uygun değil. Okulumuzda 2 özel eğitim sınıfımız var. Biri zemin katta diğeri üçüncü katta. Bu çocuklar için özel olarak düzenlemiş eğitim ortamımız yok." olduğudur.*

28 yaşında, 4 yıldır engelli öğrencilerin eğitimden sorumlu olan kadın zihinsel engelliler öğretmeni *"2 yıldır okul idaresine eksiklerimiz bildiriyoruz fakat sonuç*

alamadık. Oyun alanlarımız ve spor salonumuz yok. Çocuklar bağımsızlaşamıyor. Sıralarımız kırık, dökük. Çocukları sakınmak zorunda kalıyoruz." demiştir.

36 yaşında, 12 yıldır engelli öğrencilerin eğitimden sorumlu olan kadın zihinsel engelliler öğretmeni *"Rastgele sınıflarda eğitim yapıyoruz. 10 öğrencim var ama küçücük bir sınıftayım. Özel eğitim sınıfları okul bahçe kapısına yakın ve giriş katta olmalı."* demiştir.

23 yaşında, çocuk gelişim mezunu, 2 yıldır özel eğitim sınıfında çalışan kadın eğitimci *"Sınıflar diğer sınıflarla aynı. Materyallerim yok. Sınıftaki sıralar çok yüksek çocukların ayakları yere değmiyor ya da sıralar kısa oluyor, masalar yüksek geliyor."* sözleri ile yaşadıkları sıkıntıları anlatmıştır.

Katılımcıların eğitimcilerin engelli öğrencilerin eğitimleri önünde engel olabileceği durumlara ait görüşlerine bakıldığında idareci, özel eğitim öğretmeni ve rehber öğretmelerin yakın oranlarda ortak görüş belirttikleri eğitim problemlerine ait maddelerin olmadığı tablo 32 incelendiğini görülmektedir. Tabloda eğitimcilerin %50 üzerinde problem olarak gördükleri konular arasında; özel eğitim öğretmenlerinin %100'ü, idarecilerin %40'ı bu alanda çalışan eğitimcileri donanımlı bulmadıklarını; özel eğitim öğretmenlerinin %100, rehber öğretmenlerin %40 ve idarecilerin %20'si özel eğitim hizmetlerinden sorumlu yardımcı personellerin okullarda olmamasını; özel eğitim öğretmenlerinin %60'ı, idarecilerin %10'u alan dışındaki eğitimcilerin farklı engel gruplarındaki öğrencilerin eğitimleri için yeterli donanımda olmamasını; özel eğitim öğretmenlerinin %30'u, rehber öğretmenlerin %40'ı ve idarecilerin %100'ü alan mezunu olmayan eğitimcilerin bu alanda çalışıyor olmalarını sorun olarak belirtmektedirler. Katılımcıların engelli öğrencinin ihtiyaç duyduğu eğitim almasında eğitimcilerin neden olabileceği durumlara ait görüşlerinden bazıları şunlardır:

36 yaşında, 12 yıldır engelli öğrencilerin eğitimden sorunlu kadın zihinsel engelliler öğretmeni:

> *"Öğretmenler çocukların yapamadıklarına odaklanıyor. Branş öğretmenleri ön yargılı geliyor sınıfa. Bunlara ben şimdi ne öğreteceğim diyor. Özel eğitim öğretmeni bile bazen çocuğa nasıl davranacağını bilmiyor. Şahit olduğum bir durum bu. Öğretmen okuma-yazma dersinde Türkçe karakter öğrettiği küçük*

a harfini bilgisayardan çıkardığı çalışma kağıdında times new roman karakterinde yazdırıp verdi."

29 yaşında, okul öncesi öğretmenliği bölümü mezunu, 6 yıldır engelli öğrencilerin eğitiminden sorumlu kadın katılımcı *"Bazı öğretmenler öğrencilerini özel eğitim sınıflarının önünden geçmemesi konusunda uyarıyorlar. Dil terapistine ihtiyaç olabiliyor. Farklı engel gruplarındaki öğrencilere yetecek donanımda değiliz. Bazen idarecilerin bile sorunlardan haberi olmuyor. Her şey sınıf öğretmeninin vicdanına kalmış.*" sözleri bu alandaki eğitimcilerden kaynaklanan sorunlara örnek teşkil etmektedir.

Araştırmaya katılalar eğitimcilerin, engelli öğrencinin eğitimlerinin önündeki engellerin birinci sırasında; aileden kaynaklı sorunları gördükleri tablo 31'deki verilere bakıldığında anlaşılmaktadır. Eğitimci grupları arasında aile hakkında en az sayıda görüş belirten kişilerin idareciler olduğu görülmektedir. Bu durum idarecilerin genel olarak idari işlerden kaynaklı nedenlerle velileri yakından tanımadıkları düşünülmektedir. Oransal olarak eğitimcilerin ortak görüş belirttikleri fikirlerinden başta gelenler arasında sınıf öğretmenlerinin %90'ının ailelerin çocuklarına davranış kazandırma, ekonomik nedenlere bağlı olarak çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama ve ilgi yönünden yetersiz; beklenti yönünden yüksek buldukları görülmektedir. Rehber öğretmelerin %80'i ise ailelerinin çocuklarının engellini kabul etmediklerini ve ailelerin başarı beklentilerinin yüksek olduğunu belirtmişlerdir. İdarecilerin %80'i ise aileleri ilgisiz ve eğitim seviyelerini düşük bulmaktadır. Eğitimcilerin bu düşüncelerini destekleyen sözlerinden bazıları şunlardır.

28 yaşında, zihinsel engelliler öğretmeni bölümü mezunu, 4 yıldır engelli öğrencilerin eğitiminden sorumlu kadın eğitimcinin *"Aileler durumu kabullenemiyor. Halen çocuklarının normalleşip akranları ile beraber aynı sınıfta okumalarını bekliyor."* sözleri ailelerin kabullenme süreçlerinin zor olduğu düşüncesini desteklemektedir.

23 yaşında kadın, çocuk gelişim mezunu, 2 yıldır özel eğitim sınıfında çalışan kadın katılımcının görüşü *"Çocukları evden uzaklaşıp başlarından gitmelerin istiyorlar. Aileler çocuklarının durumlarını kabullenmiş ve umutlarını kesmiş." olduğudur.*

33 yaşında, sınıf öğretmeni bölümü mezunu, 12 yıldır engelli öğrencilerin eğitiminde sorumluluklar alan kadın katılımcı *"Aileler sıkıntılı. Çocuklarının okuması bekliyorlar. Bu mümkün değil. Velilerimizden birinin çocuğunun üzerinden para kazanmak için çocuğunu zihinsel engelli gibi davrandırdığını düşünüyoruz. Aileler çocukların raporlarının bitmesini istemiyor."* sözleri bu alanda engelli öğrencilerin yaşadığı aileden kaynaklanan trajedi barındıran olaylar arasındadır.

24 yaşında, okul öncesi bölümü mezunu, 2 yıldır engelli öğrencilerin öğretmenliği yapan kadın katılımcı:

> *"Birçok problem aileden kaynaklı. Telefonla aradığımızda cevap vermeyen velilerimiz var… İki öğrencinin anne ve babası da zihinsel engelli… Ailenin okuma yazması yok… Çocukların eğitimlerine destekçi olmuyor… Aileler okuma yazma öğrenip çocuğun kendini kurtarmasını istiyorlar… Çocuklarının problemlerinin farkında değiller… Çoğu aile çocukların evden sadece uzaklaşması için okula gönderiyor… Okulda verilen eğitim evde desteklenmiyor…"*

36 yaşında sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, özel eğitim gerektiren öğrencilerle 1,5 aydır çalışan kadın idareci:

> *"Aileler çok bilinçsiz ve çocuklarının başına gelen her durumdan okulu sorumlu tutuyor. Bir öğrenci dayısından şiddet görmüş… Boynunda kızarıklık vardı. Çocuk arkadaşının yaptığını söyledi… Bir polis yakınımız olayı çözdü. Bu morarmanın yeni değil önceden olduğuna dair. Aile geri adım atmak zorunda kaldı. Bu sorunu çözemeseydik eğitimciler olarak büyük bir zan altında kalacaktık…"*

36 yaşında, 12 yıldır özel eğitim sınıfında kadrolu öğretmen olarak çalışan kadın zihinsel engelliler öğretmeni:

> *"Veliler çocuklarını tamamen gözden çıkarmışlar. Çocuklarına bazen defter bile vermiyorlar. Aileler çocukları için öğle yemeği göndermiyor. Hem sabah beslenme hem de öğlen için yiyecek hazırlamak zor geliyor onlara. Bunun sebebi maddi imkânsızlık değil, tamamen ilgisizlik. Aileler çocukları üzerinden para alarak sorumluluğu öğretmene yıkıyor. Çocuklar aileden küfür öğrenek geliyor. Babalarından öğrendikleri olumsuz davranışları okulda sergiliyorlar."*

Araştırmaya katılan eğitimcilerin engelli öğrencinin kendi ve akranlarından kaynaklan sorunların, engelli öğrencinin eğitim-öğretim sürecine yansıyan olumsuz durumlara ait görüşlerinin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Sınıf öğretmenlerinin en fazla

ortak görüş içinde oldukları problemin, %50 oranla normal gelişim gösteren çocukların engelli çocuklarla iletişim kuramamasını; idarecilerin %80 oranla özel eğitim sınıflardaki ağır engelli öğrencilerin, kendi sınıfındaki diğer engelli öğrencilerin eğitimlerini engellemesini; rehber öğretmenlerin %80 oranla ağır engelli öğrencilerin, kendi eğitim ihtiyaçları önünde yine kendilerinin engel oluşturmasını ve çevresindeki akranlarını korkutucu davranış içinde olmalarını belirttikleri görülmektedir. Eğitimcilerin bu konudaki görüşlerini destekleyen görüşlerinden bazıları şunlardır:

28 yaşında, 4 yıldır engelli öğrencilerin eğitimlerinden sorumlu olan kadın zihinsel engelliler öğretmen görüşü *"Bizim çocuklarımız bazen karşısındaki öğrencinin niyetini anlayamayınca, normal gelişim gösteren çocuklara zarar verebiliyor."*dur.

36 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, özel eğitim gerektiren öğrencilerle 1,5 aydır çalışan kadın idarecinin *"Özel eğitim sınıfındaki öğrencimizin durumu ağır olduğu için bu öğrencimizi burada muhafaza edemiyoruz. Çevresine tehlike oluşturuyor. Öğretmeni psikolojik ve bedensel olarak çok yoruyor."* sözleri eğitimciler bu alanda yaşadığı zorluklar arasında yer alan örnek olaylar arasındadır.

36 yaşında, 12 yıldır, zihinsel engelliler öğretmeni olarak çalışan kadın katılımcının *"Burası hafif düzeyde zihinsen engelliler sınıfı. Fakat orta düzeyde zihinsel problemi olan öğrencim var. Çocuk tanımadığı bir eğitimciye kendini açmıyor. Tanılama zor oluyor…Davranış problemi ile gelen çocuk eğitimin önünde engel…Engelli öğrenciler sınıftaki arkadaşlarının olumsuz davranışları çabuk kapıyorlar."* sözleri engelle öğrencilerin yaşadığı sorunlara örnek teşkil etmektir.

32 yaşında, özel eğitim bölümü mezunu, 9 yıldır özel eğitim alanında çalışan erkek eğitimci *"Yarası olan, fiziksel görüntüsü farklı olan birini görmezden gelmek, kabullenmek hiçbir çocukta yok."* olduğunu belirtmiştir.

Katılımcıların özel eğitim müfredatı ve özel eğitimde kullanılan materyallerin çocukların eğitimleri önünde engel teşkil ettiği durumlara ait görüşlerine bakıldığında, iradecilerin %80'i eğitimde kullanılan materyaller bakımından özel eğitim hizmetlerinin olumsuz etkilendiğini, rehber öğretmenleri ise çoğunluğunun ortak

görüş içinde oldukları bir konunun olmadığı anlaşılmaktadır. Sınıf öğretmenlerinin ise daha çok müfredattan kaynaklı sorunları önemsedikleri görülmektedir. Sınıf öğretmenlerinin %80'i bu çocuklara ilköğretim müfredatı uygulanması, %70'i müfredatın bu çocuklara göre ağır olması ve %60'ı ders kitaplarının bu çocukların seviyelerine göre olmaması sorunları üzerinde odaklandıkları görülmektedir. Eğitimcilerin bu konudaki görüşlerinden bazıları şunlardır:

36 yaşında, 12 yıldır zihinsel engelli öğrencilerin öğretmenliği yapan kadın katılımcı:

> *"Müfredat çocuğa uygun değil ağır geliyor. Bazen hayat bilgisi dersindeki "kişisel özelliklerini fark eder" kazanımı bile ağır geliyor. Her özel eğitim sınıfı için bunu söyleyemem fakat genel durum bu. Çocuk 4. sınıfta diye o sınıfın kazanımları almasını bekleyemeyiz çünkü zorlanıyor. Eğitim uygulama okula gibi farklı bir müfredat olmalı. Soyağacı oluşturmak bizim için çok açık uçlu bir kazanım. Birinci sınıfta sorun yok fakat insan hakları, din kültürü gibi derslerde sorunlar başlıyor."*

33 yaşında kadın sınıf öğretmeni, 12 yıldır engelli öğrencilerle çalışan eğitimci *"Müfredatta çocuğa sınav yapmamı istiyor. Fakat çocuklar okuma yazma bilmiyor."* ifadesi eğitimcilerin bu alanda yönetmelik gereği yaptıkları ama gerçekte mümkün olmayan durumlara ait verdikleri örnekler arasında yer almaktadır.

Katılımcıların diğer yaşanan sorunlara ait görüşlerine bakıldığında; bireysel eğitim planlarının eğitimciler tarafından internetten indirilmesini, toplumun bilinçsizlik olması, özel eğitim öğrencilerin RAM tarafından yanlış yönlendirilmesi, özel eğitim sınıflarından farklı engel gruplarından öğrencilerin olması, çocuklarının bağımsızlaşmalara yönelik eğitim-öğretim hizmetlerinin olmaması konuları ön plana çıkmaktadır. Burada dikkat çeken bir bilgi; ailelerin %100'ünün bireysel eğitim ihtiyacı sorun olarak görürken, bu oranın eğitimcilerde %20 ile %40 oranlarında olmasıdır. Katılımcıların özel eğitim sınıflarında yaşadıkları diğer sorunlara ait görüşleri şunlardır:

36 yaşında, 12 yıldır zihinsel engelliler öğretmeni olarak çalışan kadın katılımcının *"Özel eğitim sınıfları oyuncaklarla dolu olmamalı. Bu çocukları oyun oynatarak zaman kaybettirmemeli. Özellikle çocuk gelişim mezunu eğitimcilerde bu özelliği görüşüyoruz. Bu sınıfları bir ana sınıfı formatına dönüştürüyorlar...*" örneği araştırma gözlemleri ile aynıdır.

Tablo 32: Özel Eğitim Uygulama Merkezinde Çalışan Eğitimcilerin Demografik Özellikleri

Özel Eğitim Uygulama Merkezi	Özel Eğitim Öğretmeni (Toplam 14 Kişi)		Rehber Öğretmen (Toplam 2 Kişi)		İdareci (Toplam 3 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Cinsiyet						
Kadın	12	85,71	2	100	1	33
Erkek	2	15,38			2	67
Yaş						
20-30	12	86	1	50		
31-40	1	7	1	50	1	33
41-50	1	7			2	67
Eğitim Durumu						
Yüksek Lisans			1	50	1	33
Lisans	8	57	1	50	2	67
Ön Lisans	6	43				
Mezun Olunan Program						
Zihinsel Engelliler Öğretmenliği	3	21,43				
Görme Engelliler Öğretmenliği	1	7,14				
İşitme Engelliler Öğretmenliği	1	7,14				
Sınıf Öğretmenliği	1	7,14			2	67
Okul Öncesi Öğretmenliği	1	7,14				
Çocuk Gelişimi Bölümü	6	42,86				
Resim Öğretmenliği	1	7,14				
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik			1	50		
Diğer			1	50	1	33
Mesleki Deneyim						
0-10 Yıl	12	86	1	50	1	33
11-20 Yıl	2	14	1	50	2	67
21-30 Yıl						
31 Yıl ve Üzeri						
Özel Eğitim Hizmetlerinden Yararlanan Öğrenciyle Çalışması Süresi						
0-5 Yıl	12	86	2	100	2	67
6 Yıl ve Üzeri	2	14			1	33
Memnuniyet Durumu						
Memnunum.	10	71	1	50	2	67
Memnun değilim.	4	29				
Alanda yeniyim. Bir fikrim yok.			1	50	1	33

Tablo 32'deki veriler Kırıkkale il merkezindeki biri ağır ve orta zihinsel engelli öğrencilerin diğeri ağır otistik öğrencilerin gittiği iki özel eğitim uyguma merkezinde

görev yapan katılımcıların demografik özelliklerini, mesleki bilgilerini ve memnuniyet durumlarına ait bilgileri içermektedir.

Tablo 32'deki eğitimcilere ait bilgiler incelendiğinde; 19 katılımcının 15'inin kadın eğitimci olduğu, özel eğitim öğretmenlerinin %86'sının ve rehber öğretmenlerin %50'sinin 20-30 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Bu veriler genel eğitim sınıfı ve özel eğitim sınıfındaki eğitimcilerle karşılaştırıldığında özel eğitim uygulama merkezinde çalışan eğitimcilerin genç eğitimci oranın fazla olduğu görülmektedir.

Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında bu alanda çalışan özel eğitim öğretmenlerinin %43'ünün ön lisans mezunu olduğu, %64'ünü alan dışı eğitimcilerden olduğu görülmektedir. Özel eğitim sınıfında çalışan 4 alan mezunu eğitmenin özel eğitim uygulama merkezinde çalışmayı zor ve yıpratıcı olduğu için istemediği bilinmektedir. Bu alanda ön lisans mezunu ve alan dışı eğitimcilerin oranlarının fazla olması bu okullardaki eğitimin niteliğini düşüren unsurlar arasında yer aldığı söylenebilir. Katılımcıların mesleki deneyimlerine bakıldığında özel eğitim öğretmenlerinin 12 tanesinin 0-10 yıl arası, 2 tanesinin 11-20 yıldır bu alanda çalıştıkları bilgisine ulaşılmaktadır. Bu alanda çalışan eğitimcilerin büyük çoğunluğunun alan dışı eğitimcilerden oluştuğu için mesleki deneyimin eğitimcilerin alan hakimiyeti üzerinde etkisine yönelik yorum yapılamamaktadır. Gözlemler esnasında 4 tane 0-10 yıl mesleki deneyime sahip alan mezunu eğitimci, 1 tane sınıf öğretmeni daha sonradan bu alana geçmiş meslekte 14 yılın 10 yılını özel eğitim öğrencileri ile çalışan, diğeri okul öncesi öğretmenliği mezunu, meslekte 14 yılının 14 yılını özel eğitim öğrencileri ile çalışan katılımcılarla yapılan görüşmelerde alandaki problemlere vakıf oldukları, sorunları çözümüne yönelik önlemler geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Benzer yaklaşımlar ön lisans mezunu ve mesleki deneyimi daha az olan eğitimcilerde gözlemlenmemiştir. Bu eğitimcilerin çocukların ihtiyaçları olmadığı halde kollarına girerek gezmeleri, sürekli peşlerinden koşmaları, dokunsal olarak sürekli sevgi paylaşımında bulunmalı çocukların sosyal yaşama hazırlanmalarına engel teşkil eden eğitimci davranışları olarak değerlendirilmektedir.

Özel eğitime ihtiyacı olan öğrenci ile 19 tane eğitimcinin 16'sının oran olarak %84'ünün 0-5 yıldır çalıştığı, 6 yıl ve üzerin deneyimi olan 2 tane özel eğitim öğretmeni ve bir idareci bulunmaktadır. Yapılan gözlemler sonucunda bu alanda

çalışan eğitimcilerin özel gereksinimli öğrenci ile çalışma süresinin bu kadar kısa olması, alandaki sorunların çözümünde ve problemlerin tanınmasının önüne geçen sorunlar arasında yer aldığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların bu alanda engelli öğrenci ile çalışmaktan memnuniyetlerine bakıldığında; 19 eğitimcinin 13'ünün oran olarak %68'inin bu alanda çalışmaktan memnun olduklarını belirttikleri görülmektedir. Bu alanın zorluğu düşünüldüğünde bu alandaki sorunlarına vakıf olmayan hatta bu alanla ilgili hiçbir tecrübe ve eğitimi bulunmayan eğitmenlerin, özel gereksinimli öğrenci ile çalışması; öğrencinin eğitiminde soruna yol açabileceği, sorun oluşturmasa bile eğitimci tecrübe kazanana kadar öğrencilerin zaman kaybetmelerine ve sorunların çözümüne yönelik yeterli nitelikte katkının sağlanması olasılığını düşmesine neden olabilecektir. Alan dışı ve mesleki tecrübesi az olan, bu alanda olmayı zorunlu sebeplerden isteyen eğitimcilerin öğrencilerin eğitimlerinin önündeki diğer engeller arasında olduğu gözlemlenmiştir.

31 yaşında, sınıf öğretmenliği mezunu, 1 aydır engelli öğrencilerin eğitimden sorumlu olan erken idareci alandaki memnuniyetini *"Bu alanda yeniyim. İdari işlerle ilgilendiğim için bu öğrencilerin eğitimleri ile ilgili bir bilgim yok. Bu sebeple bu öğrenciler bana zor gelmiyor… Bu alanda çalışmayı merkezde çalışmak için istedim."* olarak ifade etmiştir.

40 yaşında, PDR mezunu, 1 aydır ağır engelli öğrencilerle çalışan kadın eğitimci *"Bu alanda yeniyim. Henüz ailelerle bir görüşmem olmadı. Fakat bunun için hazırlıklar yapıyorum. Daha önceden bir tecrübem olmadığı için ve aileleri ve sorunları bilmediğim için öğrenci sorunları hakkında net yorum yapamıyorum…Her alanı deneyimlemek için bu alanda çalışma karar verdim."* sözleri ile bu alandaki memnuniyet durumunu ifade etmiştir.

39 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, 10 yıldır engelli öğrencilere eğitim veren erkek katılımcının *"Memnum değilim. Merkez bir okulda çalışma için özel eğitim alanına geçiş yaptım."* sözleri alan dışı mezun olan eğitimcilerin bir kısmının bu alanda istekleri dışında nedenlerle çalıştıkları düşüncesini desteklemektedir.

21 yaşında, çocuk gelişim mezunu, 4 aydır engelli öğrenciler eğitim veren kadın eğitimci bu okuldaki öğrencilerle çalışmak çok zor ve yıpratıcı, daha hafif engelli öğrencilerle çalışmak isterdim."

Alan dışı eğitimcilerden 22 yaşında çocuk gelişimi mezunu, 1 yıldır özel eğitim gerektiren öğrencilerin eğitimcisi olarak çalışan kadın eğitimci *"Engelli öğrenci ile çalışmak mesleki anlamda kendisini geliştirmemi sağlıyor. Öğrencinin engelli duygusal olarak beni etkiliyor. Bu çocuklara yardımcı olmak beni mutlu ediyor."* diyerek; 42 yaşında, okul öncesi öğretmenliği bölümü mezunu, 14 yıldır otizm ve zihinsel engelli öğrencilere eğitim veren kadın eğitimci *"Bu çocuklarla olmaktan çok mutluyum. Bilerek kasıtlı olarak bu alanda çalışmak istiyorum. Onlara faydalı olduğumu düşünüyorum. Mesleki anlamda tatmin ediyor."* sözleri ile memnuniyetini ifade etmiştir.

Tablo 33: Özel Eğitim Uygulama Merkezinde Eğitim Alan Engelli Çocukların Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Eğitimci Görüşleri

Özel Eğitim Uygulama Merkezi	**Eğitimci Görüşleri (Toplam 19 Kişi)**	
	Sayı	Yüzde (Sütun)
Fiziksel Ortam		
Okulun fiziksel ortamının yetersiz olması.	15	79
Öğrencilerin sosyalleşip, rehabilite olacakları ortamların olmaması.	13	68
Çocukların bağımsız hareket edebilecekleri alanların olmaması.	13	68
Okulun fiziksel olanaklarının öğrencilerin yaş gruplarına uygun olmaması.	9	47
Tuvaletlerin küçük yaş gruplarına uygun olmaması.	9	47
Okulda asansör olmaması.	6	32
Okul girişindeki ve içindeki merdivenlerin fazla olması.	4	21
Öğrencilerin dinlenebilecekleri, uyuyabilecekleri odaların olmaması.	1	5
Eğitimci		
Alan dışı ve alana uzak kişilerin eğitimci olması.	13	68
Okullarda görevlendirilen eğitimcilerin kısa süreli çalışmaları.	12	63
Kadrolu eğitimcilerin olmaması.	11	58
Yardımcı personelin olmaması.	10	53
Eğitimcilerden kaynaklı bir sorun yok.	4	21
Ücretli olarak görev yapan eğitimcilere verilen paranın düşük olması.	3	16

Özel Eğitim Uygulama Merkezi	Eğitimci Görüşleri (Toplam 19 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)
Normal okullardaki yöneticilerin ve eğitimcilerin bu çocukları istememesi.	3	16
Eğitimcilerin özverili olmaması.	3	16
Aile		
Ailenin çocuğun eğitim ihtiyacı ve engel durumu konusunda bilinçsiz olması.	17	89
Ailenin, evde çocuğunun okuldaki eğitimimi desteklememesi.	15	79
Ailenin eğitimcilere güvenmemesi.	14	74
Ailelerin okula gelmesi.	13	68
Ailenin çocuğundan akademik olarak beklentisinin yüksek olması.	13	68
Ailenin eğitimcileri bakıcı olarak görmeleri.	12	63
Ailenin çocuklarını şımartması.	7	37
Ailelerin çocuklarının engelini kabullenmemesi.	6	32
Ailelerin psikolojik olarak yıpranması.	4	21
Ailelerin çocuklarına abur cubur yiyecekler vermesi.	1	5
Öğrencin Kendisi		
Öğrencinin engel türünden dolayı iletişim kurulmasının zor olması.	8	42
Öğrencinin inat olması.	5	26
Öğrencinin dikkat süresinin çok az olması.	4	21
Akran		
Öğrencilerin sınıfındaki akranlarının eğitimini engellemesi.	6	32
Ağır engelli öğrencilerden akranlarının korkması.	4	21
Ders Araç- Gereçleri ve Müfredat		
Öğrencilerinin eğitiminde kullanılan ders araç-gereçlerinin engelli öğrenciye uyun olmaması ve materyallerin çok eksik olması.	14	74
Televizyon, bilgisayar, tablet vb. teknolojik araçların olmaması.	6	32
Ders kitapları yetersiz olması ve engel türlerine uygun olmaması.	8	42
Müfredat uygun.	2	11
Diğer		
Toplumun bilinçsiz olması.	13	68
Toplumumuzda engelli eğitimine önem verilmemesi.	6	32
Engelli öğrencinin bire bir eğitilmesi için olanakların olmaması.	5	26
Öğrencinin engel türlerine uygun eğitim ortamlarının olmaması.	5	26
Doktorların otizmi ailelere iyi anlatmaması.	1	5
Öğrenciye doktorun yanlış tanı koyması.	1	5
Okulun ihtiyaç duyduğu tadilatlar için bütçesinin olmaması.	1	5

Yukarıdaki tablo 33'te yer alan sınıflandırılmış eğitimci görüşleri özel eğitim uygulama okulunda çalışan 19 tane özel eğitim öğretmeni, rehber öğretmen ve idarecilerin görüşlerini içermektedir. Tablo incelendiğinde eğitimcilerin %100'ünün ortak görüş içinde oldukları bir problem durumunun olmadığı görülmektedir.

Eğitimciler en çok çocuklara eğitim verirken kendilerinin çözemedikleri ve sorun yaşadıkları durumları çocukların eğitimleri önünde engel olarak gördükleri saha çalışmaları neticesinde gözlemlenmiştir. %100 ortak görüşlerin olmamasında eğitimcilerin farklı görev alanlarında çalışmalarının da etkisi bulunmaktadır. Bir özel eğitim öğretmeni ile rehber öğretmen ve idarecilerin sorunlara yaklaşımları ve önemsedikleri konuların birbirinden farklı olduğu tablo 34 incelendiğinde bu düşünce farklılıkları daha net ortaya çıkmaktadır.

Araştırmaya katılan eğitmenlerin %50 ve üzerinin ortak görüş belirttikleri problem teşkil eden durumlar arasında; %89 oranla ailelerin çocuklarını tanıma, genel ihtiyaç ve isteklerini belirleme ve bu konuya yönelik çabalarını yetersiz olması; %79 oranla ailelerin evlerinde çocuklarının eğitimlerini destekleyici çalışmalar yapmamaları, %79 oranla okulun fiziksel ortam yetersizliği, %74 oranla ailelerin çocuklarının eğitimcilerinin verdiği eğitime karışması; önerileri ve yönlendirmelerini dikkate almaması, çocukların eğitimlerini destekleyici materyallerin normal gelişim gösteren çocuklara göre olması, bu çocuklar için özel materyallerin yetersiz olması; %68 oranla çocukların sosyalleşebilecekleri, enerjilerini atıp, kendi başlarına hareket edebilecekleri alanların olmaması, özel eğitim alanında çalışan eğitimcilerin alan dışı olması, ailelerin çocuklarından yapabileceklerinin üzerinde başarı beklentisi içinde olmaları, toplumun bilinçsiz olması, %63 oranla bu alanda çalışan eğitimcilerin çoğunluğunu ücretli çalışan eğitimciler olması nedeniyle bir sonraki yıl çalışmama olasılıklarının olması, ailelerin çocuklarının eğitimcileri ile kurduğu ilişkilerde onlara sanki çocuklarına bakan bir yardımcı personel gibi davranmaları; bir eğitmen-veli ilişkisinin kurulamaması, %58 oranla eğitmenlerin kadrolu olmaması ve %53 oranla okullarda çocukların yetersizliklerine uygun dil-konuşma terapistti, fizyoterapist gibi yardımcı personellerin olmaması konuları ön plana çıkmaktadır.

Katılımcı görüşleri incelendiğinde eğitimcilerin engelli öğrencilerin ihtiyaç duydukları eğitimi almalarının önünde sorun gördükleri ilk dört konu %89 oranla ailenin bilinçsiz olması, %79 oranla okulun fiziksel şartları, %74 oranla ders araç-gereçlerine bağlı nedenler ve dördüncü sırada %68 oranla alan dışı eğitimcilerin özel eğitim öğretmeni olarak görevlendirilmeleri yer almaktadır.

Tablo 34: Özel Eğitim Uygulama Merkezinde Eğitim Alan Engelli Çocukların Eğitim-Öğretim Yaşantısını Etkileyen Durumlara İlişkin Eğitimci Görüşlerinin Eğitimcilerin Görevleri ile İlişkilendirilmesi

Özel Eğitim Uygulama Merkezi	Özel Eğitim Öğretmeni (Toplam 14 Kişi)		Rehber Öğretmen (Toplam 2 Kişi)		İdareci (Toplam 3 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Fiziksel Ortam						
Okulun fiziksel ortamının yetersiz olması.	12	86	1	50	2	67
Öğrencilerin sosyalleşip, rehabilite olacakları ortamların olmaması.	12	86			1	33
Çocukların bağımsız hareket edebilecekleri alanların olmaması.	10	71	1	50	2	67
Okulun fiziksel olanaklarının öğrencilerin yaş gruplarına uygun olmaması.	8	57			1	33
Tuvaletlerin küçük yaş gruplarına uygun olmaması.	8	57			1	33
Okulda asansör olmaması.	5	36			1	33
Okul girişindeki ve içindeki merdivenlerin fazla olması.	3	21			1	33
Öğrencilerin dinlenebilecekleri, uyuyabilecekleri odaların olmaması.	1	7				
Eğitimci						
Alan dışı ve alana uzak kişilerin eğitimci olması.	9	64	1	50	3	100
Okullarda görevlendirilen eğitimcilerin kısa süreli çalışmaları.	8	57	1	50	3	100
Kadrolu eğitimcilerin olmaması.	7	50	1	50	3	100
Yardımcı personelin olmaması.	6	43	1	50	3	100
Eğitimcilerden kaynaklı bir sorun yok.	4	29				
Ücretli olarak görev yapan eğitimcilere verilen paranın düşük olması.	3	21				
Normal okullardaki yöneticilerin ve eğitimcilerin bu çocukları istememesi.	3	21				
Eğitimcilerin özverili olmaması.	2	21			1	33
Engelli Öğrencinin Ailesi						

Özel Eğitim Uygulama Merkezi	Özel Eğitim Öğretmeni (Toplam 14 Kişi)		Rehber Öğretmen (Toplam 2 Kişi)		İdareci (Toplam 3 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Ailenin çocuğun eğitim ihtiyacı ve engel durumu konusunda bilinçsiz olması.	13	93	1	50	3	100
Ailenin, evde çocuğunun okuldaki eğitimimi desteklememesi.	11	79	1	50	3	100
Ailenin eğitimcilere güvenmemesi.	11	79			3	100
Ailenin eğitimcileri bakıcı olarak görmeleri.	10	71			2	67
Ailelerin okula gelmesi.	10	71	1	50	2	67
Ailenin çocuğundan akademik olarak beklentisinin yüksek olması.	10	71	1	50	2	67
Ailenin çocuklarını şımartması.	6	43			1	33
Ailelerin çocuklarının engelini kabullenmemesi.	4	29	1	50	1	33
Ailelerin psikolojik olarak yıpranması.	2	14	1	50	1	33
Ailelerin çocuklarına abur cubur yiyecekler vermesi.	1	7				
Engelli Öğrencin Kendisi						
Öğrencinin engel türünden dolayı iletişim kurulmasının zor olması.	7	50			1	33
Öğrencinin inat olması.	5	36				
Öğrencinin dikkat süresinin çok az olması.	4	29				
Akran						
Öğrencilerin sınıfındaki akranlarının eğitimini engellemesi.	4	29			2	67
Ağır engelli öğrencilerden akranlarının korkması.	3	21			1	33
Ders Araç- Gereçleri ve Müfredat						
Öğrencilerinin eğitiminde kullanılan ders araç gereçlerinin engelli öğrenciye uyun olmaması ve materyallerin çok eksik olması.	11	79	1	50	2	67
Televizyon, bilgisayar, tablet vb. teknolojik araçların olmaması.	4	29			2	67
Ders kitapları yetersiz olması ve engel türlerine uygun olmaması.	5	36	1	50	2	67
Müfredat uygun.	2	14				

Özel Eğitim Uygulama Merkezi	Özel Eğitim Öğretmeni (Toplam 14 Kişi)		Rehber Öğretmen (Toplam 2 Kişi)		İdareci (Toplam 3 Kişi)	
	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)	Sayı	Yüzde (Sütun)
Diğer						
Toplumun bilinçsiz olması.	9	64	1	50	3	100
Toplumumuzda engelli eğitimine önem verilmemesi.	5	36			1	33
Engelli öğrencinin bire bir eğitilmesi için olanakların olmaması.	4	29			1	33
Öğrencinin engel türlerine uygun eğitim ortamlarının olmaması.	4	29			1	33
Doktorların otizmi ailelere iyi anlatmaması.	1	7				
Öğrenciye doktorun yanlış tanı koyması.	1	7				
Okulun ihtiyaç duyduğu tadilatlar için bütçesinin olmaması.					1	33

Tablo 34'te özel eğitim uygulama okullarında çalışan, farklı görevleri olan eğitmenlerin görüşleri incelendiğinde özel eğitim öğretmenleri ve idarecilerin problem olarak gördükleri ve ortak görüş bildirdikleri konu sayısının, rehber öğretmenlerden belirgin derece fazla olduğu görülmektedir. İdarecilerin ve rehber öğretmelerin özel eğitim öğretmenleri göre görüş belirttikleri konu sayı ve oranlarının düşük olmasında idareci sayısının 3, rehber öğretmen sayısını 2 olmasının ve bu 3 idareciden 2'sinin, 2 rehber öğretmenden 1'inin bu alanda 1 aylık bir süredir çalışıyor olmalarının etkisi bulunmaktadır. Bu veriler katılımcıların kendi özel alanları ile ilgili konulara hâkim oldukları, genel olarak özel eğitim gerektiren öğrencilerin sorunları ilişkin bakış açılarının yeterli düzeyde olmadığı saha gözlemleri neticesinde anlaşılmaktadır.

Katılımcıların fiziksel ortamın engel teşkil ettiği durumlara dair görüşlerine bakıldığında engelli öğrencinin eğitimin önünde özel eğitim öğretmenlerinin %86'si, idarecilerin %67'si, rehber öğretmenlerin %50'si sorun olarak görmektedir. Eğitimcilerin fiziksel ortamın öğrencilerini eğitim ihtiyaçları üzerinde etkisine dair görüşlerinden bazıları şunlardır:

21 yaşında, çocuk gelişimi mezunu, 3 yıldır engelli öğrencilere eğitim veren kadın eğitimcinin *"İnternetten bu çocukların eğitim gördüğü İstanbul'daki okullara bakıyorum. Olanakları çok güzel. Biz okuldaki şartlarımdan dolayı sadece davranış çalışabiliyoruz. Bu çocukların hayatlarına bir şey katamıyoruz."* sözleri fiziksel ortamın önemi açıklamaktadır.

24 yaşında, özel eğitim bölümü mezunu, bu alanda 3 yıldır görev yapan kadın katılımcı fiziksel ortamın çocukların toplamsal yaşam becerileri üzerindeki etkisini *"Mutfak becerisini öğretmek için mutfak yok. Sadece akademik beceri ya da sınıf ortamında kazandırabileceğim beceriler üzerinde yoğunlaşıyoruz. Çocukların temel ilgi ve ihtiyaçlarını karşılayacak ortam yok."* sözleri ile ifade etmiştir.

25 yaşında Resim Öğretmeni 4 yıldır özel eğitim gerektiren öğrencilere eğitim veren kadın eğitimci okul ortamını "*Fiziksel şartlar uygun değil. Özellikle merdivenlerin çok fazla olması öğrencileri yoruyor ayrıca bu durum tehlikelide. Asansörümüz yok. Fiziksel engeli ağır olan öğrenciler ve tekerlekli sandalye kullananlarda var tabi bunların içinde okulda özgür bir şekilde hareket edemiyorlar."* sözleri ile anlatmıştır.

39 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, 10 yıldır engelli öğrencilere eğitim veren erkek katılımcı

> *"Bir sınıfta yönetmelik gereği en fazla 8 öğrenciye kadar eğitim verilebiliyor. Bu sayı sınıflar göre çok fazla. Bizim sınıflarımız çok küçük. Böyle bir sınıfta oyun, müzik, gibi grup etkinliklerini yapabiliyorsunuz. Fakat bireysel çalışma alanlarımız yok. Bireysel çalışmaklar diğer öğrencilerin dikkati dağılabiliyor…Bu okul bu öğrencilere tahsil edilirken fiziksel şartlar dönüştürülmemiş."*

42 yaşında, okul öncesi öğretmenliği bölümü mezunu, 14 yıldır otizm ve zihinsel engelli öğrencilere eğitim veren kadın eğitimci çalıştığı okulun fiziksel niteliğini *"Burası güzel sanatlar lisesinden dönüştürülmüş. Bu çocuklara uygun bir okul değil. Beş katlı bir okul. Bu tarz çocukların okulları bir katlı ve daha korunaklı olur."* sözleri ile ifade etmiştir.

44 yaşında, yüksek lisans mezunu, 1 aydır özel gereksinimli öğrencilerle çalışan kadın idareci çocukların fiziksel ortamdan kaynaklı yaşadıkları zorluklardan bazılarını

"Okulda asansör olmadığı için engelli öğrencileri spor salonuna çıkartamıyoruz. Bu çocuklar sadece koridoru kullanabiliyor. Henüz yemekhane ortamını görmedi." örneğini ile açıklamıştır.

Katılımcıların, engelli öğrencilerin ihtiyaç duyduğu eğitimin önünde eğitimcilerden kaynaklı sorunlara yönelik görüşlerine bakıldığında; idarecilerin %100 alan dışı eğitimcilerin bu alanda çalışmalarını, sürekli eğitimci değişikli olmasını, kadrolu eğitimciler olmamasını ve yardımcı personel olmamasını sorun olarak görmektedir. Eğitimci görüşlerinde bu oranların düştüğü görülmektedir. Bu durumun nedenleri arasında araştırmaya katılan çocuk gelişimi bölümü mezunu eğitimcilerinin çoğunluğunun kendilerini özel eğitim hizmetleri konusunda yetkin olarak görmeleri görüşme neticesinde ve gözlemlerle anlaşılmaktadır. Katılımcı 2 rehber öğretmen 1 tanesi alanda yeni olduğu için eğitimcilere yönelik görüş belirtmemiştir. Katılımcıların alan dışından mezun eğitimcilere dair görüşlerinden bazıları şunlardır:

25 yaşında, görme engelliler öğretmenliği mezunu, 5 yıldır özel gereksinimli öğrencilerle çalışan kadın eğitimci.

> *"Stajyerler ve alan dışı eğitimciler çocuklara daha duygusal ve bakıcı gibi davranmaları sorun oluyor... Çocuklara tatlı sert olmak gerekiyor… Eğitimci sorunu tamamen zaman kaybı. Birde stajyerlerin sınıfta telefonu alarak mesajlaşma yoluna gitmeleri sorun oluyor. Bu zaman, emek ve para kaybına neden oluyor. Çocuklar için bir eğitim sorunu."*

32 yaşında sınıf öğretmeni mezunu, 1 aydır engelli öğrencilerin bulunduğu okulda idarecilik yapan erkek katılımcının öğretmenlerden kaynaklı sorunlara dair açıklaması *"80 saatlik özel eğitim sertifikası yeterli değil…Bu sertifikaları alan eğitimcilerin öğrencilere yardımcı olamadıklarını görüyoruz. Sadece belki sorun çıkmadan vakit dolduruyor. Alan mezunu bir eğitimci gibi olmak mümkün değil…"*dir.

Katılımcıların kısa süreli çalışan eğitimcilere dair görüşlerinden 42 yaşında, okul öncesi öğretmenliği bölümü mezunu, 14 yıldır otizm ve zihinsel engelli öğrencilere eğitim veren kadın eğitimcinin düşüncesi *"Yeni gelen öğretmenler sınıfa adapte olamıyor. Öğrenciye dönük materyal bulamıyor. Sıkıntı yaşıyorlar. Öğrenciyi tanımadığı içinde nasıl bir materyal öğrencinin önüne koyamıyor." olduğu yönündedir.*

22 yaşında çocuk gelişimi mezunu 1 yıldır özel eğitim gerektiren öğrenci ile çalışan kadın katılımcının eğitimcilerden kaynaklı soruna dair görüşünü *"Burada kamu yönetimi mezunu ve resim öğretmeni çalışıyor. Her öğretmenin çocuk gelişim eğitimi alması gerekiyor. Öğretmen devamlılığı önemli seneye çalışıp çalışmayacağımızı bilmiyoruz. Bir öğrenciye tanımak bir ayımızı alıyor. Uzun vadede plan yapamıyoruz."* sözleri ile açıklamaktadır.

Araştırmaya katılan eğitimcilerin alan mezunu kadrolu eğitimi olmamasına dair görüşlerini 44 yaşında, yüksek lisans mezunu, 1 aydır özel gereksinimli öğrencilerle çalışan kadın idareci *"Devletin gönderdiği kitaplar çok yetersiz. Kitap yazacak donanımlı personel yok. Ben buradaki eğitimcilere madem kitapların olmamasından şikâyetçisiniz. Siz yazın diyorum. Ama yanaşmıyorlar. Bizim insanımız böyle. Bize dokunmayan yılan bin yıl yaşasın misali. Ellerini taşın altına koymuyor."* ifadesi ile açıklamaktadır. 25 yaşında, görme engelliler öğretmenliği mezunu, 5 yıldır özel gereksinimli öğrencilerle çalışan kadın eğitimci açıklaması ise aşağıda yer almaktadır.

> *"Alanında uzman kişilerin olmaması, özel eğitim bölümünden mezun 3000 kişi açıkta bekliyor. Biz okulda 2 kadrolu öğretmeniz. Toplamda 35 tane ücretli öğretmen var. Bunun 14 tanesi ilkokul kademesinde. Ücretli öğretmenler burayı anaokulu gibi düşünüyor. Duvarlara sürekli etkinlik ve boyama yapıştırarak eğitim yapıyorlar. Özel eğitimdeki en büyük amaç öğrencinin davranış problemini en aza indirip topluma uyum sağlamalarına yardımcı olmaktadır."*

Katılımcıların, engelli öğrencilerin ihtiyaç duyduğu eğitimin önünde eğitimcilerden kaynaklı sorunlara yönelik görüşlerine bakıldığında idarecilerinin %100'ü ailelerin çocuklarının eğitimleri konusunda bilinçsiz olmaları, okul dışında çocuklarının eğitimini destekleyememelerini ve eğitimcilere karşı olumsuz tutumları olduklarını konularında görüş birliği içinde oldukları görülüyor. Araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenlerinin %100'ü öğrencilerin ailelerini bilinçsiz bulmaktadır. Tablo 35 incelendiğinde özel eğitim öğretmenleri ve idarecilerin aileden kaynaklı sorunlara bakış açılarının paralellik gösterdiği ve yakın oranlarda olduğu görülmektedir. Katılımcıların ailelerin bilinçsiz olmalarına davranışlarının öğrencilerinde oluşturduğu olumsuz durumlara dair görüşlerinden bazıları şunlardır:

44 yaşında, yüksek lisans mezunu, 1 aydır özel gereksinimli öğrencilerle çalışan kadın idareci sözleri *"Veliler çok bilinçsiz. Okuldan çok şey bekliyorlar. İdarenin işlerine*

karışarak okul işlerinde yönlendirmeye çalışıyor. Çocuklarının engellerinden dolayı daha fazla ayrıcalıklara sahip olmak istiyorlar."dır. 21 yaşında, çocuk gelişimi mezunu, 3 yıldır engelli öğrencilere eğitim veren kadın eğitimci ise aynı konuyu *"Aileler burada çocuklara abur cubur yediyor ya da beslenmelerinde oluyor. O yiyecekleri yemelerini engelleyemiyoruz. Ve aldıkları enerjiden dolayı yerlerinde durmuyorlar. Sürekli sınıfta dolaşıyor. Ders yapmak istemiyorlar."* sözleri ile açıklamıştır. 25 yaşında, görme engelliler öğretmenliği mezunu, 5 yıldır özel gereksinimli öğrencilerle çalışan kadın eğitimcinin açıklaması ise şu şekildedir:

> *"Yüzde 50 görme kaybı olan öğrencimin annesinin eğitim düzeyi düşük. Ona çocuğunu nasıl eğitmesi gerektiği konusunda önerilerde bulunuyorum. Yanlışlarını göstermeye çalışıyorum fakat anne alınganlık yapıyor. Diğer öğrencimin annesi ise kendi oğlunu sınıf arkadaşının başarı ile karşılaştırıyor. Bu durum kıskançlığa neden oluyor."*

25 yaşında, görme engelliler öğretmenliği mezunu, 5 yıldır özel gereksinimli öğrencilerle çalışan kadın eğitimcinin aileler hakkında görüşleri *"Aileler her dediğin yapılmasını istiyor. Bakış açıları benim engelli çocuğum var. Ben devlete her istediğimi yaptırırım. Tek bildikleri şey RAM'a gidip çocuklarını istedikleri okula göndermek için baskı yapmak."* olduğudur.

Katılımcılardan 23 yaşında, çocuk gelişimi bölümü mezunu, 4 yıldır özel gereksinimli çocuklarla çalışan kadın eğitimci ailelerin çocuklarının eğitimini evde desteklememeleri sonucunda yaşadıkları olumsuz durumlara dair düşüncelerini *"Aileler çocuklarının sosyal çevrelerine çok dikkat etmeliler. Bu çocuklar olumsuz davranışları ve argo öğrenmeye çok yatkınlar. Çocuklarının argo kullanması ailelerin hoşuna gidiyor. Gülerek bu davranışı pekiştiriyorlar."* sözleri ile açıklamaktadır.

Ailelerin çocuklarından akademik beklentilerinin yüksek olmasının çocuklarının eğitimleri üzerindeki etkisine dair 21 yaşında, çocuk gelişimi mezunu, 3 yıldır engelli öğrencilere eğitim veren kadın eğitimci *"Aileler çocukların her şeyi bir anda üstü üste öğrenmesini bekliyorlar. Örneğin, önce kırmızı öğretmek varken, tüm renkleri bir anda öğretmeye çalışıyorlar ve bunu eğitimcilerden de bekliyorlar"* olduğunu söylemiştir. 25 yaşında, resim öğretmenliğini bölümü mezunu, 4 yıldır özel eğitim gerektiren öğrencilere eğitim veren kadın eğitimcinin açıklaması aşağıdadır.

"Velilerin okulda olması öğretmeni psikolojik olarak olumsuz etkiliyor. Veliler müdahaleci oluyor, çocuğunun sınıfında verilen eğitimle diğer sınıflardaki eğitim karşılaştırıyor. Çocuğunun okuma-yazma öğrenmesini istiyor. Hatta çocuğum öğretmen olsun yeter diye söylemleri var. Çocuklara verilen ev ödevleri aileler tarafından yaptırılmıyor. Velilerin bazıları burayı bakım merkezi olarak görüyor."

Katılımcıların ailelerin içinde bulundukları psikolojik yıpranmışlık ve bunun yansımaları olan çocuğunun engelini kabullenmeme ve gerçekçi olmayan beklentilerine dair görüşlerinden bazıları şunladır:

21 yaşında, çocuk gelişimi mezunu, 3 yıldır engelli öğrencilere eğitim veren kadın eğitimci *"Aileler çocuklarının otizmini kabul etmiyor. Otizmin iyileşmesini bekliyor."* sözleri ile ifade etmiştir. 42 yaşında, okul öncesi öğretmenliği bölümü mezunu, 14 yıldır otizm ve zihinsel engelli öğrencilere eğitim veren kadın eğitimci aynı konuya *"Aileler psikolojik olarak yıpranmış geliyor. Gelen velilerde ilk başta ağlama refleksi oluyor. Diğer öğrenciyi görüyor ve benim çocuğum da böyle olacak diyor. Aileler içe kapanık ve çocuğunu çevreye göstermeme durumu oluyor. Komşularla görüşmeme gibi. Ailelerin %95'i bu durumda*." diyerek açıklık getirmiştir. 42 yaşında, okul öncesi öğretmenliği bölümü mezunu, 14 yıldır otizm ve zihinsel engelli öğrencilere eğitim veren kadın eğitimcinin örneği *"Aile kendi ile çocuk arasında bir iletişim geliştiriyor ve o iletişimi aile genellemeye çalışıyor. Aslında bildiğini ama bize göstermediğini söylüyor." olduklarıdır.*

Araştırmaya katılan eğitimcilerin tablo 35'te özel eğitim gereksinimli öğrencinin kendisinden ve engelli akranlardan kaynaklanan sorunların bir eğitim problemi olarak yansımasına dair görüşlerine bakıldığında özel eğim öğretmenlerinin %54'ünün engelli öğrencinin engel türüne bağlı nedenlerden dolayı çevresindeki bireylerle iletişimim kuramamasını, idarecilerin %67'si ise engelli öğrencinin sınıfındaki akranlarının eğitimini engellediği durumları bir eğitim engelli olarak görmektedirler. Katılımcıların engelli öğrencinin inat olmasını, dikkat süresinin az olmasını ve bazı ağır engelli öğrencilerin bu durumlarından akranlarının etkilenmesini eğitim engeli olarak değerlendirdikleri görülmektedir.

Katılımcılardan 22 yaşında, çocuk gelişim mezunu, 3 yıldır özel eğitim gerektiren öğrencilere eğitim veren kadın eğitimci engelli öğrencinin kendi yetersizliğine bağlı

nedenlerden dolayı yaşadığı sorunlara dair görüşü *"Zihinsel engelli bir öğrenci ile iletişim kurabiliyoruz fakat otizmli bir öğrenci ile iletişim kuramıyoruz."* şeklindedir. 42 yaşında, okul öncesi öğretmenliği bölümü mezunu, 14 yıldır otizm ve zihinsel engelli öğrencilere eğitim veren kadın eğitimci ise *"Otizmi çocuklar rutinlerin dışına çıkınca farklı tepkiler verebiliyorlar. Yeni gelen öğretmeni kabullenmiyor. Sınıf değişikliğinde sınıfı kabullenmiyor. Öğretmen ve öğrenci beraber bocalıyor."* diyerek açıklar. 24 yaşında, özel eğitim bölümü mezunu, bu alanda 3 yıldır görev yapan kadın katılımcı tecrübelerini *"Çocuklar derslere ilgisiz. Çocuklar dil edinmeden okula geliyorlar. Yeni doğmuş bir çocuk gibi sıfırdan başlıyorsunuz. Uzakta, yakında, altında vs. gibi kavramları öğretiyoruz."* sözleri ile açıklar.

Araştırmaya katılan eğitimciler öğrencinin ihtiyaç duyduğu eğitimi almasında öğrencilerin eğitimde kullanılan ders araç gereçlerinin uygun olmamasını ve eksik olmasını özel eğitim öğretmenlerinin %85'i, idarecilerinin %67'si; tablet, akıllı tahta, bilgisayar vb. araçların bulunmasını özel eğitimcilerin %31'i, idarecilerin %67'si; ders kitaplarının öğrencilerin engel türlerine uygun olmamasını özel eğitimcilerin %38'i, idarecilerin %67'si; müfredatı özel eğitimcilerin %15'i engel olarak belirttikleri görülmektedir. İdarecilerin %100'ü, özel eğitimcilerin %69'u toplumun bilinçsizliğini öğrencilerin eğitimlerinin önünde engel olabilecek diğer sorunlar olarak değerlendirmişlerdir. Toplumun engelle öğrencilerin eğitimine önem vermemesi, öğrencileri için bireysel eğitim alabilecekleri ve engel türlerine uygun eğitim alabilecekleri ortam ve olanakların olmamasını, doktorların yanlış teşhis koyması ve ailelere çocuklarının engeli hakkında yeterli açıklamalarını yapılmasını ve okullardaki olanakların iyileştirilmesini için özel bir bütçelerinin olmasını karşılaştıkları sorunlar arasında olduğunu belirtmişlerdir.

39 yaşında, sınıf öğretmenliği bölümü mezunu, 10 yıldır engelli öğrencilere eğitim veren erkek katılımcının belirttiği sorun *"Kitaplardaki resimleri çocuklar anlamıyor… Ders materyalleri eksik gerekli resmi yazışmalar yapılmasına rağmen istediğimiz materyallere gelmiyor."* olduğudur.

24 yaşında, özel eğitim bölümü mezunu, bu alanda 3 yıldır görev yapan kadın katılımcı *"Kitaplar çocukların seviyesine uygun değil. İşitme engelliler için gönderilen kitaplar*

çok yoğun yazı içeriyor. Fakat bu çocuklar okuma-yazma bilmiyor. Görsel anlamda desteklenen kitaplar yok. Müfredat çocuklara uyarlanamıyor." olduğunu belirtmiştir.

42 yaşında, okul öncesi öğretmenliği bölümü mezunu, 14 yıldır otizm ve zihinsel engelli öğrencilere eğitim veren kadın eğitmenin öğrenciye yanlış tanı konulmasına dair gözlemleri şunlardır:

> *"Bir öğrenci babasının kaybettikten sonra ruhsal bunalıma girerek, diğer öğrencilere tehlike arz edecek duruma gelmiş. Eğer çocuk göz teması kuramıyorsa, adını koyamadıkları durumlara bile otizm tanısı konuluyor. Biz bu bahsettiğim öğrenciyi kazanarak okuma-yazma öğrettik ve akademik çalıştık. Sorunun otizm değil, ruhsal bunalım olduğu ortaya çıktı."*

25 yaşında, görme engelliler öğretmenliği mezunu, 5 yıldır özel gereksinimli öğrencilerle çalışan kadın eğitimcinin toplumun bilinçsizliğine yönelik gözlemlerinden bazıları şunlardır:

> *"Öğrencilerimden biri aileden argo öğreniyor ve kelime dağarcığını bu yönde geliştirmişti... Kırıkkale'nin yerel halkının kültürü çok farklı ve bu çocuklara yansıyor. Servis annesi ve şoför öğrencimin bu özelliğini bildiği için onun küfür etmesini sağlayacak yönde konuşturup, alay ediyorlar. Öğrencim sinirlenince ne konuştuğunu bilmiyor."*

26 yaşında, özel eğitim bölümü mezunu, 3 yıldır özel eğitim gerektiren öğrencilerin öğretmenliği yapan erkek katılımcının toplumun engelli öğrencilere bakış açına dair gözlemlerini *"En büyük sorun sosyal çevreden gelen engeller. Bu çocukların dışlanması, onlardan korkulması. Özellikle down sendromlu öğrencilerden korkuluyor. Bakanlığımız engelliler konusunda her türlü imkânı sunuyor. Dışarıdaki insanların bilinçlendirilmesi gerekiyor."* sözleri ile aktarmıştır.

4.2.4. Eğitimcilerin Engelli Öğrencinin Gereksinim Duyduğu Eğitim Niteli Hakkında Görüşleri

Çalışmanın bu bölüne kadar eğitimcilerin engelli öğrencinin eğitim sürecini olumsuz etkiyecek durumlar hakkında bilgi alınmıştır. Bu bölümde katılımcıların çocukların daha nitelikli bir eğitim almaları için beklenti ve ihtiyaçları ait görüşleri yer verilmiştir. Eğitimci görüşleri çocuklarının gittiği okullar göre sınıflandırılmış ve ayrı başlıklar altında sınıflandırılmış.

Genel eğitim okulundaki öğrencilerin eğitimlerinden sorumlu eğitimcilerin engelli öğrencilerin eğitim-öğretim sürecinin daha nitelikli olması için verdiği öneriler şunlardır:

- Ayrı okullarda eğitim almalılar.
- Destek eğitim odaları olmalı.
- Sınıf mevcutlarının az olduğu okullarda eğitim almalılar.
- Her okulda rehber öğretmen ve özel eğitim öğretmeni olmalı.
- Bireysel eğitimle desteklenebilir.
- Bu öğrenciler için aynı çatı aldın ama farkı eğitim sınıflarında eğitim almaları sağlanmalı.
- Müfredatlarında toplumsal davranışlar daha ağırlıklı olmalı.
- Öğretmenlere ek ücret farkı verilmeli.
- Özel eğitimciler tarafından eğitimleri sağlanmalı.
- Özverili eğitimcilerin olması.
- RAM'ın verdiği raporlarda öğretmen görüşüne başvurulmalı.
- Ailelere özel eğitim desteği verilmeli.
- Sosyal faaliyetlerin oluşması ve artması gerekiyor.

Genel eğitim okulunda, özel eğitim sınıfında eğitim alan öğrencilerin eğitimlerinden sorumlu eğitimcilerin engelli öğrencilerin eğitim-öğretim sürecinin daha nitelikli olması için verdiği öneriler şunlardır:

- İlköğretim müfredatı uygulayamayacağım öğrenciler geliyor. Orta ve ağır zihinsel engelli çocuklar geliyor.
- Yarı zamanlı kaynaştırmanın olması gerekli.
- Sosyal yaşam becerilerini arttıracak ortamlar olmalı.
- RAM'dan eğitim ortamlarına öğrenciler yönlendirilirken eğitimcilerin görüşleri alınmalı
- Bu çocukların birey olarak kabul edilmesi için toplum bilinçlendirilmeli
- Bu çocuklar kendi engel grupları ile eğitim almalılar. Kaynaştırma eğitim yararlı olmuyor.

Özel eğitim uygulama okulu eğitim alan öğrencilerin eğitimlerinden sorumlu eğitimcilerin engelli öğrencilerin eğitim-öğretim sürecinin daha nitelikli olması için verdiği öneriler şunlardır:

- Bu alanda özel eğitimcileri ve yardımcı personellerin çalışması gerekli.
- Fiziksel şartlarda iyileştirme yerine bu çocuklara uygun projelerin çizildiği okullarda eğitim almalılar.
- Ders araç-gereçleri ve materyaller iyileştirilmeli.
- Teknolojik araç-gereçlerden yararlanılmalı
- Bu okulların özel bir bütçesi olmalı.
- Toplumsal bilinçlenme çok önemli. Bu çocukların toplumla kaynaştırılmalı, toplumun eğitilmesi gerekli.
- Aileler tüm fertleri ile eğitilmeli.
- Bu alanda gönül veren eğitimcilere fırsatlar verilmeli.
- Ailelere doktorlar eşliğinde eğitim verilmeli. Eğitimcilerin verdiği eğitimler doktorlar kadar etkili olmuyor.
- Özel eğitimin amacına ulaşmamasında okul-veli-aile-idare iş birliğinin sağlanması gerekiyor.
- Özel eğitim okulları yaygınlaştırılmalı.
- Ailenin isteklerini karşılamaya yönelik değil. Aile ile iş birliği içinde bir yaklaşım içinde olunması gerekiyor.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bu çalışmada ilkokul çağındaki özel eğitim hizmetlerinden yararlanan engelli öğrencilerin özel eğitim hizmetlerinden yararlanma durumları; özel eğitim uygulama okulu, genel eğitim sınıfı ve özel eğitim sınıfı olmak üzere üç farklı eğitim ortamını karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışma kapsamında 2017-2018 eğitim öğretim yılında Kırıkkale ilinde yer alan 2 özel eğitim uygulama okulu, 6 özel eğitim sınıfı ve 13 genel eğitim okulu örnek grubunu oluşturmuştur. Bulgular yarı yapılandırılmış görüşme tekniği yoluyla toplanmıştır. Araştırmaya çocuğu bu örneklem gruplarından birinde eğitim alan 48 veli ve bu kurumlarda çalışan 90 eğitimci (Eğitimciler sınıf öğretmeni, özel eğitim öğretmeni, rehber öğretmen ve idarecilerden oluşmaktadır.) katılmıştır.

Bu bölümde katılımcıların görüşleri doğrultusunda özel eğitim hizmetlerinden yararlanan ilkokul çağındaki engelli öğrencilerin özel eğitim uygulama okullarında, özel eğitim ve genel eğitim sınıflarında ihtiyaç duydukları eğitim niteliği etkileyen durumlara ilişkin öne çıkan sorunlara yer verilmiştir. Bulgular yorumlarınken; veli görüşleri yaş, eğitim durumu ve gelir değişkenleri ile ilişkilendirilmiştir. Eğitimci görüşleri yorumlanırken eğitimci görüşleri, eğitimcilerin görevleri ile ilişkilendirilmiştir. Elde edilen bulgular yorumlanmış ve engelli öğrencilerin ihtiyaç duyduğu eğitimi almasında karşılarına engel olarak çıkan problem durumları, veli ve eğitimci görüşleri doğrultusunda ortaya konulmuştur.

Bulgulara bakıldığında çocuğu özel eğitim sınıfa giden velilerin, çocuklarının engel türleri, ihtiyaç duyduğu eğitim niteliği ve eğitimsel problemleri konularında farkındalıklarının düşük olduğu görülmektedir. Çocuklarının eğitimleri konusunda en bilinçli veli grubunu ise 31-40 yaş grubu oluşturmaktadır. Velilerin araştırma sorunlarına verdiği yanıtların eğitim ve gelir durumu değişkenlerinden çok etkilenmediği görülmektedir. Gelir düzeyi yüksek olan katılımcıların, çocuklarının

eğitim ihtiyaçlarını maddi imkanları ölçüsünce özel kurumlardan yardım alarak destekleri görüşmeler sonucunda ortaya çıkmıştır.
Katılımcıların ortak görüşleri; engelli öğrencilerin ihtiyaç duydukları eğitim niteliğine ulaşmasında okulların sahip olduğu fiziksel olanakların, eğitimcilerin, ailelerin, engelli ve normal gelişim gösteren akranların, engelli öğrencinin kendisinin, ders araç-gereçlerinin, müfredat ve bu konu başlıkları dışında okul ortamında var olabilecek diğer değişkenlerin eğitim öğretim sürecini olumsuz yönde etkiledikleri yönündedir. Görüşme bulgularına bakıldığında belirtilen problem başlıklarının önem sıralaması ve etki düzeyi, öğrencinin en türü ve derecesinin yanında eğitim ortamına göre de değişmektedir.

Genel eğitim sınıfında eğitim alan engelli öğrencinin, ihtiyaç duyduğu eğitimi alamamasında eğitimcilerden ve ailelerden kaynaklı sorunların diğer sorunlardan daha fazla olumsuz etkileri olmaktadır. Sınıf öğretmenlerinin büyük çoğunluğu engelli öğrenciyi sınıf ortamında istememektedir. Bu durumun nedenleri arasında sınıf öğretmenlerinin kendilerini engelli öğrencilerin eğitimleri konusunda yeterli görmemeleri birincil nedenler arasında yer almaktadır. Diğer nedenler arasında engelli öğrencilerin akranları ile aynı ortamda öğrenememeleri, normal akranları ile sağlıklı iletişim kuramamaları ve sınıfta normal gelişim gösteren akranlarının eğitimlerinin önünde engel olmaları yer almaktadır. Eğitimcilerin bu görüşlerinde engelli öğrencinin engel tür ve derecesi etkili olduğu araştırma bulgularında yer almaktadır. Özellikle zihinsel yetersizliği, yaygın gelişim bozukluğu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan öğrenciler hakkında eğitimcilerin bu görüşte olduğu görülmektedir. Bu bulgular Sülün'ün 2012 yılında yaptığı çalışma sonuçları ile paralellik göstermektedir. Sülün çalışmasında engelli öğrencilerin davranışsal problemlerinin öğretmenlerin kaynaştırma öğrencisine karşı olumsuz tutum içinde olmasında etkili olduğunu belirtmiştir.

Araştırma bulgularında dikkat çeken bir diğer husus için öğrencinin engel dereci arttıkça ailenin okuldaki eğitimcilerden yardım alma ve eğitimcilerle kurdukları iletişim oranın artmasıdır. Genel eğitim sınıfında çocuğu olan katılımcıların büyük çoğunluğunun sınıf öğretmenlerinden destek almadıkları görülmektedir. Bu sonuç Güldü'nün 2010 yılında kaynaştırma öğrencilerinin eğitimi hakkında yaptığı

araştırması ile tutarlılık göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre öğretmen ile ailelerin düzenli olarak görüşmedikleri saptanmıştır. Başarılı bir kaynaştırma uygulaması için okul programının evde uygulanmasının önemli olduğu bilinmektedir. Eğitimcilerin aile ile düzenli ilişki kuramamasının nedenleri arasında eğitimcilerin iş yükü, sınıfta sorunları olan öğrenci sayısının fazla olması, eğitimcilerin kaynaştırma uygulamalarında okul idaresinden ve rehberlik biriminden yeterli desteği alamaması gibi nedenler yer almaktadır. Ereş ve Canarslan'ın 2017 yılında kaynaştırma öğrencilerinin okul sorunlara yönelik yaptığı çalışmanın bulgularında; öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine bilişsel ve duygusal açıdan hazır olmadıkları, okul yöneticilerinin kaynaştırma eğitimi sürecinde öğretmene yeterli destek vermedikleri belirlenmiştir. Saraç ve Çolak 2011 yılında kaynaştırma uygulamalarında öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar arasında engelli öğrenciye zaman ayırmada ve öğrenciyi derse dahil etmede güçlük yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ereş-Cansarslan'ın ve Saraç-Çolak'ın çalışma bulguları, bu bulguyu desteklemektedir. Veli ile okul arasındaki iş birliğinin yeterli nitelikte sağlanamaması engelli öğrencilerin eğitim niteliğinin etkileyen durumlar arasında bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özel eğitim sınıfında ve özel eğitim uygulama merkezinde eğitim alan öğrencilerin ihtiyaç duydukları eğitim niteliğine ulaşmasında etkili olan faktörlerin birbirlerine benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bu sorunlar arasında alan mezunu eğitimci sayısının yetersiz olması, yardımcı personel olmaması, okulların fiziksel ortamlarının çocukların sosyalleşebileceği ve rehabilite olabileceği özelliklere sahip olmaması, özellikle sınıf ortamlarının normal gelişim gösteren öğrencilere göre düzenlenmiş olması (masa, sıra, zemin vd.), öğrencilerin bireysel eğitim ihtiyaçlarının karşılayacak sınıf düzenlemesinin olmaması, eğitim-öğretim materyallerinin yeterli sayı ve nitelikte olmaması, engelli öğrencilerin okul ortamında teneffüslerde normal akranlarından şiddet görülmesi (sözel ve bedensel), ailelerin çocuklarının eğitimleri konusunda destekçi olmaması (ekonomik yetersizlik, ilgisizlik ve bilinçsizlik etkenlerine bağlı nedenlerden) yer almaktadır. Araştırma bulgularına göre ders müfredatı, özel eğitim sınıfında eğitim alan öğrencilerin ihtiyacını karşılamazken; özel eğitim uygulama okulundaki öğrencilerin eğitim ihtiyaçları karşılar niteliktedir. Her eki eğitim kurumunda öğrencilerin eğitim ihtiyacını engelleyen sorun, ders kitaplarının içeriğinin

çocukların seviyelerinin üstünde olması, çocukların kitaplardaki görselleri gerçek hayatta karşılaştığı nesne ve durumlarla eşleştirememesidir.

Adıgüzel, Kizir ve Eratay'ın ağır ve çoklu yetersizliği olan bireylerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin yaşadıkları sorunların belirlenmesi amacıyla yürüttükleri çalışmalarında belirlenen sorunlar arasında; alanda çalışan uzman sayısının azlığı, okulların fiziksel altyapılarına ilişkin sorunlar, müfredat, öğretmelerin ağır ve çoklu yetersizlik ile yeterli bilgi ve beceriye sahip olmamaları, özel eğitim öğretmeni olmayan kişilerin alanda çalışması yer almaktadır. Bu bulgular, Kırıkkale il merkezinde bulunan özel eğitim uygulama okullarında ve özel eğitim sınıflarında eğitim alan öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasında önlerine engel olarak çıkan problem alanları ile paraleldir.

Kırıkkale il merkezinde bulunan özel eğitim uygulama okullarından biri Güzel Sanatlar Lisesi'nin, diğerinin ise İşitme Engelliler için yapılmış okulun dönüştürülmesi sonucunda engelli öğrenciler için eğitim-öğretim hizmeti sunmaya başlamıştır. Bu okular zemin, okul bahçesi, sınıflar, tuvaletler, yemekhane vd. birimleri açısından engeli öğrencilerin ihtiyaç duyduğu olanakların birçoğunu karşılayamamaktadır. Özel eğitim sınıflarında da durum benzer niteliktedir. Sınıflar normal gelişim gösteren öğrencilere göre düzenlenmiştir. Bu kurumlarda toplamda 119 öğrenci eğitim almaktadır ve alan mezunu çalışan eğitimci sayısı 9'dur. Diğer eğitimciler ise alan dışı lisan mezunu ve çoğunluğu ön lisans mezunudur.

Gündüz ve Akın'ın 2014-2015 yılında devlet okullarında özel eğitim sorunlarını belirlemek amacıyla yaptıkları çalışma sonuçlarında özel eğitim alanında birçok problem olmakla beraber en önemli sorun olarak fiziksel ortam düzenlemesi ve öğretmen kalitesi etrafında şekillenmekte olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmada ise engelli öğrencilerin ihtiyaç duyduğu eğitim niteliğinin önündeki engellerin önem sıralaması eğitimci ve veli görüşlerine göre değişmektedir. Veliler için en önemli sorun çocuklarının bireysel eğitim ihtiyaçlarının karşılanamaması ve çocuklarının sosyalleşebilecekleri, bağımsız hareket edebilecekleri, enerjilerini atacakları ortamların olmamasıdır. Eğitimciler için en önemli sorun ailelerin çocuklarına

davranış kazandırma, eğitimlerini destekleme konusunda yetersiz kalmaları ve çocuklarından başarı beklentilerinin yüksek olmasıdır.

Özel eğitim ihtiyacı alan öğrencilerin engel dereceleri artıkça karşılarına çıkan sorunlarında arttığı görülmektedir. Bütün öğrencilerin ise özel eğitim hizmetleri alanında çalışan alan mezunu eğitimcilerin yeterli sayıda olmaması sorundan etkilendikleri görülmektedir.

2005 yılı II. Özürlüler Şurasında ve Kalkınma Bakanlığının Onuncu Kalkınma Planı raporunda yer alan engelli öğrencilerin eğitim sorunlarına ait bulgular Kırıkkale İl Merkezinde eğitim alan öğrencilerin sorunları birbirleriyle benzeşmektedir.

5.2. Öneriler

Araştırma sonuçlarında her problem alanından (fiziksel ortam, eğitimciler, akran, aile, engelli öğrencinin kendisi, ders araç-gereçleri ve müfredat) sorunlar olduğu görülmektedir. Bu bölümde araştırma örneklemini oluşturan öğrencilerin yaşadığı sorunlar üzerinden çözüm önerileri geliştirilecektir. Bulgulardan, engelli öğrencilerin servislerden kaynaklı taşıma sorunları olmadığı bilgisine ulaşmaktayız. Bu bilgi servislerden kaynaklı taşıma sorunlarının çözüme doğru gittiğinin göstergesidir. Diğer sorunlara yönelik geliştirilen çözüm önerileri şunlardır:

- Özel eğitim uygulama okullarının mevcut durumları iyileştirmek yerine, çocukların engel durumlarına uygun binaların yapılması önerilmektedir.
- Özel eğitim uygulama merkezleri ve özel eğitim sınıflarında eğitim alan çocukların bireysel destek eğitimi alabilecekleri fiziksel şartların sağlanması,
- Okul bahçelerinde çocukların enerjilerini atabilecekleri, rehabilite olacakları fiziksel olanakları sağlaması.
- Çocukların engel türlerine uygun materyallerin okullarda olması sağlanmalı.
- Özel eğitim okullarında eğitim alan ders kitaplarındaki resimleri gerçek nesnelere ilişkilendirememektedir. Bu sebeple ders kitapları iyileştirilmelidir.

- Engel türlerine bağlı olarak, kaynaştırma öğrencileri için daha sade içeriğin olduğu ders kitapları düzenlenmeli.
- Aileler ve eğitimcilerin arasında iletişimden daha ziyade bağ kurulması için çalışmalar yapılmalı.
- Aileler uzun süren eğitimlere katılım sağlamamaktadır. Bu sebeple okullarda kısa süreli sık sık eğitimler düzenlenmeli.
- Okullarda rehber öğretmenler engelli öğrencilerin eğitim sürecini takip etmek için plan yapmalılar
- İdareciler-eğitimciler- rehber öğretmenler engeli öğrencilerin eğitimi konusunda eş güdümlü çalışmalılar. Sorumluluklar sınıf öğretmenine yüklenmemeli.
- Okullar açıldığında öğretmen kurulunda engelli öğrencilerin okula uyumu konusundan tedbirler geliştirilmeli ve bu sürece bütün öğretmenler dahil edilmeli. Sürecin sağlıklı işleyip, işlemediği kontrol edilmeli.
- Sınıf öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarını öğrenciyi sınıftan çıkartma fırsatı gibi değerlendirmesinin önüne geçen yaklaşımlar geliştirilmeli,
- Engelli öğrencisi olan öğretmenlerle düzenli toplantılar yapmalı, yalnız olmadıkları belirtilmeli ve hissettirilmeli,
- Bütünleştirme / kaynaştırma çalışmaları bu konuyu benimseyen eğitimciler tarafından yapılmalı,
- Özel eğitim sınıflarının fiziksel şartları iyileştirilmeli (sınıftaki masa, sıra gibi araç-gereçler çocukların engel türlerine göre uygun olmalı),
- Bu alanda alan dışı mezun eğitimciler yerine özel eğitim mezunu eğitimcilerin çalıştırılması,

- Hiçbir kurum çocuğun ihtiyaçlarını ailesi kadar karşılayamaz. Aileler çocuklarının sosyal, duygusal, bedensel, zihinsel olarak destekleyen yer ailedir. Bu sebeple aile eğitimleri planlı şekilde yürütülmeli.

- Hizmetiçi eğitimlerin niteliği arttırılmalı, öğretmen görüşleri hizmetiçi eğitimlerin bilgi aktarımı şeklinde değil, uygulamalı olarak yapılması gerektiği yönündedir,

- 80 saatlik hizmetiçi eğitimleri yeterli gelmemektedir, bunun yerine kısa süreli ama sık sık yapılan eğitimler öğretmenlerin bilgilerini yenilemesine ve güncellenmesine faydalı olacaktır.

- Araştırma bulgularında çocukların bireysel eğitim ihtiyaçları ön plana çıkmaktadır,

- Ailelerin çocuklarını RAM'a ya da hastaneye teşhis için götürmedikleri durumlarda kanuni yaptırımların olması,

- BEP'lerin süreç olarak takiplerinin yapılması. BEP'lerde alınan hedeflerin amacına ulaşıp ulaşmadığının takibi yapılmalı.

KAYNAKÇA

I. Özürlüler Şurası, ***Çağdaş Toplum Çağdaş Yaşam ve Özürlüler: Komisyon Raporları Genel Kurul Görüşmeleri***, Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

II. Özürlüler Şurası, ***Yerel Yönetimler ve Özürlüler: Komisyon Raporları Genel Kurul Görüşmeleri,*** Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005.

Adıgüzel, Sakine, Kizir, Mine, Eratay Emine, "Ağır ve Çoklu Yetersizliği (AÇYE) Olan Bireylerle Çalışan Özel Eğitim Öğretmenlerinin Yaşadıkları Sorunların Belirlenmesi", ***Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi***, Cilt.18, Sayı.1, 2017, s. 45-59, (Erişim) http://dergipark.gov.tr/download/article-file/282108, 12 Şubat 2018.

Akçamete, Gönül ve Ceber, Hatice, "Kaynaştırılmış Sınıflardaki İşitme Engelli ve İşiten Öğrencilerin Sosyometrik Statürlerinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi", ***Özel Eğitim Dergisi,*** Cilt:2, Sayı:3, 1999, (Erişim) http:// dergipark. ulakbim. gov.tr/ozelegitim dergisi/article/viewFile/ 5000162433/ 5000146303, 22 Mart 2018.

Aral, Neriman, Gürsoy, Figen, ***Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*****,** Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

Ardıç, Avşar, "Özel Gereksinimli Çocuk ve Aile", ***Özel Eğitimde Aile Eğitimi ve Rehberliği,*** Editör: Atilla Cavkaytar, Vize Yayıncılık, Ankara, 2011.

Arı, Ramazan, ***Gelişim ve Öğrenme***, Nobel Yayın Dağıtım, 2. Baskı, Ankara, 2005.

Arslan Karaküçük, Suna, **"**Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Fiziksel/Mekansal Koşulların İncelenmesi: Sivas İli Örneği", ***C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*****,** Cilt.32, Sayı.2, Aralık 2008, (Erişim) http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/1843.pdf, 11 Mart 2018.

Aslan, Kübra, "Özgül Öğrenme Güçlüğünün Erken Dönem Belirtileri Ve Erken Müdahale Uygulamalarına Dair Derleme"**,** ***Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakülte Dergisi,*** Cilt.1. Sayı.2, Ankara, 2015, (Erişim) http://dergipark.gov.tr/husbfd/issue/7893/103918, 4 Şubat 2018.

Ataman, Ayşegül, "Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim", "***Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş",*** Editör: Ayşegül Ataman, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2003.

Aydın, Betül, "Gelişimin Doğası", ***Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim,*** Editör: Binnur Yeşilyaprak, Pegem Akademi, Ankara, 2014.

Başar, Hüseyin, ***Sınıf Yönetimi***, Anı Yayıncılık, Ankara, 2014.

Batu, E. Sema, "Kaynaştırma ve Destek Özel Eğitim Hizmetleri", ***Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim",*** Editör: İbrahim H. Diken, Pegem Akademi, Ankara, 2015.

Baykoç Dönmez, Necate ve Şahin, Semra, "Özel Eğitimin Tarihi Gelişimi". ***Öğretmen Programları için Özel Eğitim****,* Editör: Necate Baykoç, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2010.

Baykoç Dönmez, Necate ve Şahin, Semra, "Özel Eğitimin Tarihi Gelişimi". ***Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim****,* Editör: Necate Baykoç. Eğiten Kitap, Ankara, 2011.

Baykoç Dönmez, Necate, "Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim", ***Öğretmen Programları İçin Özel Eğitim,*** Editör: Necate Baykoç Dönmez, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2010.

Belgin, Erol ve Yücel, Esra, "İşitme Engelli Çocuklar ve Eğitimleri", ***Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*****,** Editör: Eğiten Kitap, Ankara, 2011.

Cankaya, Özlem ve Korkmaz, İsa, "İlköğretim I. Kademede Kaynaştırma Eğitimi Uygulamalarının Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi" ***Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Faküttesi Dergisi (KEFAD),*** Cilt.*13, Sayı.*1, Nisan 2012, s. 1-16, (Erişim)http://dergipark.gov.tr/download/article-file/15929, 4 Mart 2018.

Canöz, Şakir, "Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim". ***İlköğretimde Özel Eğitim,*** Editör: Hasan Avcıoğlu, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2011.

Cavkaytar, Atilla ve Diken, İbrahim H., ***Özel Eğitime Giriş,*** Kök Yayıncılık, Ankara, Eylül 2005.

Cavkaytar, Atilla, "Görüşme Tekniği", ***Bireyi Tanıma Teknikleri***, Editör: Aykut Ceyhan, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2002.

Cavkaytar, Atilla, "Özel Eğitime İhtiyaç Duyan Çocuklar ve Özel Eğitim", ***Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim,*** Editör: İbrahim H. Diken, Pegem Akademi, Ankara, 2015.

Cavkaytar, Atilla, "Toplum ve Aile", ***Özel Eğitimde Aile Eğitim ve Rehberliği,*** Editör: Atilla Cavkaytar, Vize Yayıncılık, Ankara, 2011.

Çifçi Tekinarsalan, İlknur, "Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrenciler"*,* ***Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim,*** Editör: İbrahim H. Diken, Pegem Akademi, Ankara, 2015.

Çitil, Mahmut, ***Cumhuriyetin İlanından Günümüze Kadar Türkiye'de Özel Eğitim (1923-2007),*** Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Ana Bilim Dalı, Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalı, Ankara, 2009.

Dağlı, Abidin, "Özel Grupların Yönetimi", ***Etkili Sınıf Yönetimi,*** Editör: Hüseyin Kıran, Ankara: Anı Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara, Şubat 2007.

Demir, Birol, ***Okulöncesi Ve İlköğretim Birinci Sınıfa Devam Eden Öğrencilerde Özel Öğrenme Güçlüğünün Belirlenmesi***, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Ana Bilim Dalı, Zihinsel Engelliler Öğretmenliği Bilim Dalı, İstanbul, 2005.

Demirel, Özcan, ***Öğretmenlik Mesleğine Giriş***, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2003.

Doğan, İsmail, ***Eğitim Sosyolojisi,*** Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2011.

Durkheim, Emile, ***Eğitim Ve Sosyoloji,*** çev. Pelin Ergenekon, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Enç, Mitat, Çağlar, Doğan, Özsoy, Yahya, "Özel Eğitim Alanı", ***Özel Eğitime Giriş***, Ankara Üniversitesi Eğitim Eğitim Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1981.

Ereş, Figen, Canarslan, Ayten, "Kaynaştırma Eğitimi Politikalarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Çalışma: Engelli Öğrencilerin Okul Sorunları", ***İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,*** Cilt.6, Sayı.1, Nisan 2017, s. 553-570, (Erişim) www.itobiat.com/download/article-file/315639, 12 Şubat 2018.

Esen, Aysel ve Çiftci, "Esen, Sınıf Öğretmenlerinin Öğrenme Yetersizliği ile İlgili Bilgilerinin Belirlenmesi", ***Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,*** Sayı.8, 2000, (Erişim) http://dergipark.gov.tr/download/article-file/114887, 12 Şubat 2018.

Eskicumalı, Ahmet, "Eğitimin Temel Kavramları", ***Eğitim Bilimine Giriş,*** Editör: Sadettin Turan ve Yüksel Özden, Pegem Akademi, Ankara, 2015.

Fazlıoğlu, "Yeşim, Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocuklar ve Eğitimleri", ***Öğretmenlik Programları İçin Özel Eğitim,*** Editör: Necate Baykoç, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2010.

Girli, Alev, Özgenel, Semra Öztürk, "Otizmli Kaynaştırma Öğrencilerinin Sınıflarında Akran İlişkilerinin Geliştirilmesine Yönelik Eğitim Programının Etkililiğinin İncelenmesi", ***İlköğretim Online***, Cilt.15 Sayı.1, 2016 (Erişim) http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ilkonline/article/view/5000164451/500014943 12 Şubat 2018.

Gözler, Alparslan, "Sınıf Yönetimini Etkileyen İç ve Dış Faktörler", ***Sınıf Yönetimi*****,** Editör: Mukadder Boydak Özen ve Tuncay Yavuz Özdemir, Asos Yayınları, Ankara, 2017.

Güldü, Betül, ***Sivas İli Örneği'nde Kaynaştırma Eğitimi,*** Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Sivas, 2010.

Güleryüz, Şükrü Onur, ***Kaynaştırma Eğitimine Devam Eden Engelli Öğrencilerin Akranları ile İlişkilerinde Karşılaştıkları Sorunların Değerlendirilmesi***, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Eğitim Ana Bilim Dalı, Konya, 2009.

Gümüşeli, Ali İlker, ***Eğitim ve Öğretim Yönetimi***, Pegem Akademi, (1. Baskı), Ankara, Mart 2014.

Gündüz, Mevlüt, Akın Abdullah, "Türkiye'de Devlet Okullarındaki Özel Eğitimle İlgili Sorunlar Ve Çözüm Önerileri", ***Eğitim Ve Öğretim Araştırma Dergisi,*** Cilt.4, Sayı.2, Mayıs 2015, s. 86-95, (Erişim) https://docplayer.biz.tr/4398537-Turkiye-de-devlet-okullarindaki-ozel-egitimle-ilgili-sorunlar-ve-cozum-onerileri.html, 12.Şubat 2018.

Güven, Kemal, "Eğitimin Toplumsal Temelleri", ***Eğitim Bilimine Giriş*****,** Editör: Musa Gürsel ve Muhsin Hesapçıoğlu, Eğitim Akademi Yayınları, 4. Baskı, Konya, Eylül 2008.

İnal, H. Serap, "Bedensel Engelli Çocuklar ve Eğitimleri", ***Öğretmenli Programları İçin Özel Eğitim,*** Editör: Necate Baykoç, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2010.

Kalkınma Bakanlığı, ***Özürlülere Sunulan Hizmetlerin Etkinleştirilmesi, Çalışma Grubu Raporu,*** Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Ankara, 2015.

Kayaalp, İsa, ***Eğitim Düşüncesi ve İletişim Kültürü,*** Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2002.

Kırcaali-İftar, Gönül, "Özel Eğitim", ***Anadolu Üniversitesi Yayınları N, Açık Öğretim Yayınlar***, Editör: Süleyman Eripek, (Erişim) https://www.researchgate.net/publication/315602540_Ozel_gereksinimli_bireyler ve_ozel_egitim, 12 Şubat 2018.

Kök, Mehmet, "Özel Eğitimde Personel Sorunu", ***Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi,*** Cilt.4, Sayı.1, 2012, (Erişim) https://www.pegem.net/ dosyalar/ dokuman/ 130323-2012032411297-ozel-egitimde-personel-sorunu.pdf, 25.03.2018.

Küçükahmet, Leyla, "Bir Meslek Olarak Öğretmenlik", ***Eğitim Bilimine Giriş,*** Editör: Leyla Küçükahmet, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006.

Maviş, İlknur, "Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan Öğrenciler", ***"Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim",*** Editör: İbrahim H. Diken, Pegem Akademi, Ankara, 2015.

MEB (ÖERHGM), ***Bütünleştirme Kapsamında Eğitim Uygulamaları Öğretmen Kılavuz Kitabı***, Ankara, 2013, (Erişim) http://orgm.meb.gov.tr/kitaplar/Butunlestirme_Kapsaminda_Egitim_Uygulamalari_Ogretmen_Kilavuz_Kitabi.pdf, 29 Mart 2018.

MEB, ***Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname,*** (Erişim) http://mevzuat.meb.gov.tr/html/1041.html 8 Ağustos 2017.

MEB, ***Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği,*** (Erişim) http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_son.pdf, 26 Mart 2018.

Melekoğlu, Macid Ayhan, "Özel Öğrenme Güçlüğüne Giriş", ***Özel Öğrenme Güçlüğü Olan Çocuklar,*** Editörler: Macid A. Melekoğlu ve Orhan Çakıroğlu, Vize Yayıncılık, Ankara, 2016.

Metin, Nilgün, "Özel Gereksinimli Çocukların Kaynaştırılması", ***Özel Gereksinimli Çocuklar,*** Editör: Nilgün Metin, Maya Akademi, Ankara, 2012.

Özan, Mukadder Boydak, "Sınıfta Fiziksel Ortamın Düzenlenmesi", ***Sınıf Yönetimi,*** Editörler: Mukadder Boydak Özan, Tuncay Yavuz Özdemir, Asos Yayınları, Ankara, 2017.

Özekes, Mustafa, ***(Özel Gereksinimi Olan Çocuklara) Özel Eğitim Programları Aileler ve Eğiticiler İçin Elkitabı***, Anı Yayıncılık, Ankara, 2015.

Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı, MEB, Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlü, (Erişim) https://docplayer.biz.tr/4079760-T-c-milli-egitim-bakanligi-ozel-egitim-rehberlik-ve-danisma-hizmetleri-genel-mudurlugu-ozel-egitim-hizmetleri-tanitim-el-kitabi.html. 9 Ağustos 2017.

Özen, Arzu, "Aile Eğitimi*", **Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim***,* Editör: İbrahim H. Diken, Pegem Akademi, Ankara, 2015.

Özgür, İskender, **İlköğretimde *Kaynaştırma*,** Karahan Kitabevi, Adana, 2011.

Özsoy, Yahya, Özyürek, Mehmet, Eripek, Süleyman, "Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar ve Eğitimleri". ***Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar (Özel Eğitime Giriş),*** Karatepe Yayınları Ankara, 1996.

Öztürk Mustafa, ***Türkiye'de Engelli Gerçeği,*** Editör: Abdullah Serenli, MÜSİAD, İstanbul, 2011.

Özyeşil, Zümra, "Öğrenme Güçlükleri Nedir? Öğrenme Güçlüklerinin Tarihi", ***Öğrenme Güçlükleri,*** Editör: S. Sunay Yıldırım Doğru, Eğiten Kitap, Ankara, 2012.

Saraç, Tuğba, Çolak, Aysun, "Kaynaştırma Uygulamaları Sürecinde İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Görüş ve Önerileri", ***Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,*** Cilt.8, No.1, Nisan 2012, s. 13-28, (Erişim) http://dergipark.gov.tr/mersinefd/issue/17379/181509, 12 Şubat 2018.

Sucuoğlu, Bülbin, "Sosyal Kabulün Arttırılması", ***İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları Yaklaşımlar, Yöntemler ve Teknikler,*** Editör: Bülbin Sucuoğu ve Tevhide Kargın, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.

Sülün, Kamil, ***İlköğretim Genel Eğitim Sınıfı İle Özel Eğitim Sınıfında Öğrenim Gören Kaynaştırma Öğrencilerinin Sosyal Becerilerinin İncelenmesi,*** Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalı, Özel Eğitim Bölümü, İzmir, 2012.

Şahin, Semra, "Özel Eğitimin Tarihçesi", ***Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş,*** Editör: Ayşegül ATAMAN, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2003.

Şahin, Semra, Akoğlu, Gül Akoğlu, Gözde, "Öğrenme Güçlüğü Olan Çocuklar ve Eğitimleri", ***Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim,*** Editör: Necate Baykoç, Eğiten Kitap, Ankara, 2011.

Tezcan, Mahmut, ***Eğitim Sosyolojisi,*** Ankara, 1999.

Tor, Hacer, "Çocuğun Okul Başarısında Ailelin Rolü", ***Eğitime Yeni Bakışlar- II***, Mikro Yayınları, Ankara, 2003.

TUİK (2002), ***Türkiye Özürlüler Araştırması,*** (Erişim) https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf, 4 Mart 2018.

Turan, Figen, "İletişim, Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan Çocuklar, ***Özel Gereksinimli Çocuklar,*** Editör: E. Nilgün Metin, Maya Akademi, Ankara, 2014.

Uysal, Zeliha, ***Özel Öğrenem Güçlüğü Rehber Öğretmen İçin***, Beşiktaş Rehberlik Araştırma Merkezi, 2013 (Erişim) http://igdirram.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/76/01/290977/dosyalar/2015_01/14091724_zelrenmeglretmenleriinrehber.pdf, 3 Nisan 2018.

Ülke, Mehmet, "Okul-Öğretmen-Veli iletişimi", ***Sınıf Yönetimi***, Editör: Ramazan Arı ve M. Engin Deniz, Nobel Yayınları, Ankara, 2006.

Ünver, Gülsen, "Gelişimle İlgili Temel Kavramlar, Gelişimin Temel İlkeleri ve Gelişimi Etkileyen Etmenler", ***Eğitim Psikolojisi***, Editör: Ayten Ulusoy, Anı Yayıncılık, Ankara, 2011.

Vuran, Sezgin, Ünlü, Emre, "Türkiye'de Özel Gereksinimli Çocukların Eğitimi ile İlgili Örgütlenme ve Mevzuat", ***Özel Eğitim***, Editör: Sezgin Vural, Maya Akademi, Ankara, 2014.

Yavuz, Mustafa, "Eğitimle İlgili Temel Kavranlar", ***Eğitim Bilimine Giriş,*** Editör: Musa Gürsel ve Muhsin Hesapçıoğlu, Eğitim Akademi Yayınları, Konya, 2008.

Yıldırım Doğru, S. Sunay, Durmuşoğlu Saltalı, Neslihan, ***Erken Çocukluk Döneminde Gelişim***, Maya Akademi, Ankara, 2009.

Yıldırım, Ali ve Hasan Simsek, ***Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,*** Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2011.

EKLER

Ek – 1: Kırıkkale İl Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Onayı

T.C.
KIRIKKALE VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 12774561-44-E.12863625 25/08/2017
Konu: Anket izni.

VALİLİK MAKAMINA

İlgi: a) Milli Eğitim Bakanlığı'nın 07/03/2012 Tarihli ve B.08.0.YET.00.20.00.0/3616 ve 2012/13 Sayılı Genelgesi.
b) Kırıkkale Üniversitesi Rektörlüğü'nün 10/07/2017 Tarih ve E- 5136 Sayılı yazısı.

Yapılacak olan araştırma, yarışma, ve sosyal etkinliklerle ilgili izin işlemleri bir ili kapsıyorsa izin işlemlerinin, İlgili İl Milli Eğitim Müdürlüğünce sonuçlandırılması ilgi (a) Genelge ile hükme bağlanmıştır.

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Sabriye ÇETİNKAYA, Öğretim Üyesi Doç. Dr. Sıtkı YILDIZ'ın danışmanlığında 01/08/2017-10/02/2018 tarihleri arasında " Eğitici ve Veli Bakış Açıları İle İlkokul Çağındaki Engelli Öğrencilerin Eğitim Sorunları- Kırıkkale Örneği " isimli tez projesi kapsamında Müdürlüğümüze bağlı İl Merkezinde bulunan İlkokullardaki görev yapan Öğretmenler, İdareciler ile Velilere anket çalışmasını yapmak üzere ilgi (b) yazı ile izin talep etmektedir.

Müdürlüğümüzce oluşturulan Araştırma Değerlendirme komisyonu tarafından düzenlenen araştırma formunda adı geçen Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Sabriye ÇETİNKAYA'nın Öğretim Üyesi Doç. Dr. Sıtkı YILDIZ'ın danışmanlığında 01/08/2017-10/02/2018 tarihleri arasında " Eğitici ve Veli Bakış Açıları İle İlkokul Çağındaki Engelli Öğrencilerin Eğitim Sorunları- Kırıkkale Örneği " isimli tez projesi kapsamında Müdürlüğümüze bağlı İl Merkezinde bulunan İlkokullardaki görev yapan Öğretmenler, İdareciler ile Velilere anket çalışmasını yapması, tüm sorumluluğun Okul Müdürlüklerine ait olması kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

İsmail ÇETİN
Milli Eğitim Müdürü

OLUR
25/08/2017
Adnan KAYIK
Vali a.
Vali Yardımcısı

Adres: Valilik Binası KIRIKKALE
http://kirikkale.meb.gov.tr
Tel : (318) 2220133-44 (Dahili-1611)

Ayrıntılı Bilgi: Ali DÖNMEZ Şef
E- Posta: kirikkalemem@meb.gov.tr

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. https://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden 1d2b-371e-3777-876b-7556 kodu ile teyit edilebilir.

Ek – 2: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Onayı

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI
ETİK KURULU TOPLANTISI

KARAR TARİHİ : 30/05/2017
OTURUM NO : 5
TOPLANTI SAATİ : 15:00

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu, Kurul Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Sevgi YURT ÖNCEL başkanlığında gündemdeki maddeleri görüşmek üzere toplanarak aşağıdaki kararları almıştır.

GÜNDEM 3- Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Sıtkı YILDIZ'ın Danışmanı olduğu Sabriye ÇETİNKAYA'ın "Eğitici ve Veli Bakış Açıları İle İlkokul Çağındaki Engelli Öğrencilerin Eğitim Sorunları - Kırıkkale Örneği" isimli proje başvurusunun görüşülmesi

KARAR 3- Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Sıtkı YILDIZ'ın Danışmanı olduğu Sabriye ÇETİNKAYA'ın "Eğitici ve Veli Bakış Açıları İle İlkokul Çağındaki Engelli Öğrencilerin Eğitim Sorunları - Kırıkkale Örneği" isimli proje incelenmiş olup, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Yönergesinde belirtilmiş olan Etik ilkelere uygun olduğuna karar verildi.

BAŞKAN YARDIMCISI
Prof. Dr. Sevgi YURT ÖNCEL

ÜYE
Prof. Dr. Hacı Bayram IŞIK

ÜYE
Prof. Dr. Ramazan ÇAĞLAYAN

ÜYE
Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

ÜYE
Prof. Dr. Ahmet KARADOĞAN

ÜYE
Prof. Dr. Ali TAŞ

ÜYE
Doç. Dr. İbrahim MAZMAN

ÜYE
Prof. Dr. Cemal FEDAYİ

Ek – 3: Veli Görüşme Formu

ENGELLİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM SORUNLARI GÖRÜŞMESİ

VELİ FORMU

Bu veri toplama formu Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı "Eğitici ve Veli Bakış Açıları ile İlkokul Çağındaki Engelli Öğrencilerin Eğitim Sorunları-Kırıkkale Örneği" isimli yüksek lisans tezi çalışmasına veri toplamak amacıyla kullanılacaktır. Bilgilerin gizliliğine ve güvenliğine azami önem gösterilecektir. Zaman ayırarak görüşmemize katılımınız için şimdiden teşekkür ederim.

Sabriye ÇETİNKAYA

K.Ü. S.B.E. Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyet…….
2. Yaş……
3. Medeni Durum……
4. Eğitim Durumu…….
5. Toplam Çocuk Sayısı……
6. Engelli Öğrencinin Cinsiyeti……
7. Engelli Öğrencinin Okuduğu Sınıf……
8. Aile Geliri Durumu……..
9. Çalışma Durumu……..
10. Çocuğunuzun engelli olduğunu ne zaman fark ettiniz? Fark ettikten sonra neler yaptınız?
11. Çocuğunuzun engel durumu hakkında yeterli bilgiye sahip misiniz?
12. Çocuğunuzun nasıl bir eğitime ihtiyacı olduğunu düşünüyorsunuz?
13. Çocuğunuzun eğitim öğretim yaşamında hangi sorunlarla karşılaşıyor?
14. Çoğunuzun eğitiminde aileden kaynaklı engeller var mıdır?
15. Öğrenmeyi destekleyici olarak ev ortamında hangi düzenlemeleri yaptınız?
16. Çocuğunuzun eğitim ihtiyacını karşılamak için neler yapıyorsunuz? Kimlerden ve nerelerden destek alıyorsunuz?

17. Okul etkinlik ve programlarına ne düzeyde katılıyorsunuz?

18. Çocuğunuz okuldaki eğitimcileri ile ne sıklıkla ve hangi sebeplerle görüşüyorsunuz?

19. Çocuğun eğitimi ile aile bireylerinden kimler ilgileniyor, ilgilenmeyen aile fertleri var mı?

Ek – 4: Eğitici Görüşme Formu

ENGELLİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM SORUNLARI GÖRÜŞMESİ

EĞİTİCİ FORMU

Bu veri toplama formu Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı "Eğitici ve Veli Bakış Açıları ile İlkokul Çağındaki Engelli Öğrencilerin Eğitim Sorunları-Kırıkkale Örneği" isimli yüksek lisans tezi çalışmasına veri toplamak amacıyla kullanılacaktır. Bilgilerin gizliliğine ve güvenliğine azami önem gösterilecektir. Zaman ayırarak görüşmemize katılımınız için şimdiden teşekkür ederim.

Sabriye ÇETİNKAYA

K.Ü. S.B.E. Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyet.....2.Yaşınız.....3.Mezuniyet……4.Medeni Durumunuz……...
   Meslekte kaçıncı yılınızı çalışıyorsunuz? .....
2. Kaçıncı sınıfı okutuyorsunuz? .....
3. Kaç yıldır engelli öğrencilerle çalışıyorsunuz? .....
4. Engelli öğrencilerle çalışmaktan memnuniyet dereceniz nedir? Neden Sizce engelli öğrenciler eğitim öğretim yaşamlarında ne türden problemlerle karşılaşmaktadırlar?
5. Söylediğiniz problemlerden hangileri okuldan kaynaklanmaktadır? Bunlar engeli bulunan öğrenciyi nasıl etkilemektedir?
6. Okulun var olan fiziki şartlarından *(okul bahçesi, okul girişi, engelli rampası, asansör imkânı, tuvalet ve lavobaların durumu, idarecilerin odaları, kütüphane, oyun odası, spor salonu, kantin, yemekhane, servis-minibüs durağı, birimlere eşit erişim imkânı, destek eğitim odasının durumu vd.)* kaynaklanan problemlerin, öğrencinin eğitimi üzerindeki etkileri nelerdir?

7. Sınıf içi imkânlardan kaynaklanan *(ısı, ışık, gürültü, sınıfın büyüklüğü, zemin, duvar, kapı ve pencere uygunluğu, materyal, ders araç gereçleri, çocuğun özel tertibat ya da protezine uygunluk, sıra – masaların uygunluğu vb.)* problemlerden hangileri öğrencinin eğitimi üzerinde olumsuz etkiler oluşturur?
8. Engelli öğrencilerin eğitim-öğretim problemlerinden hangileri *(ailenin sosyo-ekonomik imkanları, çocuğun engel durumunu kabul düzeyi, engelli çocuğun eğitimine bakış açısı, okula ve okul personeline güven, saygı gibi diğer etkenleri çerçevesinde)* aileden kaynaklıdır?
9. Engelli öğrencilerin ev ortamlarının öğrencinin eğitim hayatlarına olumsuz yansımaları nelerdir?
10. Engelli öğrencilerin evden okula ulaşımında karşılaştıkları sorunlar nelerdir? Bu sorunlar nasıl bir eğitsel engel teşkil etmektedir?
11. Öğrenciler kendi okullarına ne kadar yakın mesafede ikamet etmektedirler? Öğrencinin uzak ya da yakın mesafede ikamet etmeleri, öğrencilerin eğitimleri üzerinde nasıl bir etki oluşturmaktır?
12. Öğrenciler çoğunlukla akranları gibi kendisi tek başına bir yakınına ya da bakıcısına bağımlı olmaksızın okula gelebilmektedirler mi?
13. Servis ile okula ulaşım sağlayan öğrencilerin, servisteki diğer öğrencilerle ve servis personeliyle iletişimleri ve servis aracının öğrencinin engel durumuna uygunluk düzeyi ile ilgili problemler öğrenci üzerinde nasıl bir etki oluşturmaktadır?
14. Engelli öğrencilerin sosyal çevresinden *(ikamet ettiği yerdeki çocuğun iletişim kurduğu kişiler, okuldaki akranları, sınıf arkadaşları ve onların velileri, öğretmenleri ve diğer okul personeli, akraba ve diğer yakın kişiler)* ve kültürel nedenlerden *(toplumun engellilere bakış açısı ve engelli bireyin bunlardan etkilenme düzeyi vs)* kaynaklanan sorunların, öğrencilerin eğitim süreci üzerinde olumsuz etki var mıdır? Açıklar mısınız?
15. Engelli öğrencilerin eğitim programından *(müfredat)* kaynaklanan problemler nelerdir? (BEP BÖP Ölçme değerlendirme uygun içerik engel durumuna uygunluk vb.)
16. Engelli öğrencilerin kendi özelliklerinden *(öğrencinin engelini kabul düzeyi, eğitim almaya istekliliği, öğrencinin engelinin öğrenmesine engel olduğu*

durumlar) kaynaklanmakta olan eğitimsel engelleri nelerdir? Bu problemlerin öğrencilerin eğitimleri üzerinde etkileri nelerdir?

17. Öğrencinin eğitimi üzerinde öğretmenlerin neden olabileceği eğitsel engeller var mıdır? Bu konuda neler düşünüyorsunuz?
18. Okul engelli öğrencilerin ihtiyaç duydukları eğitimleri yeterince karşılayabilmete midir?
19. Çocukların ihtiyaç duyduğu eğitimi alması için önerileriniz nelerdir?